

Y35

**Прийдітьтеся до літання
нового часу та простору
української літератури!**

Кожний свідомий громадянин мусить
щедро підтримувати свої національні
періодичні й неперіодичні видання,
даючи їм цим самим змогу
нормально розвиватися.
Добрий стан національних видань –
то могутня сила народу й забезпечення
розвитку рідної мови, а висота
їх накладу – то ступінь національної
свідомости народу.

«Найперші рідномовні обов'язки»
митрополит Іларіон
(Іван ОГІЄНКО)

КИЇВСЬКА РУСЬ
передплатний індекс 94978

Київська Русь
літературно-критичний часопис

Головний редактор
Дмитро СТУС

Заступник головного редактора
Тетяна ЦЕРБАЧЕНКО

Редактори:
Катерина БАБКИНА, Наталя ГАУК

Верстка:
Роман МАРЧИШИН

Суспільна рада:
Василь ГЕРАСИМ'ЮК, Володимир ЄШКІЛЄВ,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Олександра КОВАЛЬ,
Юрій КОВАЛЬСЬКИЙ, Марія МАТІОС,
Павло МИХЕД, Борис ОЛІЙНИК,
Ірен РОЗДОБУДЬКО, Володимир РУБАН,
Микола РЯБЧУК, Василь СЛАПЧУК,
Максим СТІХА, Тарас ФЕДЮК,
Максим ЦУГУНОВ, Юрій ЧЕКАН,
Василь ШЕВЧЕНКО, Григорій ШТОНЬ

Засновник ТОВ «Видавництво «Київська Русь»

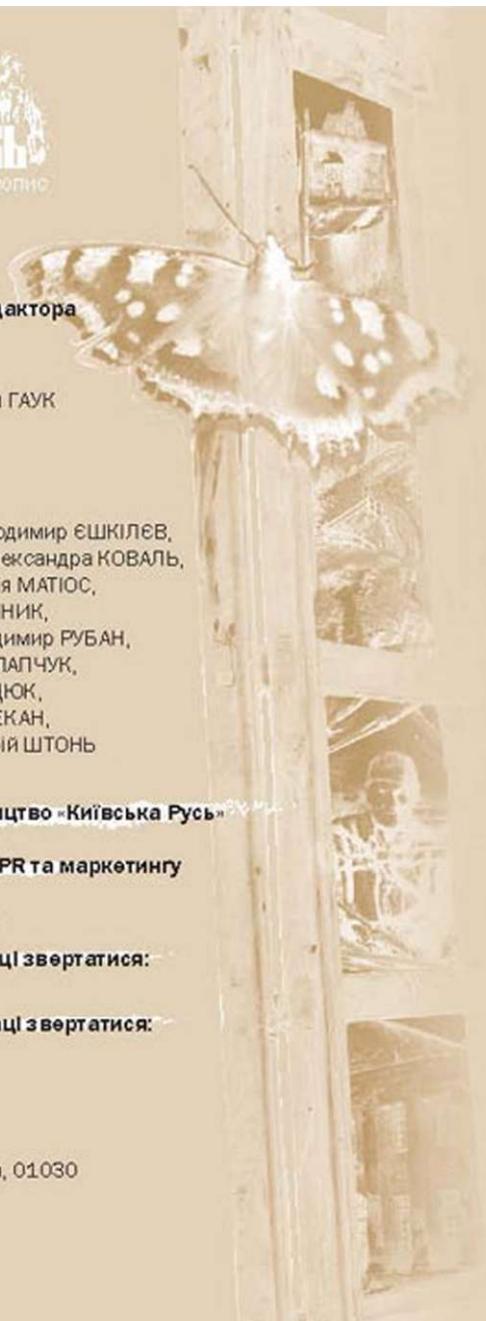
Директор департаменту PR та маркетингу
Галина АНДРЕЄВА
andreeva@kiev-rus.com.ua

З питань ділової співпраці звертатися:
uprava@kiev-rus.com.ua

З питань творчої співпраці звертатися:
svarga@kiev-rus.com.ua
stus@kiev-rus.com.ua

Наша адреса:
м. Київ, 01030,
вул. Б.Хмельницького, 51а, 01030

Телефонуйте:
(044) 2397395

Імперія Різьба Барабан українська культура виявляє несподівані ресурси Оксана ПАХЛЮК
А ПРОЗА Василь СЛАПЧУК Клітка для неба Культиватор Олена ШАРГОВСЬКА Проза по
окрифи Вілен ГОРСЬКИЙ Біля джерел історії української філософської думки
ИЙ Українська філософія: феномен чи фантом КРИТИК Карка Василь СЛАПЧУК Ті, що грає
культуралізм Євген ПОВЕТКІН Остання надія самоотраченої Марія Матіос Робітня Богд
Ш Розмови з Богом Культиватор Анатолій ДНІСТРОВИЙ Коли Господь "виливається" у св
ес Вони будуть запліднювати книжками всю територію Дмитро та Віталій КАПРАНОВИ
Зелений пес К91 Рапсодієвський Ріо КУНДЕР Амністія для характеру Олексій ВОЛ
ся на несподіванках Срест БАКАЙЧУК Переоблік Піраміда Поцілунок Лева Фредерік Б
Голос Марко Роберт СТЕХ Тіло лучниці Олександр ГАВРОШ Шоа у Львові Євген НАКОН
БОРОНЕНА ЗОНА Євгенія КОНОНЕНКО Переоблік Ольга МИХАЙЛОВА Влада Тьми і Тем
ахтанг Кіпіані Папа і Україна Темники з пристрастями Олесь ДЗИРА Луна мовчань Кате
рніна Хінкулова Кілька секунд щастя Ірена Старостіна Марічка НАБОКА Windows on the
World Фредерік Бегбеде Марія КРИШТОПА Нумерука@step.ua Юлія Ємець-Доброносова
Інна КОРНЕЛЮК Гіперпростір Мічію Кайку Ганна Улюра Таня Малаярчук Тетяна Щербаченко
Дика енергія Лана Марина та Сергій Дяченко ПРОЗА Олександр СТУСЕНКО
ад я Культиватор Наталя ГАУК Кризова творчість УЗБІЧЧУ Дмитро СТУС Узбіччя Поезія
ЕРАСИМ'ЮК Суха різьба Культиватор Поезія Імперія Різьба Барабан українська культура
вляє несподівані ресурси Оксана ПАХЛЮК ПРОЗА Василь СЛАПЧУК Клітка для неба
атор Олена ШАРГОВСЬКА Проза поета Апокрифи Василь ГЕРАСИМ'ЮК Апокри
української філософської думки Іван ЛИСИЙ Українська філософія: феномен чи
а Ганна УЛЮРА Ті, що грають в мультикультуралізм Євген ПОВЕТКІН Остання надія сам
Марія Матіос Робітня Богдана МАТІЯШ Розмови з Богом Анатолій ДНІСТРОВИЙ Культи
подь Віталій КАПРАНОВИ Олена ШАРГОВСЬКА К91 Рапсодієвський Ріо Кундер Амністія для харак
ксії ВОЛКОВ Ми спеціалізуємося на несподіванках Срест БАКАЙЧУК Переоблік Пірамі
н Лева Михайло ЯВОРСЬКИЙ Голос Марко Роберт Стех Тіло лучниці Олександр Гаврош
ьвові Євген НАКОНЕЧНИЙ Заборонена ЗОНА Євгенія КОНОНЕНКО Переоблік Ольга МИ
ЛОВА Влада Темників Вахтанг Кіпіані Папа і Україна Олесь ДЗИРА Луна мовчань
арнашинська Катерина БАБКІНА 36 пісень про Катерина Хінкулова Кілька секунд
Старостіна Марічка НАБОКА Windows on the World Фредерік Бегбеде Марія КРИШТОПА
@step.ua Юлія Ємець-Доброносова Інна КОРНЕЛЮК Гіперпростір Мічію Кайку Ганна Ул
вниз Таня Малаярчук Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО Дика енергія Лана Марина та Сергій Дячен
андр СТУСЕНКО. Всі крапки над я Культиватор Наталя ГАУК Кризова творчість УЗБІЧЧУ
ТУС Вахтанг Кіпіані Василь ГЕРАСИМ'ЮК Кризова творчість Культиватор Поезія Різь
н Українська культура виявляє несподівані ресурси Оксана ПАХЛЮК ПРОЗА Васи
К Клітка для неба Культиватор Марія Матіос Проза поета Олександр СТУСЕНКО ГОРСЬ
окрифи Біля джерел історії української філософської думки Вони будуть запліднювати
мен чи фантом КРИТИК Карка Євген ПОВЕТКІН Остання надія самоотраченої Марія Матіос
Робітня Богдана МАТІЯШ Розмови з Богом Анатолій ДНІСТРОВИЙ Коли Господь "виливається"
у світ Зелений пес Вони будуть запліднювати книжками всю територію Дмитро та Віталій
КАПРАНОВИ Переоблік Зелений пес К91 Рапсодієвський Ріо Кундер Амністія для харак
теру Олексій Волков Ми спеціалізуємося на несподіванках Олександр СТУСЕНКО
Переоблік Піраміда Поцілунок Лева Михайло ЯВОРСЬКИЙ Вілен ГОРСЬКИЙ Голо
лучниці Олександр Гаврош Шоа у Львові Євген НАКОНЕЧНИЙ ЗАБОРОНЕНА ЗОНА Євген
ОНОНЕНКО Переоблік Ольга МИХАЙЛОВА Темники Влада Тьми і Темники Марічка НАБОКА Папа
а Олесь ДЗИРА Луна мовчань Людмила Тарнашинська Катерина БАБКІНА 36 пісень пр
ерина Хінкулова Кілька секунд щастя Ірена Старостіна Марічка НАБОКА Windows on the
World Фредерік Бегбеде Марія КРИШТОПА Нумерука@step.ua Юлія Ємець-Доброносова
Інна КОРНЕЛЮК Гіперпростір Мічію Кайку Ганна Улюра Таня Малаярчук Тетяна Щербаченко
Дика енергія Лана Марина та Сергій Дяченко ПРОЗА Олександр СТУСЕНКО

**передплати,
бо ризикуєш розминутися!**

Індекс	Назва видання	Періодичність виходу на 2-ге півріччя 2006 року	1 рік			3 міс			6 міс		
			Вартість приймання передплати			Вартість видання з доставкою					
94978	Журнал «КИЇВСЬКА РУСЬ» (шп.) Сучасна проза, поезія, есеї, інтерв'ю, огляди, книжковознавство, енциклопедичні статті й оригінальні судження. Видання в літні не виходить. Передплату на акцони не приймає. Тел.: (044) 233-73-81 ОБСЯГ РЕКЛАМИ – 1%	5	0,35	0,80	1,00	12,68	38,04	5 міс.	63,40		

✂

Державний комітет зв'язку та інформатизації України ф.СП-1

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

На журнал **94978**
ІНДЕКС ВИДАННЯ

Журнал «Київська Русь»

Вар- тість	передплата	_____ грн. ____ коп.	Кількість комплектів
	переадресування		

на 200__ рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____ місто _____

код вулиці _____ село _____

буд. _____ кв. _____ область _____

район _____ вулиця _____

прізвище, ініціали _____

✂

Дмитро
Стус

Головний редактор
журналу
«Київська Русь»

Книга п'ята – узбіччя

На узбіччі всесвітньої змови, на привалі в кінці дороги, на маргінесах рукописів чи книжок, у середовищах письменників, науковців чи філософів переважно не трапляється знакових подій. Місце їхнє – площі й поля битв, довкола них сяєво юпітерів й інтерес освічених, але завжди поверхових журналістів. Представники найдревнішої професії (журналісти, звісно) ганяються за позірними героями сьогодення, закінчуючи (переважно за гроші, а не лише з дурості) творення міфу політика «А», героя війни «Б» чи торговця від науки «В».

Кожен із них мусив полишити власні узбіччя, де визрівали ідеї чи відкриття, й вийти на дорогу «для всіх», аби в той чи інший спосіб зреалізувати (майже завжди й збаналізувати) ідею, що визрівала далеко від людських очей і торованих шляхів.

На узбіччях.

До п'ятої книги «Київської Русі» ми запросили письменників і поетів, які навіть у добу всепродажності надто рідко з'являються в світлі камер.

Василь Герасим'юк. Поет. Всілякі лавреатства не додаватиму, бо вони лише збіднюють значення сказаного. Пише. Веде невеличку літературну студію, вихованцями якої є новітні літдебютанти – Ярослава Стріха та Кося Харченко (її першопублікацію в «Сучасності» відразу було відзначено престижною премією).

Василь Слапчук. Письменник, який взявся за перо після важкого поранення в Афгані. Письмо допомогло вижити й не зненавидіти світ, який чорними ротами політичних хамелеонів спершу послав його виконувати «інтернаціональний обов'язок», а потім заявив: «я тебе тут не посилав». Слапчукова «Клітка для неба» – сповнений любов'ю погляд на світ, який особливо варто

прочитати тим, хто підупав на вірі. Василеві твори повертають здатність любити...

Богдана Матіяш розмовляє з Богом... Її текст – медитація з опосередкованим оприявленням не так узбіч, як мешканців тих узбіч – рослин, тварин, людей. Це – етерний, але водночас затишно матеріальний світик поза сферою суспільної метушні. Переважно поети ховаються на таких своїх узбіччях. Проте іноді вони пускають туди когось іще – чи для спільної медитації, чи для спів-життя.

У п'ятій книзі дебютує й молодий прозаїк Олександр Стусенко. Його іронічна, з присмаком сарказму проза лежить якраз на межі узбіччя й торованого шляху. Спокуса успіху надто сильна й зваблива, а тому щиро побажаймо Сашкові прихильності неба й цупких пальців, аби й далі скубти хвоста жар-птиці.

З цього числа ми починаємо публікацію філософських сторінок. Починаємо з гучних імен Вілена Горського та Івана Лисого, які висловлюють свої погляди на генезу філософії Київської Русі та України. Вітчизняне філософування теж на узбіччі, теж більше «для людини», аніж «для доктрини».

А що вдієш. Віковічне «моя хата скраю» не аж таке кепське, бо зберігає людину, а відтак і націю, втримує від дружнього крокування в напрямку прірви... Про недоліки гасла не пишу – загальне місце.

Отож, пропонуємо книгу «Узбіччя». Книгу роздумів, розмислів, почуттів. Книгу надто суб'єктивних текстів, про які можна скласти лише суб'єктивну думку.

Не довіряйте враженням інших.
Вони – оманливі.
Читайте самі. ✨

ВАСИЛЬ
ГЕРАСИМ'ЮК

ПОЕЗИЯ

Суха різьба

18 серпня 2006 р. виповнюється 50 років відтоді, як у степовій Карагоді, куди було вислано батьків, народився Василь Герасим'юк. Понад усе він любить гори, особливо рідну Прохураву, що на Гуцульщині. Щоправда, важко позбутися враження, що степ часом ламає гірську (ніби європейську?) форму його віршів.

Член Спілки письменників України й Асоціації українських письменників. Лауреат Шевченківської премії (2003) і ще кількох, ніби менш значних.

Автор поетичних книг «Смереги» (1982), «Потоки» (1986), «Космацький узір» (1989), «Діти трепети» (1991), «Осінь пси Карпат» (1998), «Серпень за старим стилем» (2000), «Поет у повітрі» (2002), «Була така земля» (2003).

Живе й працює в Києві.

СМЕРТНІ В МУЗИЦІ

Ми не маєм інших облич
для Дніпра і для солов'я.
День почнеться тому, що ніч
має

твое
ім'я.

Ми замикаєм трепет зір,
який переймаєм,
як звір, як Бог.

І смерть переймаєм,
як Бог, як звір,

доки
ми
вдох,
чуєш? -
доки ми вдох.

Не під небом смертні, не на землі,
не в постелі своїй, не в труні,
не в землі з червами, не в золі,
смертні в музиці,

яка - ні.

Нев днина почнеться мова.
В ній листя впаде восени.
Дослухай її.
А мої слова,
забудь, як погані сні.

* * *

«Чернь – брехлива»
Фрідріх Ніцше

Повітря вона жує (жива? нежива?) –
нам, бачите, знать не даю – пророк не прорік.
Шепоче: «Трава», – кричить: «Трава! Ти – трава!» –
дітвак цей шмарвятий, шпанок,
двадцять перший вік.

Казала вона: «Все – тільки не лжа». Вона казала:
«Все – лиш не брехня». А потім тиша запала,
тобто душа, й субота стала в неділю. Потім – щодня.

Вона казала: «Все – тільки не лжа». Казала вона:
«Все – лиш не брехня». А потім пам'ять настала,
тобто чужа, й свободу ми відмінили третього дня.

Повітря вона жує (жива? нежива?).
Усе – крім брехні? Все – крім пам'яті?
День.
Рік.
Вік.
Тож вирви її з коренем, бо трава у роті твоєму.
Тобто власний дзвік.

РИЗИ

Їх завше було замало.
Вони ніколи не воявали,
і останні смереки рубали вже напровесні,
бо найдовші зими були закороткі,
а смереку треба рубати зимою,
коли сови всі - у норіжні.

Епоха бензопили була ще далеко,
електрика ще далі,
а вони приходили і робили ризи -
встеляли потік смерічками,
обкладаючи обабіч стовбурами,
підпертими каміннями і кіллями,
а потому кричали:
Клей-гов!!!
І зрубані дерева по зледенілій хвої
шугали вниз.

Вони кричали: Клей-гов!!!
І смереки набирали швидкість,
аж якась виривалась із риз
і летіла над лісом
із потом їхнім і криком,
дірваючи хмари і збиваючи нижчі зірки.

Вони кричали: Клей-гов!!!
стискаючи в руках сокири і цапіки,
видихаючи шум і гул,
і смерека падала аж при дорозі,
а дрібніша - аж на зарімку,
де пізніше підхопить її вода,
випущена із загат.

Вони рубали і ризували,
і ночували у зрубках,
зариваючись зі своїми колибами в гори,
і все одно не встигали,
а весною хвоя замерзала ввечері
і смереки спускали ножами при ватрах,
які нервово мерехтіли у зрубках
і довгі ризи у високим полисках полум'я
були то срібні, то золоті,
нагадуючи про ту,
що ходила поблизу між зірками,
і смереки на неї не падали,
а летіли під ногами, як птиці.

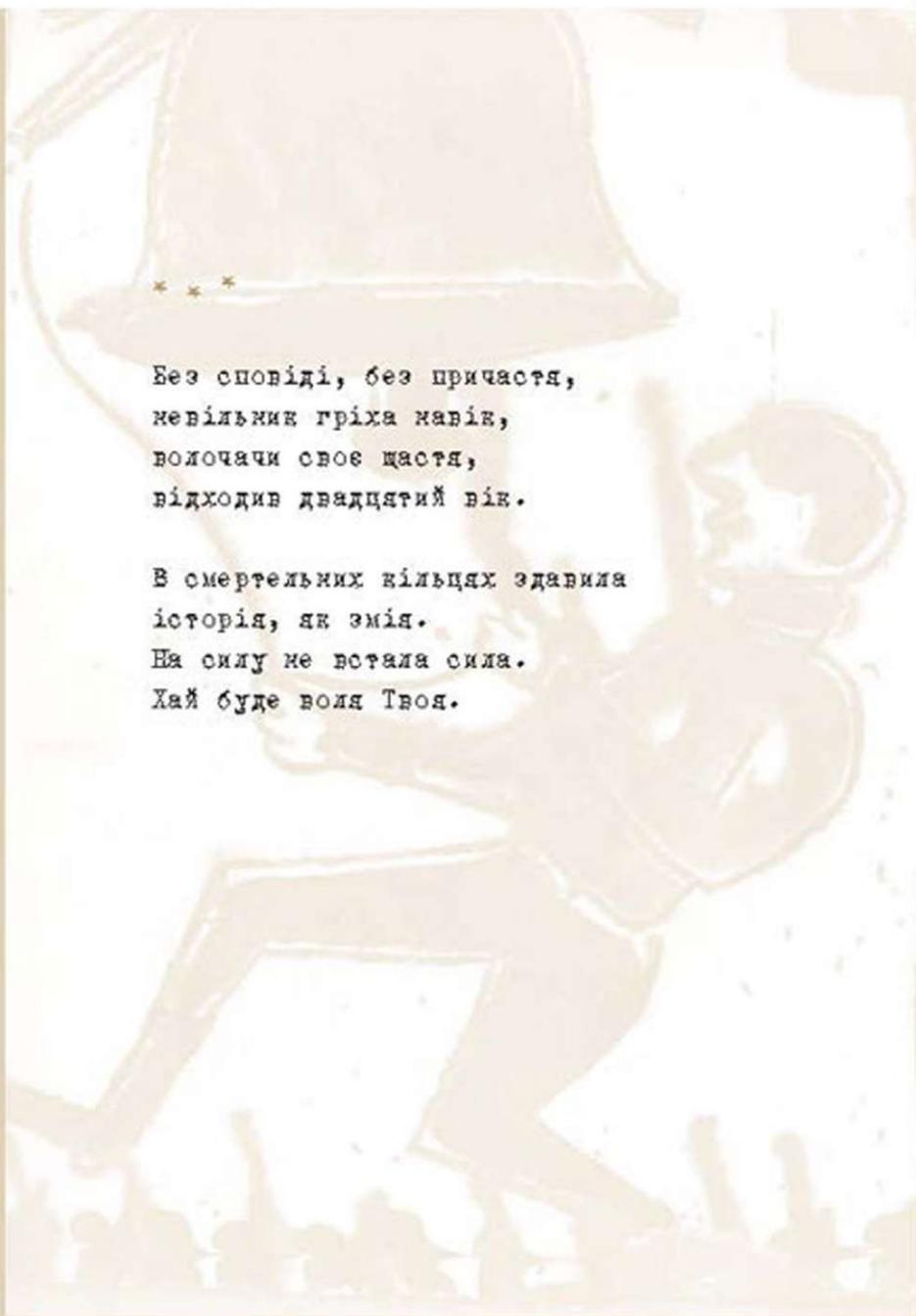

Вони вже не кричали: Клей-гов!!!
хоч унизу щось піворило,
як колія у Коломиї,
вони гріли при ватрі неслухняні пальці
і нарешті готувалися в дорогу,
залишавчи ризи тій,
кому належать.

Вони сходили з гір,
оповиті шумом і димом,
і думали про маржину,
про дітей і жінок,
бо в зрубках думати про це не встигали,
бо в зрубках шум і дим.
І гул.
І смерека, яка вбиває не вночі,
а тоді, коли її рубавть.

І Діва, зодягнута в сонце.
Поблизь.

* * *

Без сповіді, без причастя,
невільник гріха мавів,
волочачи своє щастя,
відходив двадцятий вік.

В смертельних вільцях здавила
історія, як змія.
На силу не встала сила.
Хай буде воля Твоя.

* * *

Навіть не фарсом трагедія стала – жартом
над нами, яких позбулися наші міти.
Не творить на світі

Бог жодних див (за Декартом),
щоби – за Декартом – свободу не уцямити.

Яблука райського саду зариті в кагати
на небі, де не страшні свобода і міти.
Щоби той сад обірвати, не треба літати.
Щоби не долетіти, треба летіти.

ПРОЩАННЯ З ГУЦУЛЬСЬКОЮ КАХЛЕЮ

I

Ну хіба я міг обійтися без тебе!
Ще півстоліття тому
я загубився би в кольорах,
якби ти не явила барви свої.

Я загубився б у сюжетях,
які завалили мене за півстоліття
якби ти не розказала, що й до чого,
не показала, як і вуди.

А коли все-таки мене заносило,
тут як тут – твій шамдарик
із більшим від себе пістолетом:
Мой! То не твоє.

А коли когось приносило,
тут як тут – твій жовнірик
із більшим від себе пістолетом:
Мой! То не твоє.

Чомусь було соромно зізнатися,
що найсокровенніші таємниці
виповідали мені твої барани
із чудернацько закрученими рогами.

А все інше доводила до тям
великанська голова у бриці,
більша від брички і коней,
не вахучи вже про візницю.

А твої музики!
А твоя Молода!
Ну хіба я про це не писав?
Чи варто повторюватись?

Ти дала мені стільки свободи,
що вистачить для сухої різьби,
хоч ніхто із твоїх
не навчив мене різьбити.

Ну хіба я зможу обійтись
без твоїх барв,
адже достойна різьба
обходиться без інкрустації.

Адже достойна різьба
зветься суходою
і ще зветься плоскою.
Ом самі вже прикметники неприємні.

2

І все-таки, коли настала пора різьбити,
куди мені подіти
барви твої і все твоє?
Куди подіти твоїх шандариків і рекрутів,
твоїх баранів і воїх твоїх?
І зрештов, чи комусь вони всі німні треба?
Навіть мені?
Хоч хто я такий без них?
Просто я виріс у цих горах,
де в середині двадцятого століття
замордували найдостойніших,
а ці залишилися на кахлях
і мені помогли.
Просто помогли.

Не вирвати мене з гуцульської кахлі,
не видерти, не зішарбти.
Не вирватись мені з гуцульської кахлі.
Просто не вирвусь.

КАРПАТСЬКІ ОЛЕНІ

Лиш твій погляд, погляд лиш твій
відділяє мене
від схилу,
де оленів тіні падають на сніг.
Як трубили тут олені!
Воми ще затрублять чи не
затрублять,
а тільки промчать по схилу зі всіх
кіг! - вогнем по схилу! -
із іскор шерsti,
із тріщин небес - рогів!
Ті - в хмарах, ті - понад хмарами,
а найближчі - під.
Дивись на мене,
бо хто крім тебе мене відділив
від гори, де в снігах олені мчать, -
роги на спинах -
мій охи,
скит.

Слід від копит - узір стрімкий
на зіркій сітківці снігів -
накладається на узір доріг
моїх на схилі моїм і чужих.

Дивись на мене,
 бо хто крім тебе мене відділив
 від тих, що наосліп у хмарах мчать,
 що я мав, але не зберіг
 мій храм, гріх.

Сніг - розростається роги із хмар -
 розпростертих, роздертих брам.

Храм

Чорногори в снігах
 розвихрюють горді хребти.

Мов ніколи не спинаються.

Не затрублять ні тут, ні там -
 на галевині, куди не домчати.

Не дійти. Не доповісти.

І коли промигтять над очима
 копита останнього з них,
 тоскно гасне твій погляд.

І підступить ліс. І приблизить схил.

І впаде твоя тінь. І впаде моя тінь
 на різьблений сніг.

Тут затрублять іще. І зблисне зоря.

І встануть з могил.

* * *

Ліс облетів за одну ніч. А ще вчора
стрів мене золотом і міддю своїх щитів.
Вкрила шолом смерековий хмара-погора.
Бронзові лати - додолу. Стяги - долів.

Ось він, німий, прозорий, один на світі.
Ось я, порожній, злобний, сам і без слів.
Ніби я міг вітри раптові спинити.
Ніби я півстоліття їх не ловив.

Голі ці віти хоч би в імлу повити,
голі ці ребра хоч би обвити в млу,
тишу відчути відпущенням і завити,
ліс до вогню притулити - в полиск, в золу.

Хай би один я програв барвлену битву,
хай би нудна душі прожерла її.
Хто заповів мені вітру ловитву,
хай би не повергав вої свої.

Не зупиняв би в огні мить мого світлу
Хто розбудив окрадену на мить
і заповів мені ловлення вітру...
Хай би не спокушав тим, що горить.

Горнеться буй до рук стружкою дошки,
гме, як на зруб, до губ гілку тонку.
Хай би було забрано в нас потрошки
пташки й листка - по звукові, по ковтку.

Може, ніхто вітри не наслав рантові?
Ліс, може, сам накликав таких вітрів?
Хай би я хоч не був при їхній розмові.
Все побачив би зранку і зрозумів.

КОМУНАЛКА НА ФРАНКА

Цей вірш

грамотно годилось би назвати так:
«Комунальна квартира на вулиці Івана Франка»,
але впродовж усієї незабутньої перестройки
на запитання: де мешкаєш? –
я відповідав: у комуналці на Франка.
Звідси й назва
фінальної сцени моєї молодости,
гасло, рефрен.

Цей вірш

починається у довгому коридорі,
із якого не можу вибратися уві сні,
постійно зустрічаю сусідів і незнайомих людей,
і вони розповідають мені різні історії,
із журналу «Новый мир»,
або цитують Євгена Маланюка,
хоч там не читали літературних журналів,
а про Маланюка взагалі не чули,
та всі як один декламують про блудницю
на історичних роздоріжжях.

Україна –

не повія! – обурюється ті,
кому Україна по цимбалах і по бубну.

Україна - не Росія - це вже мапевно,
а стосовно Маланька, то може порівняння кульгас,
і кожен символ і все на світі - втихомирив -
не вся продавалась, не цілком курва,
не повністю.

Решту

ми ще побачимо. Добре побачимо.
Тобто, ми ще побачимо самі себе.
Ми ще себе побачимо.
Дуже добре побачимо - краще не буває.
І будемо жити, як уві сні, бо це хіба сон?
Але то буде пізніше.

А поки що

нас іще єднає спільна кухня,
але ми туди вже не заходимо,
бо там засідає український парламент,
і ми витягуємо шиї,
стовпившись у довжелезному коридорі,
і мене особливо зворушує клятва на Біблії,
бо я добре знаю,
що клятва значить на нашій кухні.
Повтор із Маланька.

Свобода -

це довгий коридор на вулиці Франка,
з якого неможливо вибратись,
але можна заглянути в кімнату,
куди ще вдовіта зайшов Віктор Шакула,
який піде від нас найпершим,
а потім заходять інші,
і звучить «Козацький марш» із вулиці Чапаєва,
колишня князя Святослава, Івана Козаченка,
Віталія Никитюка, Дрія Приходька -
моїх відданих друзів, улюблених воїнів.

Свобода -

це задихана жінка з диктофоном у руці,
яка біжить бульваром Шевченка вгору,
вона тільки що вислухала художника Панаса
Заливаху,
і тепер бульвар душить її, як змія,
як коридор на вулиці Франка,
і вже навіть Той, що в скалі сидить,
кричить: лупайте ся скалу!
І куди нам тепер його подіти?
Де він тепер сидітиме?

Цей вірш

закінчується під осіннім осокором,
 верхівка якого заглядає в моє вікно,
 і на ній вільно розміщуються
 всі мої карпатські демони
 і навіть автоматники, і не зривається
 з тонких гілок,
 а під ним у його листі ми стоїмо
 і п'ємо соки цієї землі –
 нашої всеплодючої матері,
 і вже ні краплі не залишається,
 і першим іде поет Віктор Шакула,
 гукаючи вже з Ярославого Валу:
 Будьте щасливі, хлопці і дівчата! До побачення.

ТРИПТИХ

I

Вишнева хмара вигнула столицю.
Із пам'яті виїмає блискавицю,
яка в сосну влетіла край шосе.
Поблизу коні впали на коліна.
Тепер мені сліпуча та хвилима
допомагає видихнути: «Все».

Проводиш пальцем по моїм обличчю
і стежку залишаєш. І позичу
сірка в очей – нема на них Сірка.
А є рука пташиної подобі.
Прикушена в її срібернім дзьобі,
здіймається душа моя вертка.

І полетить, звиваючись, із нею,
звиваючись під стелею з землею,
звільняючись від мене – від іржі.
Допоки свиснуть вершинки засвітні,
є птахи у природі – сплять в повітрі.
Ці птахи називаються стрижі,

і так у них ведеться – ради Бога
тут хто кому розкаже: що й до чого? –
побачимо, як виспляться. Чи нам
вивчати їхні яйця, як уроки? –
не хоче мати зайвої мороки,
хто дарував нам крила. І стрижем.

Проводиш пальцем по моїм обличчю.
Уроки я не вивчив. І не вивчу,
бо мій підручник ще тоді згорів,
коли упали коні на коліна.
На тім шосе майнула та хвилинка.
Ми пролетіли – це старий мотив.

А ця вишнева хмара – вища милість,
немов доволі гречно все мажилось.
Отож, без варіантів. Без жалю.
Проводиш пальцем по моїм обличчю,
немов мені ця мовра смужка личить,
як пурпур королю.

ІІ

Буде осінь. І голуб голубку обніме крильми,
бо здригнеться у серці і те, що далеко від серця.
Смужка дальнього поля при місяці тонко здригнеться
і в очах твоїх тонкне.

Повіками обніми.

Буде осінь. І голуб голубку обніме крильми,
бо здригнеться у серці і те, що ніде не здригнеться,
і черене, як Галич твій внахій, підступить до серця.
Королівський мій Галич

повіками обніми.

І здригнеться у цім листопаді всесвітнім земля,
всю обнімеш повіями, бо не відступить від серця.
Хай воно не здригнеться! Жорстоке й сліпе -
не здригнеться!
Тімі отчої хай не сахнеться й пролять короля.

III

Немовби кадри - в тьму -
в тупім напівні.
Немовби у диму
сріберно-сивім

видовжується ліс,
видовжується трави.
Соромлюся не сліз,
мій Боже правий.

Соромлюся не слів,
які за кадром,
за кодлом цих мистців,
за цим театром,

де ждали короля
в останній яві.
Була така земля,
мій Боже правий.

Висока лиш в диму
сріберно-сивім
і сугь її саму
назвати димом,

бо як назвати це,
аби не воує?
Мовчу. Дніпро тече.
І хто спростує?

І що зіграти для?
Остання ява.
Вже вихід короля.
Виходить. Слава!

ЛІСНА ОПІВДНІ

Обід на траві,
яку ти вчора скосила,
я сьогодні вона вже сіно,
я та, яку скосила вранці,
сохне на очах,
бо сонце просто над головою,
але милосердне, бо дихає вітром,
хоч вітру опівдні не чути,
не чути, як шумить ліс, як шумить трава,
не чути жодної пташки, нічого, тиша тиша.

Так буває тільки опівдні, дуже рідко,
ти це знаєш, бо в грудях
перестав шуміти, перестав в серці,
перестав на траві, де ти лежиш
і раптом чуєш голос, і впізнаєш.

*Я знаю: ти – лісна,
тебе ніхто не бачив зі спини,
бо в тебе її немає,
але ти можеш мати лице Марії,
як тепер має її голос,
як тепер вона виває і вигойкує
там, де Василь убив її, а потім себе,
коли їх накрила облава,*

*і вона вже не вівкала і не вигойкувала,
вона давно вже не вівкала і не вигойкувала,
а там вона ніколи не вівкала і не вигойкувала,
звідки тепер її чути.*

*Ти не Марія - я знаю -
мимоволі знову і знову шепочеш ти,
аж допоки все на світі стихає
і можна перехреститися і йти додому.*

*Можна переступити поріг, але куди
подіти себе, якщо повернувся шум,
і чути вітер, і ліс шумить, і в грудях,
і все дужче, і ти підходиш до Пречистої,
і різко відступаєш
до дверей спимоу,
якої немає.*

*І можна бачити,
як здригаються нутрощі,
як із жири виринається серце, як шумить,
і можна його стримати, стиснути,
затулити, поглядити,
і мимоволі розтуляються губи
вимовити ім'я,
і тоді*

ВОНА КРИЧИТЬ

* * *

Над Говерлою два орли
у промінні летять і в хмарі
водночас як і в час,
коли
ми не будемо в парі.

Коли ти мене обняла
усіма голосами,
всди й скрізь
я чув шум крила -
попід нами, над нами.

Клекіт,
легіт,
небесний тан,
навіть крики шуліки -
це від розпаду - не від ран.
Врешті, зовсім не ліки.

Тільки б руки твої цвіли
у промінні і в хмарі.
Вже літають орли,
коли
ми не будемо в парі.

ПОВЕРТАЮТЬСЯ

Коли я був молодим поетом,
у гірських лісах не стало вовків.
Та хіба тільки в гірських?
Поет Вознесенський у Москві
голосив за вовками Горьківської області,
і вся імперія була Горьківською областю,
з якої випускали одного поета Вознесенського,
і він голосив по світу за Мерилін Монро
і, звісно ж, за вовками Горьківської області,
порівнюючи їх із Рембрандтами –
у множині.

Я був тоді молодим поетом,
коли перевелися вовки у нашої хаці,
про ведмедів давно ніхто не чув,
олемів давно ніхто не бачив,
щоправда кози дикі зрідка
нагадували піонерський барабанний дріб,
та лисиці брехали, та гади міндали шкіри
і свині дикі сумлінно рили градки,
і тільки у Шевченковій вірші
хрущі над вишнями гуділи,
і кількість поетів імперії
перевищувала названих і неназваних.

Третє тисячоліття в горах
почалося з жовтих метеликів
і їх було набагато більше,
ніж у романі Маркеса «Сто років самотності»
хоч сам Маркес признавався,
що ніколи не бачив жовтого метелика,
тому й вигадав такого,
а тут – всди й скрізь,
тому мені здалося,
що всі обов'язково повернуться.
Інтуїція поетів не підводить.
Особливо поетів імперії.

Якщо чесно признатися,
то голосити доведеться тепер,
коли нам давно вже не до Вознесенського
і навіть не до Маркеса – особливо тим,
що живуть на верхах і під верхами,
та навіть на доли
забігає ними помічі різні звірина –
ніколи так близько
не підступали вони до наших осель.

Коли я був молодим поетом,
я не оплакував вовків,
а мимі їх більше, ніж поетів імперії,
воми роздерли найнижчих сторожових псів,
воми загризуть повірних наших овець
на очах смиренних наших баранів,
воми схрещуться з нашими сугами
на наших очах,
не поступаючи чорнобильським вовкопсам.

Коли я був молодим поетом,
я найчастіше згадував змій,
якими мимі вищать заріпки.
Вона виклично вигривалась на скелі над плесом,
де купалися діти і видали в неї каміння,
часто поціляли і знов видали, доки не стомились,
а вона потому повільно підняла голову,
холодно зневажила мене жовтим оком,
стригнула в річку і граційно попливла,
ховачки у прибережному ріці
все невловне для ока і вуха,
без чого не варто писати про неї
і про всіх, які повертаються.

І я не писав би цього вірша,
якби одного зимового ранку
маленька дівчинка
не підійшла до вікна:

у вікні стояли олені
із рогами на півнеба.
Дівчатко видихнуло:
Йой, мамко!
І замерло.
І це був захват, який починається так
як починається голосіння,
але голосять тоді, коли не стало людини,
а без такого нема людини.

Повернулися хручі.
Інакшими, як і всі,
які повертаються,
як і всі ми.
І хручі гудуть,
не приносячи радості,
гудуть,
гудуть.

ВИБІР

«Якби я знав себе, я знав би і Тебе»
Блаженний Августин

Здавалося, прокинешся, і вибрик
епохи

півстоліття перемкне.

Був вибір між Христом і всім. Я вибрав,
але все інше вибрало мене.

Так я гадав. І також не зійшлося,
й до чого спів про час і звіт і суд?
Ну, ще про сміг, що випав на волосся
і вже не тале, – можна. Але й тут

до чого ця епоха? До епохи
пролізти також можна, але по-
що мені ці ігри? – хай потрохи –
воми ж цілодобові, як сільно.

Та вернемось до вибору. Прожити
без нього ні достойно, ні ніде
не вийде. Треба за таке платити.
А чим платити? І коли? І як?

**«Я став нецікавим світові після падіння
Берлінської стіни»
Андрей Вайда**

Ох ті темні окуляри Збіднєва Цибульського
у фільмі «Попіл і діамант»!
Нічого вони не значили
без комуністичної цензури.
Тільки вона
піднесла їх до символу,
бо смішно боротися з окулярами.
Але всі все зрозуміли.
Однаково і скрізь:
у Варшаві і в Москві, у Парижі і в Нью-Йорку.
Зрештою, все закінчилося танками Ярузельського,
які зупинилися на світлофорах.
Завдяки комуністичній цензурі
набагато уважніше дивились фільми
і глибше сприймали – вважає Вайда.
Чим тільки їй не завдачуємо!
Це ж вона віддерила

кілька необжитих поверхів метафори,
що наглиша і дієвіша
від національної дулі в вишені,
бо вся на виду – беріть, якщо охопите!
От тільки окуляри рідко кому вдалось підібрати,
І зовсім ніхто не зміг носити їх так, як
Цибузьський.

І мені не вистачило здібностей,
коли в вкості писав «Ленін ступає»
в значенні загрози долам і горам.
Перемудрив з підтекстом – мало хто второпав.
От вже в новому тисячолітті
Ліна Василівна сказала:
Десь у якомусь вірші Ленін пройшов, авжеж.

* * *

Переплутані вулиці, якими йдем,
із рядками віршів моїх і поем,
і опівночі над водою
вимовляю рух на поверхні, але
віршування моє домашнє і зле
переписується габон.

І не сплутати більше нічого ні з чим:
із волоссям срібним твоїм, золотим,
із рядком, що прийшов і піде нагим,
заримуються тільки дерева
в передсвітньому мареві, бо за крок
перекинуті світлом горніх гілок,
перехоплених пальцями зі сторінок -
втерта вітром оправа мрева.

Жайвір - він застигає, бо він - живий.
Може, я - відбиток його, може, мій -
це одне, моя мила, камисто:
ось він перевернувся в небесній золі,
ось я перевертаюсь в земному склі -
нерухомо, срібно, злотисто.

* * *

Бути має ніяково тим,
хто на видмоті.
Бути має ніяково всім,
які

бачать цих обшарпаних дітей,
бачать цих калік.
Знають, як почав Гіперборей
двадцять перший рік.

Знають: бути мало би не так,
ніби знали як,
доки за байраком був байрак,
а за ним возак.

Хоч би той - *без честі, без пуття* -
лиш одвага й віри!
Без вагання віддаме життя
тії,
кому не віриш.

ВЕСЕЛІ ДІДИ 47-го

Новела

Один - тільки ім'я.
 Другий - тільки прізвище.
 Гаврило і Хруц.
 Бійці першої світової.
 Загублене покоління. Солдати Республіки.
 Один контужений у дев'ятнадцятому,
 другий - сміхованець зроду -
 навіть у заграбованому товарижку
 пізньої осени сорок сьомого
 всіх потішав, мав мішок бараболі,
 смажив на буржуйці тонкі скибки,
 роздавав дітяхам, гудів:
 ось побачите - доїдатимемо дома.
 Партизани нас відіб'ють.

Коли переїжджали Дніпро,
 діти питали:
 - Де партизани, дідусь?
 Де партизани?
 Коли переїжджали Волгу,
 його слухав один Гаврило -
 хоч один мусить мати надію.
 Навіть тоді, коли мішок порожній.

Коли після довгого тунелю в Уральських горах
у вагон мертвих понесли Хруща
із застиглим усмішкою на обличчі воїна,
Гаврило допитував сам себе:
- Де партизани, діду?
Де партизани?

Коли біля колії в Караганді
винесли мерців з Хрущем, склали в ряд і порахували
перед тим, як скинути в одну яму,
і додали живих з Гаврилом, і числа зійшлися,
Гаврило просив тих, що в погонах:
- Пустіть мене в Коломию по бринзу і кулецу.
Я туди і назад.
Хай собі думать, що я хочу бринзи й кулеці,
хай собі думать,
бо чого їде я можу хотіти
і що їде вони можуть думати?

Коли приміські казахи
взяли його з собою на степове кладовище,
їхав Гаврило з їхніми дітками на вербляді,
усміхавчись як Хрущ, і не гудів,
коли заховався у старій могилі,
де пересидів ніч із мертвим казахом,
похованим, як і всі тут, сидючи
та з воронкою над головою.

- Де партизани? - питав Гаврило,
наткнувшись на знайому застиглу посмішку,

- Де партизани?

А вдосвіта звівся на задубілі ноги
і пішов у безкрайній степ.

Він бачив уперше таке безмежжя,
бо що він міг бачити в тих горах,
чи на тому італійському фронті, чи в тому бараці?
Один у безкінечному степу,
він упевнено йшов,
ніби той, з ким просидів ніч,
показав напрям.

Ці люди жили на світі.

Гаврило у Тодові, Хруц у Пістині,
казах - під Карагандов у врті
неподалік від барака.

Я на хвили вивів їх із небуття,
і одного залишав серед азійського степу,
бо хоч один мусить іти,
хоч контужений має нести надію.

Навіть годі, коли спитають підлітки над Дніпром:

- Де партизани, діду?

Де партизани?

РЕМБРАНДТ

Мій улюблений художник - Рембрандт.

Як він тримає Саскію на колінах!

Як він тримає келих з вином!

Навіть ввечері,
він наповнений чимось таким,
що мимоволі позаздриш,

і задихнешся від бажання
вимовляти слова -
просвітлені -

до неможливості вимовляти інші.

Інші не зможеш.

Інших не буває.

У цій безкінечній брехні,
в цій безкінечному шахрайстві,
в цій безкінечній мразі.

Несила нести свою душу самому,
несила отвернути уста запечені,
несила звестися над собою.

Ні! - волає мутро
погрозовим риком біса,
якого виганяє екзорцист.

Ні, - шепочу, скидаючи з себе шкіру.

Ні.

Ні.

Рембрандт благословляє.

НАЙСУМНІШИЙ У КИЄВІ ЛЕВ

Наприкінці тисячолітньої дороги
 лежать лев –
 стереже змадвору сходи до вівтаря.
 Де це є такі сходи
 до вівтаря християнського храму?
 Де це є такий сторож –
 голова на яшах без лівого ока – один камінь.
 Яка дорога, кажуть, такий лев.
 І чому його сплутали
 з грифоном княжих часів,
 якого відкопали під монастирем?
 Хіба можна лева переплутати з грифоном?
 Хіба можна цього порівняти з тими двома,
 що стережуть Національний художній музей?
 Леви Еліо Сала для будівлі архітектора
 Городецького.
 А хто його скульптор? Де його місце?
 Не робили ж його для вівтаря Трапезного храму
 Михайлівського Золотоверхого.
 Хіба тут вкрадуть навіть вівтарі?
 Лежав, кажуть, у дев'ятнадцятому столітті
 на теперішній Олеса Гончара, 73.
 Чи це справді той самий лев?

Хто ти і звідки? – питає його – чому ти тут?
І він, голову схопивши в лапи,
дивується: чому?

І смиться мені,
що я поллю на лева,
хоч нічого не розумів в цьому поліванні,
але поруч багато таких, як я,
озброєних і дуже небезпечних,
і ми навіть не мисливці – ми облавники,
ми вийшли на нього в облаву.
Мені в генах передано
страх облави,
але я тепер серед облавників,
хоч із мерзенним страхом у животі,
але і лев тепер інший –
ніби не дрімав кілька століть під сходами.
Він більше не хоче стерегти
навіть віттар –
він легко біжить берегом Дніпра, як лев!
Він біжить на Оболонь,
він біжить під моїм будинком до гирля Десни,
він біжить берегом Десни, як лев Довженка!
І тоді всі ми схоплюємось і цілиємось,
а він, як нарчений повстанець,
біжить на сонце,
і сонце засліплює нам очі,

і він стрибає на сонце
і зливається з сонцем,
і ми стріляємо мерцопад,
і наш командир покриває нас матом,
і найбільше перепадає мені:
«Ти ж навів!»,
і вогненна грива коле мені зіниці,
і противний піт стікає з чола,
і змішується зі слезами
і тече по грудях, по руках, по спині,
і я прокликаю себе і предків,
і опускаю дуло в землю,
і прокидаюсь.

* * *

Я написав книгу зневіри.

Вимовив

тільки ім'я – немов ступив на карниз.

Далі – Еклезіаст: *час і випадок*

понад усе – я не дивився вниз.

І над проваллям не співав, як на крилосі.

В жито не знати чие

не відповз назад.

Наостанку Осія: *не жертви, з милости.*

Тільки ім'я і відривання п'ят.

Поезія. Імперія. Різьба

Почну з дуже суперечливої тези: справжній національний поет може постати лише на імперському ґрунті.

Чому? – запитання надто відверте, аби дошукуватися відповідей в ювілейній статті про Поета, який бачиться останнім справді національним поетом, до віршів якого можна навіть пробувати приміряти гвалтівне слівце – геніальні...

«Суха різьба» (восени має з'явитися книжка з такою назвою) знаменує нову якість, метафорично марковану як «прощання з гуцульською кашлю», що, самим фактом існування, спонукає осмислювати світ на магістральних сюжетах, бо «жовнірик із більшим від себе пістолетом» давно увічнений і не стріляє навіть тоді, коли «замордували найдостойніших»...

«Настала пора різьбити»... У поезії – поезії життя, а не філологічних вправуваннях – потреба різьблення стає аж надто нагальною. Це ніяк не стосується вітчизняної белетристики, в якій ми ніколи не сягали верховин, але у віршованій формі надлишкова барвистість чи «відданість» традиційним сюжетам сьогодні, здається, придатна лише для означення своєї присутності в популярному й не дуже суч-укр-попі.

Останній блищить. А тому нова генерація (старша й далі воліє писати кашлі) невтомно дошукують змислів і смислів на звалищі «новітніх» ілюзій-блискіток, підлаштовуючись під потреби доби, грантів, злобудня... Маємо вже покоління *Pepsi*, *примітивні форми власності*, *часниковий сік*, відточене мистецтво *перевтілень*, *покинуті міста*. Гра вправних навчилася вбиратися в різні шати (часто дуже й дуже привабливі), а дивак, який завис «у повітрі», узявся різьбити.

Переважно з образків постімперських (імперські, однак, опукліші, краще вирізьблені і... страшніші... як «веселі діди 47-го», які ще здатні сприймати трагедію, а тому здобуваються на силу щиро сміятись, аби не підупасти на вірі)... Постімперія уподібнилась посттрагедії. А фарс не надається до різьблення. Нині час побільших за «рекрутків» «пістолетів», час, коли «трагедія стала – жартом»...

Утім, це зовсім не свідчить про світ, це – сучасний спосіб сприймання. Маховик запущено, люди народжуються й умирають, не

криючись ходять землею нещасні й каліки, понівечені й зражені... Але їх навчилися не бачити, дивляться бо на те, що видиме, на тих, «хто на видноті», саме їм «бути має ніяково». Втім, лише **має**.

Постімперський світ золотого теляти надто звабливий, аби перейматися дурницями. Навіщо озиратися на невдахи, коли є новітні барвисті й успішні герої? Їхнє життя дарує безліч сюжетів і сюжетиків, робота з якими обіцяє прихильність юпітерів і життєву успішність. Василь Герасим'юк утікає від них, як і раніше вивіряючи слово гуцульською «кахлею». Може й невибагливою, й лубковою, але – традиційною, вистояною, навіть перестояною. Трагедія ж у тому, що у свої п'ятдесят поету доводиться зрідкати навіть цього...

Що за кахлею? – ліс, що обліта «за одну ніч», хоч іще вчора стрічав «злотом і міддю своїх щитів», мавка лісна, яка сьогодні, як і віки назад, змінює лише позірні личини, а збоку й зі спини видно всі її нутрощі, оголюючи самість на рівні рефлексів.

У карнавалі новочасного безупинного шахрайства 50-річний Василь Герасим'юк намацує ґрунт лише на узбіччях, підносячи вирвані з дійсності образки до рівня трагедії. Дедалі самотнішої. І ця онтологічна порожнеча втримує від прощання – з гуцульською кахлею, традиційним колом, комуналкою на Франка – *фінальною сценою молодості...*

І найсумніший лев укотре змінює диспозицію. Аби дивитись на світ інакше, аби бачити скалку в оці своєму, аби й далі бігти на сонце, бо так робили старі повстанці, так є шанс втекти від суєти суєт, золотого тільця й далі писати вірші, щиро вважаючи, що поезія – найголовніша річ у цьому житті.

Я написав книгу зневіри.

Вимовив

тільки ім'я – немов ступив на карниз.

Далі – Еклезіаст: час і випадок
понад усе – я не дивився вниз.

І над проваллям не співав, як на крилосі.

Вжито не знати чие

не відповз назад

Наостанку Осія: *не жертви, а милости.*

Тільки ім'я і відривання п'ят, –

пісумовує він.

Ім'я – те найбільше, що надбано до п'ятдесяти.

«Поет Василь Герасим'юк» – це як «суха різьба». Епітети зайві. ✪

МИКОЛА
СКИБА

ОКСАНА
ПАХЬОВСЬКА

БАРАБАНИ

«Українська культура виявляє несподівані ресурси»

Оксана ПАХЬОВСЬКА – науковець, літературний критик, поетеса, автор численних праць з українистики, професор Римського університету, доктор філологічних наук, науковий працівник Інституту літератури імені Тараса Шевченка Національної академії наук України. Меішкє в Римі з початку 90-х років, заснувала в Римському університеті кафедру українистики, яка кілька років діяла на громадських засадах, а 2002 року отримала офіційний статус. Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії імені Олени Теліги 2005 року за наукову працю італійською мовою «Українська літературна цивілізація». Це перше на Заході комплексне дослідження, що відтворює тисячолітню історію української літератури від її витоків до сучасності.

Палкі й принципові дискусії щодо культурної стратегії України, які сягнули кульмінації в лютому–квітні минулого року, якось зійшли нанівець до початку року нинішнього. (Пост)революційна налаштованість як вільних художників, так і «вільних» політиків, новоспечених урядовців не конвертувалась у зрозумілий та інструментальний план дій. Можливо, учасникам того мозкового штурму не вистачило часу, терпіння, а можливо, перед початком «бойових дій» вони просто не зорієнтувалися в нібито знайомому культурному ландшафті, не склали мапу місцевості, не домовилися про умовні позначки... І знову ситуативність узяла гору над стратегічністю.

Оксана Пахльовська не належить ані до надмірно заангажованих у культурну політику, ані до розчарованих у ній. Її фізична дистанційованість від українського повсякдення – оскільки вона викладає у Римському університеті «Ла Сап'єнца» – плюс аналітичний розум, плюс характер літературознавчих студій, помножені на щире людську зацікавленість, створюють унікальну оптику, яка, хочеться сподіватися, прислужиться картографам нашого гуманітарного простору перед початком нових інтелектуальних штурмів.

Микола СКИБА: Ви працюєте в Римському університеті «Ла Сап'єнца» як якою бачить українську культуру «пересічний» молодий європеець?

Оксана ПАХЛЬОВСЬКА: Україна ввійшла у свідомість Європи завдяки Помаранчевій революції. До того вона сприймалася як маловиразна пляма на околицях «великої Росії», уже не за «залізною завісою», а за «завісою мізерії». Україна Помаранчевої революції увірвалася в європейську свідомість молодію енергетикою кольору, іронії, спокійної сили. Це були фантастичні місяці: Європа революцій, повстань, боротьби за свободу, – ця Європа побачила себе на берегах Дніпра, – і навіть відчула ностальгію за самою собою. Вперше за багато років було не соромно за свою Батьківщину. Ця Батьківщина експортувала не робочі руки, не наркотики, не зброю, не жіночі тіла, а свободу й гідність.

Зі сприйняттям культури складніше – потрібна системна інтеграційна стратегія: переклади, видання, інституції, гігантська робота поширення культури за кордоном. Це важко робити лише індивідуально. Саме тут необхідна власне державницька концепція. Хочу вірити, що на цьому етапі, коли робляться перші кроки в напрямку побудови демок-

ратії, – політична інтеграційна стратегія супроводжуватиметься ще й культурною.

Непоодинокі випадки, коли мої студенти захоувалися в українську культуру чи в окремі її постаті. Часом навіть доводилося притлумлювати їхній запал у дипломних роботах, змушувати їх до відстороненого аналітичного погляду. Але з психологічної точки зору це дуже цікаво. Інтерпретована в європейському ключі українська культура виявляє несподівані етичні, естетичні, філософські, емоційні ресурси, в яких західна ментальність відчуває потребу. «Ми» і «вони» постають не як протиставлення, а як взаємодоповнюючі субстанції. Для мене це ідеальна формула буття України та її культури у світі: збереження й оновлення своєї ідентичності через європейські коди. Тільки такій Україні цікавий цілий світ. Тільки така Україна цікава цілому світові.

М.С.: Після Помаранчевої революції Україну продовжує лихоманити економічно, політично, соціально, а як Ви оцінюєте культурні процеси?

Ф.П.: Культура є чи не найважливішою частиною цієї глибокої трансформації, тому й відображає всі її парадокси. Крім того, культура – організм набагато складніший від економіки чи політики. Після періодів занепаду, зумовленого тоталітаризмом, набагато легше повернути в цивілізовані параметри економіку. Культура ж несе в собі часом невилковні травми, відбиває глибину психологічної та моральної покаліченості суспільства. Зважмо й на масштаби трансформації. Учора – задушливий світ радянської параної, де цеховські ідеологи «керували» культурою, ховаючись від світу за поїденими міллю червоними килимами своїх кабінетів. Сьогодні – інтернет, супутнє телебачення, можливість рухатися по світу – словом, омріяна свобода. Але вона реальна чи віртуальна в країні, де диктатура антилюдської ідеології змінилася диктатурою дикого ринку? Ті хвилі плебейства, які вихлюпнулися на суспільство в пострадянські роки, мають таке ж відношення до культури, як учорашній ідеолог ЦК Компартії до демократичного лідера. Совкова система, до речі, будучи «світом навпаки», вживала терміни в цілковито невластивий спосіб (типу СРСР – «найдемократичніша держава світу»). І ця традиція збереглася. Схопити термін, напхати в нього, як у казці про рукавичку, різних звірів, – як той же «постмодернізм», – і дивуватися потім, що замість рицарської рукавички літає в повітрі прогризенешмаття. Звідси й феномен культури «пост». Значна частина культури розвивалася лише як заперечення

попередньої системи, тобто як залежний від неї механізм, – тому часто сьогоднішня «свобода» клонує брутальність і агресію вчорашніх заборон. У цьому сенсі той самий тутешній «постмодернізм» – феномен пострадянський, а не постіндустріальний, як на Заході.

Крім того, в українському суспільстві є явище, не відоме іншим суспільствам. Радянський режим не лише тим нищив культуру, що руйнував фізично твори культури, їхніх авторів, спотворював форми рецепції культури. Радянський режим нищив українську культуру тим, що знецінював її своїми патологічними фільтрами. Вся «субстанціальна» культура – тобто автентична українська культура з її європейською

генеалогією – впродовж радянського періоду системно відчужувалася від суспільства. І так десятиліттями. Спробуйте пояснити сьогодні середньостатистичному громадянину, що Антонича можна поставити в ряд хіба що з Гарсія Лоркою, а такого поета, як ранній Тичина, за його профетичними візіями порівняти можна хіба з Еліотом. Для нього сама можливість таких компаративних схем не існує, бо основне знання про українську літературу в радянській школі зводилося до формули: Україна – НЕ Європа, а інваріант Росії.

М.С.: Чи є ознаки виходу України з виміру «пост»?

О.П.: Можливо, наше суспільство здатне на героїчний вибух, але не є достатньо зрілим для далеко не героїчної щоденної праці задля конкретної реалізації потенціалу цього вибуху. Найменша проблема, помилка – і вже рейтингові шторми б'ють корабель української державності то об одні скелі, то об інші. Будувати громадянське суспільство якраз і означає будувати його «знизу», а не чекати змін «зверху»! Здатність побуду-

Ми з вами вже багато говорили до цього, що, говорячи про політичні права, політичну волюність чи свободи, – кому, як не цій нації, гордитися тим, що тут вперше перша в світі Конституція За 70 років до американської, за 90 років до польської. Навіть – Тимот Орлик. 400 років тому в цій країні обирали гетьмана, тобто імператора, тобто президента прямим виборчим правом, на Чорних Радах, а Європа ще декілька сот років передавала владу в спадок дітям. Це наша, європейська цінність. І я переконаний, що Україна знаходиться не на узбіччі їх формування. В дуже багатьох обставинах ми були у фаворі формувати цих цінностей. І Ярослав Мудрого називали нестем Європи, тому що ця країна мала комунікації з дуже багатьма країнами європейського світу. Цим я хочу сказати, що ми не чужі для Європи, що ми є однією з сутностей Європи... Україна успішно й динамічно пройде свій шлях до членства у НАТО і Європейському Союзі (Президент України Віктор ЮЩЕНКО).

вати демократичне суспільство вимірюється спроможністю самоорганізації самого суспільства. Західна культура стала цивілізаційним двигуном людства не просто завдяки розвиненим науці та технології. Власне, її мистецтво і комерція, її наука та інституції отримували постійні стимули для розвитку саме тому, що в центрі цієї цивілізації від початку була людина, індивідуальність, а отже – індивідуальні здібності та індивідуальна відповідальність.

Ось тому питання виходу – чи невиходу – України з виміру «пост» найтіснішим чином пов'язане з внутрішнім самовизначенням своєї цивілізаційної приналежності. «Пост» – це могильна плита на колективному радянському могильнику націй. Нині ж – через процес ареальної консолідації – формується нова не лише геополітична, а насамперед геокультурна мапа світу. Західна цивілізація буде протиставлена, з одного боку, східній цивілізації (Китій, як кажуть зараз), а з другого – Євразії, тобто Росії з її сателітами. Куди сягатиме євразійський світ на Сході, ще не відомо, – Росія має амбіцію охопити своїм впливом велетенську частину мусульманського світу. А на Заході лишається питання України, яка зараз, як слушно вважає З.Бжезінський, вирішує не лише власне свій український чи європейський континентальний баланс політичних сил, а й геополітичний баланс світу в інтерконтинентальному масштабі. В кінцевому підрахунку це все ж буде демократичний світ Заходу, – при всіх його недоліках і проблемах, – протиставлений світу різнопорядкових авторитарних систем на Сході.

Україна так чи інакше змушена вибирати. Кому ж заважке слово «цивілізація», той може поставити питання й елементарніше: де вищі стандарти життя? В Придністров'ї чи в Данії? Хочеться, щоб твоїх дітей пустили на м'ясо на черговому етапі кавказької бойні? Чи, може, хай би діти вибирали, де вчитися, – в Сорбонні або Оксфордї? Злиденні «чухонці» на окраїні великої й могутньої Російської імперії сьогодні за межами цієї імперії чомусь перетворилися на Фінляндію – найбільш конкурентноспроможну країну світу. А їхні угро-фінські брати продовжують політ нерозривно з Москвою. Співвітчизники, вибір за вами. Хто здатен, той здатен. А ні, то запасайтесь чобітьми по коліна. Попросите в Заході москїтної сітки від комарів.

М.С. Як засвідчують результати соціологічних досліджень, в українському суспільстві нині сформувався доволі відчутний суспільний запит на так званий «власний шлях» розвитку. Наскільки в теперішньому світі надінтенсивних комунікацій та інформаційних потоків може бути

*Летарка. 1. Створення
залежного самодостатнього
господарства в межах окремої
країни або групи країн,
спрямованого на максимальне
обмеження імпорту.
2. Політичний режим (зазвичай
деспотія), який забезпечує
функціонування такого
господарства («Великий
тлумачаць слова»: сучасної
української мови / Уклад. і гол.
ред. В.Т.Вусел).*

*...Завдяки активній
українській дипломатії ...
заплановано було візювання –
Україна не перетворилася на
«сферу впливу» на політичній
карті світу, незважаючи
краву на узабачі світових і
європейських процесах.
Серед особливостей
створення зовнішньої
політики України того
періоду (1991–1994) слід
виділити процес набуття
статусу без'ядерної держави
і проведення послідовної
політики в цьому напрямі.
До 1 червня 1996 р. процес
ядерного роззброєння
завершився остаточно.
Україна добровільно позбулася
третього за обсягом
потенціалу ядерної зброї
(176 міжконтинентальних
балістичних ракет із майже
1500 ядерних боеголовок), що
стало безпрецедентною подією
в історії людства (із сайту
Посольства України в республіці
Вікторусь).*

глибокою національна самобутність, якою мірою історичний шлях нашої держави може бути «своїм» у контексті нинішніх геополітичних розкладів? Як, обстоюючи автентичну українську тожсамість, уникнути культурної автаркії?

О.П.: Теорія «власного» шляху розвитку – вкрай небезпечна, тому що вона є позірно патріотичною, а насправді перетинається з цілеспрямованою риторикою «слов'янського єднання», чиєю стратегією є ануляція будь-якої неросійської ідентичності. А спільним знаменником цих культурно-політичних орієнтацій є все та ж сама антизахідна ідеологія (несвідома, прихована чи відверто культивована, не грає ролі). В сучасних геополітичних умовах говорити «ні – ЄС, ні – ЄП» можуть лише два політичні суб'єкти: Китай (дозволяють розміри і ядерна зброя) та Норвегія (дозволяє нафта і кільце ЄС навколо). Третій суб'єкт – цілковитий ідіот (як відомо, дозволів не потребує). Зважаючи на це, сповідники теорії «України в Україні», не будучи вочевидь ні китайцями, ні норвежцями, становлять третій випадок, оскільки обстоюють порожню міфологеми у світі жорстких прагматичних реалій.

У світі сучасних комунікацій можна залишитися собою лише в європейському просторі. Тому що це єдиний простір, який історично будувався на основі визнання багатоманітності як цінності. Європа за це заплатила дорого: відмовившись, на відміну від Росії, від свого колоніального минулого. Але це дало змогу зробити надбанням усєї західної цивілізації етику ставлення до Іншого.

М.С.: Але ж і Європейському домі не все так спокійно: згадаймо провал євроконституції, зростання популярності правих сил, або й прихід до влади – у Польщі, наприклад...

О.П.: Європейська Спільнота свідомо того, що нові країни в її складі потребують, крім усього, величезних коштів на культурну інтеграцію, починаючи елементарно від перекладу. Чи не економніше було б перейти на англійську? Так, але ці витрати виправдовують себе, бо створюють позитивний клімат співжиття, будують довіру, вселяють почуття надійності, захищають гідність культур. Двомовність англійська є, але вона не декретована, а природна, і тому стає фактором культури, а не насильницької політики і/чи виборчих спекуляцій. Наприклад, ЄС уже проголосила 2006 рік роком так званих «нетранспортних» мов – переважно задля захисту носіїв новопривбутих культур, для їхнього самопочуття в Європі як у себе «вдома», щоб вони чулися «своїми» в новому геополітичному просторі. Гаразд, мови. Але Європа захищає «національну ідентичність» навіть сирів і шоколаду, грибів і вин!

Звичайно, питання збереження культурної ідентичності в глобалізованому світі – одне з найскладніших. Але саме тому, що світ став глобалізований, зберегти ідентичність можна лише сміливо відкриваючись і збагачуючись через новий досвід, нові контакти, а не вперто капсулюючись у власній тожсамості. Будь-яка закритість, будь-яка культурна аварія в сучасних умовах неминуче веде до ентропії. Крім усього, органічно

*Аварія (грец. **avárkela** – самозадоволення) – незалежність від усіх речей зовнішнього світу або інших людей. Життєвий ідеал квієтуса і стовба. В економіці – незалежність країни, що позбавляє необхідності ввозити найважливіших продуктів споживання. В античній етиці – термін, що позначає акцентуацію самозастосованості, задоволеність навальним станом, достатком та незалежністю. Широке поширення поняття аварії отримало у квієтуса та стовба (мудрецькову «досить самого себе»). За Антиофеном, «добродієність досить для блаженства». Стовбу Христини належить визначення: «Аварія є стан, який задовольняється необхідним і який здатен приводити життя до належного». Платон і Арістотель розуміли аварію ідеалістично. За Платоном демург створив космос у вигляді «самодостатнього й досконалішого бога», що нічого не потребує. В пошуку найвищого блага й Краси Платон прагнув до того, «що достатнє й досконале». Арістотель, розуміючи добродієність як акцентуацію самозадоволення, детально розглянув це поняття в праці «Нікомахова етика». Аварія – це «те, що саме по собі робить життя бажаним і нічого не потребуючим»; в цьому розумінні вона потожна блаженству («Вільна енциклопедія» на uk.wikipedia.org).*

і системно засвоєна багаточасова культура («своя» і «чужа») розвиває критичне мислення, дозволяє бачити реальні пропорції світу та співміряти з цим світом і власну особистість, і власну реальність.

*Етикетка – міра
неозначеності якого-
небудь досвіду, що може
дати певні результати.
В теорії інформації – міра
неозначеності ситуації
(«Великай тлумачавай словник
сучасної української мови»/
Уклад. 1201. ред. В.Т.Бусел).*

Інша справа, треба також чітко усвідомлювати, що ж саме ми можемо запропонувати Європі – в плані культурному й у плані економічному (в плані політичному Україна як локомотив демократизації все ж здобулася на певну увагу й повагу). Власне, страх перед цією необхідністю й веде або до замикання в собі, або до того ж «російського» вибору.

Зрештою, іноді закрадається сумнів. А може, патології цього «братства» і справді так глибоко зайшли, що нічого іншого не лишиться, як тільки кружляти в замкненому колі газових, маякових та м'ясо-молочних «воєн»? Бо, наприклад, і нас, і «великого російського брата» за гігієнічними нормами на Заході і на «блещиний ринок» не пустять (чого вартий підроблений алкоголь чи молочко лейкозних корів!). Але нас суворо інспектуватимуть арбітри з країни, де з багатьох видів продукції спостерігається 90% (!) контрафакту. А росіяни панічно скуповуватимуть українську сіль. Вгадайте, хто втече з таких сюрреалістичних вольєрів, і українських, і російських? Правильно, молодь. А залишкові виборці й через двісті років проголосують за чергового рецидивіста і за «двуязычье»... В Україні, звичайно. Ну а в Росії – за «сильного президента», обов'язково ченіста, щоб «тук – і контрольний в голову».

Тому знову повертаємося до сказаного. Або Україна знайде в собі сили здобути на критерії європейського життя, – а на це будуть потрібні роки зусиль, і жертв, і труднощів, – або знову опиниться інертною ресурсною периферією чергового витка Російської імперії, байдуже – авторитарної (без лапок) чи «ліберальної» (в лапках). Оскільки ж російська імперія має звичку розпадатися, – в одному ХХ ст. вона вже розвалилася двічі, – то перспектива знов та сама – тобто безперспективна. На нещодавньому економічному саміті в Давосі було сказано, що якщо Росія вибере шлях «енергетичної імперії», – а це означає відсутність модернізації та сповільнення темпів виробництва, – у 2025 році вона ризикує розпастися, з дуже важкими соціальними наслідками. Як кажуть італійці, попередити людину – це наполовину її врятувати. Україна попереджена. А інші 50% свого порятунку вона має вирішити сама. ✨

ВАСИЛЬ
СЛАГЧУК

П Р О З А

Клітка для неба

...поет, прозаїк (до 40 років писав поезію, а потім «раціонально вирішив» перейти на прозу).

Народився 1961 року в селі Новий Зборишів на Волині. Автор понад двадцяти книжок віршів, дорослої та дитячої прози — «Укол годинничковою стрілкою», «Малювання в темряві», «Крилатий чоловік», «Сліпий дощ», «Дняй зійти» та ін.

Працював інженером на Запорізькому автозаводі.

Служив у Афганістані, повернувся з дуже важким пораненням, був нагороджений орденом Червоної Зірки та відзнакою Президента, орденом «За мужність»

III ступеня. Закінчив факультет української філології Луцького педагогічного інституту ім. Леся Українки.

Лавреат Шевченківської премії (2004), літературно-мистецької премії імені Агітангела Кримського, премії імені Василя Стуса, Дмитра Павличка, Паала Тичини, фонду Володимира Швабінського з Вільного українського університету (США) та міжнародної премії «Тріумф».

Заслужений діяч мистецтва України.

В дитинстві мріяв бути головою колгоспу. Ідеалів не має: «Я не є богоборником, але я і кумирів не будую собі».

Мешкає в Луцьку.

**«Людина повинна відповідати за те,
що вона живе у цьому дивному світі, –
сказав він. – Адже ти знаєш – це справді дивний світ.»**

(Карлос Кастанеда «Подорож до Ікстлану»)

Книга перша

СІЛЬ У ВОДІ

Добрий ранок

Уві сні я нічого не бачив. Мій сон був як підземне озеро, в якому – ні риби, ані водоростей. Коли неквапна течія сну з печерної темряви винесла мене на світло, я прокинувся – і втрапив на пташиний концерт. Моє пробудження було легким і приємним. Як у дитинстві.

Я розклепив повіки.

У мене в ногах на бильці ліжка сиділа дівчинка років чотирьох (кругле личко, солом'яні кучерики, носик гудзичком) і, не зводячи з мене пильних сірих очей, зосереджено смоктала великого пальця. Наші погляди зустрілися. Дівчинка мовчки зісковзнула з бильця, ступивши крок до краю ліжка, спочатку сіла, потім перевернулася на живіт і стала спускатися на долівку.

– Поволі, носа не розквась, – застеріг хлопчик (років на три старший за дівчинку), що стояв біля стільця, на якому я склав/розвісив свій одяг, і, виволікши зі штанів, приміряв мого шкіряного ременя за п'ятнадцять баксів.

«Відходити б його цим ременем по задниці, – подумав я, не втрачаючи благодушного настрою. – Куди тільки мати дивиться?!»

Мати цих дітей – доволі симпатична жіночка з чіпкими очима. Погляди вона метає, наче ласо. Якби я побачив їхню маму на бильці свого ліжка, то не дуже б здивувався. У цьому царстві мам я абсолютно незахищений, як у переносному розумінні, так і в буквальному. Вчора, коли я, приготувавшись до відпочинку, намірився замкнутися, з'ясувалося, що дверний замок мого номера (помешкання тут називають гнітючим словом «палата») зсередини не зачиняється.

Про всяк випадок кидаю погляд на тумбочку. Здається, тут ще ніхто ревізії не проводив: годинник – на місці, сподіваюся, що й документи та гаманець не зникли з шухляди.

- Добрий ранок! – вітаю непрошених гостей. – Ви що тут робите?
– Прийшли поговорити, – не знітившись, відповідає хлопчик.

Перехідний вік

Внутрішньо я зіщулювся. Скидалося на те, що я поквапився, сповістивши, що ранок добрий. Як свідчить мій життєвий досвід: коли хтось заявляє, що хоче з тобою поговорити, готуйся до неприємностей.

У мої юнацькі роки, якщо натанцях до тебе підходив пацан зі словами «вийдем, поговоримо», це означало, що тебе збираються бити. У подібних «розмовах» була своя романтика й особливо добре вони вдавалися на п'яну голову. Та це лише квіточки, які з відстані нюхаєш і ностальгічно посміхаєшся, а ягідки... Усі скандали з моєю колишньою дружиною розпочиналися з її фрази: «Нам треба поговорити». Від цих ягідок мене дотепер нудить та серединою назовні вивертає. Терпіти не можу розмов, які закінчуються биттям морд або биттям посуду. Це вже як закон: кожен, хто мав до мене якісь претензії, починав із слів, що хоче зі мною поговорити.

Тепер я вже не сумнівався: діти прийшли, аби зіпсувати мені ранок. А зіпсутий ранок – це зіпсутий день. А я, між іншим, прибув сюди, щоб підлікувати нерви.

«Може, подарувати малому паска, і попросити, щоб забиралися?» – запанікував я, та одразу ж узяв себе в руки.

– Поговоримо після сніданку. Поки не поснідаю – я німий як риба і глухий як пень.

Хлопчик засміявся:

– Ха-ха-ха! Як пень... Ха-ха!.. Старий пень. – Він повторював це безперестанку.

Малому вочевидь подобалося обзивати мене, і виглядало так, ніби я сам запропонував йому цю гру.

– Я не сказав «старий», – не втримався я, щоб не зауважити, чомусь саме це слово зачепило мене. Либонь, у мене перехідний вік (із молодості в зрілість), пам'ятаю, коли вперше п'ятнадцятилітній пацан назвав мене дядьком – мені хотілося надавати йому копняків. До своєї зрілості я підійшов внутрішньо не готовим. Збігалися лише зовнішні ознаки.

Дівчинка вийняла пальця з рота, щоб запитати:

– Ти не любиш дітей?
 Мабуть, щось таке запримітила на моєму обличчі. Діти – вони дуже проникливі.
 – Люблю, – запевнив я. – Собак, котів, дітей – усіх люблю.
 – А я котів не люблю, – сказав малий. – Вони линають і дряпаються. Я собак люблю, як я піду до школи, тато купить мені собаку.
 – Собаки кусаються, – мовила дівчинка.
 Позираю на двері. Може, яка добра душа прийде й визволить мене від цього нашестя.
 – Діти, напевно, мама вже шукає вас.
 Дівчинка заперечливо покрутила головою:
 – Мама спить.
 «Я б теж зараз спав», – ворушиться квола думка, я прикриваю повіки.
 – Мама вигнала нас із палати, щоб ми не заважали їй спати, – озивається хлопчик. Здається, він нітрохи не ображається на свою неньку.
 «Чому ж я не можу вчинити те, що вчинила їхня мати?!»

Флора й фауна

В Євангелії діти ставляться дорослим за приклад. «Таких бо Царство Боже...»

Рішуче відкидаю коца. Зводжуся з ліжка й підходжу до прочиненого вікна, відхилиля стулки навстіж. Щодо тутешньої природи приятель, який улаштував мене в цей санаторій, не перебільшував – розкішна. Прекрасний парк поступово переходить у ліс. По один бік – озеро (уже бачив його звіддалік), по інший, кажуть, річка, там я ще не встиг побувати. Коротше, флора дивовижна. А ось фауна...

До санаторію я прибув учора після обіду. Адміністратор виявилася напрочуд привітною пані, вона пояснила, що зараз у них величезний наплив відпочиваючих, відтак усі місця в їхній центральній садибі зайняті, тому вони мене тимчасово поселять в іншому корпусі. І спровадила в цей закапелок (добряче таки віддалений – п'ятнадцять хвилин їзди на швидкій), де я почувався так, як мав би почуватися чоловік, що випадково втрапив до жіночої консультації. Окрім мене тут був лише один мужчина – старенький дідусь. Корпус заселяли не просто жінки, а мами з дітьми, які цілими виводками гасали по території.

«Може, це рай? – подумав я після того, як отямився від першого шоку. – Однак чомусь цей рай нагадує мені сьак-так замасковане пекло».

Вдихаю на повні груди. Мені хочеться бути оптимістом.

– Красота! – кажу бадьорим голосом.

– Нічого хорошого, – не погоджується зі мною малий.

Від його слів у мене – мороз по шкірі.

Розмова

Малого звать Толиком.

– Мій тато крутий, він на BMW вишиває, – хвалиться Толик. – А в тебе є машина?

– Нема. – Удоволено, аж суглоби тріщать, потягуюся.

Хлопчик зневажливо кривиться.

– Ти – лох?

Такі слова навіть від малої та нерозумної дитини неприємно чути. «Не забувай, що в тебе – диплом педагога», – нагадую собі, аби не відреагувати адекватно. Малий вочевидь не на молоці, а на кока-колі виріс. Має він щастя, що прокинувся я в доброму гуморі, бо диплома із собою не ношу, і нам'яти малому збігочнику вуха рука мені не здригнеться.

– Ні, я – правильний пацан.

– І без машини?! – не вірить Толик.

– Машина часто ламалася, і я її спалив.

– А мобілка в тебе є? – не вгавав малий.

– Була, але дуже часто дзвонила, і я її спалив, щоб не відволікала від думок.

Коридором галопом пробіг табун дітей.

– А про що ти таке думаєш?

– Зараз я думаю, чи не спалити мені цей заклад? – відповідаю, одягаючи штани, і жартома запитую: – Ти маєш сірники?

Хлопчик у передчутті лепської розваги азартно киває.

– А я мамі скажу, – подає голос дівчинка.

Малий цитькає на сестру, і вона зникає за дверима.

Рятувальний круг

– Ходімо скупаємось, – пропонує Толик.

– А тебе мати самого відпускає до озера?

– З тобою відпустить.

Вельми вдячний за довіру, але я не впевнений, що готовий до такої відповідальності. Утім, не кепсько було б зануритися зараз у воду. У воді я завжди почувався комфортно. Однак ті часи, коли я двічі на тиждень ходив до басейну, давно минули. А в природній водоймі я плавав ще давніше. Якщо вже я піднявся в таку рань, то чому б не піти й не скупатися?

– А ти плавати вмієш? – з'ясовую в Толика.

– В озері вмю, а в річці без круга поки що не виходить, – зізнається він.

– В річці тобі течія заважає?

– Ні, в річці вода рідша, я одразу ж на дно провалююся, – каже хлопчик. – А в озері густа, бо солоня.

– Гарязд, – приймаю рішення. – Біжи відпрошуйся. Якщо мама тебе відпустить – підемо скупнемося. Тільки круга свого не забудь.

Думає, малий на радощах кинеється з усіх ніг до матері за дозволом, але він і не ворухнувся.

– Я ще вчора увечері відпросився, – повідомляє спокійно. – А круг – оно біля стіни.

Я зиркнув у той бік, куди вказував хлопчик, і вгледів притуленого до одвірка червоного надувного круга, на якому білими літерами красувався напис: «ТИТАНІК».

«Нормальний прикол», – пошкріб я щоку.

– Де ти його взяв? – не відводжу погляд від рятувального круга.

– Завжди в мене був, – дає Толик вичерпну відповідь.

– Гарязд, – ще раз кажу я. – Відчалуємо. – І про всяк випадок спльовую: – Тьху-тьху.

Ключ на цвяшку

Трохи незвично, що двері палати зачиняються на навісний замок. Якесь тут усе допотопне; приміщення вочевидь пристосоване під

санаторій, виглядає воно так, ніби його будували в першу радянську п'ятирічку. Просовую вухо замка в металеві кільця. До ключа прикріплена металева бирка з номером палати.

– Ключа медсестрі на пост треба віддати, – підказує мені Толик, помітивши, що я ховаю ключа до кишені. – Вона на цвяшок повісить.

– Може й у мене побути, – не погоджуюся я. – Я ж один в палаті живу.

– А порядок?! – наполягає хлопчик.

– Я не проти порядку, але порядок – це коли у кожного мешканця палати є власний ключ, – кажу сердито. – А коли ключ висить на цвяшкуну, з якого його може зняти кожен, кому заманеться, – це бардак.

– Любиш права качати? – іронічно (принаймні так мені здалося) цікавиться Толик.

З підозрою зиркаю на малого: може, переді мною не дитина, а карлик? Надто вже розумний. Не в смислі інтелекту, а значенні життєвської практичності. А втім, діти завжди копіюють дорослих. Либонь, Толик переадресував мені підслухану десь фразу.

Я не знаю, що маю йому відповісти, а тому запитую:

– А ти хіба не любиш?

– А мені все по барабану, – розв'язно каже Толик.

Мої підозри повертаються. Замислено дивлюся на малого. Треба його якось перевірити. Мусять же бути якісь тести, котрі допомогли б відрізнити малого хлопчика від дорослого карлика.

Коридор

Поки я дійшов коридором від своєї кімнати до сходів (моє помешкання знаходиться на третьому поверсі, передостання палата в лівому крилі), мені зустрілося десяток жінок (ідентифікував я їх дуже слабенько), деякі з них люб'язно віталися зі мною й заговорювали (доводилося зупинятися), як із давнім знайомим, інші перепиняли мене, відверто виражаючи бажання зав'язати знайомство. Жінки називалися. Я казав, що мені дуже приємно, й у свою чергу відрекомендовувався. Однак, як одразу ж з'ясувалося, це була зайва формальність, позаяк моє ім'я вже було їм відоме. І знали вони про мене, здається, навіть більше, ніж записано в моїй історії хвороби. Цьому я не дивувався, проте мене бентежила така лавина посиленої уваги (наче я яка знаменитість), окрім того, що я захилювався в потоках жіночих флюїдів, я ще знічувався, зважаючи на те, що більшість жіночок були одягнуті надто по-домашньому: котрась пересікала коридор в од-

них трусиках та ліфчику, інша розгулювала в якійсь прозорій сороччині, котра вочевидь свідчила, що і трусики, і ліфчик на цій леді відсутні. Виручав мене Толик, який не втомлювався нагадувати, що чим довше ми будемо тут стовбичити, тим менше лишиться часу на купання, і ми запізнимося на сніданок.

Учорашні танці

Соромно зізнатися, але я не здатний був визначити, з якими жінками вже знайомився, а з якими ще ні. А коли й пам'ятав чиєсь лице, то не міг пригадати імені. Я взагалі дуже погано запам'ятовую імена під час знайомства, якщо мені одразу відреконструюються більш ніж двоє людей, а вчора жіночі обличчя та імена мінялися, мов у калейдоскопі.

Учора після вечері я хутенько повернувся до палати, бажаючи усамітнитися. Серед цього племені амазонок я почувався дуже незатишно. Вирішив, що перебуду тут ніч, а вранці, як тільки появиться заввідділенням чи головний лікар, чи будь-хто з начальства, вимагатиму, щоб поселили мене в якийсь інший корпус, де б я не виглядав білою вороною, а інакше я їм такий скандал улаштую! Потішивши себе цією думкою, я потинявся по палаті, постояв біля вікна, полежав на ліжку, а що спокій до мене не приходив, надумався прогулятися парком. Вечірній моціон, так би мовити. Не для того ж я сюди такий світ перся, щоб тепер, подібно до таргана, забитися в щілину.

Я спускався сходами, коли грянули перші акорди музики, одразу ж вступила співачка, якимось знагла, наче Пилип з конопель, від несподіванки я навіть із кроку збився. Здалося, що розпочався апокаліпсис, і, як виявилось, наближаючись до виходу, я наближався до його епіцентру. Очевидно, за відсутності спеціального майданчика для танців, танцюльки влаштовували на площадці перед входом до санаторію. Переступивши поріг, я мало не ткнувся носом у доволі широку спину співачки, це була дебела молодиця років за тридцять у довгій червоній з блискітками сукні й копицею чорного фарбованого волосся на голові. Акомпанував їй лисий чоловічина на якихось клавішах, які відтворювали масу музикальних інструментів, але найгучніше та найвиразніше звучала ударна установка: бум, цик-цик; бум, цик-цик. Однак уся ця зовсім не квола музика цілком поміщалася всередині голосу співачки. Це було щось неймовірне, я не второпав, що вона виконувала, настільки мене вразило, як вона це робила. У зв'язку з її співом на гадку мені прийшли дві аналогії: перша, здається, з

Руданського: історія з бабою, яка заливалася сльозами, слухаючи в церкві спів дяка, позаяк його спів нагадував їй крик її кози, коли ту вовки роздирали; друга – з якоїсь дитячої книжки (читав у дитинстві), у ній малий, оцінюючи виконання якоїсь співачки, казав, що вона верещить так, як його кіт, коли він його в чайник зачихав. Про санаторну ж співачку сміливо можна було сказати, що соло вона співає так, як коза, яку роздирали вовки, та кіт, якого малий зачихав до чайника, могли б заспівати дуетом.

Я позадкував, вгледівши перед собою рухливу людську гущу; хоч звучала щойно перша мелодія, жінки зі своїми чадами стрибали та смикалися настільки активно й масово, наче я втрапив на кульмінацію відьомського шабашу. Не встиг я оговтатися й роззирнутися, як би мені оминути цю божевільну веремію, коли з маси виокремилася здоровенна тітка й, ухопивши мене за руку, потягнула поміж танцюючих. «Все, пропав!» – із жахом подумав я, так само, як колись у війську під час навчань, кидаючись під танк. Уявляю, яким смішним і жалюгідним виглядав я, вириваючись із чіпких тітчиних рук. Ще й зараз, як згадаю, хочеться провалитися крізь землю.

Жінка в чорному

За всю дорогу до озера я обмінявся привітаннями ще з двома десятками жінок (я здивований: надто людно як на ранішню пору, Толик пояснює мені, що всі квапляться покупатися й позасмагати, поки не розпочалася денна спека, найкраще це робити з досвітку до одинадцятої години або після четвертої дня, коли сонце починає скочуватися до заходу), під кінець я так освоївся, що з декотрими вітався першим. Лише одна пані не відгукнулася на моє «здрасуйте», якась недоступна й нетутешня розминулася зі мною, зачепивши за живе виразом погорди, що застиг на її вродливому блідому лиці. Я так і не зрозумів: зумисне проігнорувала вона мене чи, заглибившись у себе, не зауважила моєї присутності. Виглядала жінка дещо чудернацьки, попри сонячний і теплий ранок, вона натягнула на себе довгу чорну спідницю й таку ж чорну, наглухо застібнуту блузку. Правою рукою до грудей притискала книжку. Я ледве стримався, щоб не озирнутися й провести її поглядом.

«Що за маячня?!» Ми звертаємо з алеї на стежку, і я таки повертаю голову услід жінці, але вона вже зникла.

– Ти знаєш цю тьотю? – запитую в Толика.

Малий кривиться й недбало низує плечем – зустрічна йому нецікава.

– Вона бездітна, – каже з осудом (фраза явно з чужих уст) і, ніби реабілітовуючи жінку, додає: – Вона смачно пахне.
Принюхуюся.

Привид повертається

Серафіта.

Ця жінка схожа на Серафіту.

Серафіта теж, не зважаючи на погоду, завжди одягалася в чорне. Така ж довга чорна спідниця, а частіше – широкі штани, що нагадували завужену спідницю. Чорна кофта – під саму шию, поверх неї – великий срібний хрест. Довге розпущене волосся кольору соломи гречки й вівса. Завжди трохи підняте підборіддя, тонкий вигин шиї, печальний профіль. Коли вона йшла вулицею, люди озиралися їй услід. Я взагалі не зводив із неї очей.

Серафіта як з'явилася, так і зникла.
А її привид довго ще переслідував мене.
Ще довго я ганявся за ним.

І ось привид Серафіти повернувся.
Матеріалізувавшись у жінку-нагадування, жінку-копію, жінку-дубль.

Однак усім відомо, що в ту саму воду двічі не увійти. А стояча вода до цього часу давно б уже засмерділася.

Я ще раз озираюся.

Озеро

Дорогу нам перебігає білка.
Не така яскраво руда й пухнаста, як малюють у дитячих книжках, а худа, облізла, з обдертим хвостом. Щурі біля міських смітників виглядають більш респектабельними. Хлопчик ухопив палицю й запустив у нещасну тваринку.

– Дика, – пояснив мені. – А біля санаторію є ручні. Я їх соняшниковими зернятками годую, – і

продовжуючи тему тварин, малий несподівано запитую: – Ти бачив, як їжаки спарюються?

Я не бачив. Зате можу розповісти, як запилюються квіти.

– Вони тоді зовсім не колючі, ніби шовкові, – натхненно просвілював мене Толик. – Можна гладити.

– У природи є чому повчитися, – озиваюся (треба ж сказати дитині щось розумне) і переводжу мову на більш безпечну тему: – Після сніданку ти підеш на процедури?

– Сьогодні ж – неділя, – нагадує хлопчик. – Процедур нема.

– Я й забув. Зовсім дні погубив.

Толик жаліється, що не має з ким вранці ходити купатися.

– Мама лінується вставати, спить до самого обіду. Ми з Русею без неї снідаємо. А вдень купатися не так класно.

– А яка різниця? – запитую. – Чим удень гірше?

– Бо зранку тітки голяком купаються, – відповідає Толик. – А вдень – дуже рідко.

– Ти серйозно?!

Я обриваю крок, але вже пізно, ми – прийшли: натикаємося одразу на трьох голих жінок. Та, що виходила з води, заглявши на нас, голосно зойкнула й сховалася в кущах. А та, що лежала, (наймолодша) глипнула на нас із легким презирством, наче на якихось збоченців, і перекинулася на живіт, показавши нам білий трикутник, попи. І тільки найстарша, жінка років сорока, що стояла зі зведеними догори руками, мовби мати-Вітчизна, підставляючи вранішньому сонцю коричневе від засмаги тіло (обвислого живота й плоскі груди), зустріла нас підбадьорливо:

– Привіт, хлопці! Проходьте, не соромтеся.

А ось і – озеро.

Ню-ню

Не знаю, де в цей час знаходиться наука педагогіка, але мушу визнати, що особисто я відстав од життя безнадійно й остаточно: подумати не міг, що нинішні семилітні хлопчики настільки активно цікавляться жінками.

– Чому тобі так подобаються голі жінки?

– Бо вони красиві, – без запинки відповідає Толик.

– Що – усі?! – не вірю я. – І ота товста, мов діжка? І та сухоребра, що схожа на сушену тараню?..

– Усі, – Толик твердо стоїть на своєму.

– А одягнуті некрасиві?
– Не знаю, – каже малий і задумується. – Тільки ті, які добрі, – уточнює.

Тепер моя черга задуматися.

– Нью-ню, – кажу я і зігхаю.

«Усе-таки це не та краса, що врятує світ». У цьому я більш ніж певен.

Густа вода

Роздягаємося. Я все ще вагаюся, чи не забратися нам звідси. Толик уперся – нізащо. Він крутить головою навсібіч, я ж намагаюся дивитися лише собі під ноги. Оце так утрапив у халепу! З цим купанням, із цим санаторієм... Скоріше б у воду, аби голим жінкам очі не мозолити. Ступаю на дерев'яний поміст, сідаю на край, опускаю ноги у воду. Вода огортає приємним холодком.

– Тут глибоко? – запитую Толика.

Він неухважно киває.

Обережно опускаюся у воду, біля помосту – мені до пояса. Вмочаю й оближую пальця – вода справді солоня.

– Стрибай до мене, – кличу Толика. – Я підстрахую.

Толик непорушно сидить на своєму рятувальному кругові.

– Не, – крутить головою. – Я тут посиджу, – і відмахується: – Потім.

Роблю кілька кроків по дну, вода піднімається мені до грудей, я підгинаю ноги й лягаю на воду, перевертаюся на спину, пливу горілиць, відгрібши подалі від берега, завмираю. Лець відчутна хвиля колише моє напрочуд легке тіло. І на душі у мене також легко. Мов у сьогоднішньому сні. Ніби в далекому дитинстві. У якому я розчиняюся, наче сіль у воді.

Книга друга ХУТІР ДИТИНСТВА

Сім «я»

Моє дитинство минуло серед жінок. Рідкісна була сімейка (сім «я»), їх – шестеро, і сьомий – я. Мужчина. Я був їхнім сонцем, вони, мов планети, оберталися довкола мене.

Так, їх було шестеро. Три покоління.

Перше – моя баба, звали її Катрею, та її молодша сестра Текля. Друге – доньки моєї бабці – старша Тамара, середульша Софія (моя мама) і молодша Уля. Третє – моя сестра Марійка.

Жили вони, як ті кішки: кожна намагалася гуляти, як сама бажає. Ще трохи й вони були б перегризлися, пересварилися, коси одна одній повиривали, але з'явився я. У цьому смислі я народився вчасно.

– Ми тебе дочекатися не могли, – казала, пестячи мене, цьоця Уля.

А баба Катря запевняла:

– Якби народилася дівка, я б викинула її на сніг. Взяла б гріх на душу...

Але народився я. І вберіг бабу від гріха.

Як я народжувався

Падав рідкий лапатий сніг. Цьоця Уля стояла біля вікна й угорос рахувала сніжинки. Улі недавно виповнилося сімнадцять. Вона була низькоросла, кругловида, із симпатичними ямочками на щоках.

– Замовкни! – гримнула на неї цьоця Тамара. – Ти дієш мені на нерви.

«Дивно, – подумала Уля. – До чого ж люди різні! Я рахую, щоб заспокоїтися, а Тамару це дратує». Утім, Тамару дратувало майже все, що робила чи казала Уля. Можна було навіть сказати, що вона її недолюблювала. Уля особливо цим не переймалася, їй думалося, що, можливо, в усіх сім'ях старші сестри (Тамара була старша на дев'ять років) прискіпливі до молодших. Позаяк старша сестра й з іншими людьми не відзначалася привітністю.

Тамара металася по кімнаті, не знаходячи собі місця, вона то міряла широким кроком долівку від сінешнього порога до щільно причинених дверей, які вели в сусідню кімнату (кожен раз наближалася до них так стрімко і з таким рішучим виглядом, що здавалося, зараз вхопиться за клямку та переступить поріг), то сідала на лаву, але одразу ж схоплювалася й підходила до відра з водою, щоб напитися, зачерпнувши кухлик, підносила його до уст і якийсь час тримала перед собою, дослухаючись до того, що відбувається в сусідній кімнаті, потім, так і не відпивши, ставила кухлик на місце, і знову її висока постать, мов маятник – туди-назад, туди-назад, – відміряла тривожний час очікування.

У сусідній кімнаті кричала моя мама. Там народжувався я. Народжувався передчасно, настільки передчасно, що про те, аби добиратися до пологового будинку в районний центр, мови не могло бути, ледве фельдшера встигли покликати. Баба Катря та бабця Текля допомагали фельдшеріві, Тамару та Улю до породіллі не допустили, позаяк, на думку бабусь, є речі, про які не годиться дівчині знати раніше визначеного часу.

– А чого мама кричить? – запитала Марійка.

Моя п'ятилітня сестричка гралася на ліжку зі своїми ляльками, вона єдина з присутніх виглядала спокійною, здавалося, дівчинка абсолютно байдужа до того, що діється довкола, насправді ж її дитяча увага, не відволікаючись від гри, пильно все фіксувала.

– Чого мама кричить?

Марійці ніхто не відповів.

Уля відійшла від вікна й, присівши біля плити, відчинила дверцята, щоб підкинути до вогню дров. Паливом на цю зиму жінки не запаслися, доводилося економити, палили, аби тільки їсти собі та худобі зварити. Однак у день мого народження дров не жаліли. Зустрічали мене теплом.

– Маму животик болить? – знову запитала Марійка.

І знову до неї ніхто не озвався.

– Я цього більше не витримаю! – вхопилася за голову Тамара. – Я зараз здурію.

У цей час моя мама замовкла, натомість я подав свій голос, врятувавши цюцю Тамару від божевілья.

– Хлопчик, – сказав фельдшер, передаючи мене бабі Катрі.

Баба Катря, переконавшись у достовірності слів медика, зі стриманою радістю філософа констатувала:

– Нарешті будемо мати господаря.

А бабця Текля просльозилася й перехрестила мене.

Маленька опозиція

Я лежав у колисці. Обидві мої цюці визнали, що я надзвичайно красивий. Геть усі сходилися на цій думці, лише Марійка стояла віддалік і, набурмосившись, ревниво слухала захоплені вигуки дорослих. Її підвели до колиски.

– Це твій братик. Дивися, який гарненький.

Марійка зиркнула на мене з неприязню й скривилася.

– Щоб він здох, – сказала голосно. – Це через нього мама кричала...

Отак несподівано моя сестра заявила про свою опозицію.

В усіх моїх родичів в одну мить лица помінялися. Забобонність була частиною їхнього світогляду. Першою відреагувала баба Катря, вона вдарила Марійку тильним боком долоні по губах і пригрозила:

– Язика відірву, як будеш таке говорити.

Сестра розплакалася. Ніхто за неї не заступився. Навіть Уля, яка найбільше з нею гралася, і та подивилася на Марійку осудливо.

– Не можна так, Марійко. Мама народила тобі братика, щоб ти мала з ким гратися... Ти повинна його любити.

– Не буду любити, – затялася Марійка. – Він брудний.

Того дня моя сестра постраждала через свою об'єктивність.

Нечиста сила

– Ти зіпсував мені життя, – любила повторювати сестра.

До того, як мені виповнилося два роки, я пережив три замахи на своє життя. Першу спробу приборати мене Марійка втілила майже одразу після мого народження. Вона на очах у бабці Теклі перекинула колиску, в якій я мирно спав, нічого не підозрюючи. На щастя, я не постраждав. Сестра запевняла, що зробила це ненавмисне. Їй повірили (у голову не вкладалося, що п'ятилітня дитина може бути таким монстром), однак задля науки відлупцювали та на майбутнє постано-

вили не залишати нас наодинці. Вдруге Марійка спробувала «замочити» мене, щойно я зіп'явся на ноги; вона повалила мене в балію з пранням, що стояла на долівці, й почала товкти, аби я весь занурився у воду. Врятувала мене цьоця Тамара. Звичайно ж, сестра переконувала всіх, що я сам упав у балію, а вона мене рятувала. Проте третій замах підтвердив, що попередні два не були випадковістю. На цей раз Марійка відвела мене на румовище покинутого обійстя та зіштовхнула в колодязь. Сама ж спокійнісінько повернулася додому. Мені пощастило, що колодязь був неглибокий і до половини засипаний землею. Найшли мене через півдня, після того, як баба Катря з цьоцею Тамарою влаштували Марійці перехресний допит, і вона зізналася, як хотіла занапастити мою тоді ще безгрішну душу. Їй це майже вдалося, я в тій криниці простудився й мало не помер від хвороби.

– У цій дитині сидить нечиста сила, – дійшла висновку баба Катря.

Усі мовчки з нею погодилися.

А майже через двадцять літ Марійка півтора місяці виходжувала мене в Ташкентському шпиталі після важкого поранення.

Пам'ятаю, як прийшов до тямі після марення-сну, і побачив сестру, вона сиділа поряд зі мною на краєчку ліжка. Дивилася на мене сухими, почервонілими очима.

– Я так боялася, що не застану тебе, і ти не дізнаєшся, як я тебе в дитинстві любила... Я хотіла, щоб ти був тільки мій.

Лише вона мала право вбивати мене, більше ніхто.

Хата

Ми жили не в селі, а на хуторі. Власне, до часу мого народження від хутора зосталася лише наша хата. Самотня хата посеред поля. До лісу нам було ближче як до села. Електрику до нашої хати провели вже коли я навчався в школі. Хату цю збудував мій прадід Архип, батько баби Катрі та бабці Теклі. Як на тодішні мірки, вона була досить велика, хоча й складалася лише з двох кімнат. Вірніше з кухні (із плитою та піччю), тут мешкали бабусі – баба Катря спала на ліжку, а бабця Текля на лежанці, біля печі, – та кімнати, де стояли три ліжка й скриня. Я спав із мамою, Марійка – з Улею, наші ліжка були дерев'яні, громіздкі та жорсткі, а в Тамари – вузька койка з блискучими металевими бильцями і м'якими пружинами. Тамара купила цю койку за свою вчительську зарплату, а до цього мусила спати разом із Улею. Я любив сидіти на цьоціному ліжку й гойдатися, слухаючи, як позойку-

ють піді мною пружини, або ж, коли нікого не було, залазити на постіль із ногами й підстрибувати. За ці витівки мені не раз перепадало від цьоці Тамари, вона суворо забороняла нам із Марійкою гратися на своїй койці, навіть відгородила її ширмою. Однак більшість часу всі ми товклися на просторій кухні. Особливо взимку. На кухні було тепліше. Плита хоч і була змурована так, щоб одночасно опалювати кімнату, але на всю нашу велику хату тепла не вистачало.

Дати й події

Довгий час я думав, що рідна моя бабуся – бабця Текля, вона була сумирна й лагідна, а баба Катря скидалася на суворого жовніра, я її боявся. Її всі домашні побоювалися. Здається, на рівних з бабою Катрею трималася лише Марійка, сестра не визнавала жодних авторитетів, характер мала такий самовладний, як і в баби, у дечому навіть перевершила її. Баба Катря ніколи не прискіпувалася даремне, тільки тоді, коли порушувалися певні правила, її гнів завжди був раціональним. Марійка ж відзначалася ірраціональністю, її не можливо було передбачити.

Чоловік баби Катрі – Нестор, мій дід, загинув на фронті. Найчастіше про діда (свого батька) згадувала цьоця Тамара. У її кутку, за ширмою, висів дідів портрет в обрамленні вишиваного рушника.

Цьоця Тамара, належно вшановуючи мертвих, не дуже церемонилася з живими. Якось під час суперечки вона назвала Улю задріпанкою.

– Думаєш, як ти спиш на залізному ліжку й відгородилася від нас, то вже – пані?! – відповіла Уля.

– Може, й не пані, але й не байстрючка...

У цей момент до кімнати зайшла баба Катря. Цьоця Тамара враз знітилася. Баба мовчки підійшла до неї й навідмаш ляснула по писку.

Опісля обвела доньок поглядом і неголосно, але з притиском запитала:

– Хіба не я вас усіх вигляділа?!

Тамара зосталася плакати за своєю ширмою, а Уля вибігла плакати на вулицю.

Дід загинув у 1944 році. Уля ж народилася в сорок шостому.

Деякі дати й події не завжди співпадають.

Я вийшов слідом за Улею, щоб заспокоїти її. Гірко плачучи, вона пригортала мене до грудей (гарячі сльози капали мені на стрижену голову) і приказувала:

– Бідні ми з тобою, бідні!

Мій тато – кролик

Я жив серед жінок, час від часу мені зустрічалися чоловіки, але мене не вабила їхня компанія. Навіть після того як довідався (інформація ця була досить туманна), що в усіх інших дітей окрім матері є ще й батько, і лише в нас із Марійкою – нема, я не відчув себе обділеним, нам із нею і без батька було добре. Я не знав яка користь від батька, тому дійшов висновку, що він нам не потрібний. Однак, коли зачув Марійчині радісні вигук:

– Ура-а! Мій тато приїхав! – я й собі підхопив: – Ура-а! Мій тато приїхав!

І тут сталося несподіване, Марійка ошелешила мене новиною:

– Мій тато – не твій. У тебе нема тата.

Мені стало образливо.

– А чого в Марійки є тато, а в мене нема? – звернувся я до баби

Катрі. – Де мій тато?

– У своєї матері запитайся, – сухо відповіла баба.

Мама була лаконічна:

– Твій тато помер.

– І його закопали в землю? – допитував я.

– Закопали.

– Як кролика?

Недавно в нас здох кролик, спогад про церемонію його поховання (Марійка розіграла ціле дійство) ще був свіжим у моїй пам'яті.

– Як кролика, – підтвердила мама.

Відтоді, навіть після того як я подорослішав, коли мене хтось запитував про батька, я уявляв кролика, якого ми з Марійкою та бабою Катрею закопали на старому глинищі.

Уля

Я ріс відлюдкуватим. Наш хутір був для мене мов острів, лише тут я почувався впевнено, а деінде без Марійки боявся крок ступити. Чомусь саме з Марійкою я відчував себе найбільш захищеним, хоча якраз вона найбільше мене й тероризувала. Однак із тодішніх наших стосунків я не виніс ні краплі образи. Дошкульні роки (допоки я зостався в лоні своєї сім'ї) були найсвітлішим відтинком мого дитинства. Дивно, але в моїх спогадах цього періоду дуже рідко фігурує мама. Я не годен пригадати тодішні свої синівські почуття, які були б пов'язані з нею, хоча дуже виразно пам'ятаю, яку безмежну любов викликала в мені цьоця Уля. Щовечора я канючив:

– Хочу спати з Улею.

Уля ніколи не заперечувала, але вирішальним було Марійчине слово. Зазвичай вона казала:

– Нам і без тебе тісно.

Або ще дошкульніше:

– Щоб ти знов на нас попівсяв?!

Хоча подібне трапилося лише раз, і дуже давно. Так давно, що якби не Марійка, то досі всі б уже забули. За цей єдиний раз мені справді було соромно, а що й у маминому ліжку мені доводилося «раків ловити», від цього моя підмочена репутація не страждала. Зрештою це також відійшло в минуле. Однак Марійка гостиннішою не робилася.

– Не лізь до нас, ти – замазур, тобі – тільки разом із свинями спати.

– А ти не розпоряджайся, – відсварювався я. – Не твоє ліжко, а Улине.

– А от і моє, – стояла на своєму Марійка.

– Твоя тільки половина.

– Скоро цілковито моє буде.

– А Уля де буде спати?..

Так я дізнався, що цьоця Уля збирається нас покидати.

– Після весілля вона переїде до того дядька, що часом підвозить її на мотоциклі, – пояснила мені Марійка. – Заміж за нього йде.

Цей дядько мені не подобався, він ні разу не дозволив мені осідлати мотоцикл і потриматися за кермо. До того ж він мав червоне лице, бородавку біля носа та чорного нігтя на великому пальці правої руки. (Пізніше я дізнався, що Улін наречений був більш як на десять років старший від неї.)

- А чого вона йде заміж? – не міг зрозуміти я.
- Бо любить його.
- Любить?!

Я був шокований. Як Уля може любити цього некрасивого дядька з його бородавкою та чорним нігтем! Я не міг у це повірити. «Мабуть, Улі сподобався його мотоцикл», – вирішив я. І все одно, мені в голову не вкладалося, що Уля проміняє усіх нас на якогось дядька, хоч він і з мотоциклом.

- Не хочу, щоб Уля йшла заміж, – сказав я.

- А я, думаєш, хочу?! – Марійка зробила скорботне лице. – Але як не піде, то зостанеться старою дівочою, як цьоця Тамара.

- Я сам, як виросту, оженися на Улі! – вигукнув я. – От побачиш!..

Пам'ятаю цьоцю Улю з віночком на голові та різнокольоровими стрічками за плечима. Вона і подружки, затягнувши пісню, віддаляються в бік села – йдуть просити на весілля.

У цьому ж віночку Улю поклали в гріб.

Вони розбилися на мотоциклі, повертаючись із райцентру. Наречений покалічився, але зостався живий, а Уля померла в лікарні.

Це трапилось восени. Тієї осені я пішов до школи.

Школа

Школу я ненавидів. Я ненавидів весь світ за межами нашого хутора, за порогом нашої хати. Я тяжко пережив смерть Улі, зробився нервовий та дратівливий. У школі конфліктував і з дітьми, і з учителькою. Тож дуже скоро прославився на всю школу. Мене прозивали Психом. Вплив на мене мала тільки Марійка. А бідолашна цьоця Тамара безсило хапалася за голову. Коли щось було не по-моєму, я заходив до неї в учительську, щоб пожалітися. Удома вона кричала на мене й дорікала, що я ганьблю її перед колегами, а в школі захищала, як могла. По суті цьоця Тамара була моєю першою вчителькою. Це вона навчила мене читати й писати. Але учительство її було домашнім, а не казенним. Для мене вона була лише моєю цьоцею і, незважаючи на всі наполягання та вмовляння, мені язик не повертався називати її Тамарою Несторівною.

Після того як я пішов до школи, розпочалися всі мої лиха.

Ідилія мого дитинства дала тріщину перед натиском жорстокого світу.

Бабця Текля

Цвіли черешні. Наша хата потопала в білій піні цвіту. Ми з Марійкою поверталися зі школи. У мене заняття на урок чи два закінчувалися раніше, ніж у сестри, але я завжди дожидався її. Біля ярка ми наздогнали бабцю Теклю, вірніше, вгледіли. Стежка якраз робила вигин, і ми бачили бабцю не ззаду, а збоку, вона повільно йшла, трохи згорбившись під тлумком і накульгуючи помітніше, ніж звичайно. Мабуть, втомилася. Бо окрім тлумака несла в руці ще й сумку.

– До сільмагу за хлібом ходила, – сказала Марійка.

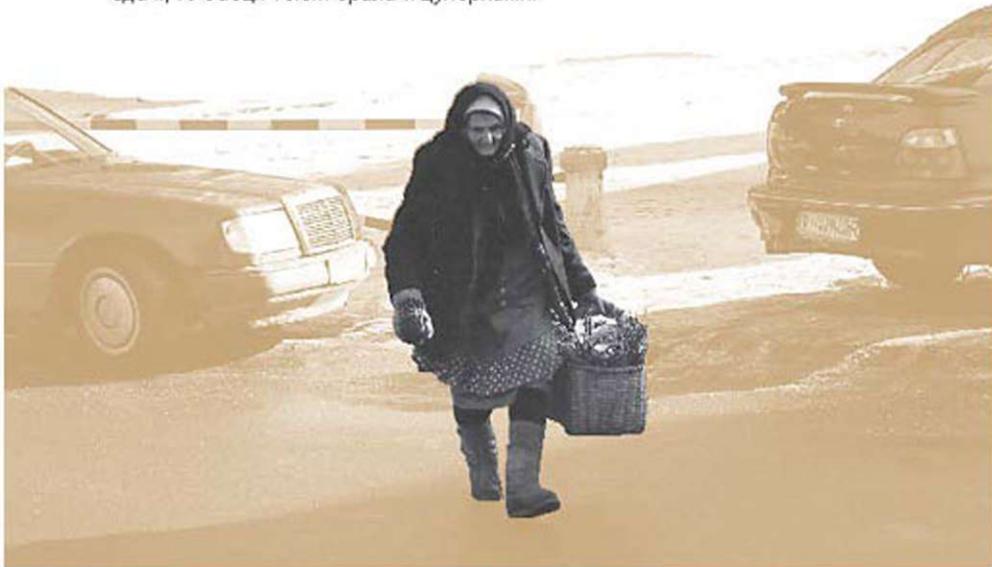
Я й сам здогадався. Бабця Текля, аби було легше, завжди носила хліб у великій картатій хустці. Розстеливши хустку, клала на неї шість буханців (часом і більше) хліба, спочатку стягувала два кінці, потім, закинувши клунок на плечі, інші два – зав'язувала на грудях.

(Із цим клунком бабця Текля й закарбувалася навечно в мій пам'яті.)

Нам із Марійкою одразу ж запах свіжий хліб, пригадалося, як апетитно хрумкотить шкуринка... Ми відчули голод, захотілося тут-таки вп'ястися зубами в буханець.

– Може, цукерків купила, – висловив я припущення.

Моє припущення було небезпідставним. Бабця Текля завжди приносила нам гостинці. Грошей для закупок, які виділяла баба Катря, зазвичай вистачало в обріз, але якщо зоставалося кілька копійок здачі, то бабця Текля брала її цукерками.

– Бабцю! Бабцю! – загукали ми.

Бабця Текля не чула.

– Побігли! – скомандував я.

І ми наперегони чкурнули за бабцею.

Зачувши наші верески, бабця Текля озирнулася, спинилася.

– Бабцю, дайте хліба вкусити, – я хоч і відстав від Марійки, зате попросив першим.

– Ой же ж ви мої пташенята! – бабця поставила сумку й заходилася розв'язувати вузол на грудях. – Зараз, зараз, сирітки мої.

– Бабцю, а цукерків ви нам купили? – знову я випередив Марійку.

Бабця Текля всміхнулася своєю лагідною усмішкою та видобула із сумки паперового кулька.

– Ось! – мовила вдоволено. – Мармуляда. Сто п'ятдесят грам. Усі гроші потратила, – повідомила зі змовницьким виглядом і тихо розсміялася. – Катька мене з дому вижене.

Ми збочили зі стежки, присівши, заходилися з Марійкою ділити мармелад. Мармеладини були жовтого, зеленого й червоного кольору. Найбільш популярними в нас були червоні. Хоча на смак вони нічим не відрізнялися від інших. Ділила сестра, а я пильно контролював. Кількість мармеладин виявилася непарною. Остання жовта цукерка лежала перед нами на папері. Я запропонував її розділити, але Марійка сказала:

– Буде бабці Теклі.

Я чекав, що бабця відмовиться. Вона й справді відмовилася, але було видно, що тільки для годиться. Вона зраділа (що ми про неї згадали) й засоромилася (ніяково їй було відбирати ласощі в дітей). Завжди мовчазна та тиха, сьогодні бабця була на диво балакуча й збуджена.

– Та я вже собі купила гостинця, – зізналася, винувато всміхаючись. – Чогось мені праника магазинного закортіло. Бачу, завжди люди купують, а сьогодні – дай, думаю, і собі скуштую. А він такий, як камінь. Оце трошки вгризла, – бабця дістала з кишені своєї маринерки хусточку й, розгорнувши її, показала нам ледве надщербленого пряника. – Нічого, увечері в молоці розмочу..

Я подумав, що тепер ми з Марійкою поділимо мармеладину між собою, але сестра наполягла:

– Беріть, беріть, бабцю, мармелад м'який.

– Нам не шкода, – підтримав я сестру.

І бабця Текля з вдячністю прийняла від нас солодкий дар.

– А гас де? Я тобі наказувала гасу купити! – шпетила бабцю Теклю баба Катря.

– Пляшка з гасом розбилася, – із вічною своєю лагідною й трохи зніяковілою усмішкою пояснила бабця Текля.

Та це ще більше роздратувало бабу Катрю:

– А гроші де? Де здача?!

Баба Катря зробила паузу, щоб почути, де здача. А бабця Текля ніби й не помічала роздратування старшої сестри, озвалася звично тихим голосом:

– Знаєш, Катю, мій лютий ворог повернувся.

Бабця Текля була найдобрішою людиною у світі, тому мене дуже здивувало, що в неї є ворог. Я спробував його уявити.

– Бабцю, він фашист?

На більше моєї фантазії не вистачило.

Згодом ми вечеряли за столом, а бабця Текля сиділа біля печі, розмочувала в молоці пряника й, не кваплячись, жувала, тихо всімахаючись якимсь своїм думкам. Мені в голову не могло прийти, що я бачу її востаннє.

Тєї ночі бабця Текля спалила Мартинцеву хату. Хату, до якої повернувся Олекса Мартинець – зрадник її коханого Степанка. Облила будівлю гасом, який купила напередодні (обманула бабу Катрю), і підпалила. Люди не постраждали, але будинок та хлів згоріли до тла.

Пізніше я тільки й зумів довідатися (баба Катря відмовчувалася, мама й цюця самі нічого не знали, а чужі люди надто перебрівували), що нареченого бабці Теклі, Степана Муляра – вояка УПА, енкаведисти вбили в неї на очах. Тоді ж і покалічили її. Видав Степана його друг Олекса, який і став відтоді для бабці Теклі лютим ворогом.

Бабцю Теклю визнали душевнохворою й відправили до божевільні на примусове лікування. Додому вона не повернулася.

Як добре, думаю я, що ми тоді дали їй мармеладу...

Цюця Тамара

Бабцю Теклю забрали весною, а цюця Тамара пішла від нас восени. Пішла добровільно. У віці тридцяти п'яти років. Отруїлася, напившись йоду, чи то зеленки – достоту не пам'ятаю. Зробила це не вдома, а в школі, мабуть, пізно після уроків; наступного ранку її знайшла прибиральниця в одному із класів. Казали, що помирала вона в страшних муках. Від болю дряпаючи долівку, позирала собі всі нігті на руках. Як я зрозумів із підслуханих мною чужих розмов, винуватцем того, що цюця Тамара наклала на себе руки, був скоріше всього одружений чоловік, із яким вона закрутила любов. У

зв'язку з цим пліткари запустили в обіг кілька чоловічих імен, у тому числі й ім'я директора школи. Але це були тільки здогади та домисли, підставою для яких стала та обставина, що цюця Тамара була на третьому місяці вагітності, це виявила медекспертиза.

– Гординя її в гріб звела, – сухо сказала баба Катря, наче мова йшла не про її рідну дочку, а про якусь чужу людину. – Байстриюка не захотіла народжувати...

– Я думаю, вона закохалася, – мовила моя мама. – Без кохання вона не зійшлася б із чоловіком. Вона була надто правильна...

Я пам'ятаю, як плавав на похороні. Однак пригадую, що тоді ж мене надзвичайно турбувало питання: «Хто тепер буде спати на залізного ліжку цюці Тамари?»

– Цюціна душа, – відповіла мені Марійка.

Іноді я зазираю за ширму, але на ліжку на зважувався присісти, аби не турбувати стражденну душу цюці Тамари.

*Психологія особистості
є психологією драматичною.
Грунт і центр цієї драми –
боротьба особистості проти
свого духовного руйнування
(психолог О.М. ЛЕОНТЬЄВ).*

Марійка

– Ти зіпсував мені життя, – каже Марійка. – Поки ти не народився, всі любили тільки мене.

Я вже звик до того, що псую сестрі життя, спочатку переймався цим, а потім звик. Я ж не навмисне. Я ж не винуватий, що народився.

– Тепер мене ніхто не любить, – продовжує нарікати Марійка.

– А я? Я тебе люблю, – запевняю сестру.

Вона дивиться на мене примруженими очима.

– А ти не брешеш?

– Хай мене грім поб'є! – клянуся.

– Я сама тебе поб'ю, – грозиться сестра. – Тільки спробуй мене не любити!

А через півроку ми розлучилися. Марійка виявляла неабиякі здібності до математики, і після перемоги на всеукраїнській олімпіаді її запросили навчатися в київській математичній школі-інтернаті. Мама дала згоду.

З Марійчиним від'їздом закінчилося моє дитинство.

Книга третя

НЕРУХОМА СУТЬ

Чоловіча розмова

Виходжу з води.

– Ти б хоч труси для годиться намочив, – кажу до Толика, він, як і раніше, сидить на своєму кругові й пасе поглядом голих жінок. І у воді, і на березі було досить людно, жіночки продовжували перебувати. Котрісь, заглядевши мене, відходили на якийсь десяток метрів і там роздягалися, інші – залишалися в бікіні, але більшість купальниць поводитися так, ніби їхня оголеність була цілком природною і для них, і для мене. Можливо, так і повинно бути, але я до такого не звик, хоча й намагався не виказувати свого зніяковіння.

– Я твої лахи стережу, – серйозно відповідає хлопчик, не відриваючись від свого заняття.

На уста мені набігає іронічна усмішка. Я б із радістю залишив тут свій одяг, аби лише не залишатися самому.

– Головне, щоб їх не вкрали після того, як я в них вберуся.

Толик на мій жарт не реагує.

Дарма я не взяв із собою ні рушника, ні трусів, щоб перевдягнутися. Доведеться струшувати із себе воду, як псу, і натягувати штани на мокрі плавки.

– Тобі тітки більше спереду чи із задку подобаються? – запитує хлопчик, не піднімаючи на мене очей.

Я начебто знічев'я озирваюся: ще тільки бракувало, щоб котрась із жінок підслухала наші чоловічі розмови. Беру в руки штани, задумливо мну їх. Скоса позираю на хлопчика: «Якийсь сексуальний маніяк

росте». Здається, знаходжу підну, з погляду педагога, відповідь:

- Узагалі-то найкрасивіша в жінок – душа.
- Малий задирає до мене лице.
- А в якому вона місці?

Дзен жінки

Наш діалог міг би послужити ілюстрацією дзенського твердження, що відповідь дає надто мало, оскільки вона обмежена запитанням, а запитання – є все, позаяк воно вільне від відповіді.

Толик не зводить із мене вимогливого погляду.

– Жіноча душа подібна до дзен, – кажу я. – Її не збагнеш, не переживши просвітління.

– А що таке дзен?

– Дзен неможливо передати словами. Дзен – це осяяння, просвітління. У тих, хто його пережив, темрява всередині них витісняється світлом, яке виявляє істинну суть речей.

Хлопчик дивиться на мене, наче я ведмідь, що випендрюється на одноколісному велосипеді. Відчуваю, що пора звернутися до авторитетів. Цитую малому віршик Юнцзя:

Іду – і це дзен;
Сиджу – і це дзен.
Говорю чи мовчу,
Рухаюся чи перебуваю у спокої –
Суть нерухома.

Толик вислуховує мене й ставить питання руба:

- А на фіга?
- Що на фіга? – перепитую я.

У смислі: в чому смисл слова «на фіга»? Хороша заморочка. Її можна продовжити. А в чому смисл слова «смысл»? І далі: щоб запитувати «що таке ковдра?», ви можете не знати, що таке ковдра, але в крайньому випадку ви повинні знати, що таке «що».

*Бачити ясно, чути ясно,
відчувати ясно, сприймати ясно з
моменту в момент – це Дзен.*

*Дзен – це дуже просто. Що є я?
Люди всього світу шукають
щастя поза собою, і ніхто не
розуміє своєї внутрішньої суті.*

*Кожен говорить «я», «я хочу
цього, я хочу того». Ніхто, однак,
не розуміє цього «я». В мене є
моє тіло, в мене є розум, в мене є
свідомість, в мене є душа. Але хто
ж я?*

*До того як ви народилися,
звідки взялося ваше «я»? Коли ви
померете, куди відє ваше «я»?*

*Якщо ви відверто ститеаете
себе про це, то рано чи пізно
опинитесь перед бар'єром,
за котрим будь-яке мислення
неможливе. Ми називаємо
такий стан «не знано».*

*Дзен у тому, щоб утримувати
це «не знано» завжди і скрізь
(www.zendao.ru).*

– Мій тато каже, якщо хочеш, щоб тебе зрозуміли, то ліпше один раз виматюкатися, ніж усякою вченістю людям мізки дармо парити.

Я з розумінням киваю.

– З твоїм татом було б важко сперечатися.

Висновок очевидний: хто хоче бути зрозумілим – мусить матюкатися. Оскільки навіть просвітленій людині не завжди вдається перед лицем нерозуміння зберегти спокій.

Мешканець тіла

– Ого! – вигукує Толик, він дивиться на моє пошрамоване тіло. – Чого ти такий обдертий?

Моя спина та весь лівий бік нагадують рельєф Місяця.

– На червоне світло дорогу переходив.

– І що? Машина збила?

Я киваю.

– Здоровенний камазюра.

Толик на мить зосереджується, щоб уявити, як це сталося.

– Але ти зостався живий?

Саме так, він не констатує, а запитує.

– Не повністю, – відповідаю.

Я намагаюся бути щирим. З дитиною я можу собі це дозволити.

Малий зводиться на ноги, зацікавлено тягнеться до мене пальцем.

– Можна торкнутися?

Я не заперечую. Не дозволяю й не заперечую. Кожен бажаний може встромити пальця в мої рани, аби знайти підтвердження своїм ілюзіям. Я лише мешканець цього тіла, та не співавтор чужих ілюзій.

Хлопчик проводить пальцем по моїй понівеченій шкірі.

– Тобі боляче?

– Ні.

– А раніше боліло?

– Біль приходить і відходить, а сумніви залишаються.

Толик дивиться на мене запитально. Я продовжую:

– Правдивий лише біль, все інше викликає сумнів.

Малий насуплюється. Мовчки зітхає. Я завершую:

– Там де біль – там істина.

– Я боюся болю, – зізнається хлопчик.

– Усі бояться, – кажу я.

Репутація педагога

- Натягаю на себе майку, одягаю сорочку.
- Ти якийсь мені підозрливий, – каже Толик.
- Чого це? – дивуюся я.
- Говориш ніби не зі мною. Дорослі з дітьми так не говорять.
- Хіба для цього є якась спеціальна мова?
- Ну, – підтверджує Толик. – Дорослі говорять зі мною, як із малим. Бо я ще малий. А ти говориш, ніби я вже все розумію.
- Я й справді думав, що ти вже все розумієш, – кажу цілком широко й усміхаюся. – Якби я дорожив своєю репутацією педагога, то мусив би подати у відставку.
- Ну ось, знов ти за своє, – дорікає хлопчик.

Присутність всього увсьому

- Ти вчиш у школі дітей?
- Я закінчив педінститут, але жодного дня не працював у школі. Коли в приймальному відділенні поцікавилися родом моїх занять, я відрекомендувався педагогом, щоб не називатися письменником. З двох причин. Не хотілося привертати до себе зайвої уваги. А ще більше хотілося на якийсь час забути про те, що я письменник. Письменник повинен писати. Відчуття цього обов'язку добряче посує життя. Даниїл Хармс писав у своєму щоденнику, що найбільш щасливим він почувався, коли в нього відібрали перо та папір і заборонили будь-що писати. У нього не виникало тривоги, що він не пише по своїй вині. Свіість його була спокійна, і сам він був щасливий. Щастя це Хармс пізнав, коли сидів у в'язниці.
- Можливо, із міркувань гуманності письменників варто було б садовити до в'язниці, аби вони там відпочили від

Хармс Даниїл (справж. – Ювачов, 1905 – 1942) – російський письменник і поет. В юнацькі роки наслідував футуризм, від 1925 – у поетичному й філософському гуртку чинарів (із О.Введенським, Л.Литавським, Я.Друскіним). Один із засновників авангардної поетичної групи «Об'єднання реального мистецтва» (рос. – ОБЭРИУ), творчість члена якої було оголошено «поетикою класового ворога», діяльність об'єднання в 1931 заборонено. Хармс відбув 3 роки заслання в Курську. Помер від голоду під час блокади Ленінграду, перебуваючи у відділі торгівельної психіатрії. Відомий дитячий письменник («Начи Іванчик Самовар»), а також як автор несадовитиричної прози («Случаи») (<http://ru.wikipedia.org>).

священного обов'язку служіння мистецтву, народу або власним своїм химерам.

Толик думає, що я не розчув:

– Ти вчиш у школі дітей?

Мені пригадався вислів Блайса: «Ми вчимо мовчки й тільки мовчки, хоча може трапитися, що ми при цьому розмовляємо».

Блайс – європеєць, який осягнув дзен. Проник у нього. Розчинився в ньому. Розчинив дзен у собі.

– Ти мені не відповів, – нагадує Толик.

І знову той же Блайс. Коментуючи якийсь дзенський коан, він сказав щось на зразок: «Створення світу, його розвиток, його остаточне знищення, його вічність і безмежність – в се це присутнє (якщо тільки ми це бачимо) у наповненні глечика водою, в очікуванні, в повторенні запитання, в кроках, зроблених у напрямі своєї кімнати».

– Ходімо до санаторію, – кажу я.

Подорожній

Залишаємо пляж. Толик знову береться за своє:

– То ти вчитель чи ні?

– Ні.

– А хто?

– Подорожній.

– Як це? – не зрозумів хлопчик. – Хто такий подорожній?

– Той, хто проходить мимо.

– Мимо чого? – малий забігає наперед і зазирає мені в лице.

– Мимо запитань і мимо відповідей, – відповідаю.

Толик заклопотано й трохи докірливо похитує головою.

– Все-таки ти мені підозрливий.

Пам'ять води

Проходячи коридором, майже навпроти своєї палати я зауважую двері з написом «ДУШ». Притишую крок, прислухаюся – шуму води з душової не чути. У коридорі – порожньо. Мабуть, жіночки уже завершили свої ранкові справи. Добре було б перед тим, як переодягнутися, змити із себе озерну сіль. Зиркаю на годинник – устигну.

Прихопивши в палаті все необхідне, прямую до душової. Душова із середини не зачиналася. Цього треба було сподіватися. Але відступати пізно. Я квапливо роздягаюся й стаю під теплі струмені.

Я ледве встиг відвернутися до стіни.
– Добрий ранок! – привіталася жінка. – Не заваджу?
Запитала без виклику, без загравання. Звичайний вияв чемності вихованої людини.
– Ні-ні, нічого, – пробубнів я, не озираючись. – Будь ласка. Якщо вас не бентежить моя присутність.
– У студентські роки я підробляла натурницею.
Я мовчав. Жінка відкрила воду.
– З тих пір я дуже змінилася, – озвалася, трішки підвищивши голос. – Мене вже ніхто не пам'ятає такою, якою я була тоді. Ніхто, – повторила жінка. – Хіба що – вода. Я десь читала, що вода має пам'ять. Змиваю з голови шампунь. Перекриваю воду.
– Навіть якщо про нас забудуть усі на світі, нас пам'ятатиме вода, – каже жінка.
«Чи досить цього?» – запитую я себе.
Виходжу, так і не глянувши в бік жінки.
Сумніваюся, що впізнаю її по голосу. Навіть якби я бачив її голою, то навряд чи зумів би впізнати одягнуту.

Сніданок

У ідальні, поки я дістався до свого стола, гречні жіночки розшарпали мене навсібіч побажаннями «смачного». Я ледве встигав відбиватися своїми безпорадними «дякую». Ніколи не думав, що людська ввічливість може бути такою обтяжливою. За мій апетит уболівали настільки масово й публічно, що я не був певен, чи полізе мені при світлі цієї надмірної уваги шматок у горло. Аби не провокувати додаткових виявів чемності, я зашугано втупився у тарілку з картопляним пюре.

Снідав я у товаристві двох мам та їхніх чад. Неля Сергіївна, Оленчина мама, трималася не те щоб неприродно, але всі її рухи видавалися дещо уповільненими та ніби завченими, вона нагадувала мені аристократку, якими їх зображали в радянському кіно. Час від часу Неля Сергіївна робила доньці зауваження, що та неправильно тримає ножа чи виделку. Хоча, як на мій погляд, дівчинка володіла цими інструментами віртуозно. Зате Лариса, мама малого Костика, абсолютно не переймалася тим, як її дитя споживає їжу, і малюк, користаючись із цього, безкарно розмазував молочну кашу по столі.

Оленка – гарненька й розумна дівчина. Вона закінчила другий клас. Ходить на танці й учить англійську мову. І мріє стати знамени-

тою топ-моделлю. Або такою ж знаменитою співачкою. Сьогодні в санаторному клубі – конкурс краси, Оленка буде брати в ньому участь, тому страшенно хвилюється.

Раджу дівчинці почепити на голову великого білого банта. На мою думку, він їй надзвичайно личив би.

– І тоді тобі на цьому конкурсі не буде рівних, – запевняю її.

Дівчинка у відповідь усміхається вустами дорослої жінки.

Дівчинка з бантом

Після сніданку я повертаюся до палати, повалевшись трохи в ліжку, вирішую прогулятися лісом.

На виході з корпусу мені зустрілася Неля Сергіївна. Вона розшувала доньку. І сердилася:

– Уже всі діти зібралися в клубі, а ця десь по парку ганяє.

Пітв Нелі Сергіївни не дуже пасував до її бездоганного вміння користуватися столовим причадаллям.

Я пообіцяв пройтися парком у пошуках Оленки.

Біля фонтана дрімає на сонці дідусь. Зачувши мої кроки, зводить голову.

– Ви не бачили тут дівчинки з великим бантом? – звертаюся до нього.

Старий мружить вицвілі очі.

– Бант білий чи рожевий?

– Білий.

– Ні, не бачив, – каже дідусь і кінцем костура відкидає з-під ніг камінця.

Узагалі-то я не знаю, Оленка могла пов'язати й рожевий бант. Це все – мої фантазії. Ще невідомо, чи прислухалася вона до моєї поради.

– Ви бачили дівчинку з рожевим бантом?

– Ні. З рожевим теж не бачив.

«То чого голову морочити?!» – кортить запитати. З розуму дід вижив.

– А для чого ж ви уточнювали?

– Хотів собі її уявити.

Повз нас проходять дві молодичі в самих лише купальниках. Старий проводить їх поглядом, киває вслід. І змовницьки мені підморгує.

– То як ви тут – справляєтесь?

Лице під білим брилем, наче старий порепаний горщик.
– Я тільки вчора приїхав, – кажу я й прощаюся.
– Коли що, кличте на допомогу. Кхе-кхе-кхе!
Старий проводить мене сміхом-кашлем.

Чарівне дерево

Оленки я здалеку не впізнав. Видалася мені мініатюрною дорослою жінкою. Без сподіваного мною білого банта. Замість світленького дитячого платтячка, як мені уявлялося, на ній – розкішна голуба блискуча, із розрізом на все стегно, сукня. Завершували образ навацані помадою губи та підмальовані синім очі.

- А я думав, ти будеш із бантом.
- Банти тепер не модні, – відповідає дівчинка.
- А що ж тепер у дівчаток модне?

Оленка стенає оголеним плечиком.

- Зачіски дорослих жінок.
- Тебе мама розшукує, переживає, що ти запізнишся на конкурс.
- Дівчинка зиркає на мініатюрний годинничок на зап'ясті.
- Встигну, – каже вона. – Було б гірше, якби я дерева не знайшла.
- Якого дерева?

Оленка вагається, зиркає на мене запитально, чи можна такому довіряти. Здається, я їй симпатичний.

– Тут є чарівне дерево. Якщо його обійняти та загадати бажання – воно обов'язково збудеться. Чесно. Дерево вже виконало три моїх бажання. Тільки його нелегко знайти, воно ходяче й кожен раз перебирається в інше місце.

Слухаю її з усмішкою.

- Ти покажеш мені це дерево?
- Мені пора, – каже дівчинка.

За десяток кроків вона мене окликає. Озираюся.
– Покажу, – гукає мініатюрна недосконала копія дорослої жінки. – Тільки перед самим від'їздом. Через три дні.

Квіткарка

Здається, я збився з дороги. У парку я ще не дуже добре орієнтуюся. Спинаюся на перехресті алей, зиркнувши праворуч, бачу стареньку згорблену бабусю, вона сидить на лавці, спершись руками на костур. Біля її ніг на розстеленій газеті розкладено кілька невігадливих, уже трохи прив'ялих букетів. Підходжу до неї, щоб дізнатися, в який бік мені податися, аби вийти до лісу. Бабця випереджає мене:

– Купіть букетика.
– Навіщо він мені? – відповідаю механічно.

Дивний у бабці бізнес, вона сподівається заробити на тому, що людям і даремно не потрібне. Це все одно, що в Сахарі пісок продавати.

– Ви не любите квітів?
– Чому ж – люблю, але мені достатньо й цих, – роблю широкий жест рукою. – Он яка краса довкола.

Старенька поправила скрюченими пальцями пасмо сивого волосся, що вибилося з-під хустки.

– Краса, – повторила за мною. – Цій красі байдуже, жива людина чи мертва, щаслива чи нещасна, сита чи голодна... Краса – безжалісна.

Я уважніше придивляюся до бабусі. Коричневе зморшкувате, ніби сушена груша, лице (в усіх бабусь однакові обличчя), на підборідді стирчить кілька сивих волосин. Неможливо уявити, яким це лице було в молодості.

– Той, хто продає квіти, буде відповідати перед Богом, так само як і той, хто продає зброю, – каже бабця.

Я подивовано мовчу.

Блайс писав: «Ми повинні пройти через три стадії: невинного величання квітів, страху перед їхньою красою і, нарешті, жалю за цей страх, який повертає нам чистоту сприйняття, сміливість і знову веде нас до прекрасних квітів».

Бабця заінтригувала мене своїми судженнями. Кортить поцікавитися, ким вона була до того, як зістарилася.

– А яке покарання чекає на тих, хто купує квіти? – запитую.

Вона дивиться на мене прямим поглядом, її очі нічого не виражають.

– Таке ж, як і на тих, що купують любов.
Я дещо спантеличений бабусиною категоричністю.
– Незавидна наша з вами роль.
– Незавидна роль кожного, хто зумів протиснутися в щілину між життям і смертю, – рівним голосом каже бабця.
Кривлю губи в усмішці.
– Ви так усіх своїх потенційних клієнтів розполохаєте.
Бабця смиренно складає руки на верхівці костура.
– Я продаю квіти, а не ілюзії.
Дивлюся на бабусю з повагою й захопленням. Дивовижна жінка.
– Букетик скільки коштує? – запитую.
– Гривню.
– Я беру всі.
У старенької п'ять букетів. Протягую їй десятку. Вона заперечливо хитає головою, даючи знати, що зайвих грошей не візьме.
– У мене нема здачі.
– Не треба здачі. Я роблю вам замовлення ще на п'ять таких букетів. Якщо вам буде зручно, завтра після обіду я підйду за ними на це ж місце.
Бабця кидає на мене короткий уважний погляд. Киває на знак згоди.
Я відрекомендовуюся й запитую, як її звати.
– Соломія Тарасівна, – називається бабця.
– Соломіє Тарасівно, тут у парку десь є кав'ярня. Щоб ви сказали, якби я запросив вас на чашечку кави?
Бабуся зиркнула на мене й розсміялася, в її пригаслих очах спалахнули лукаві бісики.
– Не так швидко, юначе, не так швидко.
На мить обличчя старої жінки освітілося виразом, вхопивши його, я зумів уявити, якою вона була молодю.

Покладання квітів

Розминаюся з двома пані передпенсійного віку, вони косяться на мій оберемок квітів, либонь, вирішили, що я обірвав клумбу. Бракувало тільки, щоб нагрянув який-небудь міліцейський патруль на роверах (учора весь вечір курсували двоє парком) і здер із мене штраф. На моєму шляху виникає напівзруйнована скульптурна композиція, судячи з шоломів, скульптор розробляв якийсь сюжет із часів княжої доби. Кладу квіти до підніжжя пам'ятника. Звідкілясь із

живоплоту виникає якийсь суб'єкт із фотоапаратом і націлюється в мене об'єктивом.

«А це ще що за папараці?!» – думаю з неприязню. Не люблю фотографуватися. Особливо ж не люблю, коли мене фотографують без мого дозволу. Відвертаю лице й кваплюся залишити місце покладання квітів, поки воно не стало місцем конфлікту.

– Ви комуніст? – запитує фотограф. У його голосі бринить збудження. Можна подумати, йому щойно вдалося сфотографувати НЛО.

Зупинившись, озираюся.

– Я?! – перепитую здивовано («Чого б це?!»). – Ні.

Уважніше придивляюся до пам'ятника. Ось воно що! Це не шоломи княжих дружинників. Це – будьонівки.

– А співчуваєте? – не відстає суб'єкт із фотоапаратом.

Ствердно киваю.

– Співчуваю, – кажу. – Так як здорова людина співчуває хворій.

І йду геть.

Розстріл на місці

Толик зробив на мене засідку.

– Стій, стріляти буду! – вигукнув він з-за кущів. – Руки вгору!

Покірно задираю руки.

– Здаюся.

– Пах! – стріляє Толик. – Пах!

– Нечесно стріляти в беззбройного, – дорікаю йому. – Я ж склав зброю.

– Я в полон не беру, – не знітившись, відповідає хлопчик. – А розстрілюю на місці.

– У такому разі про що може говорити мертвий із живим? – кажу я.

Будь-яка стрілянина закінчується риторикою.

– Добре, – міняє рішення Толик. – Вважай, що я тебе тільки поранив. Підпишемо мир, – каже він, однак палиці, з якої в мене стріляв, не викидає.

Крокуємо пліч-о-пліч алеєю.

– Ти справді був на справжній війні? – запитує малий.

– Звідкіля ти взяв?

– Тьотя Іра моїй мамі казала.

Незнана мені тьотя Іра могла почерпнути цю інформацію з моєї історії хвороби.

– І що ще тьотя Іра казала твоїй мамі про мене?

Малий регоче. Серцем чую: дарма я поцікавився.

– Казала, що тобі там, певно, хазяйство відстрілили, – повідомляє Толик, не перестаючи гикати. – Бо як мужчина ти – і не риба і не м'ясо.

Можна потішити себе тим, що моє ім'я не сходить з уст тутешнього жіноцтва, проте чи варто наголошувати, що це не та слава, про яку я мріяв.

Почуваюся застріленим.

Толикові обридло моє мовчання. За хвилину-дві він уже забув, як щойно висміював мене. Налаштувавшись на іншу хвилю, підвів до мене лице й шарпнув за рукав:

– Розкажи мені про війну.

Книга четверта ДРУГА ВІЙНА

Мовчання: адресант і адресат

– Ти – моя друга війна.

Мій голос зливається з голосом лісу. Мій голос зривається на тишу.

Гаявина залита сонцем. Лежу горілиць у високій лісовій траві, наче в ямі. Поряд в такій же ямі лежить Серафіта. Я не бачу її. Лише чую її мовчання.

Серафіта мовчить.

Її мовчання – адресоване мені.

Береза, що виступила на два кроки із шеренги дерев, тягнеться до мене верхівкою тіні. Щулюся, подаюся тілом у протилежний бік, злякавшись думки, що дотик тіні розбудить у мені біль, і він знову блукатиме плоттю, шукаючи виходу. Нараз робиться страшно, я більше не можу дивитися в глибину неба, але й не зважуюся заплющити очі, боячись, що коли розклеплю повіки – це вже буде інший світ. Стримуючись від різких рухів, перевертаюся на живіт.

– Ти – моя друга поразка.

Мій голос перекривається тріском зламаних стебел трави та хрускотом зламаних мурашиних лапок. Мій голос поглинається моїм голосом.

Серафіта мовчить.

Її мовчання – адресоване мені.

Луну її мовчання може чути хто завгодно.

Шиза

Шукаю слів.

Щоб вибачитися за вчорашнє. За сьогоднішнє й завтрашнє. За минуле й майбутнє. За тимчасове й вічне. Щоб випросити прощення за все й за всіх. За те, що не можу вберегти Серафіту від світу. За те, що не вмю вберегти її від себе.

Серафіта чекає.

Богів задобрюють жертвами.

Чи прийме Серафіта мої офіри?

Усяка жертва освячується кров'ю.

Дістаю ножа. Лезо з готовністю вихоплюється з колодки. Проводжу гостряком трохи нижче основи великого пальця. Повертаю руку так, щоб кров збиралася в долоні.

«Це – шиза, – думаю я. – Це вже – шиза».

Спостерігаю, як кров скапує на траву, мурашкам на голови.

Мабуть, їм страшно.

Щоб не зустрітися з котроюсь із мурашок очима, знову перекидаюся на спину.

Ніж

Кручу між пальцями ножа, лезо виблискує зовсім не хижо, скоріше весело, пускаючи урізнобіч сонячних зайчиків.

Тоді я так само лежав і дивився в пустелю неба. Поряд ваявся покалічений кулемет. Щупленький Корнєєв, навіть не відтягнувши мене в затінок (крона дерева нависла майже наді мною, тільки тінь падала в протилежний бік), подався за підмогою, мої дев'яносто кілограмів були йому не під силу. Стрільянина враз припинилася, запала важка тиша, що тиснула на вушні перетинки, аж у голові дзвеніло. Земля піді мною набрякала кров'ю, бинти Корнєєв наклав абияк. Щоб трішки перепочити й зекономити сили, я прикрив страшенно важкі повіки, доводилося докладати неймовірних зусиль, аби тримати очі розплющеними; я боявся, що як тільки їх склеплю, одразу ж знепритомнію.

Мабуть, я на якусь хвилю таки відключився. До свідомості мене повернув звук чиеїсь ходи. Кроки наближалися не з того боку, звідки я чекав підмоги. Права моя рука з гранатою лежала на животі, вказівний палець лівої – був просунутий у кільце. Я смикнув. І тільки потім розплющив очі.

Він зупинився неподалік. Автомат тримав цівкою вниз. Спокійно дивився мені в лице. Перевів погляд на гранату, яку я затискав у п'ятірні. Жоден м'яз не здригнувся на його обличчі. Зробивши ще один крок, присів навпочіпки, спершись на автомат. Дістав із нагрудної кишені військової куртки цигарки, видобув одну, зробив жест, пропонуючи мені.

– Я не курю, – мовив я доволі чутно й виразно. Присутність ворога додавала мені сил.

Він припалив. Красиве, вольове обличчя. Кількаденна щетина робила його лице суворим, навіть грізним. Либонь, років на десять старший за мене.

– Це ти в мене стріляв? – запитав я.

Мені здалося, що він ледь помітно ствердно кивнув.

Він знав, що будь-якої миті я можу розтиснути пальці – і тоді обом нам кінець. Однак продовжував спокійно курити, не спускаючи з мене чіпких безпристрасних очей. Мені захотілося вивести його з рівноваги.

– Хріново стріляєш, – сказав я.

Докуривши, він розтовк недопалка об камінь і звівся на ноги. Поліз рукою до кишені. Я пильно стежив за кожним його рухом. Клацнуло викидне лезо. Я напружився, долоня, що охоплювала гранату, спітніла.

Він зрізав із дерева лапату гілку й устроїв її в землю так, щоб тінь падала мені на обличчя.

І пішов.

Поряд із гілкою лежав ніж. Мабуть, він забув його. А може, подарував мені. Я не знаю. Що там ніж, коли ми один одному подарували життя...

Я надзвичайно дорожу цим ножем. Це ніж чоловіка, який у мене стріляв.

Спустошення

Серафіта спустошила мене. Більше, ніж війна. На війні щось і від мене залежало. Із Серафітою – нічого. Закони війни жорстокі, однак чіткі й зрозумілі. Дотримувався я цих законів чи порушував, війна була моїм свідомим шляхом. Що ж до правил, за якими будувалися й розвивалися наші з Серафітою стосунки, то я їх не знав. Я не знав, куди спрямовувати зусилля, аби володіти ситуацією. Безглуздо діяти навмання, тому мені не залишалося нічого іншого, як довіритися

Серафіті. Серафіта ж вчинила зі мною, мов власник таланта з євангельської притчі, – закопала в ямку. Я втратив себе. І гірше того – я втрачав Серафіту.

Свою першу війну я програв із багатьох причин.

І тому, що поразка вже була закладена в політичному рішенні, котре призвело до війни. І тому, що це була несправедлива окупаційна війна. І тому, що я повернувся з неї покаліченим...

Потрапити на війну – це вже поразка.

Кожен, хто кохає Серафіту, приречений на поразку.

Єдине, що мене підтримувало, – думка про смерть. Бо тільки думка про смерть може дати відчуження, завдяки якому вдається примусити себе до будь-чого, а також – відмовитися від чого завгодно.

Солом'яний капелюх

Учора Серафіта прийшла до мене в солом'яному капелюсі з широкими крисами. Капелюх був надзвичайно красиво й майстерно зроблений. Я такі бачив лише на виставці художніх виробів на міжнародному фольклорному фестивалі в Польщі. Капелюх Серафіті не просто личив, він підкреслював її винятковість.

– Телефонувала Наталя.

Наталя – найближча Серафітіна подруга. А відтак – і моя. Інакше би бути не могло. Я прийняв Серафіту з усім її пантеоном.

– Валя запрошує нас у гості.

Валя – Наталина однокурсниця. Вони разом вивчали російську філологію. Наталя вчителює, а Валя вийшла заміж за егеря та разом із чоловіком поселилася в лісі. Чоловік обліковував зайців, а Валя захопилася живописом – малювала зранку до вечора, мріючи про персональну виставку та визнання власного таланту професійними художниками.

– Я так скучила за лісом!

Так скучити за лісом могла ще тільки Мавка.

Серафіта дивиться на мене з-під бриля бурштиновими очима косуленятка. Тонкі губи складаються в усмішку.

– Валя наголошувала, що без тебе ми можемо не приїжджати.

Жартує Серафіта абсолютно невимушено. Намагаюся визначити, з мене вона кпить чи з Валі. Здається, жарт не цілеспрямований. Такий собі постріл угору.

– Вона зізналася Наталі, що закохалася в тебе.

Оце вже зайве. Не треба було їй цього казати. Я не хочу чути від неї про любов до мене якихось інших жінок. Мене потрібна лише її, Серафітина, любов.

Я ображений.

Якби ж то Серафіта виявляла ревність. Ні, вона мені нагадує, що я вільний.

«Цікаво, якби я переспав із Валею, чи вплинуло б це якось на Серафітин гумор?» – запитую себе.

Підставою для її жартів стала картина, яку Валя презентувала мені минулої нашої зустрічі. Знайомлячи зі своїми роботами, художниця запропонувала мені вибрати для себе подарунок. Я, щоб не зловживати щедрістю мисткині, спинив свій вибір на маленькій акварельці. Однак Валя підвела мене до величезного полотна, на якому була зображена гола жінка, що розляглася в їдучо-синьому небі, а із землі за нею стежили одноокі квіти.

– Це – я, – мовила Валя. – Дарую.

Я не знайшов достатньо поважної причини, щоб відмовитися.

Серафіта перебирає тоненькими, майже прозорими пальчиками (розмір її рукавичок – шістнадцять із половиною, вона казала, що лише раз їй стрічалася жінка з такими ж тендітними руками) дерев'яне намисто; намистини – різної форми і з різного кольору, залежно від породи дерева. Це вже був той період наших стосунків, коли Серафіта змінила скорботні шати на більш звичайний для дівчини її віку одяг.

– Їдь сама, – сказав я. – У мене – справи.

Окрім усього іншого, їхати самій – означає їхати автобусом.

Відчуваю, як Серафіта віддаляється від мене. Це недобрий знак, але я свідомо пішов на цей ризик.

Серафіта ніколи ні на кого не ображається. Вона вища від цього. Коли їй щось не по норову – відчужується, розриває дистанцію й віддаляється від тієї людини (відстань між ними одразу ж заростає живоплотом), аж поки та не зникає з її поля зору.

Жодним порухом, жодною рисою обличчя не видає Серафіта свого невдоволення. Але я відчуваю, як вона невмолимо віддаляється.

Ми, наче дві зірки, у протилежних кінцях всесвіту. Між нами – холодний чорний простір.

Серафіта опечалена. Своєю печаллю вона дає мені знати, що не з доброї волі віддалилася. Це я відштовхнув її, чим завдав їй болю.

Я проти свого бажання змушений виправдовуватися:

– Я обіцяв мамі, що відвезу її до села.

Звучить непереконливо.

– Скоріше всього, мені доведеться там заночувати.

Не впевнений, що Серафіта мене чує.

Вона сковзає по мені поглядом, її печаль спрямована кудись повз мене.

– Твоя мама – дивовижна жінка, – каже Серафіта. – Я схилиюся перед нею.

Моя мама недолюблиє Серафіту. Серафіта про це знає.

– Звичайно ж, ти повинен відвезти маму. Вона так любить бувати в селі.

Я прикований до Серафіти власним поглядом, як до галери.

Ніколи раніше мені не доводилося зустрічати дівчину, яка б із такою вишуканістю носила солом'яний капелюх. Я не знаю іншої дівчини, яка б зважилася пройтися вулицею в цьому капелюсі й не видатися дивакуватою.

Капелюх світився, наче німб над головою Серафіти. Сонце скочувалося до обрію, а Серафітин солом'яний капелюх усе ще знаходився в зеніті неба моєї душі.

Думка про те, що свобода полягає в відноряджуванні нижчого елемента вищому, веде свій рід від принципів від Платона і відгукується подобою у Св. Павла, Св. Августина та інших християнських письменників. Опоненти цієї думки стверджують, що вона нетерпима й небезпечна, оскільки дозволяє тим, хто вважає себе розумнішим за нас, панувати над нами в ім'я нашого вищого «Я». Це може здаватися нам рабством, але «насправді» це і є свобода («Енциклопедія політичної думки» / За ред. Девіда Міллера).

Застереження

Серафіта була незвичайною дівчиною.

– Не відчуваю себе жінкою, – казала вона.

Коли я почув це від неї вперше, то відчув занепокоєння. Подумав, що вона нетрадиційної орієнтації. Одразу ж підбадьорив себе: «Моя любов поверне її в нормальне русло».

– У мене лише тіло жінки, – продовжувала Серафіта. – Насправді ж – у мене нема статі.

Я був переконаний, що так не буває. Зустрічаються гермафродити, а щоб людина не мала зовсім ніякої статі – не чувано.

– У мене свідомість ангела.

Це мене не лякало. В літературі дев'ятнадцятого століття юних героїнь частенько порівнювали з ангелами, що не заважало їм виявляти свою жіночість, щойно їм стрічався суджений. Коротше кажучи, я проігнорував Серафітині застереження. Попередній мій досвід спілкування з жінками говорив, що не треба вірити всьому, що вони говорять (чого я тільки від них не наслухався!) про себе. До того ж Серафіта поводитися як звичайна жінка, яка виявляє свою симпатію до чоловіка й робить усе, що б його в себе закохати.

А дарма. Тоді ще було не пізно, я ще міг відступитися й не впасти в прірву, якою виявилася Серафіта.

Сорок тисяч братів

– Я люблю тебе.

Ще ніколи з такою легкістю не вимовляв я цих слів. І ще ніколи ці слова не були настільки правдою.

– І я тебе люблю.

Її відповідь окрилила мене.

Серафіта взяла мене за руку (у неї була скоріше дитяча, ніж жіноча звичка триматися за руку; вона ніби боялася загубитися), її великі очі косуленяти світилися ніжністю.

– Ти мені – як брат.

Доповнення не сподобалося мені. Тільки інцесту мені й не вистачало.

– Ні! – сказав я.

Я ще не знав, що Серафіті не можна казати «ні».

– Я не хочу бути твоїм братом.

Тоді я вперше відчув, як Серафіта, не відбираючи руки, віддаляється від мене. Це було нестерпно. Ніби я вдарив її ножем, і вона помирає. Ніби я помираю.

– Ти не перший, хто мене зрікається. – Її очі зволожуються. – Та все одно до цього не можливо звикнути.

– Вибач, – сказав я.

Пізніше мені часто доведеться просити в Серафіти прощення.

– Ти – єдиний мій брат.

Трохи дивно було це чути, оскільки вона сама мені розповідала, що має трьох рідних братів. (Серафітині батьки померли ще, коли вона навчалася в школі.)

– Вибач, – повторив я.

Цієї миті я відчув, що готовий бути навіть одним із сорока тисяч її братів, аби тільки це давало мені право залишатися поряд із нею. Кажу їй про це. Вигин її вуст надламаний печаллю.

– Ти і є – сорок тисяч моїх братів.

Підношу її тендітні пальчики до своїх губ, цілую. Кладу її долоньку собі на обличчя.

– Я скоріше зречуся себе, ніж відступлюся від тебе.

Серафіта повертається. Вона поряд. Вона усміхається.

– Не зречешся, – шепоче. – Бо ти – це я.

Сказано: чоловік і жінка – одне тіло. Насправді ж чоловік і жінка – одна душа.

Наші душі зливаються.

– Я – це ти, – ворушаться Серафітині уста.

Гармонія протиріч

Серафіта сповідувала гармонію протиріч.

Протиріч у наших стосунках вистачало. Серафіта, віддавшись мені душею, не бажала віддаватися тілом. Вона одразу ж перевела наші стосунки в духовну сферу. Тіло перейшло на другий план. Зрештою, я не надто й наполягав, розуміючи, що й без цього отримую дуже багато. Доторкнутися до Серафіти означало для мене значно більше, ніж із будь-якою іншою жінкою переспати. З жодною жінкою я не переживав нічого подібного. Я перебував на вершині блаженства й одночасно я ще ніколи не почувався настільки розшарпаним. Виглядало так, наче щастя увірвалося в мій дім, заповнивши його дощенту, і було його так багато, що я не знаходив собі кутка, щастя виштовхало мене з мого дому, витіснило мене з мене. Я ніби підсів на наркотик. Без

Серафіта весь світ утрачав для мене сенс. Я жив лише тоді, коли вона знаходилася поряд. Я залежав від її слів, від її настрою, від її дихання. Навіть короткочасна її відсутність вкидала мене в глибоку депресію. Мені хотілося викрасти її і поселити там, де б вона належала тільки мені, а оскільки палацу в безлюдному місці у мене не було, то залишався лише підвал. Ця думка стала настільки нав'язливою, що я почав її боятися. Наші стосунки не мали перспективи. Принаймні я її не бачив. Серафіта не збиралася за мене заміж, лише під настрій оповідала, як ми колись поселимося в глечик у й будемо раювати. Стосунки наші були далекі від звичних, проте почуття були взаємними, з тією різницею, що я потребував лише Серафіту, а всього світу могло й не існувати, для неї ж я був хоча й головною, але частиною її світу. Як би не дорожила Серафіта моїм почуттям, вона неминуче залишала мене, прагнучи одночасно втрапити у тисячу місць, які її цікавили. Вона шукала свята, з карнавальними масками, із феєрверками та обранням королеви балу. Звичайно ж, королевою завжди повинна була бути Серафіта. Я прагнув спокою та визначеності, Серафіта ж терпіти не могла, коли все завмирало. Світ повинен був крутитися довкола неї, якщо їй не вдавалося роздути бурю, вона починала розжигувати човен. Від чого мене іноді вивертало серединою назовні. Кілька разів я пробував розірвати наші стосунки, виглядали ці спроби надзвичайно жалюгідно, як будь-яке невдало здійснене самогубство.

У межах кордонів, якими б вузькими вони не були, людина може рухатися вільно; тільки за відсутності цієї вільності, яку вона посідає відносно будь-яких обставин, у котрих їй доведеться жити, людина може бути справжньою людиною (Віктор ФРАНКЛ «Динаміка та цінності»).

– Якщо ми колись і помремо, то я помру перша, – казала Серафіта. Я не міг їй цього дозволити. Вона мене заспокоювала: – Але ми не помремо, наша смерть буде днем народження. Серафіта сповідувала гармонію протиріч.

Лабіринт стосунків

Серафіта щораз більше заплутувала наші стосунки.

– Ти – син мій, – казала вона.

Я не протестував, я вже погодився жити її химерними фантазіями, а не реальністю. Я блукав світом її химер, наче лабіринтом, все глибше й безнадійніше поринаючи в безвихідь. Серафіта не залиша-

ла мені вибору. Вона не залишала мені мене.

– Ти – син мій, – казала Серафіта.

Вона всміхалася усмішкою Монни Лізи. Я не зводив із неї очей, стежачи за найменшим, найнепомітнішим порухом її тонких губ. Вона бажала, щоб я жив кожним словом, що виходить із її уст. А мені вже було все одно: жити чи помирати, аби тільки – з її уст. Тим часом Серафітина хвороблива фантазія робить ще один зигзаг:

– Я – твоя донька.

Серафіта любила парадокси.

Ліс трави

Серафіта таки поїхала до Валі автобусом. Це було вчора. А сьогодні я відправився слідом за нею на авто. Я знайшов її в цій високій траві. Вона лежала навznak, лице – накрите солом'яним капелюхом. Я мовчки спинився над нею, чекаючи, що вона поворухнеться, відкриє обличчя, аби з'ясувати, хто потривожив її, однак Серафіта зоставалася непорушною. «Може, спить?» – подумав я. Якби я порушив сон, в якому Серафіта бачила б мене, вона б образилася. Я певен у цьому. Сні для неї значили більше, ніж реальність.

– Це ти? – запитала Серафіта.

Вона не могла мене бачити. Значить: чекала.

«Вона мене чекала!» В одну мить я відчув себе, мовби мені ввели у вену кілька кубиків щастя.

– Це ти? – повторила Серафіта трішки голосніше й ніби стривожено.

Я мовчав. Відсвіт її золотого капелюха падав на моє обличчя, лоскотав кутик уст, викликаючи майже не усвідомлений усміх.

– Це – ти.

Серафіта продовжувала лежати непорушно.

Феміністичність – це властивість особистості, що передбачає відповідність життю власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типологічної для життя поведінки цінностей, установок. Феміністичність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії. Фемініна жінка вважається більш реалістичною, прагматичною, уразливою, безто середньою й пасивною, ніж жінка з не такою однозначною домінуючою жіночістю. Виражена феміністичність передбачає переважання несвідомого рівня саморегуляції, схильність до інтуїтивного осягнення дійсності, чітку материнську орієнтацію (П.П.ГОРНОСТАЙ «Гендерні студії: освітні перспективи»).

Я ліг поряд. Не зовсім поряд. Неподалік. На відстані двох витягнутих рук. При бажанні ми могли б дотягнутися одне до одного й з'єднати наші руки.

Між нами стояв цілий ліс трави. Але не я висіяв цей ліс.

Міра любові

Кров, червона кров спочатку поруділа, опісля почорніла. Засохла.

– Коли ти залишаєш мене – я помираю, – каже Серафіта.

Це моя фраза. Це я повинен був сказати.

– Це так боляче!..

Голосу Серафіти сухий, мов торішне листя.

– Прости, – шепочу я.

Слова ці не для Серафітиних вух, я шепочу їх у невеличку ямку в землі.

– Прости.

Ямку треба загорнути, щоб слова проросли... Я ще не знаю, чим проростуть ці слова... Мої безпорадні слова, закопані в землю, зрошену моєю жертвовою кров'ю... Я вимовляю слова, як висіваю насіння квітів. Якщо віра вимірюється гірчичним зерном, то любов можна міряти насінням квітів.

– Чому ми так мучимо одне одного? – запитує Серафіта.

Її запитання – це відповідь, що вивернута серединою назовні.

Сенс життя

– Ти мене не мучиш, – заперечую я.

Серафіта – свята. (Вона це знає. І я знаю.) А свята не може мучити.

– Я сам...

Це правда. Я страждаю тому, що не готовий прийняти Серафіту з усіма її химерами; прагну, але не здатний... Мучуся, бо наші стосунки не вкладаються в рамки моїх уявлень про стосунки чоловіка й жінки. Мордюся, позаяк мені ніколи раніше не доводилося кохати ангела.

– Я боюся тебе втратити, – кажу я. – Боюся, що перестану бути тобі потрібним...

– Авжеж, – каже Серафіта. – Хіба мені потрібне небо?! Хіба мені потрібне повітря?.. А ти – моє небо, моє повітря...

«Чому ж ти хочеш бути мені лише чоловіком?» – чулося мені.

Я вигадував. Серафіта ніколи ні за що не дорікала мені. За жодних обставин вона не опустилася до рівня звичайної жінки. Мабуть, я шукав якусь зачіпку, щоб образитися; образа в багатьох випадках розв'язує руки.

– Ти – сенс мого життя, – кажу я. – Ти – моє життя.

Без пафосу й перебільшень.

Я знав, що приречений.

– Рідний мій!..

Зашелестіла трава – Серафіта тягнулася до мене рукою. Моя рука подалася їй назустріч.

Шлях воїна

– Що це?!

Серафітині пальчики здригнулися в мої долоні.

Кров усе ще сочилася з порізу. Наші руки злиплися.

– Поранився ненавмисне.

Серафіта міцніше стиснула пальці, стримуючи тремтіння. Вона плакала.

– Я хочу померти...

Її слова прозвучали ніби в моїй голові.

Тремтіння Серафітиного тіла передалося мені.

Моя війна продовжувалася.

Я вже знав, що бути переможцем і бути переможеним у цій війні – одне й теж. Але ступивши на цей шлях, я мусив пройти його до кінця.

Така доля воїна.

Маскулізність – це система властивостей особистості, що традиційно вважається чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Маскулізність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність до ризику, здатність до досягнень. Серед негативних рис... брутальність, авторитарність, агресивність, надмірний раціоналізм (П. П. ГОРНОСТАЙ «Гендерні студії: освітні перспективи»).

Книга п'ята

СКЕЛЕТ БІЛОГО СЛОНА

Гумовий іжачок

– Розкажи мені про війну.
Я мовчу.
Цього хлопчика можна лише перемовчати, але не переговорити.
– Розкажеш? – заглядає мені в очі.
Мовчу, як полонений на допиті.
Толик приставляє палицю до моїх грудей.
– Останній раз питаю: розкажеш?
– Війна, як алкоголь, – кажу я.
Хлопчик чекає продовження.
– Ну-у! – штурхає мене «стволом».
– Я більш не п'ю.
У Толика здають нерви. Йому рветься терпець.
– Пах! – стріляє він упритул.
Більше йому тут нема чого робити. Розмахуючи палицею, біжить алеєю й вигукує щось войовниче. А я, наче той гумовий іжачок із діркою в боці, печально дивлюся йому вслід.

Осквернитель печалі

У боковій алеї я вгледів жінку в чорному. Вона сиділа в затінку й читала книжку. Я зумисне зробив гак, щоб пройти повз неї. Навіть постарався привернути її увагу – зупинився навпроти, роблячи вигляд, що камінчик потрапив мені у взуття. Проте вона й не зиркнула в мій бік.

Може, книжка в її руках – частина паролю? Якою мала би бути моя частина, аби жінка пішла на контакт? Квіти? І що я при цьому повинен сказати?

Сідаю поряд із нею на лавку (не дуже близько, рукою не дістати).

– Не заперечуєте?

Жінка на мить відірвалася від книжки й окинула мене холодним поглядом. Нічого не відповівши, знову вступилася у свою книжку.

Мої ніздрі здригаються, я вловлюю «смачний запах». Аромат ледве відчутний, проте досить стійкий. Я б сказав, що жінка пахне звабливо й таємниче.

– Що ви читаєте?

Жінка не озивається.

Можливо, вона пережила втрату когось рідного і, зачинившись у келії самотності, не хоче нікого бачити й чути, і попереджає про це кольором свого одягу. Вона одягнула траур і віддалася своїй скорботі (чи прийнято під час жалоби користуватися парфумами?), яка вивищила її над усім світом. Мабуть, вона бачить у мені осквернителя її печалі, похитливого вандала, у якого за душею – нічого святого.

(Так я подумав зараз.

Так я думав колись у незапам'ятні часи, коли збирався з духом, щоб ближче познайомитися з Серафітою).

Не втрачаю надії довести жінці, що вона помиляється.

– Знаєте, тут у парку є чарівне дерево, яке виконує людські бажання. Але його непросто знайти, бо воно ходяче.

Жінка перегортає сторінку. Каже, не підводячи очей:

– Я бачу, що тут ходять лише пришелепкуваті чоловіки.

Здається, вона мене таки помітила.

– Ви надто суворі щодо характеристики, а стосовно кількості то й зовсім помиляєтеся, – голубом вуркочу. – Я тут абсолютно один, аж моторошно.

Її погляд на секунду завмирає, однак не відривається від рядка.

– Скільки б вас не було, ви нічим не відрізняєтеся один від одного.

«Одначе!» – кажу подумки.

Зводжуся.

– Дякую за спілкування. Я до вас ще підійду.

Золота кульбачка

Спочатку я петляв між деревами добре втоптанною стежкою, потім звернув у гушавину та брів, аж доки не вибрався на галявину.

111
рік 7514

На завітчаній галявині я уздрів дівчинку, схожу на золотисту кульбабку.

- Ти що тут робиш? – запитую здивовано.
- Граюся із зайчиком ухованки, – відказує дівчинка.
- І де ж той зайчик?
- Сховався.

Я пошкріб щоку.

- А мама твоя де? Ти не заблудилася?
- Там, – каже дівчинка, вказуючи рукою кудись у простір.
- Ти тут сама? Як ти тут опинилася?
- Ні, тут повно равликів, – заспокоює мене малявка.
- Де ж вони? Не бачу тут жодного равлика. – Озираюся, у надії

вгледіти матір цієї кульбабки. – Агов! Є тут хто-небудь?

У відповідь – тиша.

– Вони злякалися мене й утекли, а я не змогла їх наздогнати.

Із замилюванням дивлюся на дитя й усміхаюся.

– Вони так швидко повзають?

– Равлики – на велосипедах, – пояснює дівчинка.

Беру її за руку. Доведеться відвести вигадницю до санаторію. Нехай там розбираються.

– Ходімо рвати квітки, – запрошую дівчинку, і вона радо погоджується. – А потім підемо й пошукаємо твою маму.

Скубемо квітучу траву. Либонь, я надто захопився цим заняттям, бо коли назбирав букет, виявив, що дівчинка кудись зникла.

Тільки цього клопоту мені ще не вистачало.

Знаменитий профіль

Квіти я збирався подарувати жалібниці з книжкою, але пані, мов те ходяче дерево, уже змінила місце перебування. Шкода, я придумав класний пароль: підходжу до жінки та зі словами «ви не одна, ви – одна з них» засипаю її квітами. По ідеї, у відповідь вона мала б, відклавши книжку, мовити: «Коли до жінки приходять чоловік, книги нехай читає вітер». Моя власна репліка давала підстави розраховувати на подібну реакцію. Бентежило мене тільки те, що обидві фрази пароллю дещо нагадували рекламні слогани.

Доведеться покласти квіти до підніжжя таємничого аромату, що, як мені здавалося, все ще витав на тому місці, де сиділа пані в чорному. Якась сила примушує мене повернутися, і на протилежному боці алеї я відшукую поглядом чорну постать. Жінка пересіла

в затінок, позаяк від цієї лавки тіні дерев уже відступили. Сидить, схиливши голову над книжкою, але я готовий поклястися, що мить тому вона дивилася в мій бік.

Жінка не стала привітнішою. Усім своїм виглядом вона показувала, що їй надзвичайно прикро відриватися від книжки заради якогось настирливого типа.

– Це для вас, – кажу я, наближаючись із оберемком квітів упри- тул, а оскільки вона не перечить, кладу букет так, що частина квітів знаходять собі місце на лавці, а частина – у неї на колінах.

Жалібниця міряє мене прямим коротким поглядом, її обличчям пробігає, мов бриж на воді, гримаска, яку я не встиг ідентифікувати. Нарешті пані розщедрилася на подобу усмішки.

З цією усмішкою вона дістає гаманця, видобуває з нього дві гривні й протягує мені.

– Дякую за клопіт, – каже, дивлячись у вічі.

Ця жінка вміє образити чоловіка. Що там образити – принизити, повністю розмазати по брукувці. Не заздрю я її коханому.

Не на того натрапила.

Беру гроші й ховаю до кишені.

– Взагалі-то я розраховував як мінімум на п'ять гривень, – по- сміхаюся у відповідь. – На ці квіти ще бджоли не сідали.

– Ви – рідкісний нахаба.

«Що, не вдався номер? Тепер двох гривень шкода?» – кортить запитати.

Сідаю поряд.

– Один хлопчик казав, що ви смачно пахнете.

– Невже ковбасою?

– Він мав на увазі ваші парфуми.

– Я не користуюся парфумами.

Жінка дивиться кудись перед собою, підставляючи моему зору свій холодний профіль на тлі спекотного літа. (У Серафіті також був дивовижний профіль, такий же чіткий і гордий, але лінія значно м'якша.) Мабуть, вона пишається цим профілем.

«Вона схожа на Анну Ахматову», – осінило мене.

Запитую, як її звати.

– Мене звать Ганною, – відповідає, наче ще вісім гривень жерт- вує. – Але вам це ні до чого.

«Треба ж! Може, вона й вірші пише?»

– А мене – Натаном.

– Мені це не знадобиться.

Зводжуся.

- До побачення, Ганно.
- Не сумніваюся, – їдко кидає.
- «Здається, ми подружилися».

Нюхаю голубеньку квіточку й прилаштовую стебельце за вухом. Упевнений, що пані подумки проводить мене поглядом.

Мотивація

Дарма жалібниця сердиться на мене за те, що я до неї чіпляюся. Мені нічого від неї не треба. Я не шукаю ні розваг, ні пригод. Вона сама постаралася, аби виділитися з цієї безлічі жінок, тож звернув я на неї увагу цілком прогнозовано. Зізнаюся, я розгубився, потрапивши на цей острів жінок та дітей. Мене лякала роль самця-одинака, я з жахом дивився на табун диких кобилиць, апріорі почувавши себе згвалтованим. Як більшість чоловіків, я не противник легкої любовної інтрижки, якщо цьому сприяє довоколишня атмосфера (на курортах подібна атмосфера не переводиться), але не тоді, коли ситуація, гіпертрофуючись, вивалюється за рамки норм та здорової уяви.

Сотня (гадаю, їх тут не менше) жінок – це надзвичайно багато. Особливо, якщо кожна з них готова приголубити тебе, мовби власну дитину. Учора ввечері десяток найактивніших мало не розібрали мене на запчастини, залучаючи до загальних культурних розваг. Я не міг знайти собі кутка, де б удалося пересидіти це буйство темпераментів. І сьогоднішня моя мандрівка до лісу – не що інше, як погано замаскована спроба втечі. Цілком логічно, що від усіх цих манливих жіночок я кинувся в бік непривітної жалібниці. У цих жінок забагато тіла. Це тіло надто випирає. А жалібниця наразі символізує духовність.

До того ж вона схожа на Серафіту.

Велосипедистка

Мене наздоганяє дівчина-підліток на велосипеді. Якийсь час їде поряд. Зайнятий думками, не звертаю на неї уваги. Велосипедистка вихоплюється вперед, розвертається й крутить педалі назустріч. Зблизившись, дзеленькає дзвоником. Поступаюся дорогою. Зауважую, що дівча руде. Знову наздоганяє мене. Порівнявшись, котить поряд. Діждавшись, коли я повернув до неї голову, запитує:

- Сигареткою не вгостите?
- Не вгощу.

– Чого так? – не бентежиться відмовою.

Окидаю її критичним зором. Дівчині – років чотирнадцять, від сили п'ятнадцять. Під маечкою випинаються миршаві груденята. Збитий лікоть. Нічим не примітне (більш дитяче, ніж дівоче), усипане ластовинням лице з видушеним прищиком біля носа. Вираз безпечності та наївності, що дуже близько межує з дитячим цинізмом. Старий ровер.

– Курити шкідливо.

– А померти здоровим не образливо?

І в голосі, і в словах – виклик.

Не знаю, що цьому виклику маю протиставити. Доведеться, либонь, мені спалити свій диплом педагога.

– А на сірничка не розщедритесь?

Лізу до кишені за сірниками.

Зупиняємося. Дівчина видобуває з велосипедної кобури м'ятого недокурка, кумедно відкопиривши нижню губу, припалює.

Наші дороги розходяться. Озирнувшись, дівчина махає рукою.

– Ще зустрінемось.

На уста мені набігає усміх. Вибудовується цілий ланцюг: я дістаю жінку в чорному, мене переслідує юнка на велосипеді...

Переваги чорної шкіри

Не встиг я розпрощатися з велосипедисткою, як мене оклинула кругловида блондинка, що сиділа на лавці, заклавши ногу за ногу й полискуючи на сонці засмаглим стегном. У пальцях блондинка м'яла неприкурену цигарку.

«Коли я затримаюся тут на довше, до мене вишикується черга за вогнем». Черкаю сірника й підношу до кінчика сигарети.

– Можете залишити собі, вони мені не потрібні, – кажу, простягаючи коробку. – Я не курю.

– А сірники для чого носите?

– На той випадок, якщо заблукаю в парку, то завжди зможу розвести вогонь та заварити чаю.

Жінка сміється. Вона молода – років двадцять п'ять. У неї красиві рівні зуби. Гарні зуби тепер рідкість. Цікаво, від природи в неї такий чарівний вищир чи завдяки стоматологу?

– Ви і чай носите із собою? – запитує грайливо.

І тут-таки принагідно, назвавши номер палати, запрошує увечері на чай.

– Сніжанно! – гукає в бік живоплоту. – Де ти знову запропастилася? Біжи мерщій до мами.

– Я тут хробачків їм, – чується у відповідь.

– Жартує, – пояснює Сніжаннина мама.

Корчу заспокійливу гримасу: що ж я, жартів не розумію?

Готовий закластися, що з кущів зараз вигулькне дівчинка, схожа на кульбабку. Я вже й фразу відповідну наготовив, як для давньої знайомої. Яким же було мое здивування, коли замість золотої кульбабки переді мною постала лискуча вуглинка. Донька нефарбованої блондинки, Сніжанна, виявилася маленькою симпатичною негритянкою.

«Чай у неї повинен бути хорошого гатунку, – подумалося мені про блондинку. – Може, навіть какао».

Сідаю перед дівчинкою навпочіпки.

– Тобі не холодно з таким ім'ям?

Дівчинка вивчає мене серйозним поглядом, а потім із легким доктором зауважує:

– Якись у тебе запитання не дитячі.

Справді, дитячими запитаннями я не запасся.

Щоб вибачитися, беру її за руку, лоскочу пальцем рожеву долоньку.

– Коли я замурзаюся – на моєму личку не видно, – світиться радістю мала.

Я усміхаюся, згідливо киваю. Переваги чорної шкіри очевидні.

– Па-па, Сніжанно!

Небезпечна відстань

Здається, я надто наблизився до цивілізації. Жінки з дітьми мені в цьому парку стали стрічатися частіше, ніж дерева.

Спека посилювалася. Незле було би скупатися, але потикатися на пляж зовсім не хотілося. Вирішив пройтися берегом озера, пошукати затишну місцинку.

Із запізненням зауважую, що стою на тій алеї, яка з'єднує санаторій із озером. Необачно, як для чоловіка, що прагне ухилитися від контактів із некомфортним оточенням.

– Дядю! Дядю!

Це Толик. Судячи з його виразу, він уже не гнівається на мене. Хлопчик не сам, а з мамою та сестричкою. Вони рухаються в бік пляжу.

Малий звертається до мене з якимось запитанням, але я не встигаю відповісти. Мама відсторонює Толика й заволодіває ініціативою. Вона дякує за те, що я вранці наглядав за її сином. Виражає мені повну довіру («коли я знаю, що Толик із вами – я спокійна») і запевняє, що в разі потреби я по-сусідськи можу розраховувати на її допомогу. Під час розмови жінка весь час робить зовсім необов'язкові рухи в мій бік, ухитряючись то діткнутися моїх грудей, то на секунду покласти долоню на мій лікоть. Не скажу, що мені неприємні її доторки, однак я морально не готовий приймати ці пестоші, тому намагаюся розірвати дистанцію. Я відступаю, вона наступає, півкроку назад, півкроку вперед, як у танці. Аж поки я не спинився, припертий спиною до живоплоту.

Розмова наша затягувалася. Дівчинка терпляче стовбичила поряд і смотала великого пальця. Толик відійшов убік, відверто виражаючи невдоволення, кидав на нас похмурі погляди й час від часу нагадував, що їм пора йти.

– Ходімо з нами, – пропонує жінка.

Однак я твердо тримаюся наміру залишитися котом, який гуляє, де сам хоче.

Толик не поспішає слідом за матір'ю. Це ж він щось у мене запитував, а я не відповів. Підбадьорливо йому підморгую.

– Тато наказав мені попереджати кожного мужика, який підійде до мами ближче, як на три метри, що він йому яйця відірве, – видає малий.

Я дещо ошелешений такою заявою.

– Але ж це не я підійшов до твоєї мами, а вона до мене, – виправдовуюся.

Та хлопчик не слухає мене, а, окрилений почуттям виконаного обов'язку, підстрибом кидається наздоганяти маму.

У спілкуванні з жінками не так-то просто обрати безпечну для себе відстань.

Стояча вода

Дзелень-дзелень! Давно не бачилися. Не озираюся. Велосипедний дзвоник продовжує весело мене окликати.

Дзелень-дзелень!

– Ви куди? – запитує велосипедистка.

– На річку.

– Я завжди в річці купаюся, – каже дівчина. – Терпіти не можу стоячої води. У воді я почувуюся, мов золота рибка. А ви добре плаваєте?

– Як скумбрія в томаті.
Співрозмовниця міряє мене примруженим оком.
– А з вигляду не скажеш, що ви приколіст.
Я зацікавлююся:
– Про що ж говорить мій вигляд?
– Що вам пора купити бриля, відростити вуса й завести пасіку.
Тепер моя черга вивчати співрозмовницю поглядом.
– Сама придумала?
– А то ж хто? – дивиться на мене з викликом.
– І що це означає?
Дівчина не відповідає. Скоса поглядає на мене осудливим оком.
– Навіщо ви віддали цій шльондрі сірники?
З тими підлітками завше морока, не знаєш, як з дітьми з ними поводитися чи як із дорослими.
– Ти що, підглядала?
– Робити мені нема чого, – вимовляє з гримасою відрази.
Наша розмова обривається. Старий велосипед поскрипує деталями. Дівчина розглядає бруківку під колесами. Запитую примирливим тоном:
– Ти тут відпочиваєш?
Зітхає.
– Я тут живу.
І не обронивши більше слова, натискає на педалі. Віддаляється.
«Ще побачимось». Проводжу її поглядом.

Велика тьємниця

Виходжу до річки. Виявилось, що вона не дуже широка, не набагато ширша від проїжджої частини з чотирма смугами руху. Правий берег, на якому я стою, досить крутий, покручені сосни (рідко яка між ними струнка) підступають до самого кругосхилу. Лівий – пологий, порослий кущами.

Сідаю в затінку на моріжок. На щастя, тут не надто людно. Спостерігаю за течією, це діє на мене заспокійливо.

– Знаєш, про що риби мовчать?

Я здригаюся. Озираючись, бачу перед собою дівчинку-кульбабку.

– Ти як тут опинилася?! – Радію, що малявка не заблукала. – Ти з мамою?

Мала надто зайнята власними розмислами, щоб дослухатися до моїх запитань. У неї своїх – ціла фабрика.

– Літають тільки червоні риби чи сині теж літають? – запитує в мене з довірою та наївністю дитини, що прагне пізнати світ і ще не розчарувалася у відповідях дорослих.

– Я взагалі не чув, щоб риби літали, – зізнаюся щиро.

– Літають, – запевняє мене дівчинка. – Коли густий дощ, тоді літають.

– Хіба що коли дощ дуже густий.

– Усі риби дуже серйозні, але слухати їх страшенно смішно, – оповідала мала. – Бо коли вони шепчуть, то лоскочуть губами вухо. Одна дуже стара риба розказала мені величезну таємницю...

– І що ж вона тобі таке сказала?

– Вона сказала «т-с-с-с!» – дівчинка притулила до вуст пальчика.

Білий слон

Насмішила мене мала фантазерка. Диво, а не дитя.

Дівчинка сидить навпочіпки й стежить у траві за якоюсь кузькою.

– Ти маєш гроші? – повертає голову в мій бік.

Я киваю. Мабуть, хоче випросити на якісь ласощі.

– Купи мені білого слона.

Змушений розвести руками:

– Моїх грошей вистачить лише на білу мишку.

Дівчинка заперечливо крутить головою.

– Я боюся мишей.

– А слонів не боїшся?

– Не-е, – відповідає дівчинка й відходить, зацікавившись чимось біля найближчої сосни.

Роззуваюся. Стягую шкарпетки – нехай ноги дихають.

– А навіщо тобі білий слон? – звертаюся до малявки.

Та лише платтячко майорить межі соснами.

Зводжу до неба голову і (завмираю від здивування) бачу, як від горизонту в мій бік рухається величезна хмара у вигляді білого слона.

– Дівчинко! Дівчинко! – гукаю до сосон. – Подивися в небо.

Поглянь угору!..

Дівчинка зникла.

Привид вічної жінки

Спілкуючись із дівчинкою, не зауважив, коли на протилежному березі з'явилася молода жінка. У білій просторій та довгій, аж до зем-

лі, сукенці, що нагадувала сорочку, із розпущеним довгим чорним волоссям, вона стояла біля самої води, спостерігаючи, як течія полоще її відображення. Одна-єдина на безлюдному лівому березі.

«Наче привид, – подумав я – Привид Вічної Жінки».

Ще один привид.

Чи не забагато привидів як на один день?

Жінка підводить голову й дивиться в мій бік. Мені здалося, що вона ось-ось піде по воді. Я надто короткозорий, аби наші погляди зустрілися.

Між нами пропливло безліч риб, і кожна з них замовчує велику таємницю, спільну для чоловіка й жінки з різних берегів. А хоч би й оповіли риби що-небудь про жінок, що ходять по воді, або про чоловіків, що стрибають із кручі, ніхто цього не сприйме всерйоз. Бо коли риба шепоче на вухо, то від дотиків її губ лоскотно й смішно.

Несподівано відображення жінки у воді відривається од її статі, течія підхоплює його й несе...

Склеплюю повіки й розплющую їх тільки після того, як лягаю горлиць. Дивлюся в небо. Відшукую очима білого слона.

Від білого слона зостався лише скелет.

«Нічого-нічого», – заспокоюю себе.

Блайс писав: «З Богом нема неможливого. На Шляху нема неможливого. Але небо тому порожне, що до цього в ньому пролетів яструб. Нема яструба, нема неба. Нема неба, нема яструба. Не забувайте про яструба, коли дивитеся в небо».

Якби я мав із собою його книжку, я б зараз міг покласти її собі під голову.

З Богом нема нічого неможливого.

Коли я заведу пасіку (це чудова ідея), то знатиму всіх своїх бджіл у лице. Посаджу липу, відрощу довгу бороду, і коли та липа зістариться, а борода моя посивіє, напишу віршика:

Золотий бджолиний німб
над липою засвітився.

Під липою сивий старець присів:

– Де твоє, смерте, жало?!

Де твій мед?!

На Шляху нема нічого неможливого.

Через три дні я зможу обійняти ходяче чарівне дерево й загадати бажання. Але тільки через три дні.

А поки що кожен може знайти мене в палаті, яка не зачинається із середини. У цьому дивному світі, входом до якого – жіночий статевий орган. У цій клітці для неба.

І знову себе заспокоюю: «Ну, все-все!»

2004–2005 рр.

Олена ШАРГОВСЬКА

...філолог за освітою,
редактор серії «Експертіс
experienced» видавництва
«Факт». Дебют у
«Київській Русі».

Проза поета

Клітка для неба, осінь за щокою, кенгуру завбільшки з цвіркуна... Назви, химерніші одна за одну. І, зарозуміло додам, за самі тексти. Тексти ж-бо Слапчуків у більшості своїй (за винятком «Сліпого дощу», де містики вистачає) земні, навіть приземлені. Вкорінені у звичне, буденне, а вся їх філософія – лише «крихти у бороді Конфуція». Мудра іронічна посмішка крізь примружені очі.

Десь такими Василеві тексти й «виглядають» – як виглядає світ крізь нещільно стулені повіки, коли дивишся проти сонця в крону дерева, або й просто в небо, але то вже поетична банальність. Слапчук же не скочується до банальностей навіть у найбільш слизьких місцях. І той, хто прочитав «Клітку для неба», навряд чи зможе з цим не погодитись. Чоловік опиняється на «жіночому острові», але поводить себе не як штампований мачо, допомагаючи крізь іронічну посмішку побачити безліч речей, які й були ніби поруч, але заклопотаний, замулений зграєю «брендів» і «фішок» погляд не зупинявся на них. І діти, багато дітей, дивних (а ви бачили колись інших?), симпатичних, розумних (для когось і чужі діти бувають розумними...) Герой ставить їм «недитячі» питання й розповідає про те, чого ті не питають. Інколи навіть здається, що коли Слапчук соромиться бути занадто щирим, він передає слово маленьким хлопчикам, а коли й цього замало – дівчаткам. Утім, у цій повісті автор устиг багато чого виповісти – і щемке кохання, давнє, напівзабуте, і неймовірні цьоці, які зринають із теплих спогадів про незатишне дитинство, і мовчання, багато мовчання, що поєднує все в нерозривну цілість. Дивним, незбагненим чином, на півтонах і чвертьтонаціях. Так, як це може собі дозволити лише поет.

Якось (а саме в післямові до книжки Василя Портяка «У снігах») Василь Герасим'юк писав, що «сьогоднішню українську прозу назвати

можна прозою поета. Не поетів, а поета. Навіть коли пишуть не поети... Йдеться про інкрустацію, а не про «любов і кров»... Наче перед тим, як почати якусь важливу акцію, зібрались і травлять анекдоти. Ще трохи, і почнемо». Це безпосередньо стосується й прози Василя Слпчука – лауреата Шевченківської премії за поезію.

Василь Слпчук ще справді не написав прозовий «текст крові». Давно обіцяний видавцеві Леоніду Фінкельштейну роман «про Афганістан» уже розпочато, а поки – веселі й сумні «інкрустації». Точніше може буде хіба «вітражі». Три згадані вище тексти («Осінь за шокою» вже вийшла у «Факті», «Клітка для неба» разом із «Кенгуру...» та дещо інакшим «Глобусом України» незабаром з'являться в тому ж видавництві як збірка повістей) написано подібною манерою: ніби малопов'язані між собою скельця творять одну картину, що набуває сенсу лише за наявності всіх окремих часточок. Якщо крізь Слпчуковий вітраж дивитися на життя, воно видається принаймні цікавішим, якщо докласти більших зусиль – ще й зрозумілішим. Роздивлятися Василеві вітражі можна довго-довго, щоразу віднаходячи в них нові смисли. Не «любов і кров», звичайно. Радше теплий чай, терпкий, духмяний, висвіжуючий. Це – проза поета.

У віршах Василь Слпчук зовсім інший, він – «поет-громадянин». Утім, не про поезію мова, тим більше, що вона інакша. Цікаво, що, як і Оксана Забужко, Олександр Ірванець та Анатолій Дністровий, Василь Слпчук не перестав писати вірші й після того, як почав регулярно – книжка на рік – друкувати прозу. А почалося з того, що Дмитро Стус якось заніс рукопис Слпчукового «Сліпого дощу» головному редакторові видавництва «Факт» Леоніду Фінкельштейну: «Класний мужик. І тексти, здається, непогані. Почитай». Попри давню дружбу з феміністками, Леоніда Фінкельштейна така рекомендація не злякала. Він «почитав» і швидко видав. Відтоді з'явилися ще «Дикі квіти» (крупний вітраж-триптих) і «Осінь за шокою». Нині до друку готується збірка повістей під загальною назвою «Клітка для неба».

Тож, насолоджуємось тим, що маємо і чекаймо на «справжній роман». Хоча... Як на мене, «і так непогано вийшло». ✿

НАТІВНА РІСЬ

шукайте в Києві

- «Сяєво» (вул. Червоноармійська, 6)
- «Академкіта» (вул. Б. Хмельницького, 42)
- «Берегиня-2» (вул. Г. Юри, 5)
- «Книги» (вул. Альма-Атинська, 9/2)
- «Абзац» (вул. Стрілецька, 13)
- «Книги» (пл. Конотопова, 4)
- «Українська книга» (пл. Слави, ТЦ «Квадрат»)
- «Наукова думка» (вул. М. Грушевського, 4)
- «Нора Друк» (вул. Пушкінська, 33а)
- «Театр російської драми» (вул. Б. Хмельницького, 5)
- «Урожай» (вул. 40-річчя Жовтня, 128)
- Книжковий супермаркет (Ленінградська площа, вул. Будівельників, 4)
- Книжковий супермаркет «Орфей» (проспект Московський, 6)
- Євростар (проспект Перемоги, 48)
- Євростар (вул. М. Раскової, 3г)
- Євростар (вул. Празька, 1)
- Євростар (вул. Героїв Космосу, 4)
- Символ (ТЦ «Квадрат» біля м. Арсенальна)

шукайте в Україні

- Вашо-Франківськ**
- «Лілея-НВ» (вул. Незалежності, 12/2)
- Одеса**
- Українська книга на Молдаванці (вул. Мечнікова, 31)
- «Проміт» (вул. Пушкінська, 19)
- Львів**
- «Українська книгарня» (пр. Шевченка, 8)

шукайте поруч

- Дорогомичі**
- Ятпа в перехіді (ЛПТ «Мельнічук»)
- Ятпа в перехіді (ЛПТ «Бобошкін»)
- Ужгород**
- Ятпа в підземному перехіді напроти виходу з метро (ЛПТ «Гримен»)
- Івано-Франківськ**
- Ятпа при виході до авт. № 13, 90 (ЛПТ «Дзус»)
- Київська**
- Вихід у напрямку ст. м. Героїв Дніпра (ЛПТ «Дехтер»)
- Петрівка**
- Книжковий ринок «Петрівка». Ряд 46, місце 7
- Книжковий ринок «Петрівка». Ряд 48, місце 7

Біля джерел історії української філософської думки

Віктор ТОРШЫК

— доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія», головний науковий співробітник Інституту філософії ім. Г.Сковороди НАН України. Викладає у Міжнародному Соломоновому університеті. Член експертної комісії з філософії ВАК України. Автор книги «Філософія в українській культурі» (К., 2001). Один із членів авторського колективу книги «Київ в історії філософії України» (К., 2000). Хобі — художня література.

125
рік 7514

Уже не одне століття увагу істориків привертає аналіз здобутків культури Київської Русі. Навколо вивчення пам'яток давньоруської культури зусиллями багатьох поколінь дослідників історії релігії, громадської думки, мистецтва нагромаджено величезний масив літератури, що активно осмислюється й збагачується представниками нинішнього покоління вчених-гуманітарів.

Сучасний стан осмислення проблем давньоруської культури прикметний прилученням до неї представників історії української філософії. Як такий цей факт сприймається неоднозначно: правомірність прилучення культури Київської Русі до сфери компетенції історико-філософського українознавства викликає нерідко серйозний опір, зважаючи на проблематичність як «українськості», так і «філософічності» культури Київської Русі.

Тому перш ніж оцінювати конкретні результати, одержані сучасними дослідниками давньоруської філософської думки, мусимо бодай у загальних рисах з'ясувати відповідь на питання: що собою являла Київська Русь? Адже держави з такою назвою не існувало. Яке відношення має давньоруська культура до культури української нації, що сформувалась значно пізніше? Що може дати історичну філософії звернення до цієї доби, не відзна-

Київська Русь (Київська держава) – назва давньоруської держави з центром у Києві, що постала на рубежі VIII–IX ст. внаслідок тривалого процесу економічної, політичної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племенних коаліцій і в різних формах існувала до середини XIII ст. Київська Русь займала територію від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні, від Сяну на заході до Волги та Оги на сході. Її площа становила близько 800 тис. кв. км. («Довідник з історії України» / За заг. ред. І.Підкошич, Р.Шуста).

ченої вже сформованими системами й теоріями?

І в разі позитивної відповіді на це останнє питання, що є предметом і об'єктом історико-філософського аналізу давньоруської культури, – який сенс має одержаний результат для осягнення подальших етапів історії української філософської думки?

Отже, йдеться про віддалену на тисячоліття від нашого часу добу, коли на величезному просторі Східної Європи існувало й творило яскраву та самобутню культуру державне об'єднання, що розпросторилося від берегів Балтики до Чорного моря й від Карпат до Волго-Окського басейну. Люди, що жили на цій території,

власну країну називали «Руська земля», або «Русь», а себе – «русичами». Звичайно, не варто перебільшувати цілісність і єдність цього утворення, яке демонструє етнічне й діалектне багатобар'я, успадковане від східнослов'янських племен, які значно раніше жили на цій території. Відчуття такої власної відмінності зберігають у своїй свідомості русичі XI та XII століття.

Але попри це строкате, внутрішньо суперечливе багатобар'я існувало й усвідомлене почуття єдності землі Руської. Воно зумовлювалося постійним переміщенням членів княжого дому Рюриковичів у супроводі еліти від одного міста до іншого. Відчуття цілісності забезпечувала і церковно-адміністративна єдність, і спільна літературна мова.

Все це й створювало передумови для формування на величезній території руської землі культури, котра за всієї різноманітності компонентів утворювала синкретичну цілісність, яку ми традиційно іменуємо «давньоруською», або «культурою Київської Русі». Сам термін «Київська Русь» книжного походження. Його було введено в обіг істориками першої половини XIX століття. Саме в цей час розпочалося інтенсивне дослідження давньоруської культурної спадщини.

XIX століття в історії Європи – час, позначений бурхливим розвитком національної самосвідомості та пов'язаної з цим глибокої зацікавленості в осмисленні тих духовних першоджерел, на яких ґрунтується традиція національної культури народу. Для

східнослов'янських народів – українців, росіян, білорусів – такий природний ґрунт утворює давньоруська культура, що постала на території розселення цих народів і сформувала природний фундамент, спираючись на який надалі здійснюється культурний поступ кожного з трьох східнослов'янських народів.

Ускладнювало процес такого осмислення прагнення «приватизувати» давньоруську духовну спадщину, намагання від обґрунтування власної дотичності до неї перейти до утвердження права на абсолютне володіння культурним здобутком діячів Руської землі. Така тенденція викликала появу та поширення терміну «Київська Русь». Він логічно вписується в звичну схему історії Російської імперії, що була започаткована в історії держави Російської М. Карамзіна і, за оцінкою сучасного американського історика Е. Кінана, «й досі залишається панівною не тільки в Росії, а й далеко за її межами» [1]. Суть її полягає в отождненні історії народу з історією держави й правлячої в ній династії. Початок історії Російської імперії відносили до X століття й пов'язували з ім'ям Володимира Святославича. Головні ж етапи подальшого розвитку визначалися переміщенням столиці з Києва («Київська Русь») до Москви («Московська Русь») і звідти – до Петербургу.

Ця концепція, яка, за оцінкою П. М. Мілюкова, ґрунтується на запозиченій у більш давніх книжників «генеалогічній ідеї московської держави», незабаром одержує додаткове обґрунтування на етносоціальному рівні. М. Погодін висуває гіпотезу, згідно якої населення Подніпров'я, рятуючись від монгольської навали, переселилося на північний схід, де таким чином й опинилися всі реальні нащадки творців давньоруської культури. Вони утворили ядро великоруської нації. Що ж до малоросів, то їхні предки прийшли на землі Придніпров'я з Заходу, з Карпат, вже після того як Київська Русь припинила своє існування, і, природно, не мають ніякого відношення до культури більш ранньої, творці й носії якої покинули цю територію ще до приходу українців.

Найбільш ґрунтовне спростування ця концепція одержала в працях М. Грушевського. 1904 року у виданому Російською Академією наук першому томі збірки «Статті по славянознавству» він виклав свою концепцію в статті «Звична схема «русської» історії та завдання створення раціональної історії Східного слов'янства». Суть концепції, пізніше детально обґрунтованої в багатотомній «Історії України-Руси», полягала в ствердженні погляду на українців як автохтонний (а не прийшлий) народ, предки якого й були реальними продуцентами давньоруської культури, що заклала основу духовної традиції українського

В історії Київської Русі можна виділити три послідовних періоди: 1) Період становлення та еволюції державних структур, що хронологічно охоплює князів VIII-X ст. Протягом VI-VIII ст. союзи слов'янських племен еволюціонували у протодержавні утворення – племена князівства. Письмі джерела зафіксували існування додержавних об'єднань – дулібів, білжих хорватів і полян. Арабські автори називають три додержавні утворення східних слов'ян – Куляба, Славо, та Артань. Сучасні дослідники ототожнюють Куляба із Київською землею, Славо – із Переяславською, Артань – із Тмутараканню, Черніговою або Переяславською землею... (Додаток з історії України / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста)

народу. Що ж до Північно-Східної Русі, то вона, на думку М. Грушевського, ані в етнічному, ані в державно-політичному аспектах не наслідувала традицій Київської Русі. Її «раціональне» начало слід шукати не в Подніпров'ї, а у Волго-Окському межиріччі. Щодо державного наступництва, то традиції Київської держави переходили не у Володимирсько-Суздальське князівство, а звідти до Москви, а в Галицько-Волинське князівство, а потім – до Литви, не полишаючи таким чином території України.

Відгомін обох концепцій можна простежити й у сучасних, у тому числі наукових публікаціях. І річ не в тім, щоб однозначно визнати істинною ту чи іншу концепцію. Обидві вони потребують переосмислення, передусім з огляду вихідних методологічних засад історичного бачення. Насправді феномен культури взагалі не можна

розташувати на шкалі історії за принципом: «Якщо він мій, то він – не твій». Творчий здобуток діяча культури минулого є витвором лише його автора. Всі ж інші можуть не привласнити, а лише долучитися до нього як до традиції, що обґрунтовує спосіб відповіді на питання, які намагаються розв'язати нащадки. І чим яскравіший спадок минулого, тим ширше коло його спадкоємців. «Діячі культури минулого, – справедливо відзначає Г. Грабович, – не «належать» – вони вписуються, вони не дипломати чи генерали, що можуть служити лише одній державі. Якщо вже вдаватися до аналогій, то письменників краще порівнювати з тими святими, які одночасно вміщуються в календарях і канонах ворогуючих сект» [2]. Слова ці були сказані стосовно встановлення причетності творчого здобутку М. Гоголя до традиції як української, так і російської культури. Те ж саме можна твердити й щодо культурного набутку Давньої Русі. Образ давньоруської культури по праву входить до національної духовної традиції як народу України, так і Росії. Але це не означає, що в складі різних національних традицій такий образ тотожний за змістом і значенням. Адже утворюється він відповіда-

ми, які дає минувшина на запити нащадків, а характер запитів визначається актуальним станом і потребами тієї чи іншої національної культури. У кожній національній традиції чують лише те, що прагнуть почути. Тим-то об'єктивний образ давньоруської культури, до відтворення якого прагне науковий дослід, може будуватися лише на ґрунті максимально повного врахування розмаїття відблисків цієї культури в різних національних традиціях.

Але чи може щось почути, дослухатися до цієї культури історик філософії? Таке питання природно виникає, якщо зважити на досить усталений погляд, згідно з яким культура Київської Русі взагалі була позбавлена власної філософської позиції, незважаючи на притаманні цій культурі безсумнівні досягнення в галузі літератури, мистецтва, інших сферах духовного життя. В цю пору «невігластва» («невєгласія»), якщо скористатися визначенням Г.Шпета, виникають твори, що засвідчують «низький культурний рівень, дикість звичаїв і відсутність розумових натхнень» [3].

Власне, для ілюстрації такої позиції не обов'язково звертатися до праць, написаних у 20-ті роки ХХ ст. По суті таку ж думку поділяють і деякі сучасні автори: «Епоха «Слова о полку Ігоревім» – відзначає один із таких, – не дає ніяких фактів, які б дозволили висувати, що на Русі існували філософії й філософія» [4]. Традиційно вважається, що починати історію української філософії слід якщо не з Г.Сковороди, то з Києво-Могилянської Академії, російської – з М.Ломоносова, а білоруської – із Ф.Скорини.

Але поряд із, так би мовити, усталеною точкою зору існують протилежні погляди [5]. Підґрунтям відмінності позицій у даному разі є розходження в підході до більш загального питання: що власне являє собою філософія, історію якої прагне вивчити дослідник? Якщо виходити з усталеного в новітній західноєвропейській культурі уявлення про філософію як особливу галузь науково-теоретичного знання, оформленого у вигляді цілісних філософських систем і вчень, то, справді, культура Київської Русі не становитиме предмету самостійного інтересу для історика (якщо скористатися висловом М.Мамардашвілі) «філософії вчень і систем». Але крім такого розуміння філософії видатний грузинський філософ говорить і про іншу «реальну філософію», щодо якої «філософія вчень і систем» є лише однією з модифікацій [6].

У даному випадку йдеться про погляд, згідно якого філософія, у власному розумінні цього слова, є особливим типом мислення, яке самоусвідомлює себе. Якщо людина, розмірковуючи над сутністю будь-якого явища чи предмета, доходить у своєму розумовому

пошукові до з'ясування смисложиттєвих питань, вона вступає у сферу філософії. В цьому розумінні філософія є духовною квінтесенцією культури, засобом її пізнання. Вона утворює той глибинний рівень, який об'єднує людей даної культури, надаючи осмисленого характеру їхній життєдіяльності. Власне початки такого процесу яскраво демонструє культура Київської Русі.

*З одного й того ж кожен
бере лише щось таке, що
відно відає його заняттю.
На одному й тому ж лузі бик
шукає траву, собака – зайця, а
делєка – яєбрку (Сенека «Листи
до Луцилія»).*

Ще не одне століття мине, поки в українській культурі з'являться філософські системи й оригінальні теорії, але процес філософування вже почався. Свідчення цього – численні філософські запитання, якими вщент наповнена давньоруська писемність. Давніх русичів хвилювали проблеми світобудови – «о бытии всего мира, и

о первемь человеце, и еже суть была по немь». Русичі прагнули осмислити глибинні джерела історії – «откуда есть пошла Руская земля», «Что есть луче всего в свете семь». Їх приваблювали загадки людського буття – «Что есть человек, яко помниши?..»

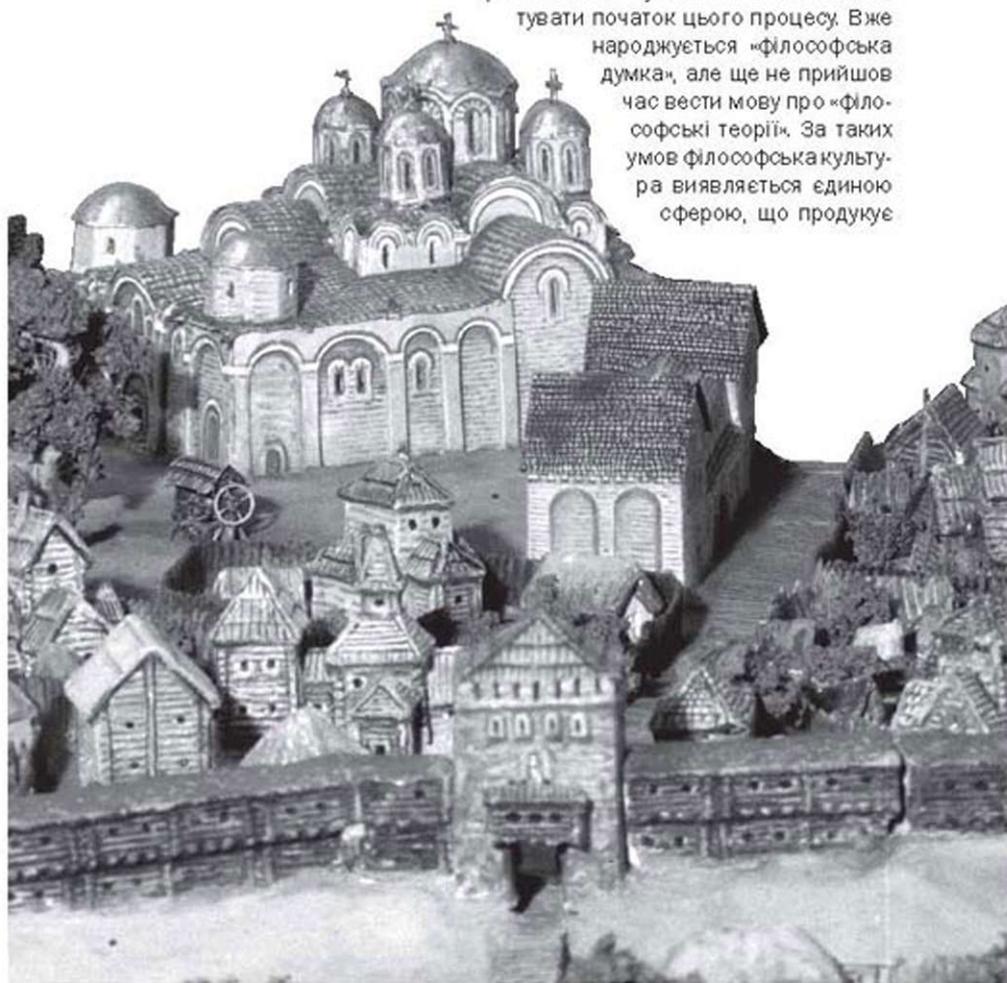
Сукупність відповідей на такого роду запитання й утворює реальний зміст філософської культури Київської Русі.

Специфіка історико-філософського дослідження цієї ранньої доби в історії нашої культури полягає, зокрема, в тім, що філософські значимі ідеї тут виявляються «розчиненими» в усьому просторі культури. А це вимагає прилучення до аналізу не певних специфічних власне філософських витворів культури, а сукупного продукту цієї культури. Мабуть, результатом такого аналізу має стати передусім реконструкція стилю світосприйняття, співзвучного певним філософським ідеям і теоріям, що утворюють ту «нерозголошену» компоненту культури, яку «виголошує» філософія як духовна квінтесенція епохи.

У світлі сказаного аж ніяк не екзотичним видається й звернення підчас історико-філософського аналізу не лише до різноманітних пам'яток писемності Київської Русі, а й пам'яток архітектури, живопису, музики як об'єкту дослідження. На цьому етапі історії вітчизняної культури зона «перед-філософії», що складає предмет дослідження історика філософської культури, взагалі є чи не єдиним об'єктом історико-філософського дослідження. У складі оригінальної синтетичної культури Київської Русі неможливо виділити достатньо спеціалізований шар власне філософських теоретичних знань як таких. Поопри це історико-філософський аналіз цієї куль-

тури надзвичайно важливий з огляду на потребу виявлення джерел української духовності. Звертаючись до культури Київської Русі, ми опиняємось біля джерел такого процесу. Філософія не виникає на порожньому місці. Попри всі відмінності, її неможливо цілковито відокремити від «мудрості», через подолання й водночас засвоєння якої здійснюється процес становлення філософії. Народжуючись в надрах традиційної «мудрості» як «любомудріє», давньоруська думка поступово вивільняється з лона, що дало їй життя. Стосовно культури Київської Русі ми можемо констатувати початок цього процесу. Вже народжується «філософська думка», але ще не прийшов час вести мову про «філософські теорії». За таких умов філософська культура виявляється єдиною сферою, що продукує

філософськи значимі знання. Вона виступає і в функції ретранслятора ідей класичної античної філософії, що переважно через посередництво Візантії й Болгарії сприймається на Русі. Але за таких умов пам'ятки давньоруської літератури й мистецтва в найширшому розумінні цього слова набирають значення не просто допоміжного, а, напевно, одного з найголовніших джерел історико-філософського аналізу. Майже повна відсутність у складі культури Київської Русі філософської теорії, що була б викладена притаманною філософії мовою категорій, передбачає як передумову та компенсацію підкреслено філософське забарвлення всіх інших форм духовної культури.

Суттєво, що в межах традиції, яка утверджується в Київській Русі, щодо розуміння філософії актуалізується передусім поняття «Софії», «софійності», воно надає вирішального значення трактуванню в нашій культурі філософії як «любомудрія». Тут актуалізується чи не найсуттєвіша риса розуміння Софії – Премудрості Божої, котра простежується впродовж усієї історії культури, яка передувала добі, що розглядається. Йдеться про ствердження рефлексивності як здатності мислити, властивої лише Софії.

Започаткована в античності через розуміння мудрості як пізнання самого себе, вона одержує свій розвиток в неоплатонізмі (згадаймо бодай сформульоване в «Першоосновах теології» Проклом положення: «Кожен розум мислить самого себе, але перший розум – лише самого себе») й завершується в православній софіології, один із чільних представників якої Діонісій Ареопажит в творі «Про імена Божі» стверджує, що Бог як дійсна мудрість «знає світ не через пізнання істот, але в силу відання самого себе» [7].

Мудрість таким чином розуміється як розгадування загадок власного «Я», осягнення сенсу життя. Світ мудрості, світ Софії, до якого звертається філософія, виступає як світ «преподобія», уподібнення нижчого вищому. Тому мудрість – це осягнення вищого, але не заради знання істини як такої, а в ім'я буттєвого входження у світ значущих подій, вищих життєвих цінностей. Мудрість – це не тільки та й не стільки знання істини, як передусім «життя в істині». Це, як підкреслюється в одній із статей «Ізборника Святослава 1073 року», «мудростное житие» [8]. Не менш важливим у розумінні філософії як «любомудрія» є врахування властивого їй специфічного відношення до мудрості як любові. Філософія не є мудрість. Передусім вона – розуміння величі мудрості як чистого мислення, і тому виступає не так пізнанням її, як усвідомленням, що викликає благочестиве схиляння перед нею. Премудрість – більша за те, що може бути осягнене об-

меженими пізнавальними здібностями людини. Вона, як зазначає В.Топоров, «осягається швидше за логосні структури розуму чуттям, ще точніше – серцем, яке є «органом» для сприйняття вищого світу». Передусім цим пояснюється, зауважує він, той присмак емоційного хвилювання, художність сприйняття, інтуїтивність осягнення, психологічність, суб'єктивність, свого роду тяжіння до небувалого, «несказанного» [9].

Відтак у розумінні філософії та в реальній спрямованості, якої набуває філософування в культурі Київської Русі, актуалізується наявне в християнській традиції принаймні з часів апологетів розуміння мудрості як єдності знання й праведного життя. А тому філософія, як благоговійна любов до мудрості, вимагає сполучення істинного слова й праведного діла. До того ж, зберігаючи високу пошану до Слова, пріоритет тут віддається не йому, а Ділу.

Дійсна філософія не може обмежуватися осягненням істини й повчанням про праведне життя. Вона обов'язково має вивершуватися життям, відповідним до пізваної істини. Ось тому в києво-руських текстах «учительство» не лише сполучається з філософією, а й вирізняється від неї. Показово, що в поширеному на Русі апокрифі «Апокаліпсис Богородиці» серед мешканців пекла названо й того, хто прочитав «святі книги», навчав людей, але сам не дотримувався проголошеної ним істини у власному житті [10].

На противагу йому «любомудр» – представник того покоління нашої вітчизняної інтелектуальної еліти, який прагнув не просто пізнати істину й сенс людського буття, а жити згідно з пізваною істиною. Той, хто прагнув максимально наблизитися до таїни істинного буття світу Божого, який чекав душу кожного за межами її земного існування. Але перш за все любомудрів непокоїть не відповідь на запитання, що являє собою світ Божий, світ трансцендентного. Вони докладають зусиль до розуміння того, як слід жити відповідно до законів світу Божого. До того ж, це знання вони прагнуть втілити в практику повсякденного життя та діяння в цьому земному світі, щиро віруючи в можливість здійснення подвигу переображення, який дасть змогу жити згідно з законами світу трансцендентного тут, доки шлях земного життя ще не вичерпав себе. Це визначає провідну філософську інтенцію культури, що тисячоліття тому почала формуватися в Києві – центрі давньоруської держави – і накладає суттєвий відбиток на розвиток філософування в подальшій традиції української культури. Вивчення цієї традиції важливе не лише заради того, щоб віддати данину належної поваги визначним діячам минулого. Звернення до їхнього

здобутку дозволяє залучити його до конструктивного діалогу в ім'я розв'язання актуальних проблем сьогодення.

Література:

1. Кінан Є. Російські історичні міфи. – К., 2001, С.3.
2. Грабович Гр. Гоголь і міт України // «Сучасність», – 1994, ч. 9, С.77.
3. Шпет Г. Очерк развития русской философии // Шпет Г.Г. Сочинения. – Москва, 1989, С.20-21.
4. Потемкин А.В. Проблемы специфики философии в диатрибической традиции. – Ростов-на-Дону, 1980, С.114.
5. Громов М.Н., Мильков В.В. Идеиные течения древнерусской мысли. – Санкт-Петербург, 2001; Горський В., Вдовина О., Завгородній Ю., Киричок О. Давньоруські любомудри. – К., 2004.
6. Мамардашвили М.К. Сознание как философская проблема // «Вопросы философии», – 1990, № 10, С.3–18.
7. Дионисий Ареопагит. Об именах божих. – Гл. VII, § 2. – В кн.: «Антология мировой философии», – Т.1, ч.2. – Москва, 1969, С.817.
8. Изборник Святослава 1073 г. Факс. изд. – Москва, 1983.
9. Топоров В.Н. Святость и святые в русской духовной культуре. – С.66.
10. Сирцова О.М. Апокрифічна апокаліптика. Філософська екзегеза і текстологія. – К., 2000, С.253.

Українська філософія: феномен чи фантом?

Іван ЛИСИЙ

... філософ і культуролог, доцент національного університету «Кієво-Могилянська академія». Народився 1934 року на Тернопільї. Університетську освіту здобув у Чернівцях. Решту життя з задоволенням віддає спочатку школярам, відтак студентам, а дозвілля – написанню наукових текстів. Їх надруковано понад 100. Остання книжка – «Філософська та мистецька культура».

Камінь, кинутий у тихе плесо нашого філософського життя свого часу А.Тихолазом («Дзеркало тижня» від 16 жовтня 1999 року), який категорично заперечив існування української філософії, жодних кіл на цьому плесі не спричинив. Чи не тому, що філософська громадськість читає тільки фахову періодику? А може, її репрезентанти скромно (і здебільшого небезпідставно) числять себе за відомством «філософознавців», а не філософів, статус яких ота радикальна констатація ставила під знаком питання? Можливо, через глибоке й високе переконання в тому, що національна філософія – своєрідний оксюморон, тобто що філософія – універсальна за означенням – не може бути національною, зокрема українською (хоча британською, французькою, німецькою – чому б і ні?); з висоти цих переконань до надуманих проблем національної філософії не опускаються...

А коли й опускаються, то хіба що заради того, аби поглумитися над мізерними здобутками українського філософування та висловити сумнів щодо його спроможності. До речі, одnodумці наших скептиків у російських інтелектуальних колах, визнаючи філософію німецьку, американську, французьку (цю особливо, бо саме вона нині диктує філософську моду), ставлять під сумнів саме поняття «російська філософія». Що – і це трохи парадоксально – не заважає київським, харківським, одеським скептикам обирати саме російські філософські здобутки предметом історико-філософського аналізу.

У двадцятому столітті наука ли дебати щодо соціальної організації суспільного стану людини, що ґрунтувалися на альтернативних концепціях історії і навіть на людській особистості. Нині, на мою думку, ми перебуваємо на початку великих дебатів щодо особистого виміру людського життя (Збічка ВЖБЗН СВКЗВВ «Випуски XXI століття: філософська збентеженість, релігійна невпевненість»).

Тут читач має право втрутитись і запитати: невже треба політизувати й проблему національної визначеності філософії? Згоджуся, що проблема ця справді легко піддається політизації й навіть певній містифікації, занурюючись у емоції. Адже торкається вона або закидів (чи й самозвинувачень) в загумінковості, провінційності питомого філософування, або наївного намагання винищити його за рахунок акцентованої самобутності. Усвідомлюючи цю небезпеку, намагатимусь її уникати. Як уник її певною мірою П.Кралюк у своєму недавньому тексті «Чи потріб-

на Україні філософія?», оприлюдненому на шпальтах газети «День» (від 2 липня 2006 року) й адресованого переважно інтелектуальній громаді. І хоча воно має спеціальну філософську рубрику, під якою у філософічності й дотепності змагаються харківські філософи (чи філософознавці?), проте голос п. Кралюка ні тут, ні деінде відлуння не отримав.

Але є підстави сподіватися, що й та безрезонансна спроба започаткувати дискусію не буде останньою, як і «дзеркалотижнівська» ініціатива не була першою. Журнал «Україна» ще 1990 року (число 24) оприлюднив матеріали «круглого столу» з питання «Чи маємо ми нині українську національну філософію?».

Учасник цього обговорення, директор академічного Інституту філософії М.Попович вів мову про «філософську культуру нації» як щоразу своєрідний спосіб світосприймання та світоосмислення. Навряд чи відтворив би він цю позицію нині, бо вже на початку цього року в фаховому журналі продемонстрував такий монокультурний погляд на світ філософії, який не допускає в ньому якісної множинності.

Інший учасник розмови В.Горський міркував так: коли рахуватися з тим, що філософія є самоусвідомленням культури, а культура завжди національна, то й філософія, втілюючи національний дух і національний характер, мала би бути національною. На його думку, важливо, щоб національна філософія була сучасною, а передумова цього – органічна вписаність української філософії в контекст філософії світової. Тож В.Горський наполягав на засадничій єдності національного, українського, з одного боку, й універсального, світового у філософії – з іншого.

В.Нічик у тій же розмові з прикрістю констатувала, що успадкована від радянських часів, обтята та примітивістська провінційна філософія невисокого рівня не здатна здійснювати «вищий світоглядний і теоретичний синтез усіх елементів» української духовної культури, забезпечувати, як додав М.Попович, її цілісність.

Чи ж набула/набуває наша філософія здатності до самостійного філософського синтезу сьогодні? Ось одне з питань, безперечно, вартих уваги української філософської (і ширше – інтелектуальної) громади. Та чи можна шукати відповідь на нього, не поставивши серію інших, не менш суттєвих питань. Серед них:

– Чи можлива українська філософія? Інакше кажучи, чи може універсальне за означенням – осмислення межових підстав буття людини – бути водночас одиничним, партикулярним? Або й інакше: чи може українська культура становити виняток у тому сенсі, що вона не потребує самоусвідомлення, зцілюючої рефлексії, здійснюваної зазвичай філософією? Коли ні, то чому тоді українські філософи (філософознавці?) уникають цієї атрибутивної для філософії місії, ховаючись у густі хащі історико-філософського дискурсу? Чому не воліють перейти зі стану «припорошеного архівного зібрання» в статус свободної й критично мислячих співтворців смислового ядра власної культури? Чи не відтворюють вони боязливу поведінку першого покоління радянських філософів (суть якої В.Вернадський бачив у «втечі філософів у безпечні царини знання»), наприклад «видання класиків, попередників». Коли так, то що їх лякає сьогодні?

– Чи потрібна українцям своя філософія? Тобто, якщо дійдемо висновку, що філософія може бути «своєю», то мусимо запитати: чи дозріло сьогодні українське суспільство (або принаймні його інтелектуальна еліта) до того, щоби культивувати філософію як спосіб свободного, особистісного, творчого, рефлексивного, критичного мислення над засадами буття, його телеологією? Чи може українство нині, в переломну добу, коли колишні цілі втрачають/втрадили сенс і будь-що може стати метою, обійтися без участі філософів у формуванні спільних цілей?

– Чи була в українців власна філософія? Зокрема, чи інобуття філософської думки в різних формах культури в історичні часи (як, до речі, й тепер) не позбавляє її власне філософського статусу? І чи є у нас підстави стверджувати присутність в українській культурі власної філософської традиції, в руслі якої – за бажання, звісно, – можуть працювати нинішні представники філософського цеху? Чи яку – знову ж за бажанням, але з почуттям відповідальності – сучасники можуть

заперечувати, започатковуючи нові парадигми національного філософування.

– Чи маємо ми нині українську філософію? Чи чомусь змушені обмежитись історичним і всяким іншим філософознавством, миритися, кажучи словами того ж таки В.Вернадського, із «занепадом живої праці у сфері філософії»?

– Нарешті, не обійти й футуристичну площину проблеми: чи можемо сподіватися на українську філософію в майбутньому? І не тільки в тому сенсі, на якому свого часу наголошував Д.Чижевський: чи матимемо великого мисленика, який, розкриваючи глибини національного духа, зацікавить ними світовий розум? А й в тому розумінні, що нація, національна культура включно із філософією стають анахронізмом за умов тотальної глобалізації. Існує ще один аспект проблеми, зовсім не в рожеве забарвлений: поруч із трагічною констатацією смерті Бога, кінця історії, смерті людини, відмирання мистецтва мовиться й про кінець філософії. Мовляв, філософія як така вичерпала себе й у складі культури має бути заміщена якоюсь іншою, справді необхідною духовною формою. А те, що вважаємо постмодерною філософією, є властиво анти- чи контрфілософією, бо саме у формі самозаперечення філософія може продовжити нині своє існування, рятуючись на час від остаточної загибелі. Тож чи не чекає нас майбутнє не тільки без національної філософії, а й без філософії загалом?

Достоту, заглибитись у кожне з цього комплексу питань водночас навряд чи вдасться. Та починати доведеться, і доведеться від початку – з питання про можливість української філософії як філософії національної.

Сучасність пропонує кілька розв'язань проблеми національної філософії. Їх розмаїття можна згрупувати у своєрідну тріаду:

1. Цілковите заперечення національнокультурних відмінностей у царині філософського мислення, ігнорування реальної множинності філософської думки. При цьому нерідко філософія розглядається безособово – як певний компендіум текстів. Такий погляд поширений у сучасній університетській філософії США. Має він своїх прихильників і у вітчизняних філософських колах.

Цю позицію намагаються обґрунтувати, з одного боку, зосереджуючи увагу винятково на метафізичній проблематиці з її безсумнівною універсальністю та допускаючи філософську

Компендіум (зміст, част.) – стислий виклад основних положень якої-небудь науки, результату дослідження тощо («Великий тлумачний словник сучасної української мови» / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел).

неоднорідність лише в сенсі напрямків філософування: раціоналізм – ірраціоналізм, спіритуалізм – матеріалізм тощо. З іншого боку, відстоюючи монокультурність філософії, тобто визнаючи філософією тільки європейський модерний тип філософування. У згаданій недавній публікації М.Поповича під сумнів поставлене існування філософії поза середземноморською культурою.

Виникає питання: а чи не є контраргументом щодо цієї негативістської позиції факт існування величезного масиву досліджень філософської думки Німеччини, французької класичної й сучасної філософії тощо; за останнє десятиріччя п'ять видань витримав у нас підручник В.Горського «Історія української філософії». Не менш інтенсивно досліджується філософська культура різних історичних епох, чим також, мабуть, нехтувати не варто.

«Негативісти» й не нехтують, але наполягають на винесенні всіх цих досліджень за межі філософської проблематики, заперечують їх дотичність до історії філософії. Вони переконані, що в усіх цих випадках маємо справу з т.зв. інтелектуальною історією (intellectual history). До цього спробую повернутися згодом. А тут належить зауважити, що й власне європейська філософія реально не зводиться до суто дискурсивного, «арістотелівського» філософування, особливості якого акцентовані в його сакралізованій раціоналістській моделі з її тоталітаристським претензіями. Досить згадати Монтеня чи Паскаля. І хіба не залишаються європейськими неklasична та постklasична формації філософії, хоча вони зовсім не узгоджуються з названою моделлю? Тож, забігаючи трохи вперед, поставлю ще одне питання: коли й українська філософія не відповідає цій моделі, то хіба це може служити підставою для відмови їй у філософичності?

2. Поміркованішим є наголошення єдності та єдиності, неподільності всесвітнього філософського процесу як виразу єдності людського роду і культури. Хоча й у руслі такого підходу, найвиразніше репрезентованого свого часу Гегелем, загальнолюдське нерідко фактично зводиться до «середземноморського», але акцентуються саме універсалістські претензії філософського мислення. За аргументами звертаються перш за все до єдності предмета філософії та, відповідно, єдності філософського знання.

Однобічність такого погляду якраз і полягає в редукції філософії до теоретикофілософського знання, у взуванні філософського мислення на науку. Поміркованість же цієї позиції в тому, що вона допускає можливість національної філософії, але виключно як множини способів вияву всезагального (рідше – як частин світового цілого).

Мовляв, єдиний процес філософського розвитку людства допускає своє локальне (західне, східне, латиноамериканське тощо) розосередження; адже до його безпосереднього здійснення долучені мислителі різних країн і культур.

Попри цей «допуск», «універсалісти» відмовляють «національним формам філософської думки» в якомусь оригінальному, своєрідному змісті; мовляв, ідеї не мають батьківщини. Коли тут і ведуть мову про якусь змістову своєрідність національних філософій, то лише як «відхилення» від магістралі світової філософії, «помилки», сектантське спотворення Абсолютної Істини *philosophia perennis*.

Проте, скажімо, Е.Гусерль досить переконливо показав, що філософія не може цілковито вnezалежитись від локальних життєвих світів, від домінуючих у них смислів, які безпосередньо впливають на спосіб мислення людини, її життєву позицію. Адже увага філософуючої особи спрямована передовсім на смисли. Межові підстави людського буття засадничо однакові для англійця і французя, ренесансної людини і людини, яку лякають належністю до «постлюдства». Але смисли буття цих різних людей безконечно розмаїті. Тому навіть у рамках, спільних для всіх філософських універсалій, неминучі локальні (в тому числі національні) смислові наголоси. У них відбито досвід саме цієї спільноти, і вони роблять всезагальний філософський зміст багатшим, об'ємнішим.

Звернусь до дуже популярного – особливо з часів утвердження філософії життя – поняття «життя». Іспанський філософ С.Мадаріага звернув увагу на таку вагому обставину: «Жити – це діяти для англійців, мислити – для французів, почувати – для іспанців» (я додав би: переживати – для українців). Чи означає це, що категорія «життя» не несе всезагального змісту? Ні, звісно. Мова про те, що цей спільний зміст урізноманітнений щоразу іншими смисловими наголосами, щоразу акцентовано різні аспекти змісту.

У другому числі «Сучасності» за цей рік С.Кримський звернувся до категорії «свободи» та продемонстрував, що в контексті метафізичних розважань про зовнішню й внутрішню свободу українці схильні тлумачити свободу як гідність, тобто передусім у етичному зрізі.

У цьому ж контексті М.Гайдеггер, осмислюючи «німецький перевень» у філософії, зіставляв його з раціоналізмом французів, утилітаризмом британців і технізацією американців. «У Гельвеція, який також ґрунтується на Локкові, матеріалізм отримує французький характер». Ця Марксова думка нагадує про те, як інноваційні зрушення чи вершинні здобутки філософського розвитку людства щоразу

оприсутнюються в контексті певного національного філософування, заломлюються у своєрідності тієї чи іншої національної культури, будучи її самоусвідомленням. Тому маємо справу не тільки з релігійним і атеїстичним екзистенціалізмом, а й екзистенціалізмом німецьким, французьким, італійським, іспанським.

3. Опоненти «універсалістів» наполягають на тому, що реально історія філософії має справу з множиною філософій, а з певного історичного моменту – з Нового часу – філософій національних. Радикально налаштовані виразники цього погляду навіть схильні заперечувати реальність світової філософії як такої. Та полишимо радикалів у спокої, тобто в їх радикалізмі...

Логіка такого розмислу представлена згаданим на початку міркуванням В.Горського про філософію як самосвідомість культури. Переконливість цієї позиції якраз у застосуванні в історико-філософських дослідженнях багатообіцяючого культурологічного підходу. Але багатство засадничих прикмет філософського феномену не вичерпується тими, які здатне виявити його культурологічне моделювання. Можливі й інші моделі філософії. Неврахування цієї обставини послаблювало би переконливість третьої версії розв'язання проблеми національної філософії.

Проте новітня мислительна парадигма прихильна саме до неї. Підтримують її й міжнародні культурні інституції. Нещодавно ЮНЕСКО шанувало світову філософську спільноту та встановило День філософа. До цього дня в паризькій штаб-квартирі організації від її імені була виголошена доповідь «Філософія культурного розмаїття і права різних культур».

Сучасний дискурс, не відмовляючись від певних резонів «універсалізму», націлений на осмислення унікальних (у тому числі національних) феноменів таким чином, аби, узагальнюючи, не втратити неповторних їх прикмет. Адже саме вони, за словами Д.Чижевського, роблять універсальну, узагальнюючу філософську думку живою.

Пора «оживити» й наші міркування, звертаючись до промовистих обставин філософського життя різних народів та епох.

Засаднича теза про множинність філософських світів – не проста данина домінуючому в сучасній інтелектуальній атмосфері принципів плюралізму й не констатація дроблення постмодерної філософської культури, в якій діють потужні відцентрові сили. Це радше визнання того фундаментального факту, що філософська думка від самого свого зародження (а відбувалось воно приблизно одночасно в різних сторонах світу) рухалася у відмінних цивілізаційних руслах.

Це принаймні східна філософська культура в її китайській та індійській іпостасях та європейська, яка, ставши християнською, з часом роздвоїлась на західно- і східноєвропейську. Згодом у межах цих відгалужень філософування набувало й національних прикмет.

Але ще задовго до виникнення націй і формування властиво національних культур стародавні індійська та китайська думки відрізнялися наявністю в кожній своїй етнокультурній ієрархії цінностей: значущими підвалинами китайської філософії були цінності державно-родинні, тоді як індійська філософія ґрунтувалась на релігійно-соціальних цінностях.

Твердження про те, що звертання до метафізичних проблем, до осмислення межових підстав людського буття поза межами середземноморської традиції не є філософією, тобто що даосизм чи вайшешика (школи східного філософування), по-своєму осмислюючи відношення людини до світу, виконують не філософську, а якісно іншу роботу, не витримують критики. Справді, категоріальні сітки, які накладають на світ людини Конфуцій і Арістотель, не є цілковито тотожними. Кожен із них сплітав свою сітку із сукупності досвіду людей власної цивілізації. Але зміст цих мислительних «клітинок» у суттєвому співпадає, оскільки йдеться про властиво людське світовідношення й відповідні йому універсальні смислопороджуючі структури. Тож «дао» є такою ж філософською категорією, як і «логос». Проте в першій із них зафіксоване китайське бачення людської долі, а в другій – давньогрецьке, яке згодом стало загальноєвропейським. Отже, від самих своїх витоків світ Софії був множинним, якоїсь вселюдської філософії в її безпосередньому здійсненні не було. Єдність і тут присутня в розмаїтті.

Римський світ був продовженням давньогрецької ойкумени. Римлянам інколи закидають культурні лінощі: завойовники та переможці, вони, мовляв, безцеремонно присвоїли здобутки філософії Еллади, але не створили власної філософської картини світу (зовсім недавно в російському фаховому часописі «Вопросы философии» А.Гусейнов категорично стверджував, що в римлян власної філософії не було). Та навіть у такому експансіоністському варіанті міжкультурних взаємин ми все ж маємо справу не з дублюванням римлянами грецького способу філософування, а з філософією римською, отриманою в результаті акультурації давньогрецьких філософських здобутків на римському соціокультурному ґрунті. Знавець давньої філософії Г.Майоров продемонстрував практичний характер римського філософування в зіставленні зі споглядальністю грецького. А.М.Гайдеггер підґрунтя різниці всередині античної філософії бачив у тому, що грець-

ка культура «зорієнтована на відмінність», тоді як римська – «на принцип ідентичності»; «одна вірна агоністичному (змагальному. – І.Л.) полісові, інша – навіть в її республіканській стадії – присвячена імперській державі». Певною мірою тому грецьке екзистенційне мислення Рим змінив на телеологічне, ґрунтоване на засаді доцільності.

Сучасна британська («острівна», як наголошують континентальні європейці) філософія з її аналітичними пріоритетами виразно різниться від одномовної з нею американської, якій притаманний праґматизм. І хоча нині аналітичні вітри повівають над усім філософським світом, аналітика, в якій сьогодні трансформована давня емпіристська традиція англійського філософування, є, так би мовити, національним брендом філософії англійської, тоді як праґматична налаштованість є такою ж національною прикметою філософії США.

Навряд чи варто продовжувати цей ланцюг доказів на користь тези про множинність філософських світів... Та все ж як бути із засадничим твердженням «універсалістів» про те, що філософія за самою своєю природою загальнолюдська, понаднаціональна? Здається, вони у двоїстій природі філософського мислення схильні рахуватися тільки з однією стороною – дискурсивною, з настановою на граничне узагальнення розмаїтого досвіду взаємин людини зі світом. І нехтують тією обставиною, що цей досвід завжди екзистенційний, а кожна філософія більшою чи меншою мірою екзистенціальна, тобто виростає з безпосереднього життєвого досвіду людини певної цивілізації чи етнонаціональної спільноти, людини щораз унікальної, самобутньої.

Памфіл Юркевич – філософ, причетність якого до української культури визначити проблематично, – писав про це так: «...при огляді розмаїтих явищ філософ відчуває різні порухи серця, різні почування; в душі його витворюється певний настрій, котрий у свою чергу даватиме особливе спрямування його аналізам, його мисленню... жодна наука так рішуче не позначається характером духу особистого, національного... як філософія», бо ж вона, як впливає з цитованої думки, не може не бути екзистенційною.

Ф.Ніцше, звертаючись до тієї ж проблеми, ставив питання так чи можна справжнє досягнення філософської думки, якими завдячуємо «німецьким головам», вважати досягненнями німецької нації, «творінням «німецької душі»? Ствердно відповідаючи на нього, Ніцше посилається на своїх великих попередників Ляйбніца, Канта, Гегеля, яких вважає «філософськими німцями». Адже філософія кожного з них «є взірцем німецького самопізнання, самовипробування, саморозуміння». А з іншого боку: «Ми, німці, – гегельянці, навіть коли б ні-

коли не було жодного Гегеля, оскільки ми... інстинктивно надаємо становленню, розвитку глибшого сенсу й багатшої значущості, ніж тому, що «є». Тож «німецькість» філософії «німецьких голів» – в суголосці їх мислення з ментальністю, екзистенційним досвідом їх спільноти, з німецьким світовідчуттям і світопереживанням.

Немає певності, що ми, українці, аналогічне можемо сказати про недавно цитованого П.Юркевича. Певні резони можна віднайти в міркуваннях російських істориків філософії, які зараховують цього видатного випускника Київської духовної академії до російських філософів. Достоту, він у зрілі свої роки викладав у Московському університеті. Його творчість була безпосередньо включена в тодішнє російське інтелектуальне життя, а знаменитий В.С.Соловйов вважав себе учнем і спадкоємцем Юркевича. Зрештою, все, що написав Юркевич, виконане російською мовою.

Та хіба менш вагомі ті обставини, що як самобутній мислитель П.Юркевич формувався в київському філософському колі (а це локалізація не територіальна, а етнокультурна, бо ж відомо, що Київська академія суттєво відрізнялась принаймні історичним спрямуванням філософського дискурсу від догматичного московського). Що його творчість київського періоду була найбільш продуктивною. Та й в університетських колах Москви він сприймався як постать «чужорідна»...

Чи достатньо цього, щоб означити філософування Юркевича як українське? Сумнівно. Позиція прихильників віднесення філософії Юркевича до української культури була б переконливішою, якби вони навели вагомі докази (а не просто декларували), що Юркевич-філософ виріс зі сквородинівської філософської традиції (а ще до того – що ця традиція є властиво українською) і здійснив реальний внесок у її розвиток, зміцнення, примноження. Така традиція увиразнюється в пріоритетній проблематиці філософського мислення, в способах понятійної артикуляції цих проблем, у превалюючих підходах до їх розв'язання, в канонічних для українського філософського співтовариства способах реалізації філософської думки. Усе це підлягає системному розгляду. «Юркевичезнавці» тільки розпочали цю роботу.

І серед труднощів, з якими вони стикаються, є обставина, притаманна й сучасному вітчизняному філософуванню: Юркевич, як і всі київські академічні філософи, надавав перевагу історико-філософським пошукам. Навіть там, де очікуєш зустрітись у нього з філософією права, натрапляєш на історію філософії права. У його працях не видно намагання здійснити філософсько-антропологічне осмислення українського культурного світу в його становленні, як і стан українсь-

кої людини в пошуках себе. Не прагнуть цього, як і української (тобто здійсненої крізь призму власної культури) інтерпретації сучасних глобальних проблем, нинішні українські філософознавці.

Можна погодитися з тими авторами, які вважають, що в процесі акультурації (тобто засвоєння здобутків інших культур в питомій культурі через заломлення змісту, що «перекладається», у смисловому полі та кодів власної культури) ефект може бути двояким. Або органічне присвоєння іншого, «вживлення» його в тканину власного світотлумачення та світопереживання (в літературі це вдалося зробити М.Лукашеві з «Фаустом» Гете). Або механічне опанування іншим, і навіть користування ним без його трансформації у внутрішній спосіб мислення та переживання. Недавно І.Бондаревська висловила небезпідставне припущення, що й сьогодні «освічена верства» обмежується тим другим способом «перекладання» інокультурного, і тому «живе з «чужого голосу», залишаючи нерозкритим (О.Забужко сказала б «неопритомненим» – І.Л.) реальний код існування своєї спільноти».

Якраз такого опритомнення й належить очікувати від української філософії. Та воно неможливе без реалізації масштабного філософського синтезу, на який серед українців посягнув хіба що Сковорода. Але в «непритомній» культурі він своєчасно не був прочитаний, а деконструкція його спадщини, що її вимагає сучасність, поки що (чи не через відсутність української призми?) відкладається на майбутнє. Тільки б не до грецьких календ!

І ще: без здійснення такого філософського синтезу вступити в повноцінний, партнерський діалог з іншими філософіями, включитися до загальноєвропейського чи світового філософського дискурсу неможливо. Але ж самовизначення філософської думки відбувається тільки в такому діалозі. У ньому, через співвіднесення себе з іншими національними типами філософії, оприявнюється своєрідність національної філософської культури.

Згаданий синтез – творення власної сучасної картини світу та моделі світовідношення української людини – є завданням, як вважає Д.Чижевський, тих великих філософів, котрі здатні відкривати «глибини національного духу не лише перед усім світом, а й перед народом самим», а тому й прищепити власні думки світовій філософії. Саме в їх діяльності може оприявнитись своєрідність української філософії й тим самим відбутись її самоозначення. Українська культура й у часи Чижевського, й нині чекає ще свого мислителя такого масштабу.

Та можна чекати занадто довго, коли не дбати про родючий ґрунт для його зростання, про зрілість фахового середовища, в якому тільки

й міг би сформуватись непересічний мислитель. Коли ставимо питання, чи дозріла українська інтелектуальна еліта до культивування власного (а не просто «перекладного») свободного, творчого, рефлексивно-критичного мислення над засадами людського буття, тобто мислення філософського у власному сенсі (хоч би в яких формах інобуття не було воно представлене), то не можна не запитати й про таке: чи володіють українські інтелектуали власним фаховим арсеналом такого мислення? Починаючи з оригінальної (але співвідносно з усталеною мовою світової філософії) термінології та завершуючи сучасним пошуковим інструментарієм – продуктивними методами й процедурами філософського розмислу.

Тут і постає проблема філософського вишколу. Свого (давнього) часу вона гостро стояла й перед нашими західними сусідами – поляками. Зупинюсь на цьому детальніше.

Видана у Варшаві 1999 року антологія текстів про національний характер польської філософії починається статтею Ф.Яронського «Якої філософії потребують поляки?». Вона датована 1810 роком. Програма-мінімум, сформульована в ній, зводиться до двох речей: треба належним чином навчати філософії та подбати про створення власної філософської мови.

Здається, обидва ці завдання в нас і нині залишаються актуальними. Коли йдеться про філософський вишкіл, то, звісно, не про шкільну (в широкому розумінні) його версію: від модної нині «філософії для дітей» і до масового продукування дипломованих філософів у вищій школі; адже сьогодні кожний український університет, у тому числі педагогічний, прагне не тільки отримати статус національного, а ще й мати в складі своїх факультетів філософський (філософсько-богословський, історико-філософський, філософсько-психологічний тощо). Не про цю масовізацію філософського фаху мова. А про плем'я самостійних філософських діячів, про самовдосконалення дослідників-філософів.

Таке самовдосконалення нездійсненне поза включенням фахівця до історико-філософського дискурсу. Та сам цей дискурс повноцінний тоді, коли він є діалогом сучасного філософа з Конфуцієм, Платоном, Кантом, Сквородою заради розв'язання смисложиттєвих проблем нинішньої людини. Але і в рамках однієї лише історико-філософської роботи – в основі своїй усе ж відтворюючої, репродуктивної – воно навряд чи можливе. До того ж якість наявного історико-філософського дискурсу невисока: дослідження питомої філософської спадщини переважно описові, вторинні, не ґрунтовані на архівних

пошуках; дослідження світової філософії найчастіше не конкурентно-здатні. Вони були б такими, коли б Паскаль чи Кант у свій час були органічно вмонтовані в тканину українського філософування. Адже, як зауважив В.Горський, «Канта ми читаємо не так, як читає його німець, і це дуже добре, оскільки образ Канта стає поліфонічнішим...» Відтак і вітчизняні історики філософії зосереджувались би на гранях такого заломлення думки світового генія в смислового полі українського філософування, додаючи образіві генія поліфонічності, а питомій філософській думці – потужності. Так, зокрема, розумів завдання вітчизняного історика філософії Д.Чижевський; щоправда, як вітчизняну він відчував російську культурну стихію, тому й досліджував присутність Гегеля чи Бьоме в Росії.

І все ж справді фаховий філософ зростає на шляху самостійного звертання до сьогочасних буттєвих проблем, критичного осмислення стану своєї та світової культури, тобто в продуктивній, творчій роботі. З нею, на жаль, здебільшого не складається...

По-друге, українським філософам необхідно випрацювати таку власну фахову мову, якою можна було б – щонайменше – писати й говорити про філософію, навчати філософії, а головне – вправно, вільно й продуктивно філософувати. Адже мова, крім усього іншого, – це й спосіб мислення (мовомислення), а відтак – метод здобування певних висновків, тобто безпосередня учасниця формування змісту філософських ідей.

Серед сучасних українських гуманітаріїв є такі, що вважають друге завдання нерозв'язним. Професор-лінгвіст М.Луценко в серії публікацій прагне довести нездатність українців налаштуватися на філософування саме через засадничу й нездоланну непристосованість української мови до філософського мислення. На щастя, сам плин нинішнього нашого інтелектуального життя спростовує цю ідеологічно упереджену й морально не спокутну позицію: значний відсоток оригінальних філософських (філософознавчих) текстів друкується в Україні українською мовою; цією ж мовою перекладаються й публікуються твори класиків – від Платона до Ніцше та сучасних філософських «авторитетів»; видаються україномовні й «перекладні» філософські словники;

Нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови (метамови), немислюче мислить несамостійно – себто сходить з єдиної, унікальної позиції у всесвіті, придленої лише їй, з нею при тому неюється щодо цієї позиції (щодо себе самої)
(Оксана ЗБУЖКО «Філософія і культурна прищепленість нації» // «Сучасність», 1994, ч.3).

у багатьох університетах філософські дисципліни викладаються українською; виходять україномовні філософські журнали й альманахи; у філософському співтоваристві обговорюються питання фахової термінології; «могилянці» ініціювали роботу лабораторії наукового перекладу... Та все це – лише перші кроки.

Згаданий раніше текст Ф.Яронського «Якої філософії потребують поляки?», як і мимовільно співзвучна з ним стаття П.Кралюка «Чи потрібна Україні філософія?» цікаві під таким кутом зору: поляки – бездержавно-державна спільнота – почали усвідомлювати спільну (суспільну, спільнотну) потребу у власній самобутній філософії ще на початку XIX століття, напередодні «весни народів», коли ідея розвитку національної культури в усіх її можливих складових визрівала в надрах спільнотного самопочування, щоби небавом набути статусу історичної необхідності. Українці, як завжди й у всьому припізнаючись, аналогічну потребу осмислюють сьогодні, коли, з одного боку, гуманітаристика сам наголос на потребі вважає своєрідним анахронізмом, пережитком доби раціоналізму; а з іншого – за радикально відмінної культурно-історичної ситуації: усій земкулі пропонується уніфікований, стандартний культурний продукт. Його й напівфабрикатом вважати заборонено; тобто – споживати споживай, але додатковій обробці не піддавай...

Але ж якість тієї чи іншої філософської культури визначається, окрім ступеня креативності її творців, якраз своєрідністю осмислення та глибиною засвоєння в ній набутих світової філософської думки.

Коли ж повернутися до пуризму щодо потреб, то хіба не дисонує

з цим шляхетним відстоюванням «марності» філософії факт її «практизації» сьогодні: як через особливе зосередження уваги на філософії політики, освіти тощо, так і через філософізацію психології, соціології, культурної й соціальної антропології, філології і т.п.

Філософська мудрість не в тому, щоби, піднявшись на Олімп духа, демонструвати успішність свого сходження. Сенс набирання цієї висоти, мабуть, в іншому – щоби сягнути пункту, з якого доступне висвітлення філософською думкою тих вузлів реальності, в яких заплутується людина.

Пуризм 1. Прагнення, іноді покаже, до чистоти й суворості замічає. 2. Надмірне прагнення очистити свою мову від слів іноземного походження, неологізмів і т. ін. 3. Формалістичний настрій у мові, що виник у Франції в 20-х роках XX ст. і відзначається абстрактністю, силуетністю й контурністю зображень, примітивізмом («Великий тлумачний словник сучасної української мови» / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел).

Якщо прийняти позицію Д.Чижевського, що філософія є «центральним і суттєвим моментом кожної національної культури», бо вона «конструює й визначає собою всю систему культурних цінностей цього народу», то доведеться визнати, що спільнотна потреба в філософії загострюється в переломну добу, коли здійснення власне людських намірів натикається на труднощі, які видаються нездоланими, а традиційні ціннісні орієнтири, що донедавна здавалися такими надійними, раптом цю надійність втрачають.

Е.Гусерль, фіксуючи переломний момент в історії Європи, не боявся вести мову про відповідальність філософії та самих філософів за подальшу долю європейського людства. Він пов'язував відродження Європи із зусиллями духа філософії та героїзмом розуму, спрямованими на нове розуміння й нове утвердження того смислу історії, котрий має поступально й неухильно розгортатися далі.

Зрештою, не так уже й важливо, чи тлумачиться культурна незмінність філософії в ракурсі її покликання, чи в аспекті задоволення нею фундаментальних культурних потреб спільноти, чи в площині загального сенсу філософської діяльності. Суттєвіше, що тут філософія не інструменталізується та принижується до маніпулятивного засобу, а зважається (і поважається) як відповідальний культурний чинник, без якого не може відбутися конструювання певного ідеального світу. Як самосвідомість культури, філософія не тільки узагальнює й критикує підставові реалії життя, а й проектує, творить ідеал впорядкування суспільного буття (утопія держави в Платона), ідеал моральних стосунків (категоричний імператив Канта), ідеал людського порозуміння (ідеальна мовна комунікація Габермаса). Тим самим вона додає динаміки історичному буттю людини.

На XIX Всесвітньому філософському конгресі (2003 р.) настановою на те, що філософії належить повернутися на своє відповідальне місце в суспільстві, була домінуючою. Особливо переконливо прозвучала вона в доповідях Ю.Габермаса, Дж.Ваттімо. Замикатися в башті історії філософії, зркатися звертання до глибинних турбот і устремлень нинішнього людства означало б демонстрацію інтелектуального богузтва й безсилля. Тож і українській філософії не одвернутись від викликів українського сьогодення й майбуття.

Недавно згаданий ідеальний світ є простором культури. Цей простір звичайно парцелюють для

*Парцелювати – ділити на
парцели (дуже маленькі ділянки,
зазвичай землі) («Великий
тлумачний словник сучасної
української мови» / Уклад. Ігорь.
ред. В.Т.Бусел).*

зручності – щоби змоделювати його в жорстко розмежованих царинах знання: наукознавстві, мистецтвознавстві, історії філософії, етиці, релігієзнавстві, літературознавстві тощо. Та серед реалій цього простору жодних меж не віднайти. Коли історик української філософії звертається до спадщини церковного ієрарха Іларіона, державного діяча Т.Прокоповича, мовознавця О.Потебні, поетеси Лесі Українки та письменника І.Франка, правознавця Б.Кістяківського, економіста М.Туган-Барановського, публіциста Д.Донцова, історика В.Липинського, натураліста В.Вернадського, то він не стільки вчиняє гріх розчинення філософії в інших формах мислення й культури, як визнає відсутність «рубрикацій» у реальному культурному просторі, відсутність, засвідчену поширеними не тільки в українській культурі формами інобуття філософської думки. Остання «може бути просто філософією на рівні станів свідомості письменника, митця, вченого. І загалом – особистості, – писав М.Мамардашвілі. – Професійна філософія тільки експлікує, перевдягає в спеціальні терміни те, що незалежно від неї існує в культурі; не носячи цієї назви».

Якби єдиним способом існування філософії була *philosophia perennis* – гранично раціоналізований і логізований теоретичний філософський дискурс, то чому тоді Б.Рассел окремий розділ своєї «Історії західної філософії» присвятив Байронові? Чому так багато фахівців-філософів дошукуються філософських смислів у творчості Ф.Достоевського? І відшукують їх. Чому в екзотичному, як дехто вважає, філософуванні таких впливових нині Фуко, Дельоза, Дерріди так тісно переплітаються власне філософські мотиви з літературознавчими, історіографічними, семіотичними, соціально-психологічними? Чому загалом у постмодерній культурі інтенсивно здійснюється не зовсім спонтанна «літературизація» філософії, точніше – цілеспрямоване, навіть демонстративне розмивання меж між філософією та літературною чи загалом мистецькою творчістю? Демонстративне, бо сучасні мислителі наче відновлюють «справедливість», увиразнюючи неподільність культурного простору.

Тож чи не вважати нам наведений раніше ряд українських інтелектуалів предтечами нинішнього культурного симбіозу, а не жертвами сваволі патріотично налаштованих істориків вітчизняної філософії, які за рахунок довільної інтерпретації спадщини цих культурних діячів створюють, як сказав один поважний філософ, «контекст без тексту» (читай – філософську культуру без власне філософського осереддя, або ще відвертіше – філософський фантом за відсутності філософських реалій).

Що ж, може, «предтеча» – титул надто гучний. Але ж тенденція, завдяки діяльності цих мислителів давно оприявлена в українській культурі, а нині закріплювана у світовій інтелектуальній практиці, хіба може бути знехтувана чи потрактована як маргінальний феномен, вияв неповноти й бідності української духовної культури, відхилення від справді філософського мейнстріму?

Вимогливий читач напевно не втримається від репліки: чи не занадто багато запитань у цьому тексті? Питанням його почали, питанням і завершують...

На це автор відкаже, ніскільки не виправдовуючись: ми з терплячим читачем торкнулися тієї царини людського духу, в якій запитання складає головну форму мислення. Тож інакше бути не могло... ✿

Мейнстрім – джазовий термін, яким означають повільно-прогресивні напрями будь-якого джазового стилю («Великий тлумачний словник сучасної української мови» / Уклад. 1202. ред. В.Т.Бусел).

151
рік 7514

ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ З МАХНОМ

МУЗИЧНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ АНДЕГРАУНДОВИЙ ФЕСТИВАЛЬ
(24-25 СЕРПНЯ 2006 РОКУ, ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ, М. ГУЛЯЙ-ПОЛЕ)

МИСТЕЦЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ
"ОСТАННЯ БАРИКАДА"
ПРОПОНУЄ ВІДЗНАЧЕННЯ
ДНЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ,
АЛЬТЕРНАТИВНЕ ОФІЦІЙНОМУ,
В ІСТОРИЧНОМУ ЦЕНТРІ
УКРАЇНСЬКОГО АНАРХІЗМУ -
РЕЗИДЕНЦІЇ НЕСТОРА МАХНА
ГУЛЯЙ-ПОЛІ.

УЧАСНИКИ: ЛЕСЬ ПОДЕРВ'ЯНСЬКИЙ, СЕРГІЙ ЖАДАН,
СВІТЛАНА ПОВАЛЯЄВА, ЮРКО ВИННИЧУК, ЮРІЙ ПОКАЛЬЧУК,
«MAD HEADS», "МЕРТВІЙ ПІВЕНЬ", "ВЕРТЕП", "ВІЙ",
«БОРЩ», ШОН КАРР, «ОТ ВІНТА» ТА ІН.

АКЦІЇ: "ПОЕТИЧНИЙ БОДІ-АРТ", "БАРДІВСЬКА ВАТРА",
"ТОНКИ НА ТАЧАНКАХ", "МАХНОВСЬКІ ЧИТАННЯ"

ПІДТРИМКА ТА ОРГАНІЗАТОРИ: МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА
СПОРТУ, МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ,
"ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ"

МЕДІА-ПАРТНЕРИ:

ЧИНУШІ СВЯТКУЮТЬ В КИЄВІ, А СПРАВЖНІ
УКРАЇНЦІ ЇДУТЬ В ГУЛЯЙ-ПОЛІ!

[HTTP://REP-UA.COM/MUSIC](http://rep-ua.com/music)

Ті, що грають в мультикультуралізм

Ганна ВАГУРА

«В сучасному мультикультурному світі терпимості останнім часом, що протистоїть самознищувальній ярості любові-ненависті, вважається повага до Іншого – від поваги до різних способів життя у своїй спільності через повагу до інших рас та народів до поваги щодо тварин», – стверджує представниця люблянської школи теоретичного психоаналізу Рената Салецл. Але тут закономірно актуалізується питання: якого Іншого так пристрасно вшановують мультикультуралісти? Наскільки є він «органічною» постаттю, а не інструментом моделювання культурної ідентичності «узагальненого масиву» модерного глобалізованого світу? Свого часу постколоніальний критик Гаятрі Співак поставила питання: чи може підпорядковане говорити? Здається, на сьогодні актуальнішим є проблема, чи може підпорядковане бути почутим?

Французьким бестселером 2001 року, що був номінований на «велику» Гонкурівську премію, а натомість отримав не менш престижний «ліцеїстський» Гонкур, став історичний

Мультикультуралізм – це ідеологія, політика та дискурс, які стверджують правобірність і цінність культурного плюралізму, доцільність і значущість багатоманитності та різноманитності культурних форм (наприклад, етнічних і расових). У контексті М., несхожість і відмінність уже не розглядаються як «чуже», а стають просто «вашим». Затверджено в 1970-х рр. як офіційну ідеологію та політику в Канаді й Австралії, а на початку 1990-х – вже на порядку денному в США, поширюється в багатьох країнах Західної Європи в умовах посилення глобалізації. Дискурс М. суперечливий. До його переваг належать збереження культурного плюралізму, визнання й захист багатоманитних мовним, відмова від ксенофобії, шовінізму, расових упереджень. Нодолги продовжуються в етнізації соціальних взаємин, інституціалізації культурних відмінностей, творенні ліберального пріоритету прав індивіда (Л.Р.Ніаолова на www.ecsoston.edu.ru).

153
рік 7514

мелодраматичний екзотичний роман (він насправді важко піддається визначенню за «жанровою» ознакою) французьки китайського походження Шань Са «Та, що грає в го»². Як і очікувалось, за два роки англomовний переклад цієї книжки було визнано найкращою зарубіжною книжкою року Великої Британії. Проте події навколо «Тої, що грає в го» менш за все були актом «народженням зірки», радше приводом поміркувати про мультикультурну природу сучасної європейської літератури та про питому вагу заохочувальних нагород для «екзотичних» авторів. Шань Са емігрувала до Франції 1990 року у віці 18 років після подій на площі Тянь-Ань-Минь (це зауваження, вміщене у всіх біографічних довідках про письменницю, вельми показове, й ми ще повернемося до нього). На момент нагородження «малим» Гонкуром Са була авторкою майже десятка творів, з яких два – романи французькою мовою – мали великі накладки, пристойний рівень продажів та схвальну критику. Твори її зібрали низку престижних нагород, починаючи з національного конкурсу дитячої поетичної творчості в Пекіні й закінчуючи відзнакою Казес та Гонкурівською премією за перший роман «Ворота небесного спокою» 1997 року. Варто відзначити, що на час «актуалізації» Са-письменниці в контексті новітньої французької культури була вже відома Са-мисткиня: молода жінка більше двох років працювала помічницею славетного художника-сюрреаліста Бальтуса. Події напрочуд динамічного твору розгортаються в Маньчжурії 30-х років минулого століття: японська армія підкорює Китай. Композиційно роман складається з «чоловічих» (непарних) та «жіночих» (парних) частин, головною дійовою особою та наратором перших є японський офіцер, героїнею й оповідачкою других – шістнадцятирічна маньчжурська школярка. Одного дня неспокійного 1936 року на Площі Вітрів маленького китайського містечка починають партію в го юнкат та дівчина. Він, переодягнений у штатське самурай, не знає, що вона – коханка одного зі страчених повстанців. Дівчина відкриває душу чужинцеві, не відаючи, що перед нею ворог. І тут показово, що ім'я юнки – Спів Ночі – ми дізнаємося разом із офіцером у фіналі роману, за мить до її загибелі: життя жінки й чоловіка зливаються в абсолютній довірі, найвищому моменті – смерті (йдеться про характерний романтичний мотив смерті в момент любовного єднання). З Франції 2001 року Маньчжурія 1936-го постає дивовижно великою країною цільних морально-чистих особистостей. Окрім очевидного композиційно-сюжетного пласта є в романі

² Українською роман переклала відомий знавець французької мови Лариса Федорова (К.: Порт-Рояль, 2004).

й символічний – побудований твір як партія в го, де кожна глава є черговим кроком у грі. Завдання давньої стратегічної гри – захопити якомога більше камінців супротивника та території; натомість кожен камінець мусить мати «точку свободи» (незайнятий сусідній перетин), а певна сукупність фішок організують групу, що поділяє між собою «свободу». В контексті окупації та протистояння загарбникам, які є тлом для розвитку нелегких і заздалегідь приречених стосунків головних героїв, стратегії го обертаються на ємну метафору гри, де немає й не може бути переможців (і символізм чорно-білих камінців, котрі є фігурами для гри, тут самоочевидний).

Роком раніше, 2000-го, книжкою року у Франції було визнано роман «Бальзак і маленька китайська кравчиня»², написаний також вихідцем із Китаю, сценаристом, кінорежисером та прозаїком Дай Сіе. «Бальзак...» – роман підкреслено й декларовано автобіографічний. 1971 року, під час культурної революції в Китаї, Дай Сіе, як тридцять років потому його героя, було відправлено на «перевиховання». Три роки, проведені в гірському селищі, збагатили автора непересічним досвідом, що його він і відобразив у своєму дебютному (і поки що єдиному) романі. До Франції Дай Сіе переїздить наприкінці 70-х, по смерті Мао Цзедуна. Як і у випадку з Шан Са, Сіе до свого літературного дебюту був уже відомою в мистецьких колах постаттю – режисер, нагороджений каннською «Золотою пальмовою гілкою» 1989 року за фільм «Китай, білий мій», автор гучних стрічок «Пожирачі місяців» і «Тан Хі». Проте (а радше, отож) не останнім компонентом популярності китайсько-французького роману став послідовно вибудований піар, акцентований на міжкультурному характері тексту. Знаний телевізійний книжковий оглядач Бернар Піво на початку 2001 року присвятив цьому твору свою передачу, обіцяючи «Бальзаку...» шалений успіх читача та прихильність критики. Книжка буквально впродовж двох місяців стала бестселером (і безумовним лідером продажу – розійшовся тираж у 140 тисяч примірників, і це лише «оригінальні» книжки французькою мовою). Кількість видобутих премій корелювала з комерційним успіхом роману. Закономірним наслідком «рецептивного галасу» стала екранізація твору (автором якої, до речі, є сам Дай Сіе). Сюжет «Бальзака і маленької китайської кравчині» простий, в міру екзотичний та іронічний. Китай 70-х років, двох друзів-підлітків – оповідача та його товариша Лю, дітей лікарів-ворогів народу – віддають на «перевиховання» в руки справжнього народу Китаю, злиденного

²Українське видання: Дай Сіе. Бальзак і маленька китайська кравчиня / Переклад Леоніда Кононовича. – Л.: Кальварія, 2005.

селянства «тибетської» частини країни (колишні опіумні плантації). Ці двоє, «молода інтелігенція», відрізані від світу звичних речей та спілкування, не мають надії на повернення. Єдина їхня розрада – книжки заборонених волею чільника Мао буржуазних авторів, що вони їх викрали у свого «перевихованого» та поверненого до «нормального суспільства» товариша, і місцева дівчина-кравчиня, котра виконує роль такого собі вторинного вдячного об'єкта в експериментах юнаків зі становлення особистості в польових умовах.

«Книжка ця, – пише у передмові до російського видання «Бальзака...» Леонід Цив'яч, – данина визнання французької культури, що, безсумнівно, французам приємно», добачаючи саме в цьому першопричину вражаючої популярності роману в культурному просторі Європи. В такому аспекті літературно-критичної рецепції російський дослідник не самотній. Натомість спільним у сприйнятті романів Са й Сіє є висновок на кшталт: «дивує, як Франція, ім'ям громадянина якої в XIX столітті було назване одне із найпотворніших явищ політичного життя – шовінізм, у XX столітті легко, відкрито та щедро приймає у свою культуру іноземців, людей іншої, часто-густо далекої культури». Ба більше, подібне спостереження/умовивід – «стара» європейська література плакає молодших «екзотичних» братів – є спільним у рецепції творів, що їх репрезентують як вияв мультикультурної прогресивної природи сучасного мистецтва. Показово, що ані романи Шань Са, ані книжка Дай Сіє (вочевидь, ще й через ідеологічно-ліберальне її забарвлення) не перекладені китайською мовою. Такою, зауважимо, є доля й іншого західноєвропейського бестселера китайського походження – етнографічно-автобіографічного (саме так!) роману Чжан Жун «Дикі лебеді, або Три дочки Китаю»². Наріжним каменем все ж таки постає питання успішності, власне навіть – успішності літературної стратегії та пов'язаних із нею проблем кон'юнктури «культурного» ринку. Адже очевидно, що будь-який оприлюднений текст орієнтовано на певну – референтну – читацьку аудиторію, яка вирішує, чи надати тексту статусу культурної значущості. А отже, що вищий соціокультурний статус «аудиторії», то більше шансів для входження того чи іншого твору в зону впливу Великого Західного канону.

Складовими літературного успіху автора (як і тексту) в культурному (символічному) просторі Старої Європи за таких умов стають:

1. Екзотичне походження автора. В найкращому випадку – східне, але в крайньому разі підійде й східноєвропейське. Мілан

² Українською не перекладено.

Кундера тут – хрестоматійний «канонічний» приклад, але є постаті й більш «прозорої вдачі». Так, 1995 року лавреатом найвідоміших літературних премій Франції – Гонкурівської та Медичі – став емігрант-«неповерненець» із Радянської Росії Андрій Макін зароман «Французький заповіт», художній рівень якого викликав і викликає сумне подивування як «чужої» західноєвропейської критики, так і «своєї» російської: загадкова руська душа на західному «ринку символічних цінностей» є таким же ходовим товаром, як і чуттєве становлення маньчжурської школярки середини 30-х чи інтелектуальні пошуки китайського хлопчини початку 70-х.

2. Наявність специфічного життєвого та культурного досвіду зі, скажімо так, категорії пост- (посткомунізму, посттоталітаризму, постколоніалізму). Для Са – це «надбання» революційного майдану Тянь-Ань-Минь, що його вона втілює в образах страчених маньчжурських повстанців, для Сіє – досвід «трудової терапії» ворогів культурної революції.

3. «Органічна» й незаперечна «вписаність» автора в контекст європейської культури. І тут не обов'язково йдеться про надбання в галузі словесності: для Са таким путівником по шляхах слави став живопис, для Сіє – кіно.

4. Пережитий і належно віддзеркалений у творчих практиках досвід еміграції та адаптації до «великої» європейської культури. На початку 90-х оглядач «Літературної газети», іронізуючи, назвав інтерв'ю із Зіновієм Зіником «Еміграція як літературний прийом». Десять років по тому Ізраїльтянка російського походження Світлана Шенбрун таврувала: «Емігрант має право на настирливу ідею».

5. Влучне поєднання усталених пропорцій західної культури (демонстрації шани до словесності нової Батьківщини) та впізнаваних – адаптованих до смаків європейського споживача – екзотизмів культури «вузьконаціональної». Для прикладу, публікацію фрагментів «Диких лебедів» часопис «іноземна література» супроводжує коментарем перекладача: «Авторці дивовижним чином вдалося поєднати погляд людини зсередини із західним світосприйняттям». Це є найкращою рекламою для твору та окресленням його характерних особливостей (оригінальності) водночас. Але дорікати критикам наявністю певних сприйняттєвих граток було би перебільшенням, адже подібні твердження мають під собою ґрунт, якщо звернути увагу на образну та мовну картину романів.

За таких умов глобалізаційні процеси щодо культури постають тут не лише домінантою західної парадигми, але й певною мірою комер-

Наше згаданя є тільки засліпленням нашої могутности та нашого поживаня. В очах світу існує лише одна серйозна небезпека: небезпека біла. Європейській цивілізації, що стала світового, наспраді загрожуєть лише хвороби, які вона сама виклонила та пропагує. Саме у своїх витоках, у кузні своєї творчої життєдайности, саме у Європі ця небезпека повинна бути притумлена (Дені де Ружмон «Відкритий лист до європейців»).

ціалізацією розбіжностей: прагматика культури пов'язується з модою на «інакше» та часто зумовлює перетворення негативних стереотипів (етнічних, національних, гендерних) у екзотичні. Подане як оригінальне, яке разом із тим не є ідеологічно відокремленим від уже знайомого, плюс установка на індивідуальність і новизну (в названих випадках – етнічну) гарантують споживацький успіх твору. В середині минулого століття видатний італійський фольклорист Джузеппе Коккіара зловтішно констатував: ми придумали дикуна, перш ніж його знайшли.

Як би брутално не звучало це сьогодні, в добу тотальної політкоректності, «ми» (у дещо іншому, що правда, складі щодо часів шатобріанових та вольтерових простодушних) продовжуємо вигадувати свого «дикуна». А це є запорукою нормального функціонування «уявної спільноти» загальноєвропейського культурного простору, завдяки цьому триває довголітній міф старої Європи. У контексті звичного розуміння орієнтації (за Едвардом Саїдом) «орієнтальні» теперішнього декларованого мультикультуралізму стають більш ніж активними суб'єктами процесів «випиття». І тоді ми говоримо про нюансування інакшості: від іншого як негативної точки відліку до Чужого, саме існування якого зазіхає на символічну цілісність суспільства, а отже, до іншого, що забув про своє місце (і отримав відповідне означення «націоналіста», «фундаменталіста», «терориста...»). І тут емною метафорою постають «виховні» сюжетні лінії «Бальзака і маленької китайської кравчині». Дзеркальність (нашарування?) виховних процесів у романі – а жоден із них не є власне успішним – відбивають саму ідею подвійного сенсу виховання та посилюють майже декларовану автором неспроможність однозначно оцінити будь-який прояв буття. «Відіслані на виховання, парубки займаються вихованням юнки. Відіслані на виховання примітивністю, виховують себе літературою. Відіслані на виховання селянством, виховують у селянці інтелігентність. Виховуючи в дівчині почуття, вони плекають її розум. Скільки виховних процесів – і не один не задається до кінця. Така прикрість» (Лінон Горалік про роман Дай Сіє). ✨

Остання надія самостраченої

Евген ПОВЕЧИН

«А я не готова, я не є...»

Олександра Кольцова
і «Крихітка Цахес», «Пароль»

Народився
1974 року
в Бердянську.
Філолог за
освітою,
закінчив
Бердянський
педагогічний
та університет
«Киево-
Могилянська
Академія».
Редактор
рубрики «Книги
та журнали»
інтернет-
видавця про
культуру
kiv.org.ua.

На XII Міжнародному форумі видавців у Львові було вперше представлено «Щоденник страченої» Марії Матіос. Видання, здійснене незмінним видавцем письменниці Василем Гутковським (літературна агенція «Піраміда»), має незвичний дизайн – тверда обкладинка темно-зеленого кольору, що імітує діловий щоденник. Туди головна героїня день за днем, рік за роком вписувала свій щоденник особистий, явлений у творі під назвою «Жіночий літопис».

Основна частина «Щоденника страченої» зовнішньою композицією дійсно наслідує щоденникові записи. Весь твір присвячено особистим переживанням, оскільки основний об'єкт оповіді – пристрасне почуття головної героїні, що досить швидко стало для неї руйнівним, і відтак вона значний час проіснувала на крихкій межі між життям і смертю або божевіллям. Проте не зовсім так – героїня-оповідачка не тільки читає свою історію (бо щоденникові записи подаються непослідовно щодо їх написання, в певні моменти створюється ілюзія безладного гортання сторінок), а ще й напружено та зосереджено рефлексує над нею, а рефлексія – це шлях до усвідомлення того, чим є власна особистість та її буття. У Марії Матіос і сама пристрасть, і її рефлексія, і рефлексуюча особистість – категорії значною мірою соціальні:

Я стояла посеред дороги під нещадно палючим для цієї пори сонцем, як мара: з вишмаганим вітром волоссям, розпачливо розвівши руки, ніби намагалася обняти простір, заповнений невловимим чоловіком, який ще секунду тому махав мені легкою своєю долонею з прочищеного вікна авто. Та лиш невидиме повітря цідилося крізь напружені пальці, так, нібито беззвучно насміхалося над моїм теперішнім безсиллям.

*Збоку я, мабуть, мала всі ознаки **непідсудної людини** (підкреслення моє. – Є.П.), хіба що тільки не билася головою об асфальт.*

Ось таке поєднання – опис особистого переживання («я... намагалася обняти простір, заповнений невловимим чоловіком») й рефлексивне самовизначення його через суспільну роль («я... мала всі ознаки **непідсудної людини**»). Визначення себе як божевільної від любові, хоч і неодноразово повторене (можливо, у певний період життя героїні – домінуюче), далеко неоднозначне й неоднорічне, передусім тому, що воно відсилає до чималої літературної традиції. Якщо говорити про українське письменство, то першою пригадується «Катерина» Тараса Шевченка. У світовій літературі асоціативне поле широке, майже незоре. Можна сказати й про античну трагедію – «Іпполіта» та «Медею» Евріпіда; про традиційну перськомовну поезію – «Маджнун та Лейла» («маджнун» перською якраз і означає «божевільний»), «Хосрові Ширін Нізамі, із італійського Відродження – «Ф'яметта» Боккаччо, із творів новочасних – «Мадам Боварі» Флобера. Проте найближчим і за часом створення, і за провідними мотивами, й за художнім вирішенням може бути роман французької письменниці Анні Ерно «Пристрасть», у довершеному перекладі Євгенії Кононенко надрукований 2002 року видавництвом «Факт». І хоча, так би мовити, міра божевілля в творах Анні Ерно та Марії Матіос різна, важливим є його сприймання як єдиної прийнятної форми власного буття в суспільстві:

Навпаки, я уникала всього, що могло послабити моє божевілля: читання, зустрічі, будь-якої діяльності, якою я із задоволенням займалася раніше. Я рішуче відмовлялася від додаткової роботи, яку мені пропонував мій шеф, мало не посилаючи його подалі по телефону. Мені здавалося, що я маю повне право безмежно віддатися почуттям і мріям моєї пристрасті (Анні Ерно «Пристрасть»).

...Навіть якщо Ти, мій любий, скажеш, що треба кинутися сторч головою й без парашута з верхніх шарів атмосфери – я виконаю твоє бажання. Я можу піти по хвилям, як Христос, якщо попереду замість землі чи горизонту маячитиме Твоя постать (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

Утім, така безальтернативність переживання пристрасті жінки до чоловіка не з'являється одночасно, це результат тривалого процесу формування особистості, в якому саме соціальні складові відіграють далеко не останню роль. Перш за все впадає в око те, що й героїні Анні Ерно, й Марії Матіос мають за об'єкт свого непогамовного почуття чоловіка не просто з іншого, а з **вищого** кола. Коханець героїні французької письменниці, яка працює перекладачем і редактором у видавництві, – дипломат з неназваної східної країни (нею цілком може бути Росія, і навіть Україна: в епізоді зустрічі коханців після тривалої розлуки мимохідь згадуються невловимі зміни в його обличчі, які героїня пояснює собі морозами в його країні – отже, в усякому разі йдеться не про Близький Схід). Любовний зв'язок героїня «Щоденника страченої» має з ще таємничішим, проте безсумнівно високопоставленим чоловіком: на побачення, завжди незаплановане й несподіване, він щоразу приїжджає на «Мерседесі» останньої моделі, а його чималий вплив та гроші дозволили перекваліфікувати судову справу про спробу вбивства своєї коханки на справу про спробу її самогубства й у такий спосіб уникнути скандалу та кримінальної відповідальності. Відтак можна припускати щодо героїнь обох творів, що свідомий вибір уривчастого й за визначенням неповноцінного любовного зв'язку із одруженим чоловіком – це, крім іншого, форма соціального протесту, принаймні проти свого безпосереднього невиразного оточення, причому здебільшого теж чоловічого. Тут варто зупинитися на таких двох моментах.

По-перше, для звершення цього соціального протесту, щоб він таки мав сенс, жінка повинна висловитись і прямо розказати всім, з чим вона ховається від світу. Тому писання щоденника, «Жіночого літопису» – це цілком закономірне заняття.

...Мисленна боротьба сама виганяє пристрасть зі свідомості, але вона все ще захищається живою, лише ховається. І насправді, протилежно думці, поразка цього зміє в голову. З цього, однак, не слідує, що при подальшій боротьбі можна прийняти мислену боротьбу. Одному треба бути невідлучно біля другого, внаслідок чого воно може захищатися без всякого клоду й навіть може подати пристрасті, а не зменшувати пристрастність, тому що під час дії проти одної пристрасті може прийняти інша, наприклад, при по стій – марнославство. Якщо це захищати без уваги, то, при всіх зусиллях, не буде ніякого клоду від подальшої боротьби разом з дівчиною, розбиваючи пристрасть ззовні та всередині, значить її так само швидко, як швидко гниє ворог, коли буває оточений і відбивається ззаду та спереду («Боротьба з пристрастю мисленна» в www.bram.net.ua).

Ось як говорить про протестну спрямованість свого щоденника героїня Анні Ерно:

Тому я й пишу про це з тією самою відвагою, з якою в шістнадцять застала гола серед білого дня, а в двадцять кохалася без контрацепції, не думаючи про наслідки (Анні Ерно «Пристрасть»).

По-друге, жінка, що проживає свою пристрасть до чоловіка, стає зовсім іншою перед ним, для неї це перевтілення дуже важливе. Героїня Анні Ерно спеціально купує нові одяг і взуття, щоб вдягти їх на побачення:

Єдині щасливі моменти, пережиті без нього, я пізнала тоді, коли купувала нові сукні, серезки, панчохи і міряла їх перед дзеркалом, прагнучи досягти неможливого ідеалу, щоб він щоразу бачив мене в іншому вбранні (...) Я знала цілковиту непотрібність мого шмаття, яке збуджувало його для іншої жінки. Але з'являтися перед ним у тому, в чому він мене вже бачив, я вважала за зраду прагнення досконалості, крізь призму якого я розглядала свої стосунки з ним (Анні Ерно «Пристрасть»).

Лариса Ковальчук, героїня «Щоденника страченої», перевтілюється не так зовнішньо, принаймні про це ніде не згадується, як внутрішньо, сказати б – психічно. Зустріч із коханцем звільнила її від фобій – наприклад, страху висоти, яка переслідувала з дитинства:

*Тепер нарешті я позбулася вікової хвороби – боязні висоти. Дякую тобі, що ти **нарешті** (підкреслення моє. – Є.П.) звільнив мене від страху (Марія Матіос «Щоденник страченої»).*

Ось тут і є засаднича відмінність Лариси Ковальчук від головної героїні «Пристрасті» Анні Ерно: адже, як ми вже бачили, відвага, а відтак і внутрішня свобода в другій із них – органічні, десь так від часу засмагання голою серед білого дня в шістнадцять років, а героїня «Щоденника страченої» ставала внутрішньо вільною тільки в час своєї пристрасті до чоловіка. Це, до речі, цілком може бути поясненням того, що Лариса Ковальчук проживає свою пристрасть набагато інтенсивніше й драматичніше, із нескінченними болісними рефлексіями й переживаннями, на межі життя та смерті.

Самогубні настрої героїнь в обох творах – так само різні за інтенсивністю. У «Пристрасті» думка про самогубство приходить мимоволі й досить легко йде, майже не лишаючи по собі руйнівних наслідків:

Я хотіла, щоб літак, на якому я верталася з Копенгагена, розбився... якщо я не побачу його (Анні Ерно «Пристрасть»).

Лариса Ковальчук має одну доконану спробу покінчити з собою (якби не подруга, яка врятувала її, смерть би настала), і ще щонаймен-

ше один задум самогубства, від реалізації якого героїня відмовилася останньої миті. Вона навіть серйозно роздумує про таку екстремістську форму суїциду, як самогубні терористичні напади, надто часто в сучасному світі здійснювані саме жінками. В спеціалізованій літературі з проблем тероризму існує думка про те, що вчинення жінками самогубного нападу – це насамперед не форма захисту прав якої-небудь національної, соціально пригнобленої групи, а протест жінок проти того, що вони **мусять** бути жінками. В будь-якому разі наявність самогубного наміру особи (не обов'язково саме жінки) свідчить про конфлікт із суспільством. Приклад героїні «Щоденника страченої» ілюструє не так неприйняття індивідом отриманої ним суспільної ролі (хоча й це також присутнє), як так би мовити, загальний механізм суспільної несвободи.

Коли б отак щоранку можна прокидатися під стукіт дятла, чманіти від світла й тепла, поливати грядки, варити борщ...

Що було б тоді? Хіба щось заважає мені порпатися в городі, як квочка, нюхати квіти, слухати дятла?

Але ти знаєш, що це – не твоє. Не твоє, бо ти міська дитина, ти егоїстка, навчена чути лише себе (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

У процитованому уривкові, власне, й протиставляється свобода просто бути, радіти світлу й своїм світлим почуттям – і свобода в тій формі, в якій вона дається суспільством, тобто у формі вибору. І в «Щоденникові страченої» ми можемо побачити, що головна героїня постійно змушена вибирати між речами, для неї неприйнятними – між самотністю й таємним напівкоханням, в якому більше гіркоти зради, ніж власне радості зустрічей, між одним таким напівпочуттям та іншим, й зрештою – між напівжиттям і смертю. Марія Матіос навіть знайшла для означення такого стану героїні влучну афористичну формулу, яка виносить на форзац видання, до речі, найпершою з усього ряду цитат: Жінка проживає життя з очима заплющеними. Дивно, але у світі є інша свобода, коли для людини **немає** вибору, точніше, він **не потрібен**, реалізована, наприклад, у християнстві, власне, у самому перебуванні християн у Христі. Для Лариси Ковальчук таке буття теж доступне, насамперед тоді, коли вимушено познайомилася в палаті гінекологічної клініки з жінкою, яка потрапила до лікарні, щоб виносити дитину, а сама Лариса – щоб своєї дитини позбутися. І навіть тоді, коли вже аборт було зроблено, передчування й несвідоме бажання материнства для героїні перетворюється на жахіття – знайома з клініки надсилає їй листівку з переписаним від руки «Молитовним зітханням жінки-християнки, коли вона сподівається дитини». Проте таке буття для Лариси не здійснилося, вона так і лишилася «з очима заплющеними», насамперед

тому, що, перебуваючи в стані, коли свобода визначається вибором, отримати його можна також зробивши вибір – вибір усього життя, на який у неї бракує сил. Її драма ще й у тому, що в цьому вирішальному виборі вона не має надії на чиюсь допомогу.

Мені захотілося помолитися за своє умертвлене дитя. Уперше...

З жахом (підкреслення моє. – Є.П.) я зрозуміла, що не знаю, куди йти. У місті чи не на кожному кроці церква, а я стояла на роздоріжжі й відчувала, як від сорому загораються щоки. Я чула про міжконфесійні чвари, але не чула, де можна замолювати гріхи за убиенне життя (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

Та буття, не досягне в повсякденному соціальному житті, Лариса реалізує у своєму щоденнику. Героїня-оповідачка сумнівається в усьому: у своїх почуттях, вірі, життєвих і духовних силах, ув інших людях, починаючи з її коханого, навіть у Богові та Його доброті не впевнена, та єдине, що вона сприймає так як є, – це необхідність писати щоденник. Максимум – це заперечення або нерозуміння окремих записів, але й вони присутні тут-таки, в щоденнику, тільки в нових записах. У раптовому осяянні: в час, коли писання «Жіночого літопису» завершено, вона розуміє, що він має своє окреме буття, подібно до живої істоти:

І нараз гостра, мов коса блискавки, думна вдаряє мене усією силою не притаманної мені логіки: я не маю права розпрощатися з життям! Хоча б заради того, що не хочу, щоб мій щоденник лапали чужі руки. Це лапання буде схоже на примусове лапання жінки, яка не здатна чинити опір (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

Ще одне питання, над яким хочеться пороздумувати: чому ж Лариса Ковальчук пішла до клініки, щоб примусово перервати вагітність? Згодом вона розуміє, що головне джерело страждання – це все ж не чоловік, який лишає її сам на сам із самотністю, а те тілесне й душевне спустошення, яке вона вчинила зі своєї волі. Ось, до речі, подієве та емоційне наповнення ще однієї афористичної мудрості, висененої на форзаці:

Людина, а тим паче людина-жінка, не може мати більшого тоталітариста, гнобителя і ката, ніж вона сама (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

Чому ж так відбувається? Ми вже завважили вище, що свідомою заміною сімейного життя адюльтером жінками – героїнями обох творів – має не тільки особисту, а й вагому суспільну мотивацію, суттєвою складовою якої є соціальний протест. Однак цікава подальша доля цього протесту. У героїні «Пристрасті» все, так би мовити, не вийшло за межі такої собі забавки, останнього любовного захоплен-

ня, яке може собі дозволити не надто молода жінка, між іншим, матір двох дорослих синів. Лариса Ковальчук на такій межі не втримується, вона вагітніє. І от коли приймає рішення йти в клініку позбутися дитини, вона раптом угинається під суспільним тиском і своїми руками виконує вирок суспільства щодо неї – заперечує своє право на материнство. Власне, Лариса починає сама, своїми діями довготривалу розправу суспільства над собою, в певний момент унаочнену в судовому процесі, де вона стала (теж не без певного свідомого вибору) головною обвинуваченою. Навіть короткі зустрічі з коханим, який час від часу намагається зникнути з її життя, змінює місце перебування й номер телефону, а потім несподівано повертається, – здається, більшою мірою підтримують не почуття, а душевну муку, не дають їй перегоріти й заспокоїтися. Обізнаний з християнською мудрістю, викладеною, зокрема, в творах Іоанна Ліствичника, Ави Дорофея, Никодима Святогорця, впізнає в цій пристрасті, яка хоча й мучить, але постійно відновлюється в душі, дію ворога всіх людей. Для людини, одержимій бісами, поведінка Лариси Ковальчук видається абсолютно закономірною: адже чорні сили так наполегливо нищать її особистість, аж до спроб самогубства, поступово випалюють до того живі й квітучі закутки її душі – спочатку вбивають материнські почуття, потім любов, а затім і волю до життя; послідовно відтинають усі шляхи до порятунку й дають відносний спокій тільки тоді, коли для головної героїні була остаточно втрачена усяка духовна перспектива. Потім, через багато-багато років, згадуючи, як ще молодою вона вдивлялась у жінок іншого міста, того, куди приїздила на побачення з коханим, розуміє, що й сам її вибір – любов до одруженого чоловіка – більшою мірою не особисто, а суспільно вмотивований:

Мабуть, іноді й вона (жінка, за якою спостерігає героїня. – Є.П.) спересердя думає, що краще бути повією й отримувати за це бодай платню, ніж марнувати залишки колись квітучого свого здоров'я безкінечними абортами й запаленнями, сварками й побоями, і животіти – на заздрість сусідів і співробітників – усе-таки в сім'ї, нерідко штопаючи на роботу останні колготи і чекаючи замороженої півроку зарплати. Але для неї вже все запізно... (Марія Матіос «Щоденник страченої»)

Утім, пишучи про «Щоденник страченої», хотілося б відволіктися від контексту жіночої прози в українському та європейському письменстві й звернути погляд у зовсім інший літературний бік. Відправною точкою цьому для нас... датування щоденникових записів у «Жіночому літописі», згідно з якими виходить, що Лариса

Михайлівна Ковальчук обрала свою пристрасть, коли їй було тридцять. Десь приблизно стільки ж героям письменника, до жіночої прози майже не дотичного, революціонера-борця, порушника громадського спокою, й разом з тим проникливого лірика Сергія Жадана. Хто ж, як не він, так яскраво змалював долю цих сучасних «зайвих людей», які майже остаточно втратили образ себе в майбутньому й від того – майже мимоволі – займаються п'ятиками, авантюрами, перелюбством, бійками – словом, поступовим самознищенням. Якщо говорити про життєву перспективу, то відмінність Лариси Ковальчук від героїв «Гімну демократичної молоді» – це різниця у віці десь років на десять, і замість аморфного й виснажливого «тут і тепер» алкогольного сп'яніння – не менш згубне й невизначене теперішнє постійно минущої любовної пристрасті. Ларису Ковальчук теж неначе виштовхують із активного життя, як, наприклад, братів Лихувів – з базарів та автостоянок, в одному місці вона навіть говорить про відчуття того, що коханий абортуює її зі свого життя приблизно так, як вона сама абортувала свою ненароджену дитину. Втім, Марія Матіос робить спробу якщо не пояснити, то бодай натякнути на причини цього душевного стану.

Усе почалося ще в час сімнадцятиліття, знаменного для Лариси дня 07.07.1977 року, коли реальність приходу кінця світу здавалася в багато-багато разів більшою, ніж існування Того, хто, власне, мав би прийти в цей останній, Судний день. З цього моменту починається життя не з вірою, а із забобонами; путь, на якій серед манієців лише трапляються невеликі шматки справжньої життєвої дороги. Потім, уже в пам'яті, відбувається повернення до першопочатку, з надією знайти в своєму минулому прекрасні миттєвості й пригадати відчуття від їх переживання. Проте насправді відбувається не так відтворення, як стирання подій і відчуттів, бо гіркота і жаль переважають усе. І от початку досягнуто, та в цю точку шляху героїня приходиться уже зовсім без нічого – без дитини, коханого, радості й любові, без минулого й майбутнього, зрештою, без усього прожитого довгого життя – та вже без можливості прожити нове... Втім, дещо таки лишилося – це текст, щоденник, і в цьому – невмируща надія на спасіння...

*...Цю ніч я також не спала.
Подивилася на годинник.
Була рівно третя година.
До ранку – ціла вічність.*
(Марія Матіос «Щоденник страченої»)

Героїня, створена Марією Матіос, ще в молодості поставила надзвичайно високі вимоги до себе:

*Я не зістарюся ніколи!!!
 Ніколи! Ніколи!!!
 Ніколи не виїду на люди з такою вселенською тугою в очах, розтріпанним волоссям і густою павутиною зіжмаканої шкіри довкруг очей!
 У мене просто ніколи не зів'яне шкіра!
 Ніколи не розповніє талія!
 Не обвиснуть груди і не опустяться плечі!
 Ніколи не виїду заміж з примусу чи необхідності!
 Але я й ніколи не залишусь одною!
 Ніколи!
 Я просто не можу стати такою!
 Бо я красива. Молода! Не можу бути іншою, аніж лише молодою*
 (Марія Матіос «Щоденник страченої»).

Так, звичайно, це добре й красиво: закохатися та віддатися своєму коханню, підкорити йому все життя, особливо тоді, коли всі довкола успішно торгували чим тільки можна, й найуспішніше – жіночим тілом, зайняти в такий спосіб нонконформістську позицію. Проте Лариса, як, здається, і все її покоління, не замислювалась над тим, що не тільки радість любові, а й навіть радість «прокидання від стукоту дятла і чманіння від світла й тепла» не є чимось невід'ємним від неї – це дар Божий, який легко втратити, наприклад, після того, як позбавила життя свою ненароджену дитину й потім почала обманювати себе та коханого. Щоб втримати цей дар, потрібні щонайменше чесність й відвага, притаманні героїні «Пристрасті» Анні Ерно. Вона, до речі, як і Лариса, пройшла через зраду чоловіка й біль, спричинений цим, пройшла через аборт, але водночас жодного разу не підклала повітряну кульку під халат, щоб здаватися собі жінкою при надії, й не обманювала себе тим, що її пристрасть ніколи не мине. Героїні Марії Матіос потрібні духовні сили, щоб почати себе такою, як вона є насправді, якою її міг би побачити Бог, але їй сил не вистачає, і вона не знає, як отримати допомогу. Тому й проживає життя з очима заплещеними, а якщо й може побачити себе духовним зором, то вже надто пізно, в спогаді – тоді, коли життя вже майже прожите. Та все ж бачить, і це теж дар Божий, бо цілком могла піти з цього світу – мала щонайменше два шанси! – так і не побачивши й не усвідомивши себе... ✨

167
рік 7514

передплатний індекс 74454

для допитливих дітей

богдана
матіяш

розмови з Богом

...поетка, літературний критик,
редактор часопису та видавництва «Критика»,
аспірант кафедри філології НАУКМА.
Лауреат другої премії видавництва
«Смолоскип» (2004). Авторка поетичної збірки
«Непрошлені знімки» (К.: Смолоскип, 2005).
Друкувалась у виданнях «Література плюс»,
«Кур'єр Кривбасу», «Коментар», «Критика»,
«Кальміус», «Четвер», «Березіль»,
«Дзеркало тижня», «Книжничек-тевію»,
«Слово і Час», «Український журнал» (Прага).
Поміж приватних і наукових
зацікавлень — феноменологія мовчання,
традиція світової інтелектуальної прози,
фотографія з перспективи
культурологічних студій.
Народилася, живе та працює в Києві.

із вдячністю та любов'ю
професорові Роману Струцеві

1

може скажеш мені Боже що в цьому немає нічого страшного що так
часто буває але я майже не знаю чужих імен не знаю

як говорити з грабом

і чи він мене чує чи досить просто про щось його запитувати чи треба
пригорнутися всім тілом аби озвався не знаю як говорити

зі зрубаними бками

спіляними й покинутими соснами без вершечків верхівки забрали з лісу
ще перед різдвом на свята так колись робив і мій батько щоправда він
ішов до лісу без сокири просто шукав покинуту верхівку зависоку
зашироку або й просто непевну для міських тісних квартир заходив
у найдальші куточки лісу знаходив присипані снігом сосни й приносив
додому може тоді я й знала як говорити з деревами яким і ще не загоїлися
рани лиш ледве-ледве затяглися живицею не пригадую може торкалася
губами щоб їм не боліло не треба було навіть і слів тільки подиху як я
Боже вчилася тієї мови і як сталося що тепер я не вмію говорити навіть
до яблунь коли вони схиляються під тягарем плодів відвертаються
від цілоденного сонця чому не знаю як говорити до байдужих до мене
шовковиць до завмерлих біля плотів і зарослих кропивою стовбів дров
уже трохи прогнилих і вкритих лишаем не вмію називати на ім'я та й вони
кличуть мене лишень жінко принеси нам води не знають

як інакше мене назвати

перш ніж ти Боже захочеш щоби моє серце спинилося навчи мене
говорити з деревами розкажи мені їхні імена хоч я не певна що мені вдасться
одразу всі запам'ятати може просто розкажи мені від чого їм тріскається
і темніє кора може Господи навчи мене бути просто як ростуть шипшини
й акації кедрі й оливкові дерева що дякують за пору цвітіння і листопаду
що від самого зерня знають свої імена й час народження а якщо не захочеш
то може навіть ліпше навчи мене з ними мовчати аби я жодне

з Твоїх сотворінь

не поранила голосом і знаєш Боже з людьми також навчи мовчати бо й вони
бувають сумні як дерева з надламаними гілками й опалою глицею
так навпомацки ходжу дорогами Твого лісу поміж моїми братами й сестрами
і не знаю як до них говорити якщо Ти мені Боже цього не розкажеш

2

рибу мій Господи тепер завжди доводиться ділити опівночі
за дня бракне часу за дня не стає терпіння тебе чекати
доки мовляв ти прийдеш за дня навіть і не виникає деколи думки
що ти можеш бути зовсім поруч за дня риби
востають головами в землю за дня риби наміцно востають
головами в землю тебе чекаючи мене чекаючи коли я почую
що ти говориш до мене Боже

а ще мій Господи тепер за дня не вдається пекти хліб
я навіть і не скажу що стає на заваді я просто не знаю
в чому тут справа може постійна спека може я просто боюся
що він надто швидко зачерствіє може зрештою я просто забуваю
що ти просив приготувати нам бодай же скромну вечерю
ще додати до риби та хліба трохи вина й оливок
чуєш Господи чому ти ніколи не хочеш нагадати мені за дня
що вечір близько що ніч теж не за горами що тобі мій Боже
теж би напевно хотілося спочити хоча вибач Господи
я знову кажу дурниці ти ж не маєш мені нагадувати про моє ж запрошення

певно розсердишся на мене але признаюся що й чавити вино мій Боже
я теж несподівано розучилася або може не так я просто прогавила
час збирання плодів пам'ятаєш Господи ті бурштиново-прозорі винограда
пам'ятаєш як ми ходили виноградником і ти казав ще трохи
і їх можна буде зривати я зовсім недавно побачила що лози всохли
я зовсім забула їх поливати я перестала до них навідуватися я так байдуже
прослухала до того ж твоє прохання про оливки
що мені немає чим тебе погостити

коли я опівночі нарешті згадала що ти маєш прийти до мене коли почула
твої кроки на порозі хоча скажи мені скільки ти там стояв мене чекаючи
й навіть не озиваючися коли я обняла тебе Господи ховаючи обличчя
мокре від сліз тобі на грудях коли я просила бодай же сьогодні
нехай не буде чуда чому ти завжди задля мене мусиш робити чуда
чому в мене не виходить як у нормальних людей тебе дочекатися
чому врешті ти щодня так багато даєш мені чому Господи

ти просто обійняв мене ти просто витер мені сльози мій Боже сказав
не переймайся прикро лиш що рибу доводиться ділити опівночі
коли навіть хліб має інакший присмак і коли не можемо влаштувати собі

справжнього бенкету тобі ж не варто на ніч наїдатися а тоді змовкаєш
сидиш підперши голову руками дивишся як я з'їдаю усе до крихти
і як стомлено поклавши голову на руки засинаю

знаєш мій Господи найгірше те що я ніколи не встигаю подякувати тобі
навіть і за вечерю коли я вже сплю ти очевидно ще миєш посуд
бо зранку в кухні ніде немає брудних мисок не знаю що ти іще робиш
коли я сплю і коли виходиш із мого дому не знаю чому ти ніколи
не приходиш у гості коли я снідаю чи може я просто зранку
ще остаточно не прокинувшись просто не завважую твоєї присутності

Господи може ти не помножуй ці хліби так наполегливо може якщо
щоразу конче робити чудо просто дай мені інакший зір тебе бачити іншу
пам'ять інший голос з тобою говорити бо ти ж чуєш як він тремтить
зривається зачпляється за гілки дерев натягується рветься мій Боже

може мій Господи просто приходь частіше може не чекай поки я відчиню
може заходь не стукаючи може просто заходь байдуже Боже чи
з порожніми руками
чи з ріками повними риби чи з молочними ріками а може просто
ніколи не йди від мене мій Господи

4

ти бачиш як мені складно говорити з Богом я знаю його так багато років а втім мені не вдається навіть називати його на ім'я коли б ти запитав що він любить і чого не любить я би не змогла відповісти тобі напевно мені довелося би щось відгадувати й ти врешті сказав би дівчинко не вигадуй Бог не може любити консервовані персики і не може не любити довгоногих фламінго ти чуєш як я намагаюся говорити з Богом бачиш як часом ми йдемо удвох до кав'ярні сідаємо біля вікна я знаю ти заходиш у крамницю по той бік вулиці або спиняєшся біля газетного кіоску купуєш ранкову газету й ніби читаєш останні новини а насправді дивишся як я усміхаюся дивлячися йому в обличчя або як він обіймає мене за плечі коли ми виходимо надвір і він наостанок цілує мене в чоло каже гарного тобі дня моя дитино він каже що завжди називатиме мене дитиною навіть коли мені буде за вісімдесят і коли може навіть і не залишиться поруч нікого хто міг би називати мене на ти він усе одно називатиме мене дитиною ти бачиш як я радію коли мені вдається ця розмова переказую своїм сестрамдесь увечері за чаєм від Бога вітання або пишу їм листи коли вони далеко від мене ти бачиш як я сумую як я починаю тужити коли він довго не приходить ти тоді говориш що він не може приходити завжди коли мені би цього хотілося ти запитуєш чому я часом можу бути дуже весела а часом потребую так багато мовчати ти питаєш чому мені так тяжко до тебе говорити послухай як складно мені говорити з Богом а я ж його знаю вже так багато років а втім досі не певна ні щодо його віку ні щодо імені я знаю тебе так мало що певно було би майже абсурдно вже навчитися до тебе говорити ліпше ніж до Бога котрому досі доводиться вчити так багато речей так терпляче підтримувати мене за лікоть коли я послізаюся на брукувці в своєму й у чужих містах і котрий ніколи ні в чому мені не докоряє Бог довгоногих фламінго і продавців консервованих персиків

5

сьогодні я вчуся тебе слухати

ти розповідаєш мені про безліч міст через які тобі випадало мандрувати
і я навіть нагхавши повен рот цукерок монпансьє тебе не перебиватиму
я не заважатиму тобі варити каву в кухні не підбігатиму не крутитимуся
довкола плити не заглядатиму в джезву чи ще не з'являються на поверхні
бульбашки

я просто вчуся тебе слухати

лекачи на волохатому килимі з повним ротом цукерок монпансьє і закинувши
ноги на стіну лівою рукою я недбало гортатиму томик блейка власне тільки тому
що мені подобаються ці пожовтілі сторінки й готичні літери а правою чухаючи
свого kota якого ти називаєш так само як і мене просто Бо

коли я вчуся тебе слухати

розповідаєш про канадські гори й прерії де куди тільки кинь оком
гойдається під вітром висока трава й бігають бізони ти звісно усміхаєшся
кутиками вуст ти кажеш Бо ти собі уявити не можеш які величезні там бігають
бізони вони просто гасають цими безкраїми преріями

і я нічого не можу ні заперечити

ні навіть здивуватися бо я пообіцяла тобі що сьогодні
просто буду тебе слухати

аж доки стемніє й коли мені доведеться встати й піти зачинити вікна

й двері на балкон

хоча вибач у нас же немає ніякого балкону я просто причиню квартиру
й окреслю пальцями по склу контури місяця а правда що подорож до японії
така сама далека як мандрівка до найближчої зірки така сама спокійна
як сон немовлят і така лагідна як води найглибшої в світі ріки чуєш

як вона шумить

щоразу коли прислухаюся як ти говориш

8

а бачиш я все одно ще не можу я все ще боюся говорити до тебе покvapом
я все ще зіщулююся як мале звірятко сахаюся людських рук тяжкої ходи
грубої їжі мені ще важко говорити до тебе під дощем коли волосся тяжке
від води й коли шкіра щойно вчиться дихати я схиляю голову на лівий бік
слухаю як під землею оживають равлики... ти щось мене запитуєш?
про що ти до мене говориш коли ти чуєш як гучно в саду розпукуються бруньки
дай мені послухати як шелестить шовковиста трава як під землею
розпадаються навіл цибулики тюльпанів мені ще важко коли дощ
так одразу в обличчя я ще не можу до тебе озватися може я тільки
ще трохи помовчу а тоді вже говоритиму так як пташки бачиш як вільно
вони літають як щебечуть я теж би хотіла так щасливо співати тільки
цей дощ ще спиняє ще не пускає голосу ще не дає говорити до тебе не озивайся
не говори до мене навіть тоді коли дощ припиниться ти ж знаєш як гостро
пахнутиме повітря водою як небезпечно буде до нього торкатися ліпше
слухай ти ж чуєш як парують стовбури яблунь ліпше пусти мене
подивитися на мурашок я не знаю чому так гостро аж до самого серця
так вогко так небезпечно після дощу підставляти руки гілкам дерев
ти ж знаєш якою тонкою стає моя шкіра як її легко поранити навіть
тихим посвистом сойки як мене легко вразити надміром звуків як я хочу
просто подихати на твоєму глечі і як боюся померти від твого солодкого голосу
навіть не побачивши цієї весни жодного метелика навіть не вимовивши
жодного слова навіть не просячи про милосердя мурашок котрі щойно
як і я прокинулися

9

знаєш Боже ці останні дні в мене ніяк не минає це неприємне відчуття неправильності неправильності світопорядку й плину речей вчора я тобі розповідала про тих кого люблю але ж ти Боже добре знаєш про що я тоді не встигла розповісти було дуже гамірно і я не хотіла щоби це чув будь-хто крім тебе я хотіла тоді сісти просто так як ось зараз схилити голову тобі на коліна щоби ти не бачив обличчя а тільки моє волосся де-не-де замашене зеленкою я просто перебирала стару аптечку Господи в ній назбиралося стільки різних старих ліків що їм більше пасує слово сміття ніж ліки ти ж бачиш тепер у мене всі руки в зеленці бо розбилася одна пляшечка в мене часто Боже щось розбивається але переважно там усередині і на щастя цього майже нікому не видно дехто щоправда здогадується але ж Господи це такі різні речі знати й здогадуватися майже що вигадувати розкажи мені Господи чому насправді найтяжче любити тих хто поруч чому мені не вдається приходити до них так ось просто як скажимо до тебе чому Боже переважно я або роблю для них замало добрих речей або роблю їх невчасно або запізно або взагалі нічого не встигаю для них зробити чому Боже я завжди запізнююсь по тому нервую а ти ще запігуєш чому я п'ю так багато кави а ти нагадуєш що мені її взагалі не варто би пити ну хіба що маленьке горнятко на день чому я так хочу заховатись у найдавший куток твого дому й просто мовчати з тобою Господи чому я часом прошу тих кого люблю не озиватись до мене коли я їм писатиму Боже коли приходитиму й говоритиму до них чому я так не хочу звикати а потім заливати собі зеленкою ще й серце щоби не пекло скажи мені Боже знаєш Господи я буду дуже щаслива якщо зможу навчитися говорити з тобою так щоби й тобі ці розмови були цікавими але може ти зможеш мене навчити може це не відбере багато часу навчитися говорити ще й із тими людьми які поруч і з тими які далеко мій Боже бо ж навіщо ти дав їх мені таким коштовним подарунком що найбільшою дурницею було би вдати що я його не помітила

10

бачиш ще трохи й зможу говорити з тобою інакше ніж досі хоча правду кажучи це дуже дивне відчуття таке ніби заново вчишся ходити таке ніби тобі дають в руки милиці але не простягають руки щоб допомогти тобі бодай підвестися ніби тебе тобто мене виписують із лікарні хоча знаєш я ніколи не лежала в лікарні й відповідно нічого не знаю ще й про це відчуття я тільки знаю хоч і дуже несподівано й незвично що озиватися до тебе ще далі ніж до Бога принаймні він одразу чує що я його запитую і про що я йому розповідаю це так дивно розповідати тобі про нього йому про тебе знаєш моя кімната зараз нагадує мені акваріум мені чомусь здається що стіни ввігнуті до середини це все певно через освітлення і через втому тільки я не знаю її природи її походження часом в такій втомі засинаючи я думаю що вже так забавато встигла вам обом розповісти що мусила б подарувати тобі корабель ти би в трюмах зберігав усі ці розповіді всі ці мої історії ти би їх врешті якогось дня вивіз у море й викинув на поживу рибацям потім може поплив би зовсім на інший берег із молочними й киселевими річками скажи чого би ти мусив звідти повертатися уявляєш я вчора на цих рядках просто заснула я просто схилила голову Богові на долоні я просто втомилась набридати і тобі і йому своїми розповідями принаймні на вчора їх було вже більше ніж досить знаєш сьогодні зранку я чомусь уявляла собі що моє серце подібне до якогось плоду щось на кшталт мигдалевого зерняти або стручка з мільйоном насінин різного кольору й різного запаху і ось коли з нього викочується одна зернина лунко вдаряється об землю та починає хитатися ти ніколи не бачив цього ти завжди досить далеко але якщо хочеш поговори з Богом розпитай його скільки зруйновано міст у ці локальні землетруси бо ж він їх усі бачив від першого до останнього вчора ці зернята викочувалися й викочувалися одне по одному й падали в землю тико ніби в вату вперше падали тихо вперше я просто заснула на слові повертатися

11

а може Боже інакше може моє серце насправді нагадувало би якщо придивитися якийсь інший плід маленьку суху коробочку із щільно затиснутими стулками чи може маківку часом можливо в суботу коли я стаю спокійнішою коли я заспокоююся настільки що навіть тобі Господи майже не чути мого дихання ти струсуєш налиплий на неї після дощу пух кульбаб ти протираєш її від бруду висушуєш і обережно кладеш на місце мені в груди сьогодні зранку Боже мені так відчувалося це серце сьогодні а ще коли я прокинулася мені хотілося так багато тобі розповісти що всі інші заняття порівняно з розмовою з тобою раптом стали не те що неважливими але просто нецікавими слухай Господи давай коли зійде сніг ми часто ходитимемо разом на прогулянки я спробую тобі не заважати я просто хочу подивитися як ти говориш до інших я просто хочу навчитися ти ж знаєш це мій Боже дивно дорогою я завважила щось про що хотіла тобі розповісти але тепер хоч як напружую пам'ять просто не можу пригадати мій Господи ти що бережеш моє серце від будь-яких негод від вітру й від снігу навчи мене не забувати того чим би я хотіла з тобою поділитися бо ж ти знаєш що мені крім цих моїх розповідей моєї вдячності й любові насправді й немає чого тобі дати жодного подарунка жодної піщинки яка вже не була би твоєю все одно не зможу тобі запропонувати тому дозволь хоча би розповідати тобі про все що я бачу може тобі буде цікаво подивитися на світ моїми очима Боже хоча напевно ти знаєш як я його бачу тоді може Господи просто слухай як пересипаються зернятка всередині маківки

16

Боже не знаю з якої нагоди ти міг би приймати подарунки й чи для цього треба чекати якогось свята але я би хотіла подарувати тобі зошит із трохи потертими від частого вжитку й може навіть пожовклими сторінками ти гортав би його смакуючи тістечка з кремом або просто п'ючи ранкову каву усміхався би натрапляючи на найсмішніші місця що з того Господи що напозір цей зошит виглядав би цілком порожнім я ж знаю напевно знаю що ти міг би його читати якби я тобі його написала тільки от ти знаєш що в світі вже немає такого паперу по якому я писала б а він би не рвався який би витримував навіть найкоротше слово який не страхався би літер у цілому світі вже не залишилося зошитків які не розсипалися би від одного тільки мого дотику я вже й боюся тепер гортати в супермаркетах навіть маленькі блокнотики бо їхні сторінки перетворюються в пташок розлітаються по всіх усюдах а я постійно мушу платити штраф за моральні збитки за зліпсуті товари врешті за виклик команди пожежників яка ловить усіх цих голубів снігурів ластівок і кого там іще по найдалших закапелках найбільших торгівельних центрів востаннє Боже мені все це обійшлося в десять зарплат я мусила

позичати гроші

у знайомих і друзів хоча потім довго не могла з'ясувати для самої себе хто з них знайомі а хто друзі ти навіть цього не хочеш мені розповісти мій Господи весь цей папір рветься весь цей папір рветься коли тебе немає поруч це так врешті боляче коли тебе постійно немає поруч коли я не можу постійно тебе бачити як пташки коли навіть не можу говорити просто говорити знаючи що ти бодай чутимеш Боже пообіцяй мені що ти слухатимеш як б'ється моє серце як розпачливо б'ється моє серце і як мені бракує слів паперу голосу чорнила як мені всього бракує до тебе озиватися і навіть звичайного зошита з чистими сторінками якого я могла би просто могла би тобі подарувати

21

Боже дощ прошу тебе не відчиняй вікон там за ними так багато тривоги
це ж ти знаєш коли вона настає і знаєш коли припиниться а я не знаю я просто
дивлюся на воду мій Господи й думаю про тих хто приходить і хто відходить
кого ти приводиш до мене й кого забираєш чи може ти тільки приводиш Боже
може ті хто відходить вирушають в дорогу самі не беручи нічого крім теплого
одягу хліба води й солі крім черствого чорного хліба затхлої води

й відсирілої солі

тут так тихо Господи нібито тебе вже немає чити ще чуєш або не так чи ти ще
Боже мій мене слухаєш коли ти скажи мені йдеш і коли приходиш я так міцно
тебе не бачу дивися Господи он за рогом оті дві жінки вони саме розкривають
свої парасольки піднімають коміри пальт одна з них бачиш трохи вища
щупиться від вітру вони Господи кажуть мені що я просто прозора краплина
води шкляно у вікнах легкий ефір якого не видно Боже ні знаєш вони навіть
нічого не кажуть вони просто мовчать вони вдають що крім них і повітря
поруч більше нікого немає мій Господи вони вдають що тут немає ні тебе ні
мене знаєш Боже якщо мене ще можна не впізнати або й просто не помітити то
чому вони не озиваються до тебе чому вони не чують як ми сміємося не бачать
як ми біжимо з тобою ховаючися від дощу в найближчий під'їзд але дивися
ось вони поштиво схилиються перед мером він саме вийшов зі свого будинку
він саме йде в гості до якогось чужоземного посла озираються кланяються
може якби я стала мером зі мною теж би віталось півміста Боже ліпше я й
далі буду легким ефіром без кольору й запаху ліпше повітрям яким дихатимуть
жебраки продавці митці та політики а ще ліпше вернімось додому зачинимо
вікна й тоді мене взагалі не буде от тільки Господи мені часом теж доводиться
вирушати в дорогу і я напевно теж багато кого просто не бачу якби ти схотів
ти написав би мені довгий перелік імен сказав би чому ти така до них неуважна
і я би не знала що на це відповісти мій Боже навіть би й не шукала жодних
виправдань про слабкий зір погану пам'ять якби ти схотів ти теж перестав би
до мене говорити не відчиняй будь ласка Господи вікон там така вода

така тривога

32

так не могла так не могла ні говорити ні бачити скажи Боже
що зробив із моїми
очима так не могла казати тобі нічого крім того що чув без
мого промовляння
крім того що Боже скажи чого ти від мене хочеш ти ж чув Господи
ти ж завжди
добре знаєш про що я тебе питаю

так багато думками тобі казала такі потекли б водоспади
якби обернути мої всі
слова до тебе в потоки води
мій Боже мовчиш хоч знаєш що я не вмію тебе чути коли не озиваєшся
коли так

намічно не кажеш ні слова
а ти так довго чогось чекаєш мій Господи поки паростки кленів
обернуться в
могутні дерева поки води річок потечуть до своїх струмків поки
прийде гора до гори
і прірви зімкнуться мов ніколи їх не було мій Боже може тоді
говоритимеш може тоді
але вже чи ж до мене чи ж стане мене так надовго чекати чи ще почую
голосу твого Боже

що ти зробив із моїми очима що вони так бентежно плачуть
що ти додав цій воді
що вона вся солодка як мед і як впаде на землю дає поживу травам
і квітам що їх
посадила рука твоя

чого ти хочеш мій Боже коли даєш устам усміхатися серцю радіти
очам плакати
чого бо ти хочеш так ще ніколи не витікали сльози просто не витікали собі
як вода
із джерел я ще ніколи так не ставала деревом на якому листя мій Боже
й роса і плоди
чого ж ти ще хочеш я вже була для тебе усім чим хотів
землею й ребром адама

я вже була тільки голосом тільки думкою просто помислом ще Господи
стану звуком тільки подихом ще Боже просто пам'яттю листком подорожника
щоби тобі не так боляче дивитися на всі чотири сторони світу щоби тобі не так
прикро виглядати тих кого любиш

прошу тебе зроби їх моїми братами зроби всіх тих кого обнімаш ще перед
сходом сонця і кого супроводиш за руку ввесь день аж до самого заходу
й кого бережеш заки ніч заки бракує світла найяскравішому ліхтареві
назви мені сестрами

тільки не затискай мені серце в грудях як осердя в стовбурі дерева
і не дозволь
минути як польовим макам що в'януть зашвидко зірвані подивися яка в нас
однакова шкіра долонь і листя поглянь як до лица їм цей пурпур а тоді
покажу тобі свої ошпарені руки й тіло

мій Боже ти до котрого так хоче моє серце говори до мене розпуклими квітами
лілій прозорою водою озер поморщеними руками жебраків і очима бомків
що сльозяться від вітру так за тобою тужно так хочу до тебе так міцно хочу
до тебе мій Господи

34

чити мене любиш однаково коли розрізаю соковиті й пахучі дині й вони розбризкуються соком по столу і по стінах і декілька крапель навіть потрапляють на віконне скло або інакше коли я надкушую великі соковиті й солодкі яблука такі знаєш зеленого кольору з ледь помітними цяточками по шкірці я не знаю назви цього сорту хоча такі самі яблука жовтого кольору теж із цяточками що світяться десь усередині зветься голден і коли ми їмо полуницю й ти спостерігаєш як відриваю від червоних ягід зелені хвостики і коли вибігши на вулицю потрапляю просто під колеса велосипеда як тоді у дитинстві й навіть коли тепер так само як і майже двадцять років тому на тілі не залишається ні синців ні подряпин а тільки правою рукою трохи нижче від ліктя тече полуничний сік а ти спочатку думаєш що то кров чи ти завжди однаково мене любиш

і коли розливаєш на мене свій чай і тобі так незручно так неприємно і так страшно що під одягом шкіра йде пухирцями і коли ти говориш до мене і коли мовчиш і коли боїшся що я вмію читати твої думки від початку до кінця й від кінця до початку і коли мій подих пахне хлібом і сіллю чити мене любиш так само коли пучки пальців пахнуть найдешевшим тютюном і деревом люльки коли я пам'ятаю запах немилого чужого волосся якого ти любиш не знаєш чи ти й тоді мене любиш однаково чи любиш коли я є і коли немає хоча скажи мені де я коли ти мене не бачиш якщо вже й ти перестаєш мене бачити тоді я не можу бути тоді я не можу нахилитися до гірки динь майже притулятися обличчям тоді я не можу вибирати найсолодшу тоді я не вмію розтинати її волосиною або просто поглядом на дві половинки тоді навіть сік просто стікає пальцями

чити мене любив би якби я була долькою цитрини донькою президента дівчинкою-дюйм овочкою продавцем овочів листям тропічних дерев зернами кави рубрикою новин найгіршим баченим ужитті рекламним роликком

і коли мене не було би ніде чи в твоїй пам'яті стало би місця зберегти наші яскраві літні дні повні достиглих динь соковитих полуниць і листянош які так нам зазрили проїжджаючи нашою вулицею на своїх старих велосипедах розсікаючи калюжі колесами мов кораблі видзвонюючи своїми дзвінками ніби перегукуючись мовою якої ми з тобою не знали коли я їх пригадуватиму чи ти мене любиш однаково як і тоді коли я думаю про тебе

назви мене дівчинкою що не має імені й голосу а тільки багато музики такої як найглибша туга й найбільша радість як світло якому треба так багато часу аби прилетіти від тебе до мене від тебе до тебе від мене до неба і коли ним бавитимуться ангели скажи чи ти мене любиш завжди однаково

Коли Господь «випливається» у світ

АНАТОЛІЙ ДНІСТРОВИЙ

...поет, прозаїк,
есейст. Стражне
прізвище – Астаф'єв.
Народився 30
липня 1974 року в
Тернополі. Закінчив
історико-філологічне
відділення
Нижеського
педагогічного
університету
ім. М.Гоголя (1997).
Кандидат
філософських наук.
Автор поетичних
книг «Проповідь до
магми» (К., 1998),

*Молтва – це розмова з
Богом і розповідь Йому про те,
що ви любите Його, обговорення
з Богом всіх подій, які в
важливі у вашому житті,
чи то малих, чи великих і
значущих у тому, що Він вас
слухає. (Ч. Нейл СТРЕЙТ).*

Дебютна книга Богдани Матіаш «Непроявлені знімки» засвідчила ретельну увагу авторки до повсякденного, до того, що нас оточує щогодини, щодня, з чим нерозлучні всі «миті» нашого життя. Це дає можливість не лише по-новому поглянути на «нестабільні стани», в яких безупину борсаються наші почуття, а й витворювати самобутній ракурс бачення світу «приватної території». На перший погляд, поетика Богдани близька до номіналізму, однак їй чужі як і «стилістичні скелети» (зацикленість на конструкціях, кліше та технічних прийомах), так і обов'язкові нині в молодшій генерації лексичні нагромадження-звалища-перевантаження.

Як поетка вона дбає за рівновагу: в станах почуттів, у семантичному, образному. Рівновагу тут слід розуміти не як завдання, а радше як спосіб поетичного бачення, навіть буттєвування. Саме рівновага дає їй можливість розговорюватися, розсекречувати приватне через погляд на предмети, речі реального, і вимагати від останнього – навіть і підсвідомо – такої ж рівноваги. В цьому вбачаю й етичну позицію: поезія стає чесною, без причини, без спецефектів і жодних натяків на «запити моди» й усупільнення. Поезія стає вільною від тих обставин, що не стосуються особистого, інтимного. Це не «внутрішня міграція», як може здатися на перший погляд, а галактика нескінченних зу-

стрічей із митями не менш нескінченного реального. Можливість несподіваного в такому разі залишається завжди актуальною, вона робить горизонт сподівання «незавершеним», «невичерпним».

«Розмови з Богом» Богдани Матіяш засвідчують про початок нового етапу в її творчому становленні. Мені здається вкрай важливим говорити не стільки про тематичну канву нових її творів, скільки про ті спонування, які невід'ємні від «приведення-в-дію-істини», тієї особистої правди, якою вона ділиться, через яку вона бачить світ. Ця поезія не є «підданицею» теології чи теологічного мислення, на що б націлювала сама назва цього «розливу» (поєми? циклу? книги?). Більш прийнятно тут говорити про любов-у-процесі-письма, що вимагає значного коментування. Людина – це особистість, яка здатна любити, тому під любов'ю доцільно розуміти почуття, що пробуджується в творчості, як можливість повернення почуття поваги-переживання за часточку «себе» в усьому, за частинки всього в «собі». За Шелером, це любов-яка-з'являється в творчості, котра межує з переживанням, турботою, вона охоплена тривогою, у ній вона буттєвує, через неї вона, народжуючись, стверджується. В такому випадку вона постає посестрою самої творчості, як це блискуче виражено в сонетах Петрарки й Шекспіра, «Пісні про себе» Вітмена чи в невеликих верлібрах Яна Твардовського. Я не знаю, чи таку книгу (книгу?) можливо завершити, бо це ледве чи має відношення до будь-якої «форми». Радше, це поетична динаміка-стихія (поетичне відчуття, що передуює віршам), доторкнувшись творчості до якої, навряд

«На смерть Кліо» (К., 1999), «Спостереження» (К., 1999), «Жовта імба» (Донецьк, 2001), «Покинути міста» (К., 2004); романів «Невідомий за вікном» (К., 2001), «Місто утовільненої дії» (К., 2003), «Пацки» (К., 2005); літературознавчих та культурологічних публікацій у періодиці; перекладів із австрійської, білоруської, чеської поезії.
Член АУП. Лауреат літературно-музичного фестивалю «Лір» (1996), літературних конкурсів «Грані слів» (1997) та видавництва «Смолосхип» (1998, 2000).

Молитва – ліри. Якщо ми не знаємо, як висловити їх, не зможемо отримати ніякої користі (Св. Іоанн Златоуст).

чи відмовишся від неї. Бо саме з таких потужних «резервів» виростає поет, не з модних кліше й штампів чи «гарних» прийомів, а саме зі спонукань, які непокоять і надихають на творчі «муки й радості».

На завершення про «теологію». Дуже симпатичний персонаж епохи Відродження кардинал Микола Кузанський вважав, що Господь присутній у всьому суцюзому. Щоб уникнути зайвих звинувачень у «пантеїзмі» (очевидній як на той час ересі, особливо ж для «місцелюстителів» папського престолу...), філософ зробив дуже славне уточнення, що Господь здатний «вилитися» у світ і наповнювати його. Теїзм було збережено. Читаючи теплі рядки «Розмов із Богом», мені здається, що Богдана дуже прагне поділитися своєю любов'ю, своїм «теїзмом» із усім, у чому вона живе й чому належить. Мабуть, ця обставина дала право Василеві Герасим'юку стверджувати, що в «Розмовах до Бога» нема жодної фальшивої ноти. ✨

Дмитро
та Віталій
Капранови

«Вони будуть запаїднювати книжками всю територію»

Час створення видавництва: 2000 рік.

Видавці: Дмитро та Віталій Капранови.

Основні видавничі серії: «Золотий Бабай»,
«Читай круто», «Мелодії серця»,
«Алфізія», «Під партою»,
«Майбутні класики»,
«Іншеманій лєтїон».

Нагороди: «Ми не отримуємо нагороди,
Ми нагороджуємо самі».

Інші проекти братів Капранових:
газета «Друг читача», літературне періодичне
видання «Роман-газета»,
книга-поштою «Книгоноша».
У минулому – літературний конкурс
«Золотий Бабай».

«За біографією ми – типові інтернаціоналісти. Народилися в Молдові, зростали в болгарських селах під Одесою, в сьомому класі рік жили в Мурманській області. Після школи поїхали в Свердловськ, три роки вчилися там. Потім десять років жили в Москві. Об'їздили всю Росію від Калінінграда до Іркутська, навіть до Хабаровська. Пили горілку з мерами, розбиралися з бандитами, грали в гольф з урядовцями. Епічеська історія про те, як віце-прем'єр грав на роялі «Мурку», а солнцевська братва танцювала з проститутками – це не вигадка, це реальний факт з нашої біографії»

Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО: Ви – успішні бізнесмени, письменники. Так і планували? Чи, може, хотіли стати космонавтами?

Брати КАПРАНОВИ: Ми завжди хотіли співати в опереті. Зараз уже ні... Але насправді ніким таким особливим ми стати не прагнули. Ми ж відмінники були, а значить конформісти.

Проте з дитинства завжди прагнули творчості. Потім почали писати – ще в 1986–1987 роках. Як усі «порядні» люди – російською. Українською ми ніколи й не говорили, в школі її не вчили. Ми її знали, звісно, але не вивчали, бо близнюки – вони ослаблені, нащо їм зайвий предмет? Тож нас звільнили від української мови, і ми собі спокійно жили. Написали кілька оповідань, потім повість, а потім зрозуміли, що просто не маємо про що писати. Російська література – це не для нас, не про нас, і максимум, на що ми можемо розраховувати – це епігонство. Наприклад Стругацьких – бо ми тоді фантастику писали. Зрозуміли, що письменникові для того, щоб народити оригінальні твори, потрібно стояти обома ногами на землі, на якійсь культурі. І ми от подивилися, на яку культуру можна спертися, і виявилось, що вона тільки одна-єдина. Довелося вчити українську.

Т.Щ.: Поділіться «рецептом».

Б.К.: Просто говорили між собою – з дитинства завжди багато читали українською, але активний словниковий запас був слабенький. У нас же Миколаївська область вважається російськомовною, хоча насправді російськомовний там Миколаїв, Первомайськ та Очаків. А в селах українська панівна. Тож ми вивчили українську мову доволі просто – перейшли на неї в спілкуванні між собою, з дружинами, з дітьми. Дружини дуже постраждали, тому що вони були з Москви й не знали української мови зовсім. Але в один прекрасний момент ми

сказали: пробачте, ми говоримо тільки українською. Тоді поспробували самі себе перекладати українською. Зрозуміли: українською треба не перекладати, а писати. Тож ми плюнули на всю цю російськомовну творчість, бо в ній не було для нас ніяких перспектив. Почали з якихось дуже солливих українофільських мотивів: наше перше оповідання називалося «Битий шлях». У Москві взялися видавати журнал української фантастики, який називався «Брати». Робили ми це втрійох зі старшим братом. Тепер це раритет, дуже зворушливий. Спочатку на ксероксі його робили. А потім навіть отримали в Москві Свідоцтво про реєстрацію засобу масової інформації! Там формулювання теж дуже зворушливі: «журнал української фантастики «Брати», язык издания украинский». Там вийшов першодрук із нашого Кобзаря, під псевдо Тарас Шевченко-Задунайський, називався «Як умру, то...»

Т.Ц.: А гонорари були?

Б.К.: Ні, гонорарів не було. Зате комікси були. Це не журнал, це дурдом був, – чисто юнацькі забавки. Зате переклад Лавкрафта був уперше зроблений українською мовою в нашому журналі. Рубрика, між іншим, називалася «Позичена кобза» – переклади українською. Робили все у вільний від роботи час, але отримували надзвичайне задоволення, і саморозвивалися. На продовження першого оповідання написали повість «Битий шлях - 2»: щасливе майбутнє, все добре, небо впало на землю, озоновий шар зник, усі люди живуть під землею. А під землею все є, тільки немає солі. І от чумаки майбутнього ідуть у Крим по сіль. Ідуть тільки вночі, а вдень ховаються під возами від сонця. А нагорі живуть верхні люди – всі вкриті лускою. І в них з чумаками йде війна. Дуже ліричне оповідання, до речі, про перший чоловічий досвід, ініціацію у війні та сексі. Але смішне таке, веселе і водночас моралізаторське. Отак ми починали, і зрозуміли, що тут є де поколупатися. Що українська культура – вона дуже цікава, і саме там є на що опертися.

До речі, допомагало вивчити мову те, що на роботу ми їхали годину п'ятдесят і назад теж годину п'ятдесят. І дорогою розвивали пам'ять. Для того, щоб розвивати пам'ять, треба було вчити вірші. Узяли «Кобзар», що якимось дивним чином опинився в наших дружин-московок удома, маленький такий, кишеньковий. Ми вчили цей Кобзар напам'ять. З «Катерини» вивчили аж по «Гайдамаків». Тож їхали годину п'ятдесят і шпарили напам'ять «Кобзаря». Зараз усі хором говорять про «Кобзар» Шевченка, який він зашибенний, але іноді враження таке, що більшість насправді його не читала – хіба пару віршів. А ми читали і вчили напам'ять. Тож зрозуміли, що це – справжній скарб

для письменника. Бо в Шевченка там стільки ідей, що вистачить ще не на одне покоління. І ще зрозуміли – потрібен новий «Кобзар». Була революція – Семенко написав свій «Кобзар», а тепер Україна здобула незалежність – і знов потрібен Україні новий Кобзар.

Поява Шевченкового «Кобзаря» 1840 р. в Петербурзі мусить уважатися епохальною датою в розвитку українського письменства, другою після «Енеїди» Котляревського. Са маленька книжечка відразу відкрила немов новий світ поезії, вибухла мов джерело чистої, холодної води, заявила невідомого досі в українському письменстві ясність, простоту і поетичного граціозного вислову (Іван ФРАНКО).

А далі склалося дуже просто: написавши нового Кобзаря, і зрозумівши, що це не жарти, що це все дуже серйозно, ми сказали: для того, щоб він існував, треба його видати. Ми саме тоді переїхали до Києва. І прийшли на конкурс видавництва «Смолоскип» подавати свій доробок. Подали під псевдо Тарас Шевченко-Задунайський, тобто не подали – дали Боді Жолдаку почитати «Тарасикову ніч». Було це в 1997 році. Він нам подзвонив і питає: хто написав? Ми кажемо: Тарас Шевченко-Задунайський. Він тоді: що ви гоните, давайте серйозно.

Ну, кажемо, ми написали. Вам треба, каже, подаватися на конкурс. Я давав Соломії Павличко почитати, вона вже з журі пішла, але сказала, щоб обов'язково подавалися! Вам тридцяти нема? Ми кажемо: післязавтра буде. Отже, ще сьогодні можна подаватися. Подалися ми в «Смолоскип», і почалося. Вони там прочитали, телефонує Роксана Харчук, і питає: ви плануєте псевдо таке й залишити? А тоді Бузина ще тільки починав свої фокуси, ми про них не чули. У нас була ціла містифікація готова: що це хлопець такий, Тарас Шевченко, з Очаківського району, село Рівне, пасе собі вівці. Він не може писати під своїм справжнім іменем – Тарас Шевченко, тому взяв собі другу половину – Задунайський, щоб його не плутали з Великим Кобзарем. Він в нас і художником повинен був бути (у нас брат малює). Він мав намалювати автопортрет, як у Рубенса, з Лесею Українкою на колінах, і такий інший стьоб. Тому ми сказали: ну, звичайно, псевдо лишаємо, інакше ж весь прикол пропаде... Тоді нас прокатили.

Врешті ми переконалися, що немає іншого виходу, окрім як організувати власне видавництво. Бо варіантів видатися тоді не було. А оскільки ми вже мали реальний бізнесовий досвід, то розуміли, що для того, аби створити видавництво, для початку треба організувати книготорговельну фірму, бо книжки треба кудись дівати. І ми почали

з неї, зробили каталог книжок поштою, зробили інвентаризацію всіх книжок українською мовою, які були в Україні на той час. У нас є весь список. Ми включили в каталог ВСІ книжки українською мовою, які знайшли на складах, незалежно від року видання. Отже, в 1998 році в Україні було ...шістсот штук назв книжок українською мовою.

Дмитро СТУС: Може, не все знайшли?

Б.К.: Ми все знайшли, можемо показати каталог. Ну, брошури, звичайно, і підручники туди не увійшли, але все, що може бути на вільному ринку – так. Почали з цього. А потім сказали – видавництво, яке видає братів Капранових – це не серйозно, не ринково і взагалі. Треба шукати авторів. Познайомилися з Володимиром Даниленком, який на той момент видав антологію «Житомирська проза» – «Квіти в темній кімнаті». Його, звичайно, всі літератори ненавиділи, бо ви ж знаєте – українці швидше пробачать поганій людині, що вона погана, ніж людині хорошій, що вона недостатньо хороша. З цим і Ющенко тепер попав, а тоді – Вова Даниленко. Бо він був єдиний, хто реально видавав книжки, але все одно був поганий, тому що не достатньо добре це робив. Та й ми теж часто були жертвами такого ставлення.

Успіхність будь-якого проекту залежить від того, наскільки цей проект не є збитковим (Володимир ДАНИЛЕНКО).

Д.С.: Сьогодні як ви свій бізнес бачите: передусім – видавництво? система поширення?

Б.К.: Знаєте, нарешті можемо про себе сказати, що ми передусім письменники. Попри те, що в нас окрім видавництва й торгівлі є ще «Друг читача», «Роман-газета», але сьогодні ми живемо проектним життям – в нас є проекти, є керівники проектів, а ми там, скажімо так, акціонери та ідеологи.

Т.Щ.: А якої миті прийшло прекрасне відчуття того, що ви відбулися як автори, письменники?

Б.К.: Фінансова криза. Ті, хто пережив фінансову кризу – вони безсмертні. Бідність, любов і війну кожен чоловік мусить пережити. Коли ми пережили фінансову кризу, то сказали: все. Контора пережила фінансову кризу, значить, буде жити. І пережила не за рахунок того, що ми знайшли, чим заткнути дірки, а пережила за рахунок мобілізації. Це було два роки тому, але ми вижили й усвідомили, що перш за все

є письменниками, а контора й без нас життєздатна. Ми її будемо годувати грудьми, будемо шукати гроші, але можемо нарешті зайнятися письмом. І ми цим зайнялися. От, написали третю книжку, восени вона вийде, буде називатися «Розмір має значення». Цю назву нам подарувала Светка Пиркало, давним-давно ще, три чи чотири роки тому.

Т.Ш.: Зараз це вже чийсь бренд.

Б.К.: Нічого, ми повернемо його, їм не пощастило. Тому що книжка гостра, націоналістична, за жанром – це хулігансько-філософський роман. Ми вирішили, що написати філософський роман в принципі може й дебіл, він просто повинен записувати регулярно свої розумні думки, і вийде філософський роман. А от написати дійсно цікаво, написати весело... Тобто в нас нова концепція філософського роману. Філософський роман – це не коли ти пишеш свої розумні думки, а коли у читача в голові виникають розумні думки. Оце справжня філософія.

Ми поставили собі за мету задати тон нової літератури, хочеться звісно, щоб української, але принаймні своєї. Наш попередній роман «Приворотне зілля» присвячений питанню української фемінної культури, про роль української жінки. А тепер ми вирішили розібратися відразу з усіма українськими міфами, національними комплексами, розібратися з тотемами українськими, і з сусідами заразом. Тобто, прочитавши нашу книгу, українець очиститься від усіх комплексів і стане дійсно вільним. Для того, щоб стати українцем, треба прочитати

«Кобзар 2000» – після цього ти стаєш українцем. Потім читаєш «Приворотне зілля» – тут ти розумієш, що таке українська жінка, а потім читаєш «Розмір має значення» – звільняєшся від усіх комплексів і виходиш в астрал.

Т.Ш.: А в цій книжці буде зовсім новий образ зовсім нового українця?

Б.К.: О, так! Оце там є! Скажемо чесно, ця книжка написана на замовлення бібліотекарки селища Брусилів, вона підійшла до нас і сказала: я прочитала ваше оповідання, от про цього б героя та щось таке написати! Ну а ми сказали: все, нема питань. Пишемо. І написали. То дійсно новий герой. А оповідання, яке сподобалося бібліотекарці, називалося «Зоряний вуйко». Героя звать Мамай, як його ще могли б звати? Це справжній захисник і оборонець України, справжній новий герой, він бореться з ворога-

*Парадоксальна ситуація:
український міф ще не
створений, а його вже
деконструювали (Ольга
БРЮХОВЕЦЬКА «Як молитися
молотом, або (Де)конструкція
міфів»).*

ми. От і новий роман про нього ж таки, про Мамая. Інтрига там дуже цікава – раптом українські секретні служби з'ясовують, що кількість розлучень одразу після весілля значно зростає. І це стає фактично вже демографічною катастрофою, бо щойно одружилися – і одразу розлучаються. Вони починають вивчати питання й розуміють, що це не масові стрибки в гречку дівчат, а біотероризм. Бо під виглядом препарату для схуднення прихована певна домішка, яка позбавляє дівчину того, що чоловік розраховує знайти в першу шлюбну ніч. Далі ви знаєте, все це є в Шевченка: розлучення, покритки... Але це й удар демографічний, бо українці – одна з небагатьох націй, які мораль ставлять в основу репродукції. Упала мораль – нема репродукції. І тут починається детектив. Хто в цьому тероризмі замішаний? Звичайно, наші сусіди, які проти нас.

Т.Ш: Американці.

Б.К: Та які там американці? Хто може бути нашими ворогами? Звичайно, поляки, євреї та москалі. В цьому трикутнику й вирішується доля майбутньої України. Але все закінчується добре.

Т.Ш: А золотокоса україночка у віночку там теж буде?

Б.К: Ні, ну а як же? Можна процитувати, що «я не можу вам описати цю дівчину, тому що мій опис може комусь не сподобатись, мій опис може бути не досконалим, ви не уявите, що це був справжній ідеал. Я вам скажу тільки одне: у неї була довга коса і груди четвертого розміру». Далі уявляйте самі. Такий от це хулігансько-філософський роман. А до нього на додачу для тих, хто прочитав, будуть ще безкоштовно два оповідання про того ж героя.

А.С: Отже, два роки тому була криза. А перша книжка видавництва вийшла вже років шість тому...

Б.К: Нам уже тоді було зрозуміло, що є країна, 50 мільйонів

людей (тоді вважали, що 50), є читачі, є з цих 50 мільйонів хай 10, які читають українською. А це – величезний ринок. Ми прийшли з іншого бізнесу, ми прийшли не з гуманітарного бізнесу, з бізнесу справжнього, і нас життя багато чого навчило.

Т.Ш.: Із якого саме бізнесу?

Б.К.: Ну, ми в різному були. В Москві й таблетками торгували, і вино робили. Тобто самі вино не робили, звісно, ми спеціалізувалися по фінансовій частині й по адміністративній. Доводилося керувати компаніями, і доволі великими. Тоді ми вже мислили категоріями ринковими. Якщо зараз почнемо, то хай не через шість років, хай через десять, у нас буде видавництво, у нас буде шмат ринку, у нас буде книготорговельна фірма. Ми тоді бачили, що це – ніша. Причому на той час наповнена всього шістьма сотнями книжок! Це уявити важко...

Проект триває з червня 2005 року й закінчується в травні 2008-го. У рамках проекту незабаром з'явиться інтернет-ресурс української книжкової індустрії www.UABooks.info, який розробляють Асоціація видавців і книготорговців видавців та Центр розвитку бізнес-технологій VlasnaSprava.info. У шістьнадцяти українських містах ТОВ «Джерела М» та книготорговельна дистрибуційна компанія «Самміт-книга» відкриють регіональні склади під торговельною маркою «100 тисяч книжок», на яких здійснюють продажі (книгарні, бібліотеки, школи) та здійснюють продажі зможуть знайти всі книжки українських видавництв. А найближча східноєвропейська консалтингова компанія Book Market Research проведе цілий тренінг і консультації для українських видавців і книготорговців.

Так ми самотужки дійшли до ідеї «сродної праці», яку окреслив Сковорода. Ми зрозуміли, що заробляти гроші можна таким чином, щоб було приємно.

Д.С.: Зараз одна з ваших компаній – учасники трирічної програми «Сто тисяч книжок». Яка її ідея і як вона розвивається?

Б.К.: Цей проект, як дивно, фінансує Міністерство закордонних справ Королівства Нідерланди, (у них є спеціальна програма підтримки книговидання у Східній Європі – «Матра»), а з ними разом фонд «Відродження» та компанії-учасниці: наша, «Джерела М», та «Самміт-книга». Наша задача – відкрити за три роки шістьнадцять регіональних складів для того, аби книжки доходили до районів.

Проект складний, на жаль, фінансування донорів не таке велике, як хотілося б, доводиться докладати свої гроші. Але це проект на все життя! Сьогодні ми відкрили один склад у Рівному, а

другий у Дніпропетровську буде до осені. От зараз приїздили голландці, ми їх возили в Рівне, вони повернулися розчулені, мало не плакали в нас на грудях. І головний аргумент, знаєте, який був? «Ваш персонал дуже вмотивований і зацікавлений у тому, що робить. Значить, ми віримо, що ви це зробите. Може бути зі складнощами, але люди – вмотивовані, а це – головне». Вони говорять, важко знайти в Голландії людину, яка розмовляє про цей бізнес і в неї так горять очі.

Сьогодні книжковий бізнес не є бізнесом районного масштабу, бо книжки там нема де взяти. Коли власник приміщення в центрі міста думає, який би магазин там відкрити, йому в принципі все одно. Але він не відкриває книгарню, бо книжку як товар нема де взяти. Він знає, що поїде в область і закупить будівельні матеріали, знає, що візьме продукти на гуртових продуктових базах, знає що для перукарні взагалі нічого ніде не треба брати. А де ж узяти книжки? Нема де! І він навіть коли хоче, книгарню не відкриє. Треба поставити в області склад, щоб там був асортимент книжок. І тоді хтось із тих бізнесменів скаже: так будівельний вже є, продуктовий вже є, перукарня вже є, сауна вже є, масаж уже є, а книгарні ще нема. Отут можуть продаватися книжки. А от я знаю, де є база книжкова, поїду, візьму там товару, розставлю – а раптом його будуть купувати? У нас уже є люди, які перепрофілювали свої точки, бо з'явився склад. Людина, яка торгувала лише канцтоварами, взяла книжки – і в неї продаються книжки. Для цього потрібна пропозиція, потрібна база. І ми ці бази будемо створювати на місцях. От вони будуть запліднювати книжками всю територію.

...Бачите, бажання писати книжки призвело до того, що ми опанували весь ланцюг – пишемо, видаємо, продаємо, і навіть іноді знаходимо час на те, щоб купувати і читати. Так би мовити, безперервний цикл в середині самих себе. А куди діватися?

Розмову провозували
Тетяна ШЕРБАЧЕНКО, Дмитро СІУС

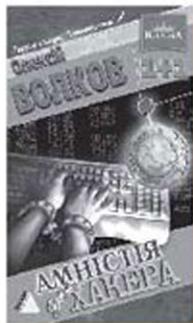

Pío КУНДЕР. K91 Panicoffski: Роман. –
К.: Гамазин, 2006, 208 с.

Ми, українці, не в тім'я биті. Ось, наприклад, один хлопець довго вештався світами, навчився усіляких див, а потім осів ув Англії та взявся учити тамтешнє жіноцтво латиноамериканських танців. Та так добре, що до нього потяглися молоді бразилійки, аргентинки... Одне слово, талановитий був хлоп.

Латинські танці передбачають мінімум одягу, легкі рухи, легку музику, легкий секс. І от серед усього цього карнавалу до хлопця раптом приходить справжнє кохання. Автор роману Pío Кундер – насправді наш український поет Семен Либонь. Зараз він дійсно живе в Британії і дійсно викладає сальсу. А про інші паралелі ми можемо тільки здогадуватися. Як фахівець, Семен твердить, що сальса – танець закоханих, у той час коли танго – це спогад про кохання. Спробуйте станцювати сальсу разом із героями Кундера-Либоня і зануритися в кохання у всіх його виявах – від легкого поверхневого аж до глибоко психологічного.

Перед вами один з рідкісних випадків, коли секс є не гарніром чи ілюстрацією, а головною темою, сюжетом та пружиною дійства. Секс – це танець. Танець – це кохання. Кохання – це сальса. Сальса – це секс. Коло замкнулося, і у вас немає виходу. ✨

Олексій Волков. Амністія для хакера:
Роман. – К.: Джерела М, 2005, 464 с.

Олексій Волков укотре підтвердив своє реноме новітньої зірки української літератури. Після абсолютної перемоги на «Золотому Бабаї» нове сходження – гран-прі найпрестижнішого літконкурсу «Коронація слова». Перше місце отримав роман «Амністія для хакера». Цей твір критики заслужено охрестили інтелектуальним читивом. Дізнавшись про свою смертельну хворобу, головний герой стає перед вибором: що робити у відведений долею час? Помститися ворогам, знайти своє кохання, покаятися в гріхах, розкрити важкий злочин... А піщинки невпинно пересипаються у пісочному годиннику, і їх залишається дедалі менше... Проте розв'язку твору не вдасться відгадати навіть найпроникливішим любителям детективу. Хочете посперечатись? ✨

Орест
Бакайчук

Орест БАКАЙЧУК: «Ми спеціалізуємося на несподіванках»

ЛА «Піраміда» – багатoproфiльне видавництво, переможець акції «Галицький лицар-2002» в номінації «Краща видавнича фірма Галичини».

Лише за два останні роки видано понад 200 назв книжок. Серед авторів – відомі сучасні українські літератори: Ю.Винниченко, М.Матіос, В.Львівський, Ю.Андрухович, І.Роздобудько, Е.Жолдак, Є.Паньківський, В.Медвідь та багато авторів-початківців.

Гордістю «Піраміди» є книжки, які виходять у серіях «Fest-проза», «Fest- поезія», «Fest-есеїстика», «Приватна колекція», «Тотіада», «Мітосологія», «Час Львів».

Гасло видавництва:
«Усе на світі боїться Часу, Час боїться П'єраміди».

Свого часу Василь Шнляр оголосив, що має намір переписати «Повію» Панаса Мирного. Зчинився великий скандал у пресі, письменника засуджували («Що за намір?!»), хоча ще ніхто цю «нову» книжку не читав. Проте Василь Шнляр вдихнув увір нове життя: позабрав усі, даруйте, розлізіл сцени, незрозумілі росіянізми (більше того, поки Мирний дописав свою «Повію», то зовсім забув ім'я головного героя), зробив проєкт, що привабив сучасного українського читача. Видала ж цю оновлену «Повію» літературна агенція «Піраміда». Нинішня розмова – з директором видавничих проєктів літературної агенції Оrestом БАКАЙЧУКОМ.

Інна КОРНЕАЮК: Ви вже визначилися з книжкою, яку можете назвати настільною, справді улюбленою, такою, яка Вас вразила і спонукала до одвічних роздумів про сенс життя?

Оrest БАКАЙЧУК: Так, останнім часом зачитуюся книжкою Володимира Павліва – «12 есеїв про свободу», присвячених відомому журналісту Сашкові Кривенку. Сашко був неймовірно талановитим журналістом, доброю і чесною («честь» – це слово, здається, вже не про наші часи) людиною. Всім рекомендую прочитати.

І.К.: «Усе на світі боїться Часу, Час боїться Піраміди»... Кого осінила ця блискуча ідея назватися «Пірамідою»?

О.Б.: Років десять томунаш генеральний директор Василь Гутковський прислухався до поради відомого художника Володі Коваленка. І відбулося це за невимушених обставин, за горнятком запашної львівської кави... На той час поняття «піраміда» асоціювалося з позитивними, на відміну від сьогодні, речами. Бути на вершині піраміди – гарно звучить, правда ж? У мене піраміда асоціюється власне з пірамідою Хеопса, із вічною загадкою, а відповідно – кожна наша книжка мусять бути несподіванкою для українського читача. Ми ж багатопрофільне видавництво і прагнемо заповнити всі можливі прогаллини на українському книжковому ринку.

І.К.: А що мається на увазі під поняттям «літературна агенція»?

О.Б.: Наша «Піраміда» й виникла як літературна агенція, більше того, виникли проблеми з її реєстрацією! Ніхто в Україні не знав, що воно

Взяти, наприклад, повість Панаса Мирного «Повія». Ця всякий мір з такою привабливою, як на сьогоднішні часи, назвою – і рятують його не читають! Відитовхує великий обсяг, важке, подекуди архаїчне тисно, обтяжене надмірним багатослів'ям. І я подивився що, якщо його скоротити – не фрагментами, а по словах по творчості, прибрати русизми, місцями навіть відвертий несмак – вийде сучасна читабельна річ (Василь ШНЛЯР).

таке: існувало ПП, ТзОВ, а тут раптом ЛА! Тому ми пішли на певний компроміс і зареєструвалися ТзОВ ЛА «ПІРАМІДА». Хоча прийнятніше й зрозуміліше позиціонувати себе як видавництво, чи не так? З іншого боку, завжди хочеться бути на крок попереду і, звісно, попереду інших українських видавництв теж (посміхається). – І.К.). Зрештою, нині не кожен автор може дозволити собі літературну агенцію, літературного агента. Проте, з огляду на те, що книжковий ринок розвивається, мабуть, недалеко ті часи, коли український письменник матиме свого літературного агента, так як, скажімо, це склалося в Німеччині, Франції чи Швейцарії.

І.К.: А в чому полягає робота літературного агента? Якщо я Вас правильно зрозуміла, цієї професії в Україні наразі не існує?

О.Б.: погодьтеся, що робота письменника насамперед у тому, щоб писати. Менше книжок писати чи більше – залежить від самого автора. Та автор аж ніяк не повинен ламати собі голову, яка доля чекає на ту чи іншу його книжку, тобто в якому з видавництв видаватися – чи вивчати авторське право, слідкувати за тим, аби його не порушували. І не менш важливо: професійний письменник у цивілізованому світі може добре жити з гонорарів за свої твори. В Україні пристойні гонорари мають кілька письменників, однак це здебільшого прибутки, які той же Андрухович, Курков або Забужко отримують не тут, а за кордоном. Вони, отже, співпрацюють із професійними літературними агентами, які добре дбають про промоцію їхніх книжок, наприклад, у Німеччині. Йдеться про справжню промоцію, про бізнес. У нас книжковий ринок, на жаль, ще не на такому високому рівні розвитку. Українські книжки мають такі малі накладки, що аж сумно. Розвінчую, крім всього іншого, міф про те, що українська книжка не має попиту на Сході України, і скажу, що там вона чудово продається. Таки на все, очевидно, потрібен час.

Напевне, варто згадати ще одного українського автора, який «живе з книжок». Це – львівський письменник Юрко Винничук, автор зі світовим іменем, який і є водночас візитівкою нашого видавництва. Може, я й помиляюся, та не назву більше жодного українського письменника, який міг би отримувати серйозні гроші за свої книжки

*Літературний агент у
моєму розумінні – людина,
яка намагається пояснити
чи показати роботу автора
з метою найбільшого
поширення серед читачів, яких
цікавить цей автор (Анатолій
МЕЛЬНИК, літературний
агент).*

і – тим більше – потребувати послуг літературного агента, причому не менш талановитого, ніж сам письменник, грубо кажучи, PR-менеджера, який вміє правильно подати культурний продукт і вигідно його продати.

ІК: Так-так, деякі письменники жартують, що «Піраміда» – то видавництво імені Юрія Винничука... За що ви так цінуйте саме цього автора?

О.Б.: Юрій Винничук – це талант, і цим усе сказано. Кожна книжка Винничука, видана нашою літературною агенцією, є подією, на яку чекають. Крім того, Винничук – профі, який чудово пише на будь-які теми. Славнозвісні «Легенди Львова», «Жнайпи Львова», «Таємниці львівської кави», скандальні «Дві ночі», «Чорт зна що», «Потойбічне» (фундаментальна антологія української готичної прози XX століття) і літературна «бомба» – роман «Весняні ігри в осінніх садах»... Мало того, згадані «Легенди...» ми перевидавали вже шість разів.

Пригадую цікавий випадок щодо Винничука. Якимось ми з Василем Гутковським вирішили зіграти з Юрком такий казус: запропонувати йому написати книжку про таємниці галицької космонавтики, мовляв, надійшло замовлення. Було цікаво, як він відреагує на таку пропозицію. А Винничук каже: «А вони гроші дають?.. Добре, там у мене щось є про Корольова... Можна придумати, що його бабця була галичанкою...» Я впевнений, що якби навіть вийшов довідник бульдозериста, а автором був Винничук, то книжка продалася б!

Між іншим, «данину казусам» ми постійно сплачуємо: йдеться про кілька книжок неординарних, курйозних історій з літературно-мистецького проекту Юрка Коха «Жмуток казусів...» (кораловий, смарагдовий, ...) Ці книжки – бездоганне джерело інформації для істориків літератури та мистецтва, психологів та психіатрів, соціологів та політологів, для всіх каст населення.

ІК: Що Ви готуєте до XIII Форуму видавців і поза тим?

О.Б.: Антологія української літературної казки «Зачароване місце», «Огнений змії» (антологія української готичної прози XIX століття), звісно, Юрка Винничука. До речі, шанувальники його творчості незабаром матимуть змогу насолоджуватися його новою книжкою «Таємниці львівської горілки». Цікавою несподіванкою буде книжка знаної письменниці Марії Матіос. Припаде до смаку читачам і книжка професора Івана Крупського «Львів: місто газет і журналів». Готується до друку «Джалапіта» Емми Андіївської. До Форуму видавців втішатиметься

свою «Баламуткою» і Неля Шейко-Медведева. Побачать світ і «Три світи» Євгенії Кононенко, а також антологія, присвячена ювілею Львова, «Львівська літературна богема 30-х рр.» – між іншим, подарункове видання, яке впорядкував Василь Габор. «Зібране» з поетичного доробку поета-дисидента Ігоря Калинця – видання, яке готуємо в межах проекту «Шевченківський комітет – бібліотекам України»... З насолодою читатиметься «Богемна рапсодія» Олеся Ульяненка, «Ностальгія» Марії Кривенко й багато інших пречудових книжок... Ще один цікавий проект із гумором – «Взяв-дав» Михайла Соловія, відомого аудитора: практичні поради діловитим людям, які досі не знають, як чинити, коли прилетить КРУ, податкова інспекція й решта проблем...

І.К.: А як щодо перекладів: щось, імовірно, маєте особливе?

О.Б.: Андре Моруа, його «Мистецтво життя», щоправда, з цієї книжкою маємо найбільше клопотів, але... Водночас започатковуємо нову серію під назвою «Піраміда пригод», і першими творами, які в ній з'являться, будуть: «Викрадене» Роберта Луїса Стівенсона й «Загублений світ» Артура Конан-Дойля. Треба згадати, що ми тепер видали унікальну працю відомого французького автора Ремона Кено «Вправи зі стилю» (йдеться про те, як одну й ту ж історію можна переповісти 99 разів). Цю книжку переклали різними мовами, та українською, на жаль, ніхто до нас не зробив перекладу. А переклали її Юрко Позаяк та Юрій Коваль – літературознавці, дипломати (один у Франції, інший у Сербії). Подумуємо про роман «Голем» Густава Майрінка, твори Шерідана Ле Фаню, Ганса Реверса. Ще маємо намір започаткувати серію кулінарних книжок «Смаколики світу»...

Звісно, всього я не сказав... я ж чесно попередив, що ми спеціалізуємося на несподіванках!

Розмову провела Інна КОРНЕЦЬКА

Яворський М. Поцілунок лева. –
Л.: Піраміда, 2006, 264 с.

**Видавць
рекомендує**

Автор на тлі особистого життя змальовує українські реалії Другої світової війни. Із патріотичним запалом молоді людини він розпочинає дорогу в доросле життя з окупованого Львова, як член таємної націоналістичної Організації продовжує її битими шляхами Центральної України і раптом... усі поривання зупиняють в'язниці. Спочатку – для політичних в'язнів на вулиці Лонцького у Львові, а потім – краківська Монтелюпа.

Війна очима головного героя далеко не така, якою описують її підручники з історії. Боротьба маленької людини – ось про що ця книжка, боротьба за життя, за волю, за завтрашній день, за проміння, яким сонце кожного ранку цілує її обличчя.

Стех М.Р. Голос. –
Л.: Піраміда, 2005, 400 с.

**Видавць
рекомендує**

Роман Марка Роберта Стеха спершу відлякує, потім спокушає і, врешті, заворожує своєю ускладненістю. Докладно скомпонований лабіринт, містична візія, алхімічний акт, вірцева модель індивідуалізації – ось такі означення-орієнтири спалахують на реєстраційному моніторі в часі непростого читання.

Усепроникний, усевидючий Голос, який звучить у романі, можна трактувати як голос спільного засвідомого або, перефразовуючи філософа, як Голос сну, спільного для всіх.

Постать Голосу неможливо впіймати на слові, як неможливо затримати відбиток у дзеркалі. Саме з проблемою невхопності, поняттям непіддаваності сутикаються як персонажі роману, так і його автор, котрий намагається зафіксувати надзвичайно тонке почуття статичної плинності часу-буття.

переклад

Гаврош О.Д. Тіло лучниці: Поезія. –
Л.: Піраміда, 2006, 60 с.

Ця збірка є спробою витворити міф ідеальної Жінки чоловічими руками – поетом Олександром Гаврошем та художником Олександром Войтовичем. І хоча обидва народилися майже в один день, кожен бачить у Ній щось своє, позачасове й позাপросторове...

Якщо вірші О.Гавроша навіть записати не «маяковською драбинкою», а в рядок, то цікаво спостерігати за візією молодого поета, виставами в його «театрі тіней». У зачарованому серпанку кружляють видива-слова, звучить мелодія...

Елегійний драйв, емоційний кайф поетоманам уже в пам'ятку!

Наконечний Є. «ШОА» у Львові. –
Л.: Піраміда, 2006, 284 с.

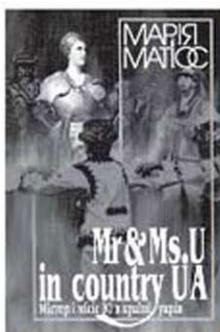
Загибель східноєвропейського єврейства у роки Другої світової війни в українському словнику часто неточно означають грецьким терміном «голокост», на івриті це звучить коротко – «шоа», що українською мовою перекладається як Катастрофа. У книжці через юнацьке світосприйняття автора висвітлено українсько-єврейські відносини, а також трагедію голокосту в місті Львові. У дослідженні використано історичні, економічні, етнологічні та інші джерела.

Любовно-політична брошура

Тетяна ШЕРБАЧУК

Марія МАТІОС. Mr. & Ms. U in country UA. Містер і місіс Ю в країні укрів. –
Л.: Піраміда, 2006, 136 с.

Не варто великого труду здогадатися, кому присвячена й про кого ця книжка. Короткий переказ не таких давніх подій у країні У. не завадить загальному уявленню місцевого населення про перебіг окремих, фактично не висвітлених засобами масової інформації фрагментів взаємин чільних політиків на тлі помаранчевих подій. Однак

тим, хто давно відмовився від мильних, брудно-пінистих серіалів під назвою «політичні новини», читати цю гіркувату книжчину не варто. Здоров'я дорожче. Від нервів, які ми витрачаємо на вирахування етичних і просто стратегічних помилок своїх «обранців», доля нашої країни не залежить. Це добре розуміє також і Марія Матіос, визнана нині читацьким загалом авторка найрізноманітніших текстів – від любовних романів до націоналістичної історичної прози.

У цій книжці автору вдалося парадоксально об'єднати і любовну лінію, і політичну, і національну, хоча, навіть зважаючи на це об'єднання, повноцінною прозою текст назвати не можна. За визначенням він, радше, є політичною брошурою, а за емоцією автора – криком у пустелі густионаселеної європейської країни, де тільки й знати – чубляться гетьмани, зраджуючи одне одного направо й наліво з майстерністю досвідченої шльондри.

Якщо, прочитавши, здаватиметься, що книжка якась незавершена, запевняю, це відчуття триватиме недовго. Увімкніть телевізор. Крапку ж у цій «історії» поставлять хіба що підручники з історії років так через... ✨

204
квітень 5

ВЛАДА БАТОГА Й ПРЯНИКА

Ольга МРЗУЙЛОВА

Влада Тьми і Темників: Хрестоматія з політичної цензури в Україні. 2001-2004 / Упорядкування Вахтанга Кіпіані. – Л.;К.;Х.: Просвіта, 2005, с. 308.

Якщо брати до уваги, що хрестоматії видаються, аби когось чомусь навчити, можна жартувати, що Вахтанг Кіпіані опікується освітою майбутніх цензорів, яким варто було б повчитися більш витончених та технологічних ходів, аніж наведені в книжці. Адже результат дії темників, принаймні в останню велику кампанію, де вони були задіяні, навряд чи можна вважати задовільним. Значною мірою навпаки – нав'язливо фільтрована інформація спровокувала зневіру як до влади, так і до інформаційних ресурсів, особливо – провладних. Негативні емоції, викликані таким станом справ, очевидно, спричинили з часом – коли це стало можливим – вихід цієї книжки.

Цей емоційний фон відобразився й на якостях книжки. Тож «Влада Тьми і Темників», що чесно виконує заявлену роль довідкового видання, виявилась наповненою рисами художнього видання. Струменять з неї – то завдяки вчасно наведеній цитаті, то завдяки якомусь просто-таки езуїтському виразу, – драматизм і подив, сарказм і обурення. Саме останнє, думаю, було рушійною силою створення книжки. Дарма, що емоція негативна, – «Влада Тьми і Темників» лишає по собі гірку посмішку. Ця пречудова збірка жажливих і безглузких у своїй одноманітності заборон і порад доповнена полемікою, сучасними

Знаючи давню архівафурську пристрасть Кіпіані до різкого типу неформальних друкованих матеріалів, що стосуються сфери ЗМІ, друзі й знайомі постійно дарують йому такого типу «рафлетети». Саме таким шляхом до цього дослідника «Історія самвидав» потрапили і візирі так звані «темники» за період 2001–2004 років. А конкретніше – матеріали надані упоряднику колегами-журналістами з телеканалу «Інтер», «Студія 1+1», «Новий канал», ІСІУ, УТ-1, а також працівниками Національної радіокомпанії України (Володимир ПІВІВ).

розслідуваннями та окремими шедеврами на зразок «Графіку виходу провокаційних матеріалів».

Не кожний відновить у пам'яті, які завдання могла ставити АП перед ЗМІ наприкінці 2001 року (тоді вже вона їх почала ставити «темниками»). А серед таких завдань просто кидається (не «впадає») у вічі побажання забезпечити рейтинг СДПУ(о) та особисто Віктору Медведчуку. Тоді ж почав нагнітатися жах перед примарою, створеною чиїмось хитрим розумом, – ім'я примарі дали «Криза-2005». Задіяні піар-механізми – це і нагнітання жаху перед неминучою кризою, і роздмухування (а подеколи й створення власноруч) негативних приводів з боку опозиції, навантаження слів потрібним змістом, що вже казати про пріснопам'ятні підтасовані рейтинги від осені 2004, які, за ідеєю, мали спровокувати повагу до Віктора Януковича, а також недовіру до шансів Віктора Ющенка. Переповнені «темники» порадами «замовчати» основні інформаційні поводи, що їх надали «не ті» політики – Володимир Литвин, Олександр Мороз, Юрій Костенко, Микола Томенко та багато інших.

Але ж подеколи хоч і небажаного, але популярного кандидата в президенти так чи інакше доводилось показувати. «Поради аналітиків» (так від 2003 року стали називатися ультимативні накази, про виконання яких треба було ще й звітувати) підказували такі ракурси, що вважались дискредитуючими. Зокрема: підтримка кандидатури Віктора Ющенка націоналістичними українськими партіями та рухами, а також кримськими татарами, внутрішньопартійні процеси в «НУ», факт побиття Л.І.Каверіна особами, що супроводжували Віктора Ющенка, хворобливий стан кандидата після отруєння, і навіть транспортна пробка, що утворилась у результаті вуличної акції опозиційної трійки в день народження Тараса Шевченка...

Хрестоматії укладаються тоді, коли тексти, що становлять основу видання, вже належать історії. Та чи не зарано поставлено крапку?.. Чи стратегічні вибудови нинішніх політехнологів не підпрягли сьогодні щось зовсім не готико-героїко-романтичне, не «тьму й темники», а дещо значно грубіше й дівіше? Наприклад, «батіг та пряник»...

Політехнологія – це така дивна штука, яка дозволяє навіть найбезнадійнішим партіям потрапляти в парламент або аутсайдером отримувати перемогу. Політехнологія – це чарівна паличка кожної партії у часі виборчої боротьби, таємна зброя, остання надія. І хоча буває, що технологи відводять своїх господарів і не дають їм очікуваного результату, та поривати з ними ще ніхто не наважиться (Володимир ЮЧЕР «Поступи»).

НОСІЇ ЖИВОЇ ЛЮБОВІ

Папа і Україна. КРАСЮК О. Правдива людина. ГАЙВОРОНСЬКИЙ О. Від Риму до Криму. – К.: Дуліби, 2005, 152 с.

Життєпис Івана Павла II та його зв'язок із Україною, короткий виклад його філософських ідей, характеристика його літературної творчості, дешифрація спогадів, дешифрація історії й трошки репортажних світлин – таке наповнення виданої «Дулібами» до п'ятої річниці візиту Понтифіка в Україну книги «Папа і Україна».

І все ж, попри неемоційність і публіцистичність викладу, «Папа і Україна» – це найсправжніша книга про любов, хоча, звісно, суть видання зовсім не в оповіданні жодних любовних історій. Просто все життя Кароля Войтили, навіть ще до того, як він став Понтифіком, усі його діла й звершення, всі його радості й труднощі, все його життя – то була одна суцільна любов – любов до Бога, до всього людства та до конкретних людей, котрі мали щастя зустрітися йому на життєвому шляху.

Хтось із сильних світу цього сказав: «Папа пішов, але його велика любов залишилася з нами назавжди». А що може бути носієм любові? Пам'ять, серця людей, спогади, вірші, думки, які продовжують жити, добрі діла та їх наслідки. І книги. Певна річ – книги. Зокрема такі, як ця.

КРУ

СИМФОНІЯ МОВЧАННЯ

Олександр АЗІВА

Людмила ТАРНАШИНСЬКА. Луна мовчань. – К.: ПоліграфКонсалтинг, 2005, 54 с.

«Одні її бояться. Інші прагнуть. Одні проклинають. Інші співають осанну. Одні її шукають. Інших вона знаходить сама. Обраних. Ім'я цій Пані – Любов». Жагучі почуття палають на рядках книжки «Луна мовчань». Часом, якщо не виплескати свої почуття, можна ними захлинутись, потонути в безнадійному мовчанні. Якщо

 207
рік 7514

думки можуть бути словами, то мовчання – це симфонія неказаних думок. Вони витають у свідомості, заглядають у кожен куточок і чекають, коли їх висловиш. Але кому виговоритись самотній? Треба мати силу вистояти серед сірих буднів. Лірична героїня саме така: «Ця жінка нездоланна – як любов. Ні спомином, Ні забуттям, Ні словом. Вона себе підносить знов і знов – попри всі пекла і людські обмови. Ця жінка незнищенна...»

Поетичні рядки Людмили Тарнашинської сповнені романтизму та печалі. Її вірші сплетені з протиріч та вражень. Тонка завіса стоїть між звичайним світом і світом фантазії.

Що робити, коли в серці осінь? «Це суцільна ворожба. Це шал і спокій. Мрево і тяжба. Зневіра й віра. Спомин і міраж...» Втрачене кохання залишає слід на серці, нема існування без любові, лише смуток, темний, непроглядний, надає фарб ночі заростям життєвого шляху. Навпомацки шукаєш виходу, лізеш на гору й падаєш: биття в грудях не припиняється, важким каменем ступонить, продовжує буття. «Туга – як сувій полотна. А полотно – туга в сувій згорнуто – не розгорнути».

ОПОВІДАННЯ, ФРАГМЕНТИ Й СПОГАДИ БЕЗ РОМАНУ

Катерина ХІНКУЛОВА

Катерина ХІНКУЛОВА. 36 пісень про життя. – К.: Гамазин, 2006, 208 с.
(сер. «Майбутні класики»).

Мабуть, не одна я з підозрою ставлюся до покетбуків у рожевій палітурці. Зрештою, справа не виправляє навіть те, що «бук» не зовсім «покет». Що може бути за цією твердою рожевою брамою з викарбуваним на ній жіночим іменем автора? Зізнайтеся, що очікуєте знайти ви за рожевою палітуркою? Старовинні замки, незайманок у довгих сукнях, дуелі, палкі поцілунки, викрадачів-піратів, королів-перевертнів, багато сексу, багато зайвих слів, зацукрованих так, що неможливо повірити в їхнє значення? Нещодавно довелося на власні вуха почути ослвлення типової думки: «Я ніколи

208
жовтень 5

не беруся читати покетбуки. Там всередині **жіночі романи**. Дуже вже переконливо прозвучало з вуст старшого досвідченого чоловіка те «жіночі романи». І мені не вдалося його переконати, що за форматом покетбука і рожевою палітуркою тепер може бути приховано і модерну поезію, і детектив, і світову класику, і навіть пісні про життя.

Чи можна назвати «36 пісень про життя» Катерини Хінкулової жіночим романом? Навіть попри невеличкий формат і рожеву палітурку – навряд. Безперечно, текст жіночий – експресивний, непослідовний, часто ностальгійний, інколи він бентежить чи збуджує – і там хочеться зупинитися довше, іноді він монотонний і заплутаний – і ці сторінки хочеться прогортати. Однак питання полягає тут в іншому – чи можна назвати текст романом?

Навколо неї, жінки – ліричної героїні, яку, за настійливим попередженням авторки, не слід з нею, авторкою, ототожнювати – усього восьмеро осіб, а з огляду на те, що один із них – хлопчик-дошкільня – то й узагалі семеро з половиною. Є ще чоловік зі сну – його насправді нема, тому не рахуємо, трансвестит з мосту і один із літака – їх не рахуємо теж, бо вона їх більше ніколи не знайде і не побачить, і випадкові особи – бариста, дівчатка з Австралії, юнак, що фарбує вікна, Розмарі, яка вже почувається краще, троє її дітей, Луїз тощо – їх не рахуємо також, бо вплив їхній на її життя дуже незначний і опосередкований. Далі, з тих семи з половиною троє помирають ще до початку оповіді. Прикро, однак і їх викреслюємо. Отож, четверо з половиною героїв, Лондон, і тридцять шість саундтреків, які важко об'єднати за будь-якими критеріями. Міг би вийти свінг-бэнд, але не роман. Зрештою, за великого бажання за виняткову фрагментарність, незв'язність і непослідовність цей текст можна було б класифікувати як постмодерний роман.

А поза тим «36 пісень про життя» називаються *«романом в оповіданнях, фрагментах і спогадах»*, а також – у снах, сеансах психотерапії, прогулянках, роздумах і галюцинаціях. Зрештою, під тридцять шість саундтреків вам емоційно й навіть щиро, але непослідовно, без жодних висновків і узагальнення досвіду, оповідає про своє життя двадцятип'ятирічна жінка. Чи є у романі загальна ідея? Хіба що *«життя несправедливе»*, але *«щастя ближче, ніж тобі здається»* – щоправда, ніхто не знає, що в таких випадках робити, щоб хоч якось змінити ситуацію на свою користь. Чи є в романі роман? Ні, ні в кого ні з ким немає стосунків, які можна хоч приблизно цим словом означити. Ніяких світлих, яскравих почуттів. Якось усе спорадично, непевно, туманно, депресивно й часто безсенсовно. А втім, це лише розповідь – хто

його зна, може, ті люди жили так насправді? Немає за що зачепитися, немає від чого почати відлік того тексту, який є вже власне романом, а не інтродукцією до нього.

*Життя коротке, а забрало
маса (Василь Стус).*

Як на мене, було б доречніше назвати «36 пісень про життя» оповіданнями, фрагментами й спогадами без роману – в усіх сенсах цього слова.

А роман – вже не так важливо, жіночий чи не дуже, – починається десь після, можливо – в найближчому майбутньому. Таке враження залишає книга: от-от щось почнеться, оформиться в однорідний текст або принаймні в оповідь, яка більше схожа на оповідь, ніж на касетний запис розмов на сеансі психотерапії. Зрештою, що таке все наше життя, як не очікування того Чогось, котре от-от почнеться, прекрасне і захопливе?

Може, так воно згодом і станеться, коли героїня, вона ж оповідачка і переважно вона ж – лірична героїня (і в жодному разі не авторка, бо ж ви вочевидь знову забули про її попередження) прослухає ще кілька пісень, і доживе до того справжнього роману, про який варто було б розповісти.

КІЛЬКА ІРЕНИ СТАРОСТИНОЇ

Катерина БАВЦІНА

Ірена СТАРОСТИНА. Кілька секунд щастя. – Х.: Фоліо, 2005, 254 с.
(сер. «Графіті»)

Шукати молодих, талановитих і допомагати їм – шляхетна, ба більше – необхідна справа, тим паче коли йдеться про літературу. Бо ж саме література не може відставати від суспільства й життя ані на крок, і кожне нове покоління, що в те життя приходить, приносить із собою й для себе нову, свою літературу. Серед того принесеного шукати вартісне й просто варте розповсюдження – вочевидь, такою була ідея організованого в 2004 році видавництвом «Фоліо» й телеканалом «М1» конкурсу.

«Міський молодіжний роман» – ось що так наполегливо й, на жаль, безуспішно шукали найпопулярніший молодіжний музичний

канал та найвідкритіше до співпраці з юними бешкетними авторами видавництва.

Результатом пошуку стало поповнення доста відомої в Україні серії «Graffiti» ще однією книжкою. Принцип наче той самий, що за ним було оформлено й успішно розкрито перші в цій серії книжки Жадана й Карпи – кишеньковий формат, яскрава обкладинка, юна авторка в рожевому посміхається з фото...

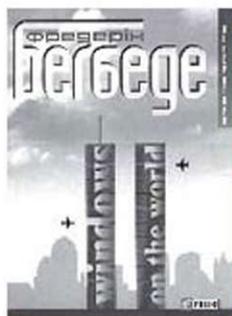
«Кілька секунд щастя», написані школяркою з Хмельницького Іреною Старостіною, розпочинаються словами – *і навіть я все це пишу?* Оцінити їх, ці слова, вдасться небагатьом – для цього потрібно як мінімум дочитати невеличке видання до кінця. Продертися через усі підступи, заподіяні наївній дитині мовою, котра не дається їй до володіння, ознайомитися чи не з половиною творчості (як літературної, так і пісенної) Ірени Карпи – все наддетально занотовано та дбайливо й рясно порозпихано по всьому тексту, а також – із творчістю Дарії Донцової (тут все зацитовано не менш детально, але вже без жодних посилань на автора, бо в панківський образ дівчинки в рожевому не вписується таке читання, хоча в тексті воно й згадане), Андрія Нечитайла (молодого українського поета), творчістю Ніка Кейва, Кайлі Міноук, відомих «Папа Роач», «Бекстрит Бойс» і маловідомого гурту «Скай», ба навіть – із творчістю Ірини Білик... Перелік цитованого в лапках, а частіше – без них – не є вичерпним. Але, звісно, це не повинно затьмарювати авторський текст – дорослих, сформованих, досвідчених і самодостатніх героїв (найстаршим із них двадцять), вишукані й несподівані перипетії сюжету (після перших двох речень кожної оповідки стає зрозуміло, що наприкінці її обов'язково всі хороші поєднаються в одностатевих шлюбах, а всі погані поріжуть вени, а ті, що не зовсім погані, і за це наділені автором винахідливістю – відкриють на кухні газ і лягнуть спати), несподіване трактування образів (всі батьки – придурки із садистськими нахилами, всі дівчата – бомжі, панки й одночасно геніальні співачки, письменниці й коханки, і – даруйте, повторююся – всі... просто всі ріжуть вени й слухають Ірену Карпу – це ті що ліпші, а погані – читають «Космополітен» і слухають Бритні Спірс), і неповторний стиль, що за своєю інтимністю й відвертістю може зрівнятися хіба що зі щоденниковими записами дванадцятирічної потенційної учениці профтехучилища, наприклад: «Позавчора довго какала. Вчора приходив Петя. Сьогодні Петя не прийшов. Завтра помру, життя не варте страждань, всі мене зрадили» (далі сторінки захляпані кров'ю – молодю, червоною й підозріло схожою на томат-пасту).

211
рік 7514

Сюжет рекламних роликів будується на прийомах створення псевдосексуальної лексики. Закуси, які видають азартні споживачі різних солодощів, шашлики і т.д. можна легко сплутати з партитурами сексуальних актів (Люділка ШПАКЕР «Дни Існують для мертвих речей, або Еротика в рекламі»).

Утім, авторка не лише пише. Дівчинка в рожевому наполеглива – вона співає, майже на відмінно вчиться, каже, що читає Сартра... І намагається це все якось пережити й навіть розділити з великим-великим світом – власне, шляхом писання. Бо ж, зрештою, – секунди щастя кожному свої, а кілька – то така риба, вона в томаті.

ВІДПОВІДЬ ВИ ЗНАЄТЕ

Мартіна НАВОКА

Фредерік БЕГБЕДЕ. Windows on the World. – Х.: Фоліо, 2006, 285 с.
(сер. «Література»).

«Усі вмирають... Тож у нашому розпорядженні певний проміжок часу, а саме одна година сорок п'ять хвилин. Пекло тривалістю одна година сорок п'ять хвилин. Як і цей твір»

На перший погляд, нова книга Бегбеде, тепер перекладена й українською, не схожа на попередні. Бо стосується не лише його геніяльної особистості, а й життя і смертей багатьох інших. Хоча... Той же сленг, ті ж цинічні зауваження та самозаглиблене самокатування самозакоханого чоловіка. Автор, який багато років працював у рекламі, і тут, здається, вправляється у створенні слоганів, ніби розкручує й намагається продати черговий бренд.

Закрадається думка, що Бегбеде використовує трагедію як привід для чергової демонстрації власного «я» чи його чергової маски. Так це чи не так, не відповість, мабуть, і сам письменник.

Але до якої межі цинік залишається циніком? Чи не похитнеться сформований працею в мейнстрімі імідж, знайомий мільйонам, після прочитання «Windows on the World»? Схоже, Бегбеде прагнув саме цього. Тож виникає питання щирості. І, як на мене, відповідь на нього

212
книжка 5

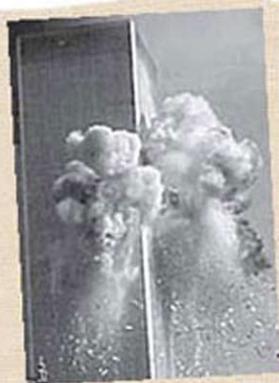

може стати дуже вагомою причиною для того, щоб читати або не читати цю книжку.

«... посеред цього милого болю цинік здригався від ридань»

Бегбеде постає перед читачем у новому образі – образі чесно-го, щирого письменника, який намагається усвідомити масштаби й значення катастрофи 9 вересня 2001 року (для родичів загиблих, для всієї Америки, світу й для кожної окремої людини). Вірю? Не вірю? От Голдену Колфілду, читаючи «Над прірвою у житті» Селінджера, вірила. Вірила, що він хоче ловити дітей перед прірвою. А пану Бегбеде, який «...теж хотів би бути ловцем. У вікнах», – не дуже. Своєрідне позерство полягає в тому, що як би Бегбеде не критикував суспільство споживання, вплив реклами і припасування всього під ринкові мірила, всі його книжки, та й він сам, завжди підпорядковуються ринковим законам. Наче виправдовуючись, Бегбеде нахваляє американізовану масову культуру, порівнюючи її з культурою Старого Світу, який ніби-то не встигає за надшвидким плином часу: *«Ім вдається поєднувати винахідливість із прийнятністю, оригінальну творчість із бажанням подобатися (читай: заробляти. – М. Н.). Мольєр теж шунав вигоди, а Моцарт – успіху в слухача: і в цьому нема нічого ганебного»*.

У численних інтерв'ю письменник наголошує на особистих причинах написання книжки про трагедію 9/11. Він стверджує, що прагнув зрозуміти, як ця далека подія вплинула на його життя. Але чому він не написав, наприклад, про Ірак, Афганістан чи Чечню? Взагалі, парадокс 11 вересня в тому, що ця катастрофа вразила весь світ більше, ніж кровопролитні війни або катастрофи в інших країнах, де також гинуло мирне населення. Ця трагедія, мітологізована мас-медіями, сама стала популярним брендом сучасної історії. Головний герой роману Картью Йорстон, батько, який із двома синами перебував на час катастрофи в ресторані «Windows on the World» на вершині однієї з веж Всесвітнього торгового центру, каже своїм спів-

Будинки які горять 11 вересня

213
рік 7514

вітчизникам: «Ви знімаєте, а потім продаєте всі авіанатастрофи; усі, але не в Нью-Йорку. Так звана повага до родин не дуже турбує журналістів, на самперед американських...»

«Вони страждали 102 хв – саме стільки в середньому триває голівудська стрічка»

Узбіччя – богова частина дороги, шосе; схил гори, височина, настиг тощо («Великий тлумачний словник сучасної української мови» онлайн).

Минуло п'ять років, і лише зараз американці, які знімають фільми буквально про все на світі, спромоглися на дві стрічки про 9/11. «Коли трупи множаться десь далеко за кордоном, ви не працюєте в білих рукавичках». Зняли. Але не знявши білих рукавичок. Перший фільм «Рейс 93» розповідає про той літак, у якому пасажери завадили планам терористів. Фільм «Всесвітній торговий центр» (режисера Олівера Стоуна, який, до того, спираючись на власний досвід, знімав фільм про В'єтнамську війну) теж не показує страждання людей, яких не врятували. Його головні герої – рятувальники. Книжка Бегбеде цілком надається до екранізації. Схоже, таку перспективу передбачав і сам автор, адже роман – майже готовий сценарій, є навіть саундтрек, популярна пісня Діонні Ворвік «The windows of the world are covered with rain»...

*«Я не винен у тому, що зробила моя країна, щоб збільшитись.
Поневолення негрів, геноцид індіанців, дикий лібералізм...
Хлопці, це ж не моїх рук справа... Хіросіма та Нагасакі? ...
Чорт, яким чином я причетний до того, що відбувається в таборах
палестинських біженців...»*

Це думки звичайного американського агента з нерухомості в незвичайній ситуації зустрічі зі смертю. Швидше за все, подібними були б думки будь-якого пересічного мешканця планети. До чого тут я? Мене не стосується, що мій уряд починає війну! Навіть якщо я проти, хіба це щось змінить? Для кожного з нас головне навіть не добробут своєї країни, міста чи району. Головне – я та мої близькі. Пересічного американця не стосується, що коїться в Палестині, Африці чи в якій-небудь Україні. Доки зло не торкнулося мене, я вважаю, що в цілому світі все чудово. Мабуть, вічна українська приказка «Моя хата скраю...» характеризує життєву філософію усього людства незалежно від

етнічного походження та територіальної належності. Чи змінили щось у нашій свідомості події 11 вересня, як, утім, і тисячі інших, не таких відомих, але від того не менш трагічних подій? Відповідь ви знаєте...

ПРАВДОІСТОРІЇ

Марія ЮДИНЦОВА

Юлія ЄМЕЦЬ-ДОБРОНОСОВА.

Нумерука@step.ua. –

Л.: Піраміда, 2006, 216 с.

У світі є багато правд. І кожна має свою історію. А втім, кожна історія має свою правду. Саме з таких правд-історій зіткана книжка Юлії Ємець-Доброносової «Нумерука@step.ua». Правда її і його. Правда його сестри. Правда тренера і цицькагої ВІЛ-інфікованої. Правда рекламника і хлопчика-дебіла. Правда kota і забутих годинників. Правда ракових пухлин і зіпсованих словників. Правда, розбита на багато правдоісторій. Одна-єдина – правда на ймення **кохання**.

Це, власне, і не книжка, а химерне намисто. Майстерно сплетене з того світла, від якого ріже в очах. Сприймай повністю, якщо зможеш. А можеш розірвати і тримати в долонях (чи де там тримають відчуття?), розгубивши намистинки, розглядати-смакувати кожну окремо і жаліти (а мо', й радіти) відсутності цілісності. І якщо вмієш відрізнити правду від бугафорності, то матимеш ще один-два досвіди і сверблячку згадувати химерні сюжети десь так перед сном чи в транспорті навздогін.

Хоча всі оті балачки про химерність – цілковита дурня. Як і те, що хтось може вбити твою пам'ять, якщо добре попросити. Начебто цим займається героїня роману. Не вірте їй. Бо слухати долі людей і вбирати ототу гидоту в себе, на себе (яка різниця?), ще не означає вбивати. Якщо люди думають, що скинувши на когось свої спогади, зможуть їх позбутися, то це наївні дурні й дурепи, які зрештою на це заслуговують. Навіть **та, що вбиває пам'ять** (і в кого єдиної немає **ім'єни**) це знає. «Ти знаєш, що потрібно не оповідати, а замовчувати». І ще: «Більшості з того, що нам хочеться забути, не можна вірити. Не вірити у забуття. Не вірити у більшість. Не вірити у те, що хочеться. Не хотіти того, у що віриш. Не вірити і купувати». Просто їй, героїні, потрібні ці

215

рік 7514

історії (хоч сама собі в цьому не зізнається), щоб з чогось створити той простір, який відвойовує пухлина, щоб чимось нагодувати її. Ось так, спаливши медичну картку на сходах лікарні, піти туди, де сплять без презервативів, де помирають друзі, де пропадає чужа радість, де клепсидри відсипають час черв'яками, де... А десь там руки, які тримали тіло і пам'ять, миють італійські миски і грають на італійських піанінах. Бо так має бути. Бо жити довго і щасливо й померти в один день – це нормально. А помирали довго і щасливо – немає. І краще нарізно, щоб не бачити чиєїсь непритомності й відчаю.

Не знаю досконало, що таке химерність, бо про те ніхто не знає. І не відаю, чому така назва. І чому такий анонс до неї. Мабуть, через неоднозначність розповіді. Дуже реальної. Занадто. Як і всі історії про вибір. Ось маєш – попіл медичної книги й рубці по тілі, тілом, душею. Ось маєш – смерть «маладой і красивою» і життя без можливості ходити топлес перед тим, хто так майстерно мие звуки в італійському варіанті «Гали». Вибирай. Лише не кажи нікому що саме вибрала, бо ж «Ти знаєш, що потрібно не оповідати, а замовчувати». Тому чужі правдоісторії – маршем, колоною. І хай читач сам здогадується, що з пам'яттю твоєю сталося. Якщо осилить правду. І все. Цу енде.

ТВОЄ МАЙБУТНЄ ЖИТТЯ НА CD

Ірина КОСТЕВЧИК

Мічіо КАЙКУ. Гіперпростір: наукова одіссея крізь паралельні світи, викривлений простір-час і десятий вимір.
/ Пер. з англ. Анжели Кам'янець. –
Л.: Літопис, 2005, 460 с.

*«Я хочу знати, як Бог створив цей світ.
Мене не цікавить окремо те чи інше явище.
Я хочу знати Його думки, решта – деталі»*
Альберт Айнштейн

Найглибші таємниці Всесвіту, в які люди ніяк не втратять надію проникнути, ваблять до себе дедалі дужче. Непомірна ціна, яку людству

216
книжка 5

довелося б заплатити в проникнення туди, куди його «не пускають», як застерігає Мічіо Кайку, проникнення в ці найглибші таємниці Всесвіту загрожує безповоротним крахом найфундаментальніших уявлень про світ. Хочеться вірити, що людина керує своїм життям, але, як говорилося в одній старій притчі про слона й блощицю, «розслабся, Всесвіт навіть не підозрює про твоє існування».

Годинники нашого часу працюють просто бездоганно, час спресовується й кришиться в наносекунди, проте... Проте ми майже нічого не знаємо про час. Проте ми в закапелках власної обмеженої свідомості мріємо сконструювати машину часу. Науковці урочисто запевняють: недовго чекати часу, коли біотехнології з допомогою нових ДНК-комп'ютерів нарешті зможуть розкодувати ДНК безлічі організмів повністю. Так, кожен знатиме й зберігатиме власну ДНК-інформацію на CD. Ми здолаємо багато генетичних хвороб і легендарні «гени старіння»...

Він, Всесвіт, живе своїм таємничим життям. Але життя триває й у закритих наукових лабораторіях – новітніх храмах священних знань, куди непросвітленим-невтаємничим – зась, однак ніхто достеменно не знає, чого чекати від науки (великого перевороту чи непередбачуваної катастрофи) навіть через 100 років. Яким є майбутнє? Про це думає і «ставити на переможця» Марк Вайзер, колишній керівник комп'ютерної лабораторії Хейгох PARC, де його команда винайшла комп'ютер, на якому й автор цих рядків набирала те, що ви читаете цієї миті. Вайзер вважає, що поступово мікросхеми тисячами проникнуть у текстуру людського життя, а тоді звичайна, на перший погляд, чоловіча краватка міститиме більше комп'ютерної потужності, ніж сучасний суперкомп'ютер.

Для комп'ютерів цей карколомний темп розвитку глущого інтелекту відповідає закону Г.Мура, який стверджує, що комп'ютерна потужність подвоюється приблизно кожні 18 місяців. Через кілька-

Мічіо Кайку – науковець зі світовим ім'ям у галузі теоретичної фізики та екології. Обіймає посаду професора теоретичної фізики в міському коледжі та університеті Нью-Йорка. Він прагне здійснити мрію Айнштейна про «теорію всього» – знайти єдине рівняння, яке б об'єднало всі фундаментальні сили Всесвіту. Доктор Кайку виступає з лекціями в багатьох країнах світу, а його підручники стали обов'язковою літературою на фізичних факультетах університетів. Автор двох яскравих книг: далі з них – «Вісн» і «Гіперпростір» – світові бестселери, перекладені багатьма мовами. Кайку веде щотижневий годинку радіопрограму, в якій потужніше найновітніші наукові відкриття й технологічні досягнення.

десять років мікропроцесори будуть досить дешевими, що дозволить їх використовувати де завгодно – і маєте «розумні» будинки, і потім матимемо «розумну планету».

Та скільки нам коштує наша «розумна планета»? «Чому ви, фізики, завжди вимагаєте так багато дорогого обладнання? Математичний факультет просить лише грошей на папір, олівці й смітники, а філософський ще кращий. Йому навіть смітники не потрібні» – згадує Кайку про записку анонімного ректора університету, бо хоч би й мета виправдовувала засоби, та між філософами й фізиками є істотна різниця. Фізика коштує дорожче, і не в гонці ядерних озброєнь тут штука...

Матія – це будь-яка достатньо передова технологія (Артур КЛАРК).

Чи можна вважати досягненням, що передати думки на великі відстані – так просто, як відіслати sms зі сільникового телефону? Типова річ у XXI столітті – не дивуватися винаходам, які не так давно вважали б справжнім божевіллям.

Таке собі відьомство ери інформаційних технологій. Але людство безмірно втішилося, якщо б спромоглося посилати sms і самому Богу. Фізики, і не лише вони, переконані, що Бог живе в гіперпросторі. Важлива деталь: нам не вистачає поки що ресурсів, аби підтвердити існування гіперпростору експериментально, принаймні поки що. Гіперпростір – тема настільки нова, що фізики-теоретики ще не знайшли загальноприйнятого терміну на означення теорій про вищі виміри, взагалі, не знаючи певних розгалужень всієї «гіпертеорії», не лише випадковий читач, але й поважний науковець може в «гіперпросторі» заплутатись. Але заплутатися в кайф. Суть цієї теорії, грубо кажучи, у тому, що світ – то надтонкі струни, які вібрують... Але музика ця значно хаотичніша за симфонії Бетговена чи пташиної мови. Минули часи, коли світ уявляли в трьох вимірах. Якщо існують, то чому ми не бачимо інших вимірів? Чи існують паралельні світи? Комп'ютерною мовою можна відповісти десь так: «Недостатньо інформації для однозначної відповіді на ці питання».

Застосовуючи закони енергії та термодинаміки, астрофізики Микола Кардашев і Фріман Дайсон класифікували цивілізації, виділивши I, II і III тип (залежно від того, як використовувати енергію). Цивілізація типу I опановує всі форми земної енергії. Її істоти вміють змінювати погоду, добувати корисні копалини з океанічного дна й енергію з ядра планети. Всесвітня комунікація між людьми досягає свого апогею, отже, планетна цивілізація (де міжпланетні подорожі – звична річ) відкинула суперечності релігійного, національного чи полі-

тичного штибу. Цивілізація типу II повинна будувати гігантську сферу навколо сонця, щоб використовувати зоряну енергію. Цивілізація типу III еволюціонує до рівня галактичної. Істоти здобувають енергію мільярд зоряних систем у всій галактиці. Науковці сподіваються досягти статусу цивілізації типу I через двісті років. До наступного, II етапу розвитку, людству, яке такі повинні знайти спосіб уберегтися від світових катаклізмів, потрібно не більше ніж 800 років. Поки що, і це очевидно, ми цивілізація типу 0.

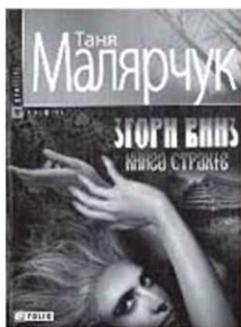
Неймовірно, та ми вже здогадуємося хоча б про існування десятивимірної часопростору, а наші нащадки, ймовірно, пояснюватимуть світ через квантову телепортацію, карту генів й гігієну соціальних контактів (?) Нічого страшного в цьому немає, здається, нам, без жартів, взагалі нема чого в цьому житті боятися, навіть смерті, яка неминуча.

Айнштайн часто запитував себе, чи мав Бог вибір, створюючи всесвіт. Фахівці з теорії суперструн (що воно таке – також знайдете в цьому науково-популярному бестселері Кайку) стверджують, що в Бога не було вибору. Вони заявляють, начебто сама лише умова самоузгодженості мала б змусити Бога створити всесвіт таким, яким він є. Виходить, якщо такий от вибір був у самого Бога, то який вже тоді вибір залишився нам? Куди ж котиться цей світ? «Уявіть, що ви могли б проходити крізь стіни. ...Уявіть, що ви могли б за бажанням зникати й з'являтися знову. Щоб потрапити в далекі країни, вам не треба було б летіти літаком – ви б просто зникали й з'являлися там, де захотіли б. ...Звісно ж, ці речі понад силу будь-якої тривимірної істоти», – міркує Кайку далі пояснює «божевільний» геній Пікассо: «Портрет Дори Маар» свідчить про відмову художника від перспективи; обличчя жінки зображено одночасно під кількома кутами зору. Картини Пікассо передають погляд не одного спостерігача, а відразу кількох, начебто їх малював хтось із четвертого виміру, здатний бачити об'єкт одразу з усіх боків». Четвертий вимір – понад людські сили, хоча це поняття «четвертого виміру» давно увійшло в понятійні апарати наук, а значить, небезпідставно. Є така підозра, що зовсім незабаром людство отримає доступ до четвертого виміру, отож, час для нас не така вже й перешкода на шляху до таємниць Всесвіту. Фундаментальне припущення теорії гіперпростору полягає в тому, що закони природи спрощуються, якщо вони виражені у вищих вимірах.

І якщо говорити про «світло вкінці тунелю», то тим «світлом» є четвертий вимір, не кажучи про організацію виміру десятого. Не інтригуватиму більше, зрештою, нами всіма керує те, що звично називати

«основний інстинкт». Кожен, хто подумав, що знає, про який основний інстинкт йдеться, може себе привітати з несподівано жорстокою помилкою. Йдеться, якщо вірити Мішелю Фуко, про несусвітню жагу, невмолиму спрагу і вічне бажання, яке зробило людину людиною. Йдеться, вельмишановні друзі, про людську цікавість, яка грає роль «перпетум мобіле» в нашому загальному (втім, як забажаєте) розвитку. І нічого смертельнішого за інстинкт пізнання поки що науці не відомо...

ВЕРХІВ'Я

Таня МАЛЯРЧУК

Таня МАЛЯРЧУК. Згори вниз. Книга страхів. – Х.: Фоліо, 2006, 220 с. (сер. «Графіті»).

Мало сказати, що поява другої книжки молодої івано-франківської авторки Тані Малярчук, чий гучний дебют із «Ендшпілем Адольфо або Трояндою для Лізи» 2004-го був просто вражаючим, є інтригою за визначенням. «Згори вниз» – «книга страхів», до якою увійшли невеличка однойменна повість та сім новел – мала б підтвердити або спростувати односпайні захоплені відгуки літературної критики про потужне звучання нового оригінального голосу. Перше, про що «сигналізує» нова книжка: технічна майстерність оповідачки очевидно зростає, пізнаваний метод оформлюється в авторський стиль (що співвідноситься один із одним як підмалювок і майже завершена картина), «графічним» модерним (і модерністським) ігрищам наслідує пильна увага до сюжетно- і світотворення. «Згори вниз» – така собі рівнопропорційна суміш гумору й фаталізму, мітології та магії, раціонального й химерного, фізіологічного та галюцинаційного, приправлена карнавалізацією й екзотизацією; котре поступає в продаж у комплекті з ретельно виписаною сюжетною інтригою. У серйозності наміру збірка не поступається «Ендшпілю...», а з погляду на технічну вправність авторки значно перевищує його.

Незвано зірки з'явилася в гірському селі дівчина, оселилася в осиротілій по смерті фотографа/відьмака/жартівника Франя хаті. Вона, як і більшість героїнь Малярчук (апогей якої алегоричне

220
книга 5

«Вісяне печиво і гранатовий сік»), – чужинка у переважній більшості й буквально. Втім (і це таки типово для прози Малярчук), героїня «Згори вниз» – вигнанка добровільна, бо «тут в горах ні в кого нема минулого». Переховуючись (чи то від світу, що робить повість добрим зразком ескапічної літератури; чи то від себе, що «накидає» на текст сприйняттєві гратки психологічного роману), дівча потрапляє між двома «цивілізаційними» моделями. З одного боку – гірське селянське буття (там, де є всевидюча сліпа відьма Варка, де зачарований Іванко залишається з коханою назавжди, де павутиння вкриває обличчя тої, що проспала всю зиму), а з іншого – «міське» життя (де є порожні бібліотеки, де чужу дивну дівчину женуть геть із села, де чоловік роками розшукує дружину-«віткачку»). «Реалістична» гра в піддавки (світ є таким, яким ми його бачимо = ми зображаємо світ так, як його бачимо = ми зображаємо світ таким, який він є) спростована тут ідеєю над-реального (світ є не таким, як ми його бачимо, а таким, яким його знаємо). «Нащо читати, коли можеш бачити. Нащо знати про світ, коли можеш ним бути», – раз за разом твердить героїня-протагоніст повісті. На цьому рівні оповіді вельми показовими є образи «аборигенів»: шлях до кінцевого єднання з ними чи остаточного відокремлення від них становить мотивацію та основу еволюції (?) головної героїні, віднайдення «світу очима, світу, щоб збагнути себе і збагнути світ, який і є ми». А тут – і замилювання «благородним дикуном», і наближення до «первинного міту». Жителі гірського селіща постають такими собі носіями колективної мітологічної свідомості. Казки, байки, вірування, страхи «місцевих» потрактовані авторкою як абсолютне (що важливо – достовірне) знання. Магія є органічним складовим буденності, мало того – нормою існування. От власне ця мітологічна свідомість перебуває під пильним поглядом Малярчук, є об'єктом художнього осмислення та зображення. Такий розклад дозволяє говорити про психологізм нової прози письменниці (попри всю її задану химерність). Це, напевне, і зближує тексти молодої авторки з художніми досвідами сюрреалістів, реанімацію яких у «Згори вниз» побачив автор редакторської анотації до збірки. А отже і контекст, у який природно «вписується» проза Малярчук, доволі широкий (і представницький): від Токарчук до Маркеса, від Петрушевської до Прохаська.

Отже, підтвердження «зіркового» статусу Тані Малярчук, очевидно, отримане. Натомість інтрига залишається.

Нащо читати, коли можеш бачити. Нащо знати про світ, коли можеш ним бути (Таня МАЛЯРЧУК).

ЧИН ДИКИХ

Марина ДЯЧЕНКО та Сергій ДЯЧЕНКО

Марина та Сергій ДЯЧЕНКИ.
Дика енергія. Лана. –
 Вінниця: Теза, 2006, 414 с.

У створеному Дяченками світі дуже багато спільного зі світом навколо нас. Зрештою, це той самий світ і та сама цивілізація за сотню років у майбутнє. Найперше, що нас єднає, це ...енергетична криза. «Дозу» енергії можна отримати лише раз на добу, та й то за умови, що ти – слухняний член суспільства, що ти нічим не вирізняєшся з-посеред інших, що ти чітко виконуєш свою роботу й не цікавишся тим, чому комусь порцій дається більше, а комусь – менше. Ти не відвідуєш заборонені вечірки й не купуєш нелегальної енергії. Ти, якщо хочеш вижити (а без «енергетичної години» не виживеш, просто не стане сил дочекатися наступної), не повинен думати, що є *інші*, ті, хто не потребує «енергетичних» подачок від влади, хто дивним чином виживає на власній енергії, «дикій енергії».

Спершу вона була просто «пікселем». Вона мала надзвичайне почуття ритму й сильне, вправне тіло, тож мала престижну роботу в енергетичному шоу – роботу маленької часточки «екрану», створеного з тисяч таких самих пікселей, як і вона. Але досить швидко її банальний, хоч і впорядкований світ рухнув. У гарячковому пошуці енергії для оштрафованої за неякісну роботу подруги вона потрапляє в інший, паралельний, у близький і карколомний світ «диких», тих, що не визнають суспільства «синтетиків» і поліцаїв. І аж потім вона заслуговує на ім'я. Вона стає Ланою...

Цей книжковий (і супутній музичний) проект, ця «Дика енергія» – не лише прекрасна романтична казка про справедливість і самість людини (природну, дику). Автори спромоглися протиставити теперішнім поколінням грошей, зрад і вигоди ідею нового покоління – честі, внутрішньої сили, сміливості й любові. І дуже хочеться, щоб таке покоління твердо й гучно заявило про себе. Щоправда, для цього потрібна лише одна невеличка, але вкрай важлива «деталь» – унікал під іменням «лідер», особистість, здатна оживити й підняти тисячі *інших*. ✨

222
книжка 5

Олександр
Стусенко

ПРО
ПРО
ПРО

Всі крапки над я

...народився 1981 року в столиці
Барської конфедерації
(нині - Вінницька обл.). Закінчив Інститут
філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, не
дочекавшись, поки той закінчить його.
Фаховий письменник, про що свідчать дві
книжки, дві премії й публікації по різних
солідних часописах. Член Національної
спілки письменників України. Нині серйозно
працює над проблемою іронії в нашій
літературі як аспірант Інституту філології.
Неодружений. Не має дітей.

Захотів я видати своє і мертве, і живе, і ненаписане. Зібрав свої глуморески в потенційний півторатомник, куди впхав як найбільш, на мою думку, вдале, створене мною в цьому слизькому жанрі, так і те, що просто шкода було викидати. Та й замислився, що буває зі мною дедалі рідше. Чим відкрити книжку? Хоч яку штуку на перед постав – читача одверне від книжки зразу ж. А втули свою фотопіку – то публіка взагалі не перейде до читання: не така вона в нас іще сильна духом.

Дунав я, думав, та й звернувся до класики (слава Богу, цього сміття в мене ціла полиця в хаті). Класики й підказали. Підняли мені вії на виграшний варіант. Самоінтерв'ю! Саме цей жанр годиться для відкриття недонормальної книженції. Дотепність і самореклама водночас. Виграшність цього безпрограшного варіанту свого часу добре розуміли і Зудар, і Чернопуз, й інші видатні своєю знаменитістю гомеристи та сатипики. Судячи з того, як вони цей варіант заїздили. Але, гадаю, мене він іще повезе...

А найбільше втішає, що це – самоінтерв'ю, бо часом читаю своє інтерв'ю, викладене якоюсь газетною квочкою, а там – образ чужої людини. Навіть амбіції мої не проглядаються. Тільки амбіції квочки. Та це й самому весело – запитувати у свого дзеркального відображення: «Ваш найганебніший вчинок?» І чути із задзеркалля адекватно дурну відповідь: «Він іще попереду». От тільки щоб відбулося це прозріння в себе, яке б гарантувало прозріння в мене тисячі майбутніх читачів, слід було себе спочатку ще знайти й на час інтерв'ювання загнати в дзеркало.

А зробити це, знав я з досвіду, буде важко. Оскільки чоловік я не в міру творчий, то й хати, відповідно, не тримаюся. Вчора, здається, я був іще на місці, але вчора – це для мене вже дуже давно. Сьогодні я можу бути де завгодно. І де не завгодно – теж. Може, я саме одружуюся з якою-небудь дослідницею моєї творчості, щоб творити з нею наших дітей та її дисертацію. А може, безповоротно відбув у гамаричський край. Чи вирішив бути в небутті – пішов із життя невідомо куди. А може, в мене саме відлучка на злучку – долучка до сучки... Та мало по яких усюдах мене як творчого чоловіка чорти тягають!

Для початку слід було скласти графік пошукового пересування, щоб, бува, не розминутися із собою в нашому мільйоннику. В цьому мені мало допомогли знання моїх звичок. Мало допомогли – і мало допомогло. І це закономірно, адже, як сказав відомий собі літературознавець у своїй статті про кошмарні феномени, «наукові критерії оцінки при підході до аномалії – незастосовні».

Творчих криз у мене не буває: в мене буває кризова творчість. У такі періоди я волочуся по сумнівних забігайлівках, гублю здоров'я, зуби й гроші, документи, блокнотики й рештки розуму. Надвечір завалюю п'яний до друзів, бо не маю за що доїхати додому. Мене кусають їхні коти й собаки, молодші братики й старші сестри, щипають їхні папуги й дружини... Потім я прокидаюся на голій підлозі в обнімку з табуреткою чи в спальному мішку з-під картоплі в обнімку з кицею чи алякинським маламугом. Відтак – ранкова кава, незмінне почуття провини, сховані очі й дивні усмішки друзів. Я довго снідаю мінералкою, я намагаюся пригадати, що я тут учора їм варзикав, що я взагалі вчора варзикав... Я досліджую вміст своїх кишень і вирішую, що гроші, документи, записничок і телефонну картку з однією хвилиною чистого часу в мене банально вкрали. Але кому знадобилися жалюгідні рештки мого розуму?..

Я виходжу на чисте повітря (на Подолі, Борщагівці чи Оболоні; у Вишневому, Жулянах чи Ірпені; з гуртожитку, підвалу чи приватного будинку з підвалом, який чимось нагадує гуртожиток), – я виходжу на чисте повітря звідти, де завжди мене раді бачити (в будь-якій формі чи безформним і в будь-якому агрегатному стані). Я добуваюся додому на гривню (дві, три, п'ять), завбачливо підкинуту мені друзями. Я молюся не «спаси й сохрани», а «прости й попусти». Я провалююся у своє житло й у своє життя, записане на всіляких клаптиках паперу та непаперу. Я читаю себе до самозабуття. Будувати себе... Вдосконалювати... А для чого? Господи, навіщо я пишу?!

– Так треба.

Усі ті клаптики й напівклаптики мого життя, нехронологічно розкидані в безладі мого житла, – то спроба щоденника. Спроба розібратися в собі, звести себе бодай до двох начал і примирити ті начала:

1. Діонісійське, яке кидає мене у вир хмільних оргій, де я напиваюся до втрати контролю над тілом і душею, в результаті чого прокидаюся в останній електричці за тридцять кілометрів од свого міста на плечі в якогось бомжа, всю ніч іду по шпалах під нав'язливим дощем, висуваю свого спраглою язика, ловлячи живлющу вологу, але за всі п'ять годин дощу й дороги жодна крапля вищою волею не потрапляє мені на

язик. «Прости й попусти» не діє, я раз за разом падаю, часом скочуюся по мокрій траві під укiс, опиняючись у рiвчаках глибших, нiж можна було уявити, я минаю освiтленi будки на переїздах, вiдбиваюся вiд собак, пропускаю товарняки (я голосую, але який нормальний машинiст мене пiдбере?), я йду та балакаю сам до себе, аби лишень не рахувати шпал, бо їх аж надто багато й кожна для мене означає крок. Я йду та з'ясовую для себе закономірностi нiчного переходу залiзницею:

а) семафор насправдi стоїть значно далi, нiж це здається;

б) головний ворог тих, хто йде вночi шпалами, – поперечна перемичка на стрiлках. Вона чорного кольору, зливається iз землею, а бiдолашний мандрiвник розрiзняє в темрявi тiльки тiм'яну сiрiсть бетонних шпал, отож, у дев'яти випадках iз десяти його нога неодмiнно за ту перемичку зачiпається, що у двох випадках призводить до падiння з вивихом, а в рештi – до падiння просто;

в) крокуючи вночi залiзницею, нiколи не можна орієнтуватися на звук. Визначити, чи далеко товарняк, який гримить за спиною, можна скориставшись власною долонею як дзеркальцем заднього огляду: якщо промiнь прожектора освiтлює її так, що можна розрiзнити лiнiю життя, отже, локомотив метрiв за чотириста, – пора вiдходити вбiк.

Я зустрiчаю свiтанок на пiдходах до рiдної станцiї – мокрий, як хлющ, тверезий, як дурень, убитий, наче всю нiч розвантажував тi проклятi товарняки. Я вiдчуваю кожен камiнчик пiд ногами крiзь дiрки в пiдошвах черевикiв, що з'явилися, поки я мандрував крiзь нiч.

2. **Аполлонiвське**, яке змушує мене серед ночi тремтjачими вiд творчого збудження пальцями налаштовувати мою розбиту об буднi лiру та iмiтувати витончену гру. Струни гарчать i виють, потрапляють пiд нiгтi, я гарчу й вию, i все разом – це така гармонiя, це таке розчинення духу в матерiї, що потiм журнали соромляться платити за це 15 грн 42 коп., тому не платять нiчого.

У днi безвиходi з дому я збираю всi тi клаптики докупи – в спецiальну теку з написом «ДЕЛО № щоденник», але вони все одно потiм якось ухитряються знову розсiятись по всiй хатi, й цiєї мiстики я собi досi пояснити не можу.

Отже, шукатися. Єднiсть трьох я – я тут, я там i я тут i там – безнадiйно порушено. Одним iз я, або й усiма трьома зразу. Аби переловити їх i звести в одне интерв'ю, менi треба лiто або лiтр. Iз лiтром легше. Отож, я виходжу з дому.

Зi свого легендарного дому, якого нiхто нiколи не бачив, але який сформував принаймнi одне з моїх я. Зi свого легендарного дому, де холодильник дирчить, як бульдозер, – усе в радiусi трьох метрiв од нього

двигитить і хилитається; де меблі – чхні й розваляться; де всі полиці, шафи й антресолі завалені мотлохом, який терпляче чекає на свого вдячного дослідника й смиренно потерпає від усякої масті паразитів; де павутиння – мету-мету – не вимету, хоча жодного разу мені в моєму домі не потрапляло на очі бодай приблизно щось схоже на павука; де потворного вигляду радіо висить на кухні тільки для краси, а про звук нема й мови, бо звуку нема; де скло у вікнах деренчить і випадає, коли у дворі проїжджає машина, високо в небі над будинком пролітає Ан-225, або взагалі без причини; де дверима гупати не можна, бо вони вивалюються разом з одвірками, а якщо не гупати – то не зачиняються взагалі; де стеля протікає в шести місцях і збирається протікати ще й у сьомому, де вимикачі за найлегшого натискання западаються в по-запростір; де надійно працює лише замок у вхідних дверях: зачинити його можна, та щоб потрапити назад у квартиру, треба вибивати двері геть; де мостини провалюються на дев'ять поверхів униз; де поштова скринька дев'ятьма поверхами нижче – глуха, мов сейф: як зачинив її ще в день новосілля, так і досі не можу видобути з неї своєї пошти – ні з допомогою лома, ні з допомогою тротилової шашки...

Саме з цього дому я й вийшов із неабиякою радістю, плекаючи неабияку надію зійтися в одне ціле за літром чого Бог пошле, бо ж усі мої я добре завчили напис на одному з кам'янець-подільських храмів: «Щоб всі були одно».

Київська весна пахла прілим сміттям, вихлопними трубами, сечею, будівельними майданчиками, зіпсутими сосисбургерами з найближчого пункту прискореного харчування, потом пахв і духом піхв, а також обіцянками товариства з обмеженою відповідальністю «Київмерія» не підвищувати вартості проїзду в метро. Кияни та гості міста заливали в свої утроби пива і води, запихали в кишки біляші гарячі, сосиски в тісті, тісто без сосисок, сирбургери, сендвічбургери, бургери з салом, ковбасою чи смальцем, прихоплені з дому, а чи придбані вроздріб у найнесподіваніших місцях, а також гамбургери, які залишаються гамбургерами й продаються всюди, крім міста Гамбурга. Міщани вигулювали своїх собачок, дітей і коханок, які поводили себе то як собачки, то як діти. Міщани на повні груди вдихали безкоштовну київську весну й тихенько попсовували повітря. Міщани залишалися міщанами, при цьому неухильно деградуючи й змушуючи з собою деградувати старий і вічно юний Київ, місто-сад, яке зовсім скоро перетвориться на місто-зад. І на Марсі будуть яблуні цвісти, а в Києві буде плитка, закутий у бетон безсмертний струмок імені сестри Либеді та європейський розмах, від якого Європа вже давно відмови-

лась. А для розмаху треба ліквідувати в місті всі дерева (крім тих, які на Байковій горі), зрівняти з землею всі сквери та парки, прибрати тротуари, й пішоходів пустити під землю – хай собі там пішо ходять. А всіх невдоволених таким благоустроєм столиці нашої центральноєвропейської країни загнати під землю ще глибше, ніж пішоходів, або ж переселити на Байкове – поближче до дерев, за якими вони так побиваються.

Купити в Києві літр палюнки – не проблема. Цього добратут більше, ніж інших соціальних зол. До найближчої крамниці, яка так і називається – «Крамниця», мені треба добуватися дві зупинки трамваем. Смиренно чекаю, в надії, що він з'явиться незабаром. Але з кожною простояною десятихвилиною надія поволі зникає. Нервові пасажери, які постійно кудись поспішають, ніколи нікуди не встигаючи, лаються й пакуються в таксобуси, вже й без того натопані діловими людьми так, що котяться вулицями схожі на великих, із виряченими очиськами, колобків. І це закономірно, бо ж девіз міських транспортників – купи проїзний і їзди на таксі. В таксі ж їздять лише відчайдухи, які бояться втратити зайву хвилину й не бояться втратити життя.

Нарешті, торохочучи всіма своїми кістками й дзеленькаючи, як будильник-пенсіонер, підходить трамвай. Напівпорожній, бо ж потенційні пасажери пороз'їжджалися на маршрутках, його не дочекавшись. Заходжу й стаю біля колоритної подружньої пари. Від неї пахне перегаром, удристаними панталониками та ще чимось, чого я назвати не беруся. Вона сперлася на вікно трамвая й не подає жодних ознак осмисленої життєдіяльності. Від нього пахне перегаром, сечею і ще чимось, що найменуванню не піддається. Його обличчя – червоне з фіолетовими вкрапленнями й запухле так, що боляче дивитись.

– Ольга! Ольга, куди ти їдеш? Куди ти їдеш, курва, нам ось треба було вийти! Ольга, ти чуєш?! Ти чуєш чи ні?! – долинає десь із надір опухлої мордяки.

Ольга тільки мляво муркає.

– Ольга, піднімайся! Ти чуєш, я сказав, піднімайся! – втрачає терпіння джентльмен з ароматом обпіяних штанів.

– Ольга, ти мене чуєш?! Ти чуєш мене, сатана?! Ну, погань, я тебе зара підніму!

Власник запухлої мордяки методично обробляє мармизу Ольги кулаками й кричить на весь вагон:

– Я тебе підніму, курва, вонючка! Ольга! Куди ти їдеш? Курва!

Ольга кривиться, не розплющуючи очей. Джентльмен знову, вже сильніше, обробляє її пику. Ольга валиться з сидіння на підлогу.

– О, губу розбила, – повідомляє раптом якась інтелігентна, судячи з виразу обличчя, жіночка. – Виводьте вже свою Ольгу надвір, хай одійде трохи.

Пасажири мовчки спостерігають за драмою, що розгортається на передньому майданчику трамвая. Все це нагадує постмодерну п'єсу – з глядачами й акторами, тільки поставлену чомусь у трамваї. Мабуть, для оригінальності.

Маса – це кожний, хто сам не дає собі об'єктивованої оцінки – доброї чи злої, а натомість почуває, що він «такий, як усі», і проте тим не переймається і навіть задоволеної почуватися потожшиш із бичами (Х. ОРТЕГА І ГАССЕТ «Бунт мас»).

Трамвай зупиняється. Заходить по-важний лисий дядечко і, не знайшовши нічого кращого, бьєлкає: «Разрешите», переступає через напівтрup Ольги та всідається на її місце. Трамвай рушає. Десь іззаду подає кволий голос кондукторка: «Передня площадка, платимо за проїзд». Джентльмен алкоголічного вигляду з новою силою починає приводити до тям свою даму, виголошуючи завчений монолог, що, зрештою, перестає бути цікавим.

Побачивши, що публіка втрачає до нього інтерес, джентльмен поживляює свій виступ матюками й особливо смачними ударами в Ольгу, котра схожа на величезний зім'ятий бичок в гігантській попільничці у вигляді трамвая.

Попільничка знову зупиняється. Я, зачіпаючись об «бичок», вивалююся на свіже повітря. Театр на колесах, дзеленькнувши, стукоче далі, везучи в собі шматочок неповторного і, на щастя, незнищеного Києва.

...Ось він, чудовий прозорий літр, який дасть мені змогу поспілкуватися з усіма складовими себе! Вони, зачувши неповторний його запах, прийдуть, прилянуть, прилетять із усіх чотирьох сторін світу. Присядемо до стола й без усяких блискіток-свічок двинемо сто залпом, щоб аж у голову двинуло, а тоді вже й до розмови!.. Літр на чотирьох – це по двісті п'ятдесят. Треба б іще пива. І барбарисовий льодяник на закуску.

Але це потім. А зараз... Зараз я, якщо вже добувся сюди, зайду в ось цей чудовий генделік і вип'ю для розминки п'ятдесят крапель, щоб нормально доїхати додому. Тобто щоб не так нудно було чекати трамвая. Бо хто зна, коли він прийде. Може, навіть ніколи.

– Та це ж чистої води алкоголізм!

Чистої горілки, ви хотіли сказати. Але ж ніхто й не заперечував моєї приналежності до касты хронічних споживачів веселеньких напоїв. А щодо чистої води, то я її не вживаю з тієї простої причини, що вода, не розведена бодай 3:1 вином, – це отрута. Не вірите? Спитайте наших дорогих киян, що тече з їхніх кранів!

Люблю я шик. Роблю його буквально з пшику. Навіть найменшого. В цю, наприклад, забігайлівку, яка й бомжуків дивує своєю дешевизною, я завжди заходив із хвацько збитим на потилицю капелюхом, попихуючи «Примю», мов гаванську сигарою, а двері, зрозуміло, відчиняв не інакше як ногою. Згодом я капелюх за непотрібністю пропив, курити тимчасово покинув, але в шикарній манері відчиняти двері залишився вірним собі. І щойно я зібрався застосувати цю манеру до дверей генделіка, як вони раптом рвучко прочинилися самі, й на тротуарі перед моїм носом опинився мій давній знайомий – еко-гінеюлог, а нині ветеринар Ж.Лобко. Він серветкою змахував зі штанів рясне бловотиння.

– Же-еню!.. – сказав я вражено.

– Це не я, це мені, – почервонів Лобко. – Розказав дамі за столом чисто хірургічний анекдот..

Поки він вигирав зі штанів дамошку нагороду за дотепність, я розмірковував, спитати його про те, про що я розмірковував, чи не треба.

– Слухай, – кивнув я на двері пивниці, – там мене немає?

Лобко припинив чиститись і звів на мене очі.

– Мене там нема? – повторив я, довірливо усміхаючись.

– Слухай, Списеню, мені, як бачиш, не до твоїх білогарячечних жартів!

– А я не жартую! Я розшуюю бодай когось із себе. Розумієш? Хоч одне зі своїх я.

Лобко завмер із брудною серветкою в руці в такій позі, що я мимоволі відступив на крок, бо подумав, що він зараз приліпить її мені до мордяки.

– Слухай, Списеню, ти або недо, або пере.

– Я не.

– Ну то зайді – так! Бо твоя варзачня має нездоровий характер.

– І це мені каже обриганий по вуха спец із суто хірургічних анекдотів! – огризнувся я й ледве ухилився від серветки, яка прямувала мені в ніздрі.

Що прогарчав мені в спину Лобко, я вже не чув. Щоб не псувати дружби з такою видатною в галузі собачих абортів особистістю.

Отже, з п'ятдесятьма грамами прокол. Трамвая на горизонті не видно. Ні в один бік, ні в другий. Під найближчим штурпаком, який мав деякі ознаки колишнього дерева, я задер догори своє стражденне рильце: «Янголята, янголята, візьміть мене на крилята!»

– Ще чого! – гримнуло зверху. А потім почулося таке, що я засумнівався в ангельській природі цих моїх янголят.

– Ви що? – вирячивсь я.

- Фффу!
 - Хто сказав «фффу»? Це ви, ангели, сказали «фффу»?
 - Так, це ми сказали, Фффу, Вєня, як ти лаєшся!
 - Та як же, розсудить самі, як не лається! Усі ці життєві дурниці так надломилі мене, що я з того самого дня не просихаю. Я й до цього не сказати, щоб дуже просихав, але принаймні я хоч запам'ятовував, що я нію і в якій послідовності, а тепер і цього не можу пригадати...
 (Вєнєдикт Єрофєєв «Москва-Пєтушки»)

- Так і є! Натуральна біла гарячка! Просто-таки білосніжна Хрестоматійний випадок!

Не поспішайте, шановні, з висновками. Річ у тому, що біла гарячка – явище нетривале й тимчасове, а я з позаземними істотами спілкуюся все своє письменницьке життя. Хоч і не так часто, як із самим собою, але все ж. А ви отак одразу повелися на слова першого зустрічного (та ще й обриганого, та ще й не ним самим!) алкоголіка, якому навіть жінок лікувати не довірили – виперли у ветеринари. Так не годиться!

«Москва-Пєтушки» з Вєнєдикто Єрофєєвим, прирєченим на існування серед жертв антропологічної катастрофи – соціальних мутантів, «недолюдей» з неблагородними фізіологіями, – це «сума людеру», «сума авангарду», загальний негативний підсумок підсумка, безрадісне заперечення заперечення, затрєння в нєтєрау «найбєльшого нєкєя», де «вранєд – стогєд, увєчєрї – плєч, а вєчєрї скрєєтє зубєя» (В.БЛЧННН «Цєй бїдєнєй, бїдєнєй Вєнєчкє»).

- А те, що п...й пішки, ми тобі не гелікоптер!

- Паняй то паняй, – смиренно згодився я. – Але ж ви будете зі мною аж до самісінького під'їзду? Ви не покинете мене, янголята мої небесні?

- Що ти під Вєню Єрофєєва косиш, мурло?! – обурились янголята, й добряча порція послїду, схожого на пташиний лєснула мєні на чолє. – І не називай чолєм свєє дубовє лєбїщє!

Я, змахнувши долонєю зі свєго чолєбїщє лайно небєснє, зїмкнув уста й почимчикував трєтуарєм, чуючи над голєвою тихий шєлєст чїтє крил, чїтє гїлок вїпадковїх дєрєв, чїтє щє чєгєсь – вїпадковєго чї не дужє.

Я йшов, апетитно помахував пакетом із літром і на всі ніздрі нюхав весняні столичні гази. Коли до мого легендарного дому залишалася рівно одна трамвайна зупинка, мене, весело дзеленькаючи, наздогнав трамвай. Підморгнув. Відчинив двері. Я підморгнув у відповідь. Занїс ногу з метєю посадкї сєбє в громадський транспортний засїб, але з дєрєвї на мєнє знєначєкє вїпєв якїєсь вїтрїшкєватїй нєдєрєбєк їз крєваткєю на плєчї. Пєдєвєчє навзнєк на крїво поклєдєнї плїтї трамвєйнєї зупїнкї, я

тільки встиг викинути вгору руку з пакетом, аби мій дорогий літр не став жертвою тих плит.

– Там наших б'ють! Ходімо допоможемо! – просигналив недоробок і потупотів у бічний завулок.

Трамвай весело дзеленькнув, підморгнув, зачинив двері, ще раз підморгнув – і показав зад. Трамвай віддалявся в один бік, недоробок із краваткою на плечі – в другий, і я мав швидко вирішити, кого доганяти. По-перше, витрішкуватий вуйко в мить наскоку на мене видався мені знайомим (очевидно, я йому теж). По-друге, якщо десь діється якась колотнеча, то я цілком можу там бути. Не виключено навіть, що б'ють мене. Отож, я, помахуючи літром утричі швидше, погнався за недоробком.

Хто ж це такий? Забігти наперед і спитати його в обличчя? Якось неспокійно. До того ж, вуйко вельми поспішає. А ззаду він скидається щонайменше на двох моїх знайомих:

1. На літературного фармацевта Матеуша, широковідомого в родинних колах коментатора власних сновидінь, видінь і марень. Невсипущий трудівник на ниві тлумачення непоясненого, він із року в рік робив суттєву пробоїну в сімейному бюджеті, видаючи свої аналізи (сновидінь) окремими книжками. Наукову глибину й виснаженість тих його аналізів можна оцінити за такими ключовими фразами чи не в кожному його коментарі: «Сон здається позбавленим сенсу, дивуватися не слід, бо бувають значно абсурдніші сновидіння», «Сон важко піддається поясненню, для його тлумачення, мабуть, треба самого Фрейда», «Не всі обставини сну мені зрозумілі, зокрема, неясно, що означають міліціонери в аптеці», «Зміст сновидіння зберігся в дуже ясній формі, але занадто важко пояснити, що це означає». Глибокодумні праці п. Матеуша, з яких аж випирала наукова новизна, не пройшли повз увагу фахівців, і його запросили викладати фармакогнозію в Інституті сну. Від начитки новоявленого професора навіть найстійкіші студенти засинали, і потім на заліку не могли відповісти Матеушеві, чим фармакологія відрізняється від фармації, ліки від отрути, а його концепція від концепції Зигмунда Фрейда, якого протягом усього курсу пан викладач обзивав Фрейдом.

2. На фахового текстолога Григорія Григоровича Лайдаченка, який ось уже двадцять років досліджує власну рукописну спадщину, встановлюючи авторство ряду своїх прозових віршів, упорядковує свій архів, друкує по фахових часописах листи до себе з розлогіми коментарями й розшифровує свої нотатки на манжетах, серветках, цигаркових пачках, полях «мені троянди» та обкладинках нотатників.

Внаслідок копіткої багаторічної праці йому вдалося вилучити зі своєї спадщини два десятки приписаних йому віршів інших авторів, а також, не виходячи за межі наукової методології й кабінету, відвоювати в Б.-І. Антонича кілька суто своїх, лайдаченківських, неологізмів. За ці видатні досягнення в галузі текстології йому було присуджено премію імені Б.-І. Антонича, яку він того ж дня перерахував у благодійний фонд підтримки в належному стані пам'яті про Б.-І. Антонича.

Поки я вирішував, хто ж ото переді мною покинує п'ятами й двигить сідницями, яких не посоромився б і академік, раціональна півкуля мого мозку наполегливо радила не сунутись у гущавину подій, особливо в тверезому стані, щоб не сталося зі мною такого, як із моїм колишнім однокурсником, нині мандрованим дяком, Сашком Озимим. А трапилася з ним дуже цікава історія. На одній із агресивних акцій (може, то була якраз найрезонансніша акція тих часів – «Геть російськомовних молодичь із посад літредакторів і коректорів україномовних видань!») він іще перед тим, як почалася глобальна битва сил «про» із силами «контри», познайомився з гарненькою літредакторкою дитячого журналу «Бухлик», яка в ті буремні дні працювала коректором іще дитячого журналу «Калятко», й запросив її до себе в гуртожиток на чашечку чаю із сексом. Чи то пак – із кексом. Гарячий чай і позавчорашній кекс збурили гарячу дискусію на мовні теми, що почалася під час гарячого сексу й дотривалася до того, що гаряча російськомовна двуля, вичерпавши всі свої аргументи й матюки, схопила зі столу ще не зовсім порожній і холодний чайник і поклала безплідній дискусії край. Утім, останнє слово Сашко залишив за собою. Він рефлексивно белькнув «дякую», схопився за лоба й випав із вікна. Внизу на клумбі він іще раз схопився за лоба й пішов, куди ноги понесли, дякуючи всім підряд. Оце й досі мандрує по Києву й дякує. За що його й прозвали мандрованим дяком.

Але оскільки слухатися раціональної півкулі свого мозку я за стільки років так і не навчився, то слідом за своїм знайомим незнайомцем вискочив на просторі міську площу, названу на честь найближчої станції метро. Площа ця утворилася не так і давно. Раніше вона являла собою дві паралельні вулиці, розділені масивним соцреалістичним будинком доволі непривабливого соцреалістичного кольору. З одного його боку стояв пам'ятник вождеві місцевого російськомовного пролетаріату, а з другого боку місцева україномовна еліта з просвітянською метою й категоричністю притулила пам'ятник вождеві борців із місцевим російськомовним пролетаріатом і його вождем. Так і велося: з одного боку ліві горлали про «правое дело»,

а з другого боку сиділи голодівники і своїми голодівницькими страйками вимагали переплавити вождя пролетаріату на ще одного вождя борців із тим вождем та його пролетаріатом. Щосвята кожна політична парафія приходила до свого ідола, промовляла слова, тулила до його п'єдесталу похоронні вінки, била поклони, обіцяла не забувати й прийти ще. Та одного разу за наказом міського голови, який, віддаючи той наказ, навряд чи думав головою, безлику соцреалістичну споруду безликого соцреалістичного кольору за лічені тижні розібрали, місце, де вона стовбичила, заклали високохудожньою плиткою, й таким чином місто збагатилося ще на один майдан, який мер збирався забудувати потім – коли з'явиться солідна людина з солідними грішми. Але солідних покупців на ласий шматочок землі в елітному районі Києва поки що не знаходилося, а площа вражала око необізнаних із нашими історичними реаліями туристів двома чавунними вождями, які стояли на одній площі дупами один до одного і вказували своїм фанатам різні геополітичні напрями розвитку. Один вождь, зігнувшись в елегантному поклоні й знявши перед московією свого обп'ятаного голубами картузика, тицяв пальцем у східний бік, а другий, стискаючи в руці булаву, що скидалася радше на пляшку «Української з перцем», вказував тризубом, підозріло схожим на виделку (не вистачало тільки огірка), в бік європейського співтовариства.

І відколи бездарна шестиповерхова соцреалістична перепона зникла, новоутворена площа стала гарячою точкою міста, місцем постійних зіткнень двох ворожих ідеологій у вигляді двох розлютованих натовпів із транспарантами, портретами своїх вождів, мегафонами, прапорами й готовністю стерти з лиця землі все, що не підпадає під їхню ідеологію. Маси стикалися з масами, майдан ревів, верещав і йойкав, квартал тріщав по швах, вожді хиталися на своїх п'єдесталах, а потім з'являлися пожежні машини й вагон бійців спеціального призначення, яке й полягало в тому, щоб розбороняти різнозаряджених громадян на площі імені найближчої станції метро, і народні розваги припинялися.

Коли столицю стрясало щось таке помаранчевого кольору, схоже на революцію, площа була порожньою, як ніколи: її залишили й лоточні спекулянти, й закохані, й бомжі – всі сили Київ кинув на інший майдан. А на цій площі стирчали тільки два взаємозаперечні вождики – всіма покинуті, такі самотні у велелюдній столиці... Але коли жовта гарячка (чи жовтогарячка) вщухла й відбулася зміна парадигм – із біло-блакитної на помаранчеву, життя площі увійшло в звичне русло: на ній регулярно збиралися різні сили й завзято одна одну місили. Одні

борилися за незалежність України від українців, інші – за свободу від волі, треті – за відміну конституційного права на життя, четверті – за відміну конституції в цілому... І все це підкріплювалося гаслами, твердість яких протиборці випробовували одне в одного на лобах.

Сьогодні тут відбувалося щось схоже. Люди з фіолетовими пов'язками на всьому, що піддавалось об'язуванню, розмахували фіолетовими прапорами й волали фіолетові гасла. Їх перекикували люди з бузковою символікою. Поки я намагався збагнути суть конфлікту, мій незрозумілий розчинився в натовпі. Або в повітрі. Радикально зблизитися конфліктним угрупованням не давали три перелякані міліціонери, які на місці події опинилися, швидше за все, випадково: певно, в них посеред площі заглохла машина, і поки вони копирсалися в двигуні, викликали допомогу й покурювали, їх із двох боків стиснули мітингувальники.

На місцях дотикань різноспрямованих сил проскакували іскри й матюки. Фіолетові поливали бузкових фіолетовим брудом, а ті у відповідь хлюпали на них бузковою поганню. А потім хтось із фіолетових когось із бузкових випадково хвищнув... і на всій площі раптом запала важка тиша. З п'єдесталу одного з вождів інерційно цвірінкнув дурний горобець, і сам же злякався свого надто гучного в передапокаліптичній тиші цвірку. Небо закрила чорна хмара, в надрах якої клекотів всесвітній потоп. Хмара набігла на очі мітингувальників. Хтось сказав «ой». Хтось нічого не сказав.

Дві страшні сили, дві стіни, дві скелі з глухим гуркотом зішлись до купи, водночас сплющивши міліцейську машину й самих міліціонерів, перетворивши їх на плоский, двовимірний асамбляж із кісток, заліза, шкіри й витріщених очей. За мить перед тим я необачно штовхнув себе в маси на пошук слідів діяльності себе, і вже цілумить про це шкодував. Сини України зігнулися в дикому герці, задні напирали на передніх, передні, вже діставши по пиці ворожими транспарантами, тислися назад, і вибратися з цього місця, не пожертвувавши оком, ребром чи пальцями ніг було неможливо.

До того ж я, не знаючи як, опинився на передовій. Притиснувши свій літр до грудей, як дитину, я гарячково сучив очима по натовпу, шукаючи шпаринку, щоб прослизнути в неї й зберегти бодай цілість пляшки, якщо не голови, але щільність натовпу не передбачала рятівних щілин. Я крутнувся праворуч і зразу ж дістав у навантаження до крупнокаліберного фіолетового мата уламок кришки каналізаційного люка. Тямніючи розумом, я відлетів ліворуч, де якийсь бузковий ліквідатор німецько-фашистських загарбників дав мені в зуби щой-

но куплений у сусідньому гастрономі залізобатон, не витягаючи його з торби. Вражений міцністю пенсіонерського насущного (щоб такий перетравити, треба мати неабияке здоров'я), я здав назад і злився з постаментом котрогось із вождів. Вихід був тільки один: удавати з себе барельєф. Що я й зробив із превеликою радістю, оскільки ще один такий удар батоном міг для мене стати фатальним.

Ідейні зводини набирали обертів. «Ти на кого ногу підняв?!» – горлав хтось. Хтось горлав те, що й тато, коли з драбини падав. Хтось просто горлав, бо троє ідейних ворогів звалили його на землю й заходилися в шестеро ніг дробити йому в нирках камінь на пісок. Хтось проти когось ужив заборонений прийом нижче пояса, і сердега піднісся над натовпом, як Ісус Христос, із таким самим страдницьким виразом обличчя. На мить із виру битви виринула жінка з чоловічим обличчям – спитим, зморшкуватим і трохи вусатим. Не змігши усно переконати свою фіолетову суперницю в своїй бузковій правоті, вона обплювала її з ніг до голови так, що та мусила пірнати в найближчий каналізаційний отвір. Побачивши це, фіолетовий добродій, що пробігав повз, мимохідь заіхав бузковою кулацюрою в її чоловіче обличчя, аж тій соплі з вух чвиркнули. Перед роз'юшеним носом жінки мелькнули носи її кросівок, і вона приземлилася на асфальт на три метри далі, пробивши в ньому куприком дірку. Якась відьма поливала супротивникам пики з газового балончика розміром із вогнегасник і дико реготала. Прищавий студент, не витримавши того істеричного вияву позитивних емоцій, вихопив із-за пояса лом-цвяходер і рішучим рухом, наскочивши ззаду, вимкнув реготуху разом із її пшикавкою.

Це було свято розлученого натовпу!.. В розлученому натовпі шуструвала фіолетова дівчинка (зріст – 1/3 топ-моделі) й блискавичними рухами розщібала бузковим бойовикам блискавки на ширинках. Ті хапалися руками за свої передки, втрачаючи таким чином обороноздатність, і їхні пики одразу ставали вигідними мішенями для фіолетових кулацюр. Натовп розкошував! Натовп відривався! Тріщали прапори й транспаранти, сорочки, штани, а в декого вже й нижня білизна...

І раптом площею прокотилося тривожною хвилею:

– ОМОН! ОМОН! ОМОН!

І раптом вигулькнуло сонечко з-за хмари. Вагітна апокаліпсисом чорна потвора, злякавшись цієї магічної абревіатури, зблідла й відповзла десь у вогні київські двори. І раптом густий натовп почав рідшати, танути, як сніговий замет навесні. І раптом спорожніла площа. І раптом відкрилась її соромітна сіра голизна веселому сонечку. На оголеному лоні площі лишилися тільки вибиті зуби, відірвані гудзики,

подерті шнурки, чийсь інтелігентський капелюх зі слідом черевика 45-ого розтоптаного розміру... Та два дивом уцілілі бомжики, які вижили з того лона все, що могло придатись у їхньому вільному житті. А ще там ворушився не зовсім убитий я. Ворушився в бік найвузючого провулку, що вів од майдану: в разі чого, танки там не пройдуть. Коли ще площу полишав останній бузковий недобиток із фіолетовим від кулаків обличчям, я ввічливо перепитав:

– ОМОН чи ЗМОН?

Він вирячився на мене, певно, не збагнувши, як це барельєф, що прикрашає постамент вождя, може розмовляти, а потім, вирішивши, що це почалися наслідки прийнятих на себе ударів, покрутив пальцем біля скроні, скривився й пошелестів далі.

Повзучи провулком, я ніяк не міг збагнути паніки такого агресивного, розбурханого й загартованого не в одній ідеологічній сутичці натовпу. Невже він не зміг би вистояти проти спецзагону міліції? У нього ж є все: гранати без запалів, якими можна не лише колоти горіхи, а й проламувати міліцейські каски незгірш од плитки, якою встелені київські тротуари і яка видовбується буквально пальцем, запали без гранат, берданки без спускових гачків (ще в 1812 році десь повипадали), снаряди до козацької гармати, кулеметні стрічки... Побачивши перед носом носок кирзняка, я підвів голову. Поперек провулку, опустивши маски й піднявши щити, стояла стіна кримського ОМОНу.

– Пць, – сказав я, бо на «низде» не хотів витратити часу. І в прискореному темпі позадкував назад, на площу.

Бомжів уже не було. Вожді, перейняті своїми високочолими ідеями, не звертали ані найменшої уваги на жалюгідну блощицю, жертву зіткнення тих ідей, яка плазувала десь далеко вниз під їхніми чавунними чоботиськами, притискаючи до грудей єдине, що ще становило в її житті хоч якусь цінність... Так, літр для мене завжди був вищим од усяких високих ідейних маразмів.

Я хутко, наскільки це мені дозволяло моє підірване каналізаційною кришкою і ще твердішим батоном здоров'я, метнувся в діаметрально протилежний провулок, який батьки міста виконали свого часу у вигляді патологічно кривої кривої, котра вигиналася так, що здавалось, от-от зловить себе за хвіст... Гехнувшись лобом об якийсь доволі залізний ребристий заслін, я аж застогнав од захвату. Це ще що таке? Що ж його міліція придумала в цьому завулку?! Відійшовши на кілька метрів назад, бо ж велике бачиться на відстані саме кількох метрів, я роздивився, що то були два щільненько один до одного підігнані КраЗи; об кузов правого я й зупинився. Обережно зазир-

нувши під машину, я побачив іще чорніші кирзяки й іще загрозливіші щити. «Московський ОМОН», – стрельнуло мені в голову. Хоча пісочок у КраЗах, мабуть, таки наш...

Я знову вискочив на площу. Лишався тільки один шлях: провулок, куди вказував своєю українською булавою з перцем тризубчастий вождь. Я, мобілізувавши в собі останні сили, кинувся туди. Провулок рвучко збігав униз, і я збігав ним, аж поки побачив шість рядів не розібрати якого ОМОНу, що, гепаючи кийками об щити, впевнено сунув угору – на мене. Я дав задній і знов опинився на площі. Часу на роздуми було мало, шляхів до відступу не було взагалі.

Кудю ж утік весь мітинговий люд, де поділась уся ця маса?! Не могла ж вона пройти крізь три види ОМОНу та ще й КраЗи, не залишивши при цьому жодних слідів у вигляді вбитих та поранених! Убитий безвихіддю, поранений пенсіонерським насущним сухмаєм, купленим на останні копійки, щоб вибити мені останні цілі зуби, я з горя й розпуки виматюкав чавунних ідолів, які й по смерті несуть людям саме тільки лихо, побажав, щоб вони провалилися до пекла, й тієї ж миті сам заgrimів під землю, аж кавкнув.

Очунявши, розплющив очі. Я сидів на бетонній підлозі в якійсь смердючій шахті. Зверху горіло денне світло. Обмацавши літр, я з приємністю відзначив, що пляшка не постраждала.

Круглий отвір угорі, звідки лилося світло (люмінатор? кінець тунелю, який проходить по смерті наша грішна душа?), раптом задулила якась проява в скафандрі, підозріло схожа на бійця міліцейського загону спецпризначення. Проява зникла, а тупий біль у потилиці не зник. Я змінив свою гачкувату позу на більш природну й побачив перед собою хід, у нескінченну чорноту якого тяглися товсті й тоненькі труби. І я навіть хотів потягтися туди ж...

Я ліз де рачки, а де на пузі, бився болящою головою об якісь виступи, зачіпався вухами за вентиля, по трубах зі знущальним шелестом мене обганяли чужі екскременти, піт тік по моєму обличчю, і я вже схилився до думки повернутися назад і здатись усім трьома видами ОМОНу, але для того, щоб повернутися, спершу треба було розвернутися, бо рачкувати дупою вперед було якось не з руки. Та й ОМОН засміяв би мене, побачивши, чим я лізу на світ божий. Але простору для маневрів лаз не залишав, отож я ліз далі, тримаючи в зубах пакет із літром. Я клав пакет на землю, витирив піт, перепочивав, відхаркувався, намацував пакет зубами й знову ліз вузькою шахтою в суцільній задушливій темряві. Народжуватись було, їй-право, легше! Принаймні, там я ліз на світло, а тут зовсім навпаки. Кінця підземній київській кишці з бетону й цегли не передбачалося...

І раптом дихати стало вільніше. Я похвалявся. Живемо! Лаз поширився, і незабаром я вивалився в простору підземну кімнату, освітлену тією кількістю сонячного проміння, що пробивалася збоку крізь ґрати водозабірника. Цікаво, де це я? Хляпнувши ногою в струмок якоїсь рудої гіді, підважив ґрати й виткнувся назовні.

Виткнувся саме там, де треба, – біля трамвайної зупинки. Моя поява не залишила громадськості байдужою: міщани дружно сахнулись і повивалювали очі. Недоречно пролунав сміх блідій кістлявої дамочки, схожий на ляцання маленької собачки. Певно, дамочка подумала, що взяла сьогодні зайву халку травички. Триметровий правоохоронець, який млів на сонечку поруч, спробував зробити вигляд, що нічого не бачить, але в півтори дулі скручена бабуся заходила смикати його за рукав:

– Синоку! Подивися! Оно лізе!

Правоохоронець глянув на неї зверху, переборював у собі бажання плюнути їй на голову й мляво зиркнув у бік водозабірника, з якого – з літром у зубах – стирчав я.

– То й що, що лізе?

Бабуся розгублено озирнулась на мене, потім на людей і зняковівло мекнула:

– Так як же це?.. Він лізе, а ти будеш отак стоять?..

– Бабусю, вам що, більше всіх треба? – гукнув я, звільнивши свою ротову порожнину від пакета.

Люди на зупинці сахнулись ще далі, збившись у різнобарвний клубок, і продовжували спостерігати за моїми діями.

– Ох уже ця пенсіонеря! – похитав я головою, взяв зубами свій пакет і зник ув отворі, не завдавши собі клопоту поставити назад ґрати.

Далі лази розходились. Один, як було зазначено на кам'яній стіні під водозабірником, вів у колектор, а другий – у дренажі. Ні та, ні та місцина мене не приваблювала, отож я рушив лазом, який був ширший. Раз за разом я послизався на лайні чи багні, яке сюди, певно, наносило дощовою водою. Іноді повз на череві по вузьких трубах, до половини забитих таким самим лайном, але загуслим. Дихати носом тут було просто неможливо, тож я дихав іншим місцем. Двічі потрапив під водоспади: з водозабірників лилася смердюча рідина, в якій мені доводилося брести по коліна, пригинаючись до самісінької води, щоб не збивати лобом блювотного вигляду сталактитів, котрі у світлі запальнички здавалися зубами дивної архаїчної потвори, фантазії на яку могло вистачити хіба що в корінного київського фантаста, обкуреного корінною київською наркотою. В одній із труб, куди я потрапив, як завжди, льотом, оскільки не помітив іржавої драбини, що спускалася туди, білів напис. Зауважив я його лише тому, що при ударі головою об кам'яне дно труби в мене засвітилося в очах не менш як на сорок ват. Клацнувши запальничкою, я прочитав той напис, виконаний доволі рідкісним луг'янівським діалектом російського наріччя. То був епітафій двом дослідникам столичних підземель, які загинули в цій трубі торік – під час сильної зливи. Тоді вода в трубах піднялася так швидко, що вони не встигли вибратися назовні. Детальніше про це напис запрошував читати в інтернеті на сайтах www.kloaka.com.ua та www.dura.ru. Розчулений епітафієм, я міцніше стиснув зубами пакет і поповз далі.

Що й казати, есередини Київ значно кращий, ніж іззовні. Ця думка ляснула мені в голову, коли я вивалився в простору й добре освітлену каналізаційну криничку. Кришка зверху була наполовину зсунута набік і вгору вела доволі переконли-

У туалеті камері при міській управі відкривається для огляду зубів ціла низка нових іржавих дивовиж і рідкостей: асфальт із мушль і тильок, що мешкають у воді міського водопроводу; зразки цементних плит, призначених для облицювання міського театру, але не викладених через недогляд будівельників і багато інших предметів (з київської сатиричної преси початку ХХ століття, на www.klyauy.com.ua).

ва драбина, що являла собою дротяні скоби, увігнані в цегляну стінку. Щойно я сів перепочити, як збоку щось ворухнулось і з нелюдським хрипінням: «Синок! Синок!» поповзло на мене зі смердючого отвору. Я сахнувся та влип спиною в металеві скоби. Те, що лізло на мене з клоаки (ua) чи дупи (ru) – не знаю, як той лаз краще назвати, – було вдягнутим у брудне шмоття антропоїдом із розбухлим від нелюдських умов пиття обличчям. Антропоїд уп'явся в мене білими невидючими очима, простягнув свій чорний мацак і заскиглив: «Синок! Сергій! Прасці мене! Я так любів нашу маму!»

– Я не Сергій, – сказав я, бо кращого нічого не придумав.

Антропоїд завмер, тоді став навкарачки й мотнув кудлатою головою, з якої посипалося всяке сміття.

– А де Сергій?

– Його тут немає.

– Де Сергій? Де ти дел Сергея,?! – захрипів антропоїд, і його очі налилися кров'ю.

– Почім я знаю, де ваш...

–

– Е, чувак, ти якось спокійніше!

Але боже створіння з кривавими проваллями замість очей неблаганно підповзало до мене, тягнучи в мій бік чорні мацаки із зеленими нігтями.

–

Треба було рятуватися. Згори обнадійливо світив півмісяць київського неба, який допускала в це царство темряви й середовище існування потойбічних істот відсунута каналізаційна кришка. Але щоб видряпатися туди, треба було знайти в собі сили звестись, а їх у мене не було. Хрипка потвора повзла в мій бік, я вже відчував специфічний трупний сморід давно не митого тіла, який струмував од неї, я вже втиснувся в скоби драбини далі нікуди...

–

І тут мені сяйнула рятівна думка. Мить – і я виставив перед собою, як хрест проти улиря, свій приємно ваговитий літр. Сяйво, що розлилося від нього навсібіч, яскраво освітіло цегляний мішок, у якому я опинився, затьмарило півмісяць бляклого столичного неба далеко вгорі й головне – зупинило антропоїда за крок від мене. Потвора блаженно завмерла, уп'явшись у первозданну чистоту, прозору преперорочність пляшки, і густа кров стала поволі витікати з її очниць, баньки антропоїда ставали світлішими, набували виразу, який уже більш-менш можна було назвати людським, а губи його розімкнулися

не для «.....», а для демонстрації позитивних емоцій, що втілювалися в жалюгідній подобі усмішки...

Із надлюдською прудкістю кинув я свій літр у пакет і реонув примарними східцями вгору – до світла в кінці тунелю. Але підземна потвора несподівано виявила наднадлюдську прудкість: стартонувши вгору, я відчує, як її зуби вчепилися мені в холошу штанів, які й кольором, і виглядом уже мало нагадували штани, за всіма основними параметрами суттєво наблизившись до того, в що був одягнутий клоачний антропоїд. Відчувши, як мої квазіштани разом зі мною сповзають униз, я у відчай схопився зубами за скобу драбини. Літр у пакеті загрозило теліпався на пальці моєї правої руки, якою я тримався за іншу скобу – вищий етап мого сходження. Я борсав ногою, антропоїд гарчав, рідка руда глина стікала з моєї холоші йому на (фігурально висловлюючись) обличчя, а літр загрозило теліпався. Я піднатужився й підтягнувся вище. Мої зуби захрускотіли, дико заскреготіла дротяна скоба, затріщали десь унизу мої штани – і за мить, відчувши свободу, я метнувся вгору. З радісним дзенькотом збив своїм черепом чавунну кришку, вилетів на загазоване київське повітря, закашлявся, впав долілиць на асфальт і, непритомніючи, підсунув про всяк випадок літр під себе.

Приходить до тьми завжди важче, ніж відходити від неї. Отямивсь я од відчуття, що мене безпардонно нюхають. Розплющивши одне око, щоб, у разі чого, не позбутися зразу обох, побачив тупу мордюку німецького боксера, яку неможливо сплутати з жодною іншою тупою мордюкою. Тільки в німецького боксера може бути такий безбожно розплесканий ніс, і то не в боксерських поєдинках, а від природи. «Заберіть собаку», – хотів сказати я, але не сказав.

– Може, чілавеку плоха?

– Какое там плоха! Ему січас харашо! Ти тока пасматрі на ета адаробла! Панажираюцца, а патом валяюцца, где папала. І ні пай-мьош: ему действітельна плоха, ілі ета пьяний правакатар лежит. Мая падружка уже как-та падашла. А он схватіл ейо за руку і гарлает: «Што, сука, абакрала?! Где маі сто піісят грівень, у міня ані вот в кармане билі!» Падбежал мент, началі разбірацца...

– І што?

– А што ана дакажет? Прішлось аддать: ана ж как раз зарплату палучіла, с работи шла... Вот так.

– Рікі-Рікі-Рікі! Ка мне!

«...дуйте геть, калекі косноязычние, – подумав я, не приховуючи сарказму. – Ваш тупорилий Рікі, певно, знає російську краще, ніж ви!» Коли дамочки відчалили, я очуняв остаточно. Відсунувшись від

каналізаційного отвору, на дні якого потойбічна істота, мабуть, досі дожувала мою праву холошу, сів на низеньку загорожку палісадника, який затуляв страшнучу панельну дев'ятиповерхівку часів хрущовської відлиги. Обмацав літр. Слава Богу, пляшка ціла. Оглянув себе. Без коментарів. І це я ще тверезий! А якби не втримався від спокуси й трохи відпив од свого звабливого, яснозорого літра, посягнув на цнотливу цілість цієї божественної призми, крізь яку світ бачиться як щось викінчене, ба й більше – довершене, а Київ бачиться як... Ви читали в одкровенні Йоанна опис Єрусалима, що спускався з небес? Якби я вдав увесь цей літр без закуски, то саме так описав би лишайник, який заснували троє в човні, не рахуючи сестрички, тоді, коли в «Повісті врем'яних літ» іще не було літ.

– Ну що, оклигав? – почулося зверху.

Я задер голову, та побачив тільки штурпак, що де-не-де взявся ріденькою зеленню, – типове столичне дерево.

– Це ми, твої янголята.

– Ідїть нах! – гиркнув я.

– Тобто? – не зрозуміли янголята.

– Тобто де вас чорти тягали, коли мене оточив ОМОН, коли я повзав по смердючій угробі цього вічно юного міста, коли мене хотіло роздерти підземне чмо...

– А хто тобі оцю кришку з люка зсунув, га? Як ти гадаєш? – обурились янголята.

Я ніяк не гадав.

– А хто твій літр ...аний охороняв, поки ти тут без тямі валявся? Га? Як ти думаєш?

Я ніяк не думав. Але сказав:

– Мій літр не поганий. Він мені життя врятував. І я йому теж кілька разів.

– Найкращий у світі літр, – згодились янголята. – Тільки пісюн ти бичий, якщо гадаєш, що ця імбецильна фляга може врятувати комусь життя. Якби ми не спрямували крізь неї своє небесне світло... Лежав би ти зараз у каналізації з відірваною не штаниною, а головою!

– Ну то дякую, – буркнув я невдячно.

– Та чого там... Це наша робота, – сказали янголи.

– Підкажіть мені хоч де я, – попросив у них, та у відповідь почувся лиш тихий шелест – чи то крил, чи то листя дистрофічного дерева, під яким я сидів.

Я взяв свій літр, перетнув палісадник і побрів дворами, сподіваючись видибати на більш-менш знайому місцину. Я чвалав повз

гаражі, смітники, потрошені столики й лавочки, карячкуваті дерева, турніки для вибивання килимів... В одному з дворів надібав знайому пару. Вона сиділа на землі, приперта спиною до лавки, а він стояв, зігнувшись, поруч, горлав: «Ольга! Курва! Куди ти їдеш?!» і раз за разом лускав її в обличчя, яке вже було схоже на піццу з помідорів. «О, а Ольга ще й досі їде», – відзначив я подумки. Але втручатися не став. Хоча мені й кортіло бодай раз вмастити по пиці цьому сезононому джентльменові. Це в мені дитсадківське благородство заговорило: нас навчали, що дівчат бити не можна. Особливо коли вони в заповороговому стані. Втім, хай самі розбираються. Він глава сім'ї, йому, зрештою, видніше. Не мені ж потім жити з жінкою, в якій замість обличчя піцца, і до того ж – не вельми апетитна.

Блукати київськими дворами, блудити в київських дворах, розчинятися в них, ставати їхньою частиною, їхньою частинкою, їхньою елементарною частинкою, негативно зарядженим електроном цього неподобства, цього бруду, блуду, небезпечного затишку, який гарантує тільки одне: що ось-ось якийсь піхвоок брязне тебе ззаду ВТ-предметом по потилиці (якщо ззаду в тебе потилиця) і забере твої гроші, документи й цноту (за умови, що вони в тебе взагалі колись були). Буддисти й сатаністи, онаністи й педераста, нарко-, чарко- і токсикомани, пенсіонери й пенсіонерки, недолітки й недолюдки, представники байдужої громадськості, феміністи й лесбіянці, маніяки й колекціонери, кухарчині діти, кіборги й клони, нардепи й нардупи, дезертири, дезорієнтири, скриптори, наратори брати Капранови й Карамазови, власники дрисливих котів і коти дрисливих власників, гаспиди, – Господи, кого тут тільки немає! Навіть я є.

Я виходив із одних дворів і заходив у інші, послуговуючись спеціальними, на перший погляд непомітними арками, дірками в парканах, шпаринами в стінах, проріхами в просторі. Часом перетинав вулиці з ознаками цивілізації, вулиці, всіяні трупами машин, і знову заглиблювався в лабіринти київських задвірків. Смітники й бетонні стіни, іржаві залізничні колії, що починалися під фундаментом одного будинку й зникали під фундаментом іншого, розбиті лавки, аварійні дерева, клумби з чорнобривцями й маріхуаною, подекуди – ще не заселені Скибами телефонні буди, скрипучі гойдалки, іржаві турніки й турнікети, парковки для «крайслерів імперіалів», що чимось нагадують звалища брухту... Я споглядав усе це, йдучи начебто додому й переступаючи недобитків, які тягли свої соплі по землі й щось мурмотіли про білугарячу фею, що зачарувала їх і прирекла на життя наполовину в іншому вимірі. Якийсь наркоша бився з привидами: з таким завзят-

- Я цібя лю...
- А я цібя ...блю!

По цих словах парочка злилася в поцілунку. Та ще й у такому, що я подумав: «Це або пролог до сексу, або некролог почуттю». Плямкотіли губи, текла слина, око за око зайшло, зуб за зуб зачепився. Потім він заходився вицілювати їй очі: таке враження, наче збирався їх висмоктати. Його руки так стиснули під спідничкою її дупку, що аж пальці захрускотіли. Її жувачка прилипла до його передніх зубів...

Як людина культурна, я втягнув шлапака назад у ширинку й став делікатно віддалятися геть, залишаючи їх на самоті. І тут сталося кілька подій. Причому так одночасно, що й чемпіон із надшвидких шахів не вловив би, що було причиною чого й що чому передувало. Тому якби я сказав, що хлопець відштовхнув дівчину вбік і вихопив пістолет, а потім у дворик увірвався величезний плямистий «джип», розбивши заслін із ящиків, за якими, як виявилось, ховалась арка, це було б неправдою. Якби я сказав, що дівчина сахнулася від хлопця, з гучним цмаканням вирвавши свій язик із його зубів, а потім на весь дворик розлегліся ящики, підбиті «джипом», а тоді в руках бритоголового виник пістолет, – це теж було б не вельми чесно з мого боку. Якби я сказав... Але нічого сказати я не встиг. Бо з «джипа» виткнулися два тупорильця, скинули автомати і з сухим неприємним тріском випустили в парочку все, що було в обоймах...

Хоч мені й було цікаво, який тепер вигляд мають так несподівано застукані коханці, та я не мав часу озиратися. По-перше, з появою «джипа», а може, в мить, коли дівчина-пони в прозорій спідничці шлепнулася на заплываний асфальт дворика, а може, секундою раніше мій шлапак прорвало, й транзитний вранішній чайок разом із ложкою цукру опинився в мене у штанях. По-друге, не встиг я, втікаючи з лінії вогню й перечепаючись через ящики, якісь кабелі, збиваючи лупаті світильники, що невідомо навіщо тут стирчали, – не встиг я усвідомити, що воно гаряче ринуло мені на ноги – кров із пробитого кулею живота чи ще щось, як над двориком розлігся хрипкий крик Господа Бога, від якого здригнулися будинки, задрожали шибки, вклякли двоє в «джипі» й двоє під стіною, вкляк і я, мов громом прибитий.

- Стоп! Стоп! Шо ета за п.....р в кадрі?! Куда он пабіжал?!
- Я не помідор, – сказав я ображено. І вже хотів було додати, що нікуди я не біжу, бо мені вже нікуди й не треба, та Господь Бог знову заревів із балкона сусіднього будинку.
- Вон із кадра, звіздалет! Западліст! Бездарь! Ларіса! Убірі таво клоуна нах, а то я ево щас пакалечу!

Розстріляна парочка зареготала. Автоматники теж. А з-за «джи-па» зненацька вискочив іще один «джип». Мить – і він розчавив би мене, як Бог черепаха, та я, оскільки звук рухатися хутчій, ніж черепаха, а в екстремальних ситуаціях і поготів, відскочив убік, і «джип» Лариса в чорній формі державної служби охорони прогуділа повз. Загальмувавши, Лариса з дизельним гарчанням розвернулася в мій бік, та я вже пер по передчненій місцевості крізь київські двори, як «бульдозер-бенц». Мене люб'язно не переслідували... Приперло ж тим канібалам знімати кіно там, куди я зайшов у туалет! Ще й нездарою обізвали! Та я в цьому епізоді зіграв краще, ніж усі вони разом узяті!

Проблема була в іншому: в забрудненій сірячині, з однією штаниною обпісяною, а з другою – відсутньою взагалі, з беззубим виразом обличчя і т.д. добуватися до рідної оселі було, м'яко кажучи, компромативно. Наскочивши на знайомих або ж на людей, які не знайомі мені, але знайомий їм я, можна зробити собі недобру славу. В принципі, зайва реклама зайвою не буває, але якщо злі язики на кожному перехресті піаритимуть мене як бомжа й піара, на мене махне рукою спонсор, і тоді задумане самоінтерв'ю, полювати за яким я оце й вийшов, буде ні до чого, бо він не дасть мені грошенці на книженцію, щоб я їх, бува, не пропив із редактором і коректором, то більше, що і тим, і тим є я сам. Вихід був, і, як завжди, єдиний: щоб мене перестав турбувати мій не вельми респектабельний вигляд, я мав сісти на найближчому пеньочку (яких у Києві й крім міського голови вистачає) і видудлити свій заповітний літр. Це було б небажано, але дієво. Небажано – бо коли всі мої я зійдуться до купи в якомусь смердючому закапелку, я там не зможу занотувати свого з ними самоінтерв'ю. Дієво – бо після такої дози алкоголю мені перестає бути за себе соромно. Більше того – я починаю бути собою. А червоніти за себе полишаю на перехожих і переїжджих, яких Бог сподобить зустрітися зі мною в найнедоречніші моменти. І відсутність закуски не проблема. Вона компенсується присутністю в моїй голові величезної кількості тостів. Так, я п'ю за цифру 1, потім – за 2, далі – за 3, і коли числа вичерпуються, а бажання випити наближається до нескінченності, я відкриваю довідник адміністративно-територіального поділу України й п'ю за кожен населений пункт за алфавітом. Десь на підступах до Яготина я, як правило, не впоруюсь із керуванням і сходжу з траси. Щоб тримати довідник завжди під рукою й завжди мати можливість туди зазирнути, я постійно мушу залишати вдома свою середню руку й третє око, тож мене трируко-триоком ніхто ніколи не бачив. Окрім тих випадкових экс-людей, які в моїй жажливій оселі принагідно чи й

без усякої нагоди розділяють зі мною мій рідкий хліб. Але їм завжди здається, що їм це здається, й наступного ранку (тижня, місяця) вони вилазять із-під столу й, дивно на мене позираючи, згадують золоті слова, що треба менше пити. Або більше закусувати.

– Ти обіцяв приземлитись на найближчий пеньочок...

Так, звичайно. Я не забув. Не всі ще мізки пропив, трохи й собі залишив!

Видибавши на якусь типову в своїй ненормальності вуличку, я почалапав у бік Повітропуйського проспекту. Або в якийсь інший бік. У каналізації, в цілковитій темряві, в цьому місті орієнтуватися значно легше, ніж на поверхні. Вийшовши з дому раз, ви довіку можете блукати примарними київськими вулицями, дворами й підземками, аби втрапити назад; ви нашттовхуватиметеся на таких самих невдах, як ви, закорінених у свою типовість корінних киян, які так само, водячи навсібіч очманілими очима, намагаються знайти дорогу додому. І дивляться, як барани, на нові ворота, хоч ворота далеко не нові, а просто в інший колір пофарбовані, витрищаються на рідний квартал і не впізнають його, йдуть вулицею, на якій півжиття промешкали, і запитують у зустрічних перехожих, як на цю вулицю пройти... І це не дивно, бо Київ – дивне місто. Поки ви на роботі, у вашому мікрорайоні міська влада може зробити що завгодно: перефарбувати його у фіолетовий колір, знести в ньому один і більше будинків, звести супермаркет чи харчопункт ім. Макдональда, обгородити височенним зеленим парканом дитячий майданчик і проводити там, за загорожею, якісь незрозумілі роботи. Повернувшись увечері з роботи, ви в загальні можете не знайти свого кварталу, бо він (іще з кількома сусідніми) за високим наказом голови-два-вуха пішов під землю й незабаром буде перетворений на парк-могильник... Фантазія батьків міста воістину невичерпна!

– Ти обіцяв сісти на пеньок! Ми врешті дочекаємося цього свята?

Слухайте, годі капати на мізки! Я тут оду Києву співаю, а у вас пеньок у голові! Чи замість голови... Сказав – сяду, отже, сяду! Я ж і йду в бік палісадника, де росте чудовий пень. А якщо й не в той бік, то в якийсь інший, а там, повірте, теж є чимало пеньків. Хоч їх щороку й викорчуюють десятками, та вони все одно ростуть, як гриби. До речі, поки я ще не дійшов до пенька й до ручки, маю час пригадати, як одного чудового разу мене вивели із запою й увели в кабінет одного непершорядного чиновника.

– Ви Списенко? – спитав він.

– Ви сказали, – сказав я.

– Напишіть до 29 травня оду Києву. Можна поетичну, можна прозову. Бажано широку, обов'язково – глибоку, тільки не довгу.

– А що мені за це буде? – спитав я, знаючи, що нічого путнього за це, як правило, не буває.

– Київський міський голова нагородить вас київською міською грамотою в коричневій рамочці й подарує іменного годинника.

– Тобто він мене хоче зробити нещасним?

Обличчя непершорядного чиновника напружилось.

– Київський міський голова нікого не робить нещасним, а всіх лише ошаслиблює, – відчеканив він по-школярськи завчену фразу вчительським тоном.

– А хіба він не знає, що щасливим людям годинники протипоказані? – спитав я тоном блазня.

– Послухайте, ви називаєте себе фаховим письменником? – змінив чиновник тон.

– Я і є фаховий письменник, – сказав я гордо, пригадуючи, в котру з найглибших шухляд засунув свого диплома.

– Ну так беріть свою ручку в ручку й творіть! Оду! Києву! До 29 травня! Можна навіть раніше принести, щоб ми переглянули. Ми звернулися до вас, бо хочемо цього року представити на День столиці щось оригінальне, незаштамповане, а наші штатні класики, поети-депутати, щось зовсім виписалися. Штампують ті оди, як тротуарну плитку, а воно все як не червоне, то сіре... Так що – ми вас просимо.

Ну, раз просять, то чого ж. Тим більше, така честь. Треба ж і собі колись ставати придворним піітом: так легше проштовхатися до корита. Спочатку – придверним, потім – придворним... Не вік же звикати дворовим! Так думав я, розмашисто вліпивши високопоетичну назву своєї майбутньої оди «Як тебе не любити?» Фразу цю, щоправда, до мене вже хтось використав, але я не гордий: їм і надкушені бутерброди. А з використаним трамвайним талончиком іще з місяць можна кататися! Так що, ода починалася словами: «Ну, як же тебе не любити, золотобанний, свічкаштанний, дніпрославутий юний старче Києве?!» До двадцятого травня я чесно грів лоба над магістральним питанням оди: за що можна любити наш [за]стольний? І що більше заглиблювався в це питання, то ясніше розумів: особисто я люблю не Київ, а себе в ньому. Люблю й жалю.

Одне слово, з оди вийшла пародія, яку відтак довелося назвати «І за що ж тебе любити?!» Це було несподіванкою для всіх. Бо всі (і в тому числі я) чекали, що це буде повна чаша щасливих соплів а-ля Вишня: Київ і кияни, Ленінград і ленінградці, Москва й московіти, а

вийшла не чаша, а чимале цебро, і не рожевих, як щічки міського голови, соплів, а хворобливо чорнючого лайна з жовтими (жовчними) краплянками. Цю продукцію не прийняв навіть радикальний сатиричний журнал «Хриновий перець». А непершорядний чиновник, якому я представив свій твір, звів на мене гострі очі й запитав із кам'яним обличчям, чи не лікувався я, бува, у Павлівці, а якщо ні, то чому. Своєї відповіді я, на щастя, не запам'ятав...

– Послухай, ти нарешті сядеш...

Сяду! Сяду! Бо вже бачу, куди. Поодав від трамвайних колій, за тротуаром, стирчав розкішний дерев'яний пень, чомусь пофарбований у червоний колір. Минаючи його на трамваї, я частенько замислювався, що воно за пеньок такий протипожежний? А тепер маю нагоду познайомити свій зад із ним поближче. Бо таки пора б уже присісти. Стомився я не спочивать... Зітхнувши, озирнувшись на двох недонищених пенсійною реформою чахлих невмирущиків, які мляво шукали, де б це притулитися з шаховою дошкою, озирнувшись на кволі каштани, чії свічі, не встигши виткнутися, втратили здатність до ерекції, озирнувшись, чи немає поблизу каналізаційного люка, звідки може вискочити який-небудь потойбічний мешканець Києва, озирнувшись туди-сюди, я блаженно примружив очі й сів на червоний пеньок.

І зразу ж відчув, як знову провалююся в надра рідної столиці. Я витріщив очі, обхопив руками свій дорогоцінний літр, вереснув, як недорізок... І на цьому моє падіння припинилося. Крякнувши, я звівся. Пеньок, як виявилось, під дією мого задувтопився в землю, немов величезна червона кнопка. Я хапливо озирнувся: чи ніхто, бува, не помітив, якої шкоди наробив я рідному Києву. Ніхто не помітив. Перехожі, як мухи дихлофосні, вбіто чвалали туди й сюди, дивлячись лише в себе й свої вселенські клопоти. Я теж тепер мав такий клопіт. Якщо цей пень справді є кнопкою, то який сатанинський механізм я запустив, натиснувши на цю кноп[ень]ку своєю дупою? Що і де зараз через це сталося? Може, поки я тут стою й розгублено чухаю потилицю, десь на іншому боці землі пролунав нечуваної сили вибух, який начисто змів, наприклад, ділянку Москва – Петушки? Або ж через те, що я тут необдуманно приземлився на [кно]пень, пішов під землю шмат Північної Америки – від Мексики до Канади. Або ж світовий океан вийшов із берегів і поглинув Багамські острови разом із нашими розжирілими олігархами, які відпочивають там від відпочинку тут... Я відклав літр убік, став навколішки й заходився, здираючи пальці, цуприкувати пеньок назад, на поверхню. Але жодні маніпуляції (ні те жалюгідне цуприкування, ні додаткове натискання) не дали ніякого результату. От тобі й

попив горілочку і не було в мене за спиною якої-небудь Марусі, яка попередила б: «Не сідай на пеньок, не їж пиріжок». Не пий горілки тобто. То більше, що пеньок цей пофарбовано в червоне!

Такого сильного й тим мерзеннішого відчуття провини перед людством я не мав із часів виходу в світ моєї першої книжки поезій «Клітори наших душ». Застогнавши від розпачу, я схопив свій багатостраждальний літр і, втягнувши голову в плечі, плечі в тулуб, а тулуб у дупу, дременув дворами в бік, де, за ідеєю, був мій будинок. Принаймні, ще кілька годин тому.

В тому будинку, неповторному в своїй облупленості, є моя жахюча квартира, в якій я не мешкав би й дня, якби мав альтернативу. Квартира, де 1/4 життєвого простору займає протраханний диван, а другу четвертину – масивний стилисько, четвертину якого в свою чергу займає кварта зі слідами якогось алкогольного напою. Друкарська машинка з відбитою клавішею «я» балансує на краю того стилиська, як її власник часом на краю божевілля. Великий старий дзигар із боєм і криком показує часякогось іншого виміру, – зозуля в дзигарі постаріла й стала хрипко каркати: 25-30 разів щогодини, а опівночі раптом починає насвистувати похоронний марш. Слава Богу, не щоночі, інакше давно б уже загриміла у смітєпровід на заслужений відпочинок. Над Еверестом немитого посуду в кухні гуде хмара мух усіх кольорів і відтінків, і від того постійного гудіння створюється враження, наче тут стоїть холодильник, який насправді стоїть у коридорі замість шафи для одягу. А кухня – найпросторіше місце в моїй квартирі: там є всього лише мийка, газплита й дві табуретки. У ванну, яка сполучилася з туалетом унаслідок падіння відповідного перестінка, я без крайньої потреби зазирати не наважуюсь. По понеділках лиш обережно сідаю на дефекатор, а по неділях приймаю контрастний душ. Контрастний – бо не маю вибору: змішувач погано працює (чи не працює взагалі?), тому душ обливає мене то окропом, а то крижаною водою. Всі спроби зробити воду прийнятно гарячою чи терпимо холодною призводять до того, що душ харкає мені в пику взагалі чимось незрозумілим...

– Чекай, про свою ненормальну квартиру ти вже розповідав! Коли виходив із неї.

Справді? Отакої! Я й забув. До речі: в кого не текла ніколи стеля, той не знає, що таке грибок. А втім, допоможь мені, янголята, благословіть додому долізти, бо десь же я маю ночувати. Хоча б приблизно. Не все ж по друзях!

І почалась моя друга за цей день мандрівка київськими задвірками, але вже у зворотному напрямку. Хоча я не певен, що зворотним

всі свої 380V, битим склом, одноразово використаними компанією наркоманів шприцами, київські підворітні з усіма тими дітьми, псами й пенсіонерами, яким немає куди себе діти, з автомобілями, припаркованими проти всіх правил паркування й законів фізики, титанами туманної думки, які після трудового дня гатять у доміно й горляють іще гірше, ніж у Верховній Раді («Кажуть, що національної ідеї в нас нема! Та є вона в нас! І формулюється одним гаслом: кради хто що може! В цій ідеї все українство злилось якнайповніше!»), із запахами супу, засмажки до супу, СО й гівна, з вигуками, які стосуються невідомо кого, але не Бога – це точно, бо хіба ж нормальна людина кричатиме Богам: «Астарожна, ні парві калготи!»?.. Коли я вирішив, що з мене досить, то заповз під якийсь каракатий куц, уткнувся носом у собачий насцик на бордюрі й заходився спати.

*і приснилось мені що я сутність легка невагома
що на крилах вітрів я полкнув у рідне село
і у ріднім селі я нарешті відчув себе вдома
щось давно вже забуте у серці моім розцвіло
і приснилась простора і сонячна батьківська хата
і приснилися мені двоє синів як світ голубів
пахла м'ята мені так як пахнути може лиш м'ята
світ навколо дзвенів височів даленів голубів
і приснилось мені що я став дощовою водою
обважнів і упав на дерева на стріхи й траву
своє рідне село напоїв переповнив собою
розчинився в живому й радів що безмежно живу*

Скинувся я від того, що відчув: якась потвора тягне з-під мене мій заповітний літр. Я шарпнув пакета назад і розплющив очі. Потвора була з синюшною мордякою, дрантям замість бороди й убрана в мішковину. Від неї смерділо, як від сраки, і це прискорило мою реакцію.

– Ану шкреби звідси, погань підпарканна, поки я тебе з твоїм же гівном не змішав! Махнорил унітазний!

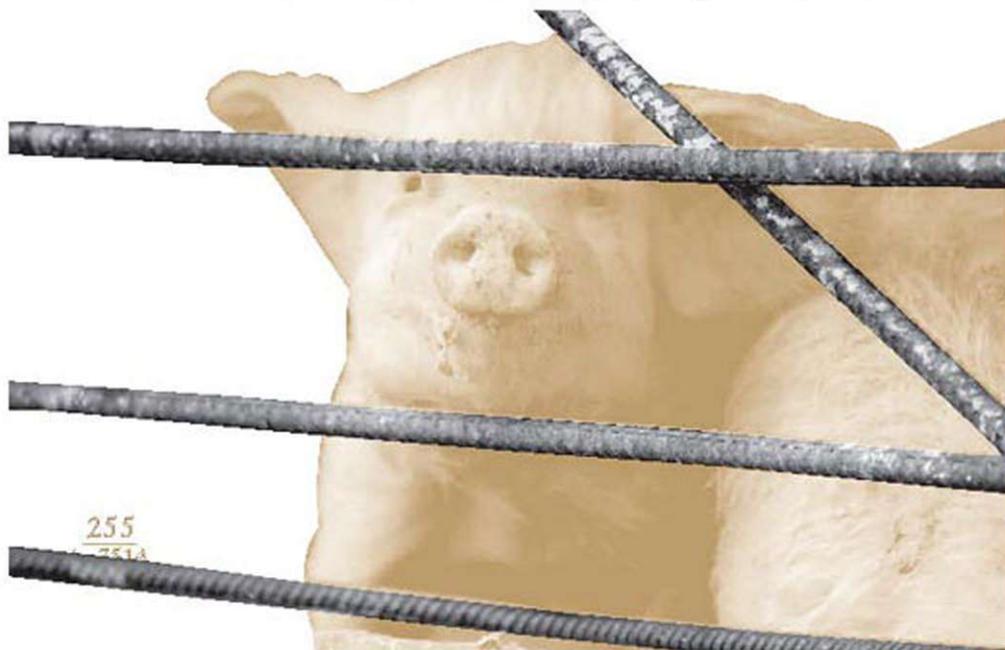
Потвора щось пробулькотіла й шелеснула в тільки їй відому невідомість. Я зітхнув. Задовбали вже ці свинолюди! Де хоч тебе дістануть. Корінні кияни: опустилися нижче, ніж коріння найдавніших київських пеньків. А вкоренилися в столиці ще міцніше.

Я вже зовсім було зібрався вилазити з-під куца, щоб продовжити не вельми приємний процес руху далі (останні кілька годин мене неабияк знесли; недарма один мій знайомий романтик-нарко-

мантик називає Київ містом-вампіром), але раптом на нижній гілці куща просто в себе перед носом побачив крихітну червону ягідку. Мій цинічний розум не встиг іще й пискнути, як я, зібравши останні сили, зробив ривок і, некультурно клацнувши зубами, ув'язнив ягідку в своїй ротовій порожнині. Ягідка була тверда (мабуть, торішня) й мала смак поцукрованого зверху шматочка крейди. Розжувавши, я ковтнув свою здобич, і аж тепер розум заверещав: «Ти що виробляєш, валянок ти американський?! Ти хоч знаєш, що це за кущ?!» Оскільки про цей чудовий кущ я міг сказати тільки те, що під ним лежу, то довелося промовчати. Мало що могло вирости на київських задвірках! «А раптом воно отруйне?!» – верещав розум. Але моя утроба мовчала, засвоюючи прожовану крихітку.

Видобувшись із-під куща, який насправді був кроною поваленого дерева, й намагаючись не звертати уваги на свій зовнішній вигляд, я вирушив додому. І з кожним кроком у моїй голові розвиднювалося, світ навколо яснішав; я тепер ясно побачив, що до будинку мого вже недалеко, двори навколо були знайомі, бо ж не раз я з п'яних очей тут блукав, не здатний втрапити додому. Ноги мої зробились легкі, голова – ще легша за ноги, на літр у пакеті перестало діяти земне тяжіння й почало діяти небесне, він плів поруч зі мною, як повітряна кулька з воднем; іноді я, невагомий, мов кандидатська дисертація, відштовхувався від землі, й

255

255A

літр-кулька переносила мене за вітром через яку-небудь двометрову сітку, що обгороджувала спортмайданчик, через смітник чи зграю пенсіонерів, які, пороззявлявши свої щербаті роти, хитали головами:

- Во маладьож! Пагабжуріваюцца і чорті-што вирабляют!
- А помніш, бивала...
- Ні помню...
- А бивала!..

Я летів до своєї оселі, яка вже не здавалась мені такою страшною, я линув до неї на крилах вітрів, світ навколо дзвенів, височів, даленів, голубів, я розчинявся в усьому, що бачив, і радів, що безмежно живу, що живу вічно, що ще й Авраама не було, як був я, що Господь іще тільки планував закласти перший камінь світобудови, а я вже поруч, як мудрість, витаю... О дивна ягідко! Гідка на смак, а така чарівна! Це завдяки тобі в мене відкрилося друге дихання, та ще й яке! Це завдяки тобі активізувалися мої приховані сили! О чудова ягідко, дитя потворного міста! Все, що було прекрасного, доброго, вічного, гармонійного, розумного й доцільного в цьому місті, сконцентрувалося в тобі, весь залишок космічної любові, на який було здатне це місто до найменшого зі своїх мешканців, увійшов у тебе, і ти подарувала мені себе в критичну мить, у лиху годину, що могла перерости в лиху вічність, і я тепер можу мотти!

Кулько-літр ніс мене просто на мій художньо облуплений будинок. Я вже бачив підсліпуваті вікна моєї квартири, що вабили німою чорнотою, я вже остаточно вирішив зайти до своєї хати через кватирку, і це було супер, бо ж хоч у нас і є ліфт, але зайти до квартири на дев'ятому поверсі таким нетрадиційним способом – це прерогатива митця, що підносить його над натовпом, то більше, що цей плебейський ліфт у нас і не працював ніколи... І раптом ягідка перестала діяти.

Оклигав я на клумбі, де, як дуля під ніс, стирчала переді мною одним-одна дика ромашка. Фізичне відчуття було таке, наче мені дали мішком по голові, а потім тричі згвалтували в дупу, в сліпій пристрасті розірвавши анус по горизонталі. Нижче пупа щось пекло. Увімкнувши рештки своєї сенсорики, я зрозумів, що пече мені в туалет. Причому по-справжньому. Душевний стан був такий, наче диспетчер оголошував: «До уваги зустрічаючих! Літак сполученням Вінниця – Нью-Йорк прибуває в приміщення центрального залізничного вокзалу!», а я – всіма забутий паралітик, який не може вибратися з приміщення, бо в інвалідного візка японського виробництва сіли батарейки китайського виробництва, а при спробі рухати візок вручну заїло колесо, бо ж збирали це диво техніки на Харківському велосипедному заводі.

Поруч за кілька метрів гостинно роззявляв свою матюками обписану пащу мій рідний під'їзд, підхід і підлаз. І я став пересуватися туди, шепочучи заклинання, що допомагає затримати в організмі сечу 3, 7, 12, 40 хвилин або днів – залежно від ситуації й сили віри. «Не допоможе», – скептично сказали мої зневірені в усьому янголята, але я їх не почув: заважала бабуся-ягуся з четвертого поверху, яка стовбичила біля клумби й розмовляла сама із собою, створюючи такий шумофон, поруч із яким рев військового тягача – дитяче белькотіння.

– Во маладьож! Пагабжуриваюцца й чорті-што вирабляют! А помню, бивала...

Я хотів порадити старій леді носити її зубні протези на срібному шнурку на шиї, щоб не забувала їх вставляти, виходячи з дому, але не зробив цього, бо дуже квапився: в туалет пекло таки не на жарт. Ох, сечогінна ягідко, що ж ти зі мною робиш?..

Ягідка, так необачно спожита мною на голодний шлунок, певно, не знала, що в нас не працює ліфт. Я був на межі стримувальних можливостей, у штани вже прорвалися перші краплі ганьби, а до заповітних дверей моєї оселі жахів залишалося ще цілих вісім поверхів. Подолати їх треба було зі швидкістю боліда, при цьому на ходу видобуваючи з внутрішньої кишені сорочки ключі, внутрішньої кишені штанів – член, а крім того – ні за що не зачепитися літром, бо коли мій сечміхур спорожніє й внутрішньочерепний тиск знизиться, мені буде невимовно прикро, що, цілий день протягавши цей літр по таких місцях, що будь-який нормальний літр на його місці вже давно розбився б, я розтовк його за кілька кроків од рідної квартири.

На восьмому поверсі я зрозумів, що переставляти ноги вже не можна: будь-який рух матнею спровокує прорив дамби. Стояти на місці, схрестивши нижні кінцівки ліпше, ніж будь-який йог-камікадзе, теж сенсу нема: достоюся до калюжі. Залишався єдиний вихід – як завжди, радикальний. Хоч сьогодні й не субота, я розщібнув свої ворота, відвернувся до труби, яка виростала з підлоги й вросла в стелю, і, блискавично вихопивши свій теліпак, почав відчайдушно лити. «На випадок чого – спишуть на трубу», – саянуло в мозку, частково звільненому від рідини.

Аж тут сталося цілком непередбачуване: на дзюркіт із дверей №N висунулася, трясця її матері, сусідонька, що, побачивши мене, затрусилася ще гірше, ніж трясця її старенької матері. І зразу ж почалася ганьба:

– Я думаю: шо воно там хлюпоче? Вже хотіла й сантехніка викликать, ЖЕКівський номер шукала, а це ж наш славетний сусід-письменник! Вони вже на ногах не стоять і на очі не бачать!

Я винувато озирнувся, та лити не припиняв: не припинялося. Між тим, на гвалт зі своїх обдермантинених дверей висунулася сусідка сусідки:

– Чо крик?

– Та ось публіцист допився: у під'їзді гадить!

– Ну! А ви думали! Набурбониться до помаранчевих чортиків, а ти за ним вигрібай! Кнуряка!

Я палав од сорому, але лив, як пожежник. Втім, щоб не здатися своїм скандальним сусідкам зовсім уже не від світу цього, винуватим голосом пробурчав:

– Ну що ви за люди немилосердні? Може, в людини недержачка?

– У вас недержачка розуму в голові! – сказала котрась із жінок. Яка саме, я не розібрав: вони всі двоїлися по шість разів.

А потім усі ті сварливі молодичі, яким цілими днями нічого робити, крім як підглядати за холостяками в пікантних ситуаціях, кудись провалилися, зникли, пощезли, – тільки дверні виляски прокотилися під'їздом. І тут я помітив, що з мене давно вже нічого не летіть, а тільки мляво скапує. Я трігнув сарделькою й поплуганився до своїх дверей. Звичайно, завтра, спускаючись сходами на свіже повітря, я на восьмому поверсі підозріло принохаюсь і подумую: «От нар-род! Собаківники-кішкарі-папужники! Позаводили собі тварок і не прибирають за ними, в під'їзді вже й не продишнеш, хоч респіратор надягай!»

Але то буде завтра. А сьогодні я вплив дорідної оселі, як імпортний підводний човен у наші територіальні води, й застогнав од насолоди.

– Знову насвинячився, козел? – сказав хтось із дзеркала.

– Теп-телеп, як дурного по яйцях! – оцінив я репліку із задзеркала.

– Ет, що з тебе візьмеш!.. – махнув рукою задзеркалець.

– Крім аналізу...

– Та й ті нікудишні...

– У трупа кращі...

Перекинувшись цими кількома веселими репліками з антисвітлом, я пройшов на кухню, урочисто поставив свій літр на центр столу й рушив до ванної на водяні торттури – приймати аж надто контрастний душ.

І раптом укритися холодним потом. По щоці моєї покотилася сльоза, я змахнув її й побачив, що була то не сльоза, а крапля крові. Я згадав, а згадавши, отямився. Спомин пронзив струмом усе, що лишилось від мого єства. Спомин про таку просту в своїй банальності й банальну в простоті своїй річ, що столу в мене на кухні немає. Дві

музейного вигляду табуретки, мийка й газплита – є, а от столу – навпаки. І не було ніколи. А отже, свій сакральний літр я поставив на...

Я поволі озирнувся. Тієї жмиті, як демонстративна реакція на мій погляд, примара столу зникла, і літр, який вона досі сьак-так підпира-ла, брязнув дотолу.

Я плакав, і не було тому впину. Я сьорбав горілку просто із сім літ не митої підлоги, я злизував її разом зі склом, яке було немов закуска, кров капотіла з мого нараз розпухлого язика, а я щосили всмоктував у себе пекучу рідину, мов у знетямі, і, змішана з кров'ю й сльозами, вона гірчила востократ сильніше.

...Ну що б оце я робив без себе?! Бинтуючи свій поранений язик, я раптом наштовхнувся повним сліз поглядом на кілька аркушів, скріплених чесним словом і чийось підписом. Як з'ясувалося, моїм. Аркуші лежали у вітальні на найвиднішому місці – під диваном. Це було моє самоінтерв'ю. Певно, поки я оце щосили розважався за межами своєї квартири, інший я (чи й кілька я вкупі) прийшов і створив цю – таку потрібну мені! – штуkenцію. Штуkenцію, до речі, напрочуд талановиту, хоч я, слід сказати, ніколи в собі особливо й не сумнівався. В ній було розставлено всі крапки над я. Всі! І було їх стільки, що в мене спершу навіть замерехтіло в очах і я вже думав, що це мені салютує катаракта. Прочитавши своє самоінтерв'ю, я зрозумів, що воно не має ні відкривати книжку, ні закривати її. Воно має бути всередині – між моїм усміхненим фотопортретом і змістом книжки. Твори, хай які вони геніальні, поруч краще не ставити. Одне слово, кріпиться, панове: незабаром окремою книжкою вийде моє самоінтерв'ю під назвою... Втім, його назва вам відома. А хто підзабув, хай гляне на заголовок цього тексту. Якщо він у цьому тексті був...

ЛІТЕРАТУРА

1. Красун Л. Дігтери – діти підземелля // Однокласник. – 2004, №9. – С.10–11.
2. Матеуш В. Персональний аналіз сновиднь. – Хмельницький, 2002. – 56с.
3. Форум порятунку Києва // Громадська рада. – 2005, №7.
4. Яровий О. Кошмарний феномен Стусенка // Стусенко О. Перший зуб. – К., 2003. – С.8.

2005 р., м. Буча.

Кризова творчість

Наталя ГЗУК

Десь на межі реалістичного й фантазмагоричного, саркастичного й гумористичного, відвертого, аж до брутального, й прихованого за брутальною відвертістю, високого (янгельського, небесного) та приземленого (навіть підземного, каналізаційного), – десь на цій межі зливаються воедино всі «я» та вимальовуються всі крапки над цим «я» в самоінтерв'ю Олександра Стусенка.

Власне, задум самоінтерв'юватися втілює амбітні, якщо не зарозумілі, прагнення героя – автора неопублікованого півторатомовика глуморесок – прозріти в самого себе, таким чином гарантувати прозріння й «тисячі майбутніх читачів».

Із того задуму на світ народжується справжня київська одиссея героя за літром, а згодом – із літром. Останній нібито допоможе організувати заплановане самоінтерв'ю, а саме – зібрати до купи всі «я» інтерв'юера та опитуваного в одній особі.

*...тепер я нив без тудоти
й без бутерброду з горлечка,
закрикнувши голову, як німіст,
із усвідомленням величчї того,
що тільки-но починається і що
має бути (Венедикт Єрофеев
«Москва-Петушки»).*

У тих мандрах читачеві відкриються «діонісійське» й «аполлонівське» начала оповідача (він же – головний герой). Перше затагуватиме його «у вир хмільних оргій», а друге змушуватиме «гарчати та вити» у такт струнам ліри-творчості. Подорожній із літром стає свідком і учасником різних за масштабами та соціальною й політичною суттю

подій: сімейні розбірки подружньої пари алкашів у трамваї, зустріч із знайомим екс-гінекологом, нині ветеринаром Ж.Лобком, боротьба на Майдані «фіолетових» і «бузкових», проповзання на пузі міською каналізацією та боротьба з підземною потворою за свій літр, сцена кохання («або пролог до сексу, або некролог почуттю») на знімальному майданчику тощо. Оповідач відверто й саркастично оголює сутність людську, яка безповоротно загрузла в «неподобстві», «бруді й блуді» та деградує на тлі «старого й вічно юного Києва, міста-саду, яке зовсім скоро перетвориться на місто-зад».

До речі, головний герой дуже часто вдається до такої гри слів, хоча каламбуром її важко назвати, занадто м'яким видається саме звучання цього слова поряд із ословленою думкою автора. Так, се-

ред мешканців столиці головний герой згадує «буддистів і сатаністів, онаністів і педерастів, нарко-, чарко-, токсикоманів, пенсіонерів і пенсіонерів, феміністів і лесбійців, маніяків і колекціонерів, кухарчиних дітей, кіборгів і клонів, нардепів й нарду, дезертирів, дезорієнтирів...» У той же час себе асоціює з негативно зарядженою частинкою.

Відчуття неспроможності змінити бодай щось у цьому невідворотному русі до краю й викликає в оповідача таку приховану за маскою споглядальної відстороненості, приправлену гумором чи різкою відвертістю огиду до пустопорожнього проживання свого життя мешканцями Києва, завдяки яким місто зовні стало більше нагадувати каналізацію, таку, як її побачив сам герой.

Однак і сам оповідач своє життя в місті проживає не краще за інших, тому сказати, що його доля несправедлива до нього, що його слабкий дух борсається в бездонному болоті людського бруду, не випадає. Це не слабка й ранима натура, в жодному разі. Це не Венечка Єрофеев*, паралелі з яким оповідач неодноразово встановлює під час своєї одиссеї. Як і наш подорожній із літром, Венечка шукає розради в хмільному забутті, але для нього процес поглинання алкоголю – це справжнє мистецтво зі своїми тонкощами й рецептами, і він розмовляє з ангелами, проте не так брутально; у його монолозі-сповіді людини, яка тікає від дійсності (байдуже: радянської чи пострадянської, головне – недосконалої) у світ сп'яніння й осягнення інших, не менш важливих істин буття, безперечно переважає інтелектуальне й інтелігентне начала (він навіть п'є не як алкаш, а як піаніст).

Натомість наш герой – породження своєї доби, постмодерної, а швидше – постлюдяної. Він не скупиться й, здається, навіть отримує насолоду від споглядання темного в душі кожного. Він не приховує, що із замовленої оди до дня Києва в нього вийшла пародія, «чимале цебро... хворобливо чорнючого лайна з жовтими (жовчними) вкрапленнями». Хоча, слід зізнатися, герой завжди залишається оригінальним і дотепним оповідачем, із ним цікаво мандрувати й упізнавати змальовані типи з повсякденного нашого життя, реального, не фантазмагоричного. Його «кризова творчість» (як її сам визначає наш подорожній із літром і яка, я переконана, відображає сутність творчих засад самого пана Стусенка) – це зібрані воедино кризи нашої дійсності, що її проживаємо з головним героєм, і творимо власноруч, намагаючись звести воедино свої внутрішні «я». ✨

* Головний герой поеми «Москва-Петушки» Венедикта Єрофеева. Редакція залишає за собою право сумніватися в достеменності наданого портрету.

Дмитро СТУС. Книга п'ята – узбіччя.....	4
Василь ГЕРАСИМ'ЮК. Суха різьба.....	7
Дмитро СТУС. Поезія. Імперія. Різьба.....	51
«Українська культура виявляє несподівані ресурси»: розмова з Оксаною ПАХЛІОВСЬКОЮ.....	53
Василь СЛАПЧУК. Клітка для неба.....	61
Олена ШАРГОВСЬКА. Проза поета.....	122
Вілен ГОРСЬКИЙ. Біля джерел історії української філософської думки.....	125
Іван ЛИСИЙ. Українська філософія: феномен чи фантом?.....	135
Ганна УЛЮРА. Ті, що грають в мультикультуралізм.....	153
Євген ПОВСТІН. Остання надія самостраченої.....	159
Богдана МАТІЯШ. Розмови з Богом.....	169
Анатолій ДНІСТРОВИЙ. Коли Господь «виливається» у світ.....	184
Розмова з видавцями Дмитром та Віталієм КАПРАНОВИМИ.....	187
«ЗЕЛЕНИЙ ПЕС» рекомендує: «K91 Panicoffski» Ріо КУНДЕРА, «Амністія для характеру» Олексія ВОЛКОВА.....	196
Розмова з директором видавничих проєктів ЛА «Піраміда» Орестом БАКАЙЧУКОМ.....	197
«ПІРАМІДА» рекомендує: «Поцілунок Лева» Михайла ЯВОРСЬКОГО, «Голос» Марка Роберта СТЕХА.....	202
«Тіло лучниці» Олександра ГАВРОША, «Шоа» у Львові» Євгена НАКОНЕЧНОГО.....	203
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО про «Mr.&Ms.U in countri UA. Містер і місіс Ю в країні укрів» Марії Матіос.....	204
шукайте ЗАБОРОНЕНУ ЗОНУ	
ЗАБОРОНЕНУ ЗОНУ з Євгенією КОНОНЕНКО.....	I-VIII

Ольга МИХАЙЛОВА про «Владу Тьми і Темників» (упорядкування Вахтанга Кіпіані).....	Нереобліг	205
КРу про «Папу і Україну».....	Нереобліг	207
Олеся ДЗИРА про «Лунумовчань» Людмили Тарнашинської.....	Нереобліг	207
Катерина БАБКИНА про «36 пісень про життя» Катерини Хінкулової.....	Нереобліг	208
«Кілька секунд щастя» Ірени Старостіни.....		210
Марічка НАБОКА про «Windows on the World» Фредеріка Бегбеде.....	Нереобліг	212
Марія КРИШТОПА про «Нумерика@step.ua» Юлії Ємець-Добросошової.....	Нереобліг	215
Інна КОРНЕЛЮК про «Гіперпростір» Мічіо Кайку.....	Нереобліг	216
Ганна УЛЮРА про «Згори вниз» Тані Малярчук.....	Нереобліг	220
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО про «Дику енергію» Лана» Марини та Сергія Дяченків.....	Нереобліг	222
Олександр СТУСЕНКО . Всі крапки над я.....	ПРОза	223
Наталія ГАУК . Кризова творчість.....	Культиватор	260

КИЇВСЬКА РУСЬ
літературно-критичний часопис

КНИГА 5

7514 рік від сотворення світу
(2006-й від народження Ісуса Христа)

Часопис виходить 11 разів на рік.

В оформленні вживано світлин:

Галини Андрєєвої, Романа Малина,
Тетяни Щербаченю;

а також –

• писані золотом: Ворота (1230–1233)
собору Рідва Богородиці в Суздалі, Литва,
кування, карбування, золоте наведення;
ілюстрації з поштів та народних картин із серії
• Культурна спадщина українців на основі
збірки Музею Івана Гончара; з альбомів
• Мистецтво Київської Русі (К., 1989),
• Мотиви гуцльської
• керамічного розпису (К., 2005).

Назва, концепція та дизайн часопису
«Київська Русь» є інтелектуальною власністю
засновника й опікуються Законом України

«Про авторське та суміжні права».

Передрук матеріалів дозволений
лише за згоди редакції. Редакція не несе
відповідальності за владу автора.

Автори несуть відповідальність
за правдивість інформації.

За зміст реклами несуть відповідальність
рекламодавець.

Надсилаючи текст не повертаються.

Редакція залишає за собою право

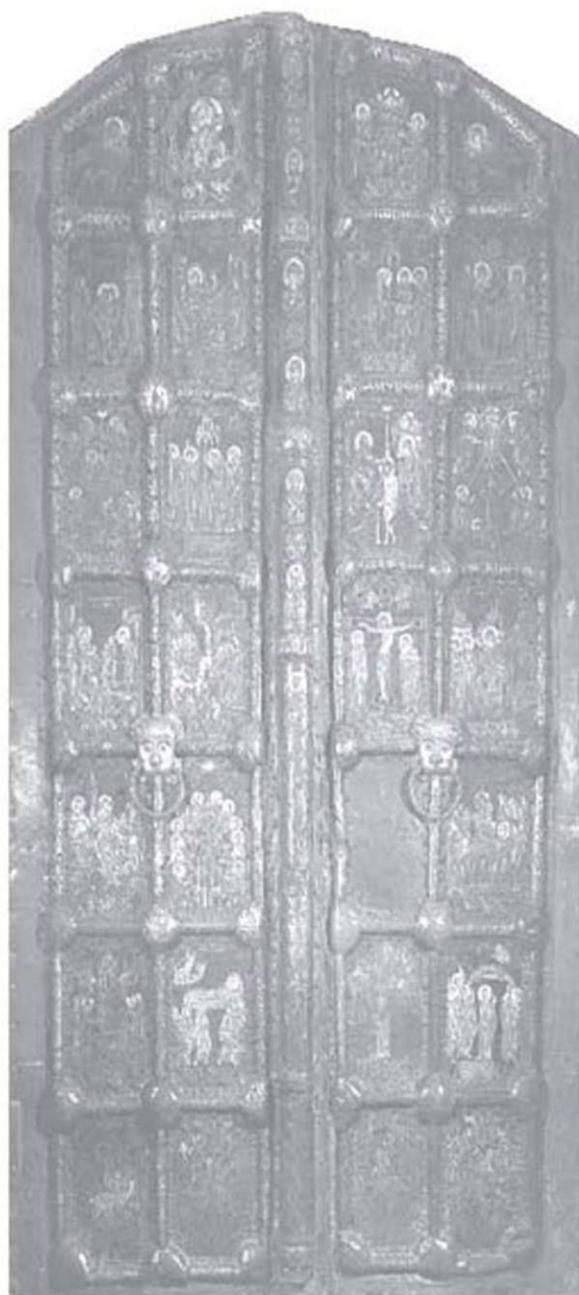
як редагувати надані тексти,

так і зберігати право авторства.

Листувати з читачами –

лише на сторінках часопису.

Підготовлено до друку 15.07.2006 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друкоffsetний. Умов. друк. арк. 15 зл.
Обл. вид. арк. 17,09. Зам. №6-140. Ціна друку.
Частини на склад поширюються безкоштовно.

Засновник ТОВ «Відраваквітто «Київська Русь».

Відраваць ТОВ «Журнал Радуга».

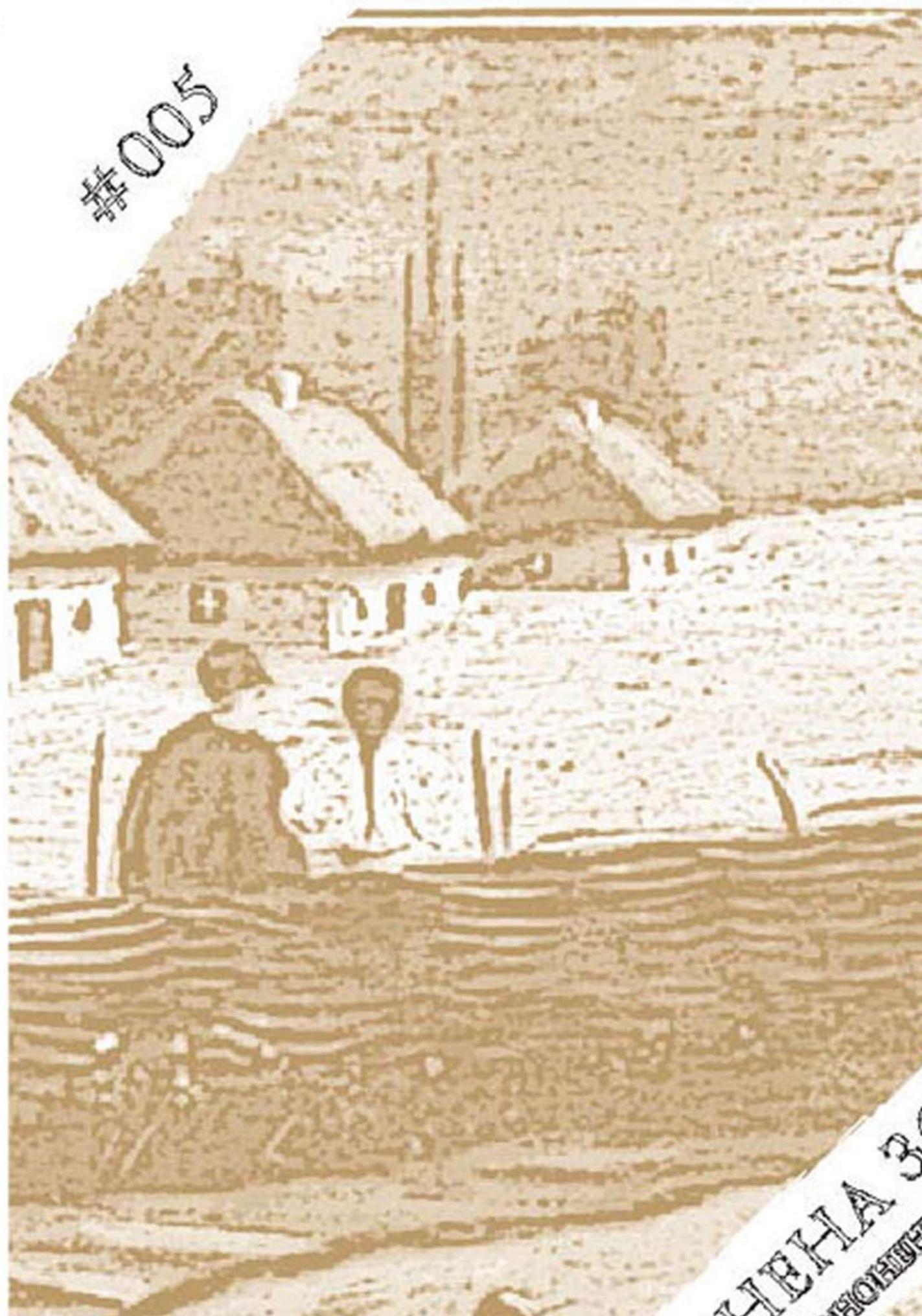
Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 10796.

видане 27 грудня 2005 року.

Надруковано в типографії «Київська Русь».

м. Київ, вул. Набережно-Корпусна, 78.

#005

ЧЕНА 30
НОМЕР

Загублений код

Мені боляче писати цей текст. Боляче проговорювати гранично болючу ситуацію. Болючу саме її внутрішнім наповненням, бо ж зовні все спокійно. Ніхто нічого не бачить. Ніхто ні про що не питає. Тож нібито немає потреби шукати слова для приспаних бід. Ні про що не треба говорити. Може й далі тривати непроговореність. Та непроговореність, яка завжди була невід'ємним параметром нашого химерного спільного простору, і в тому був його шарм. «Щоб ніхто не подумав, ніби тут таки правда щось відбувалось», – казав ти, похапцем ховаючи простирадло, на якому ми кохалися. Стосунки, які ніколи не з'ясовувались, видавались найбільшою мірою наближеними до істинних. То був реальний вихід за межі непереможної повсякденності, безсумнівне розширення границь сумного буття.

Це тривало досить довго. А потім почав руйнуватися той код, за допомогою якого чоловік і жінка знаходять спільну мову, – бо ж прямим текстом у цій царині послуговуються тільки дуже обмежені люди. Зараз цей код зовсім не діє, але ще й досі судомно набирається, спричиняючи потойбічний біль. Певне, найрозумніше було би не плекати той біль, а пошукати новий код до якихось інших заповітних брам. Але є сфери життя, де закони раціональності катастрофічно не діють. Старий код не відпускає, а брама вперто не відчиняється. І тоді за горло непереможно бере необхідність проговорити неговорене роками. Назвати неназване. Надати буттєвих рис тому, чого нібито й не було.

Спад збігся в часі з банальним і неunikним в'яненням жіночого тіла. Той, хто видавався непере-січно ніжним і мудрим, виявив себе як банальний мужик, який чекає від жінки перш за все того, що звеселяє руки й очі, відмовляючись сприймати жінку як рівну собі, чия матеріальна оболонка також піддається віковим змінам. Власного черевця не видно, щоб побачити його, треба занадто низько нахилити голову, ризикуючи вивернути шию. Зручніше дивитися на жіночий низ, констатуючи невблаганність часу, свідомо чи неусвідомлено мріючи про молодшу бабу.

Безліч жінок приходять до трагічного усвідомлення принципової й засадничої тілесності чоловічого кохання саме тоді, коли їхні тіла починають марніти. І відчайдушно кидаються омолоджувати себе, гвалтуючи природу. Можна водити тематичну екскурсію Байковим цвинтарем, надгробками гарних жінок, які на п'ятому десятку божевільно заходились корегувати свою плоть, терзаючи її варварськими процедурами на кшталт «креативних масажів» або «гарячих сповивань», що призводило не до нової молодості, а новоутворень. Жінки, рятуючи кохання, потрапляли в обійми смерті. А чоловіки, для кого приносились ті криваві жертви, спокійно брали молодших на місця, які звільнялись...

Та, зрештою, не плоть так бентежить особисто мене. З цього можна й насміятись. Зрештою, є чоловіки, не такою мірою чутливі до відхилень від тілесних канонів. Є такі, кому зрілі жінки подобаються більше за молоденьких. Упродовж того тривалого часу, поки на межі буття й небуття виникав наш неіснуючий таємний спільний простір, у мене траплялись інші зустрічі, у тебе також. Я кажу про це не для того, щоб ствердитись як модерна жінка, яка хизується кількома партнерами. Я кажу про це тільки тому, що наш утрачений код складався не лише з тілесних символів; його духовні складові були важливішими. Хоча й тілесні єднання бували такими натхненними й солодкими, що зупинялося серце, і я знала: воно так тому, що присутній нематеріальний вимір, навіть позаматеріальний.

Я щойно говорила про єднання духу й тіла, щоб зараз рішуче розділити їх. Чомусь віддавна саме єднання тіл чоловіка й жінки вважається особливо сакральним, ближчим за яке нема нічого. Але ж є ще і єднання душ. Є той обмін таємними думками, який дає справжня дружба рівних перед Богом шляхетних душ і який робить двох незрівнянно ближчими – більше за близькість коханців у хвилини кохання. Розкриття душ у довірливій розмові є незахищеним і трепетнішим за весь трепет, усю незахищеність наго-ти коханців.

Я завжди ставилася з іронічним жалем до тих, хто живе в просторі перезрілої мелодрами, безпорадно хапаючи вичах-

ВАНДРОПЕНКО
III
057513

ле, зужите кохання за хвіст, істерично тягнучи його туди, куди воно не хоче. Якщо коханий більше не хоче йти на ложе (або в койку, залежно від контексту), ми відпустимо його. Я завжди могла знайти іронічний формат для цієї ситуації, бо, зрештою, виживаємо ми сміючись. Але впродовж уже багатьох-багатьох років я не можу, катастрофічно не можу перевести в сміхову площину твої «я зайнятий, зайнятий, зайнятий, я живу в божевільному ритмі, де немає місця невротичним істерикам, радий допомогти, але це не по моїй лінії, я тобі дам телефон, передзвони, нібито непоганий лікар, скажи, що від мене...»

Мені гріх нарікати на того чоловіка. Він реально й багато зробив для мене в зовнішній іпостасі життя. Скільки є друзів, які готові й слухати всі наші сповіді, й виявляти глибоке розуміння всієї нашої проблематики, але нічого ніколи не роблять практично – здебільшого й не можуть, іноді не хочуть. А він має змогу допомагати й робить це. Він таки правда чимало організував і влаштував для мене. Він майже не дарував подарунків, а якщо й дарував, не вкладав у ті предмети сакрального сенсу дарування, даруючи перше-ліпше. Але кілька разів був сунув якусь суму грошей, яка саме на той момент виявлялась рятівною. Це було дуже зворушливо, я ніколи цього не забуду! І зараз, якщо я звернуся до нього, він зробить якщо не абсолютно все, то мало не все, що зможе. Але, сказавши необхідне, вмить урве розмову, мовляв, я зайнятий, зайнятий, зайнятий, поговоримо якось іншим разом, а зараз щастя тобі, звертайся, коли щось буде треба, а наразі вибач, пишу некролог одному хорошому чоловікові. Чому я не можу просто користуватись ним як «потрібною людиною», котра має певний сентимент до моїх колишніх заслуг коханки? Чому хочу від нього чогось іще?

Можливо, тому, що відчуваю: той світ, який так міцно тримає його, – недобрий, нездоровий світ, який повільно, проте неухильно руйнує його особистість?

Тоді, коли ми ще, бувало, бодай якось розмовляли, відчувалося, що ти боїшся розмов про внутрішні зриви – мої або моїх рідних. Ти завжди рішуче перебивав мене. Моя пам'ять береже ті перебиті речення, ті фрази, перебиті в районі хребта: «Краще напиши про це новелу» – ти ніби боявся моїх одкровень, чому? Що тебе аж так лякало? Невже думав, ніби в мене була мета підступно спровокувати відвертість за відвертість, щоб підібратись до твоїх заборонених зон, яких у такого, як ти, й бути не може? Адже в зовнішньому житті тебе всі знають як людину взірцево зважену й врівноважену, розважливу й добре виховану.

Минулої зими ти кілька разів поспіль рішуче уривав телефонну розмову. Як бритвою по обличчю. І відтоді я не набирала твого телефону й ніколи не наберу.

Мене б'є лихоманка з амплітудою в півметра від жаху знову почути: «вибач, я зайнятий», «іншим разом», «а зараз я пишу некролог». Обіцяй мені, що, як я відйду раніше за тебе, ти не писатимеш некролога мені!!! Не промовлятимеш над моєю трюною поминальних промов!!! Я зараз говорю про смерть, але це не спекуляція, мовляв, пожалій, бо помру!!! Це свідчення того, що відвертість моїх

слів дійшла тих меж, коли бачиш смерть. Або диявола. Або й Бога. Тільки ніяк не можеш збагнути Його волю.

...Я не збожеволіла (здається), хоча від минулої зими таки, буває, вживаю штучні антидепресанти – чи ти знаєш, які вони на смак? Я ще не відчуваю залежності від них. У мене буває цілком добрий душевний стан. А якщо

ВІДВЕРТІСНА ЗОНА
V
057313

й буває поганий, то це пов'язано не лише з тобою. Але весь час у моєму єстві тліє той біль загубленого коду, який іноді майже зовсім згасає, а іноді вистачає малесенької жаринки, щоб він розгорівся до пекучої, пекельної пожежі. І щоб таки не збожеволіти, я проговорю наш непроговорений химеричний простір. Інакше не зможу вийти з каламуті тих уявних діалогів, які вдираються в мене в найнедоречніший час і вже кілька років потроху, проте неухильно руйнують мою тілесну оболонку своїми дикими вібраціями, спричиняючи страшні чорні спазми нестерпного відчаю.

Чую у відповідь твоє розпачливе: «Зрозумій, я таки правда надзвичайно зайнятий! Я живу невідомо як, я скоро забуду, як мене звати, я маю одночасно бути в кількох місцях, маю одночасно робити безліч справ, я радий спілкуватись, і колись це неодмінно станеться, тільки іншим разом, а зараз я дуже зайнятий, зрозумій це, зрозумій!.. А тут ще некролога треба писати!»

НЕ РОЗУМІЮ, ТИ ЧУЄШ, НЕ РОЗУМІЮ!!! НЕВЖЕ ТИ НЕ ЗНАЄШ: «КОЛИСЬ» НЕ НАСТАЄ НІКОЛИ!!! «ІНШИЙ РАЗ» БУВАЄ ТІЛЬКИ В ЯКОМУСЬ ІНШОМУ ЖИТТІ!!! ЯКЩО ДЕСЬ У ЦЬОМУ СВІТІ ХТОСЬ ТАКИ ЧЕКАЄ ЯКИХОСЬ СЛІВ САМЕ ВІД НАС, ЇХ **НЕОДМІННО** ТРЕБА КАЗАТИ!!! ЦЕ ЗАБЕРЕ ТАК НЕБАГАТО ЧАСУ!!! ТІЛЬКИ ТРЕБА ЗНАЙТИ ПРАВИЛЬНІ СЛОВА І ТИ ЇХ ЗНАЄШ, ЗНАЄШ, ПРОСТО НАРАЗІ ЗАБУВ, І ЦЕ ПОТРІБНО НЕ ТІЛЬКИ МЕНІ, А Й ТОБІ ТАК САМО!!! ЯКЩО ТИ ЖИВЕШ ТАК, ЩО В ТЕБЕ НЕ ЛИШАЄТЬСЯ ПРОСТОРУ НАВІТЬ НА ДЕКІЛЬКА ДОБРИХ СЛІВ, ТО В ТЕБЕ **НЕ** ЖИТТЯ, А ЯКЕСЬ ЖИВОТІННЯ ВІД ДИЯВОЛА!!! ЦЕ В ТВОЄМУ ЄСТВІ, А НЕ В НАШОМУ ПРОСТОРІ РУЙНУЮТЬСЯ КОДИ ДОБРА, ЗНИКАЄ ТРЕПЕТНА СЕРЦЕВИНА ЖИТТЯ, ЛИШАЄТЬСЯ ТІЛЬКИ ПОТВОРНИЙ ВАПНЯНИЙ КІСТЯК!!!

Я вже кілька років живу з німотою цих слів. Я готова прийняти від тебе відставку свого тіла. Зрештою, ще українська класика закликає: «Не журися за тіло». Але я категорично не приймаю відставки своєї душі. Я маніакально шукаю тих змін коду, щоб він таки зміг відчинити заповідну браму вгору, бо нині за допомогою давнього шифру лише розвертається чорна безглузда прірва внизу.

Я знаю, що може бути далі. Настане «колись» і прийде «інший раз», але радості не буде. Жінка безпорадно захоче помститись за роки бездарного чекання, відкине запізнілі добрі слова

ВИБРОНИНА СОБА
VI
057313

та скаже у відповідь злі. І не просто злі, а фатально недобрі. Що спричинить якщо не хвилю люті, то стійку установку ніколи й нізачо не мати справи з тою жінкою. Я благаю долю вберегти мене від такого. Але потвора чорної некерованої агресії ходить цим світом, жорстко вражаючи тих, кого покинули друзі. Не коханці, а друзі. Колись ти пробудив у мені неймовірно добрі почуття. Невже сьогодні апокаліптична руйнація заповідного коду є саме тим, чого хоче Бог?!*

Євгенія КОНОНЕНКО

... народилася в Києві в рік Свині під знаком Водолія. Астрологія великого значення не надає. Згідно з настановами технократичної цивілізації тої доби закінчила механіко-математичний факультет університету ім. Т.Шевченка по кафедрі теорії ймовірностей, спеціалізація — «математична статистика», назву дипломної роботи відтворити не видається можливим. За набутим фахом працювала без ентузіазму й недовго.

У 1990 році дебютувала як перекладач із французької, невдовзі почала публікувати й оригінальні тексти. Згодом заочно закінчила факультет французької філології Київського інституту іноземних мов.

Сьогодні Євгенія Кононенко — автор-ілюстратор книжок фелетристичної різниці дописів у пресі й періодиці. Переклала різноманітні книжки, зокрема такі шокуючі французькі бестселери як «Убити Ющенка!» Жерара де Вільє та «Тристрасть» Анні Ерно. Під впливом останньої й сама почала працювати в жанрі так званого французького «шокуючого» есею, який уже нікого не шокує, бо читачам, навіть українським, шок давно прийшов.

Живе в Києві в одній із незліченних філій загальміської божевільні разом із перестарілою матір'ю та двома перезрілими дітьми. Попри все, любить життя в усіх його вищах, особливо — шалхетних жінок і чоловіків, а також добрі вина й пиво в скляних келихах. Не любить багатьох речей, зокрема депресій та бабських істерик, а також пінку з молока, пиво з пластику тощо.

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА